

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: EVROPSKE INTEGRACIJE

EVROPSKA DESNICA, KAPITALIZACIJA STRAHA KROZ
POLITIZACIJU KSENOFOBIJE I ISLAMOFOTBIJE
- magistarski rad -

Kandidat
Edin Ibrahimagić

Mentor
Prof. dr. Elmir Sadiković

Sarajevo, novembar 2018. godine

SADRŽAJ

UVOD	4
1. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO RADA	7
1.1. <i>Teorijske osnove na kojima se zasniva rad</i>	7
1.2. <i>Metodološki okvir teme rada</i>	9
1.2.1. <i>Definisanje problema istraživanja</i>	9
1.2.2. <i>Definisanje predmeta istraživanja</i>	10
1.3. <i>Ciljevi istraživanja</i>	11
1.3.1. <i>Naučno - spoznajni cilj</i>	11
1.3.2. <i>Društveno – pragmatični cilj</i>	11
1.4. <i>Sistem hipoteza</i>	12
1.4.1. <i>Generalna hipoteza (Gh):</i>	12
1.4.2. <i>Pomoć hipoteze (Ph):</i>	12
1.5. <i>Metode istraživanja</i>	12
1.6. <i>Vremenski i prostorni plan istraživanja</i>	13
1.6.1. <i>Vremensko određenje istraživanja</i>	13
1.6.2. <i>Prostorno određenje istraživanja</i>	13
2. HISTORIJSKE ODREDNICE	14
2.1. <i>Evropa i „strano“ na izvan evropskom području</i>	14
2.1.1. <i>Krstaški ratovi</i>	14
2.1.2. <i>Evropska kolonijalna osvajanja</i>	17
2.2. <i>Evropa i „strano“ na evropskom području</i>	20
2.2.1. <i>Period „muslimanske“ Španije</i>	22
2.2.2. <i>Turci „Osmanlije“</i>	24
2.3. <i>Fašizam i nacizam u Evropi</i>	27
2.4. <i>„Ujedinjenje“ Evrope i nastanak EU</i>	31
2.5. <i>Muslimani u Evropi u drugoj polovini 20. stoljeća</i>	35
3. EVROPSKA UNIJA U 21. STOLJEĆU	39
3.1. <i>EU na svjetskoj sceni, stremljenja i izazovi</i>	40
3.1.1. <i>Svjetska ekonomska (trgovinska) i monetarna sila</i>	41
3.1.2. <i>Globalni predvodnik na polju klimatskih promjena</i>	42
3.1.3. <i>Lider na polju istraživanja i inovacija</i>	43
3.1.4. <i>Najveći donator humanitarne pomoći</i>	43
3.1.5. <i>„Najveći donatori razvojne pomoći“</i>	45

3.1.6. Izgradnja i jačanje zajedničkih odbrambenih struktura i kapaciteta	47
3.1.7. Odnosi sa SAD i Rusijom	49
3.2. Kriza EU – unutrašnji izazovi	52
3.2.1. Terorizam	54
3.2.2. Globalna finansijska kriza	55
3.2.3. Migracije	57
3.2.4. Brexit	59
3.2.5. Nacionalizam i euroskepticizam	64
4. EVROPSKI ZAOKRET DESNO	73
4.1. Jačanje i politički uspjeh populističkih pokreta, porast govora mržnje, ksenofobije i islamofobije u svjetlu migrantske krize u Evropi.....	74
4.1.1. Njemačka – „PEGIDA“ i „Alternativa za Njemačku - AfD“	92
4.1.2. Francuska – „Nacionalni front“ (NF)	96
4.1.3. Austrija – “Slobodarska partija” (Freiheitliche Partei Österreichs-FPÖ)	99
4.1.4. Holandija - „Partija za slobodu“ (Partij voor de Vrijheid - PVV)	102
4.1.5. Poljska – “Pravo i pravda” (Prawo i Sprawiedliwość - PiS)	104
4.1.6. Mađarska – „Savez mladih demokrata“ (Fiatal Demokraták Szövetsége-Fidesz)	107
4.1.7. Slovačka – “Narodna partija Naša Slovačka”(L'udova strana Naše Slovensko-LSNS)...	110
4.1.8. Češka - „Stranka slobode i direktne demokratije“(Svobody a přímé demokracie- SPD)	112
4.1.9. Evropski Parlament (EP)	114
ZAKLJUČAK.....	117
PRILOZI.....	121
<i>Leksikon korištenih pojmova:</i>	121
a) <i>Knjige:</i>	125
b) <i>Publikacije, priručnici, stručni radovi i članci:</i>	126
<i>Popis web izvora.....</i>	129

UVOD

Cjelokupan period historije Evrope i stanovnika koji su naseljavali prostor koji se u geografskom smislu tretira područjem Evrope je neodvojiv od sukoba, većeg ili manjeg intenziteta, većeg ili manjeg broja žrtava kao posljedice istih. Evropski kontinent je vijekovima bio poprište ratova i sukoba među evropskim državama i narodima.¹ Ono što je zajedničko za većinu tih sukoba jeste činjenica da su isti vođeni između evropskih naroda, država, saveza, tako organizovanih u zavisnosti od vremena u kojem su isti i vođeni. Historija Evrope bilježi i sukobe na tlu Evrope čiji su akteri dolazili izvan teritorija evropskog kontinenta, kao što su bili slučajevi sa prodorom Mongola u Evropu (13. stoljeće), arapskim osvajanjem Španije (8-15. stoljeće), osvajanjem dijelova evropskog prostora od strane Osmanlija (14-19. stoljeće).

Međutim, s pravom se može reći da je, po mnogo čemu, prva polovina 20. stoljeća jedan od najmračnijih i najdestruktivnijih perioda novije evropske historije. Naime, radi se o periodu u kojem su vođeni 1. i 2. Svjetski rat, koji su na Evropu i na njene stanovnike ostavili gotovo nesagledive posljedice u različitim aspektima ljudskog bivstvovanja: demografske, urbane, kulturne, socijalne i mnoge druge. U kratkom vremenskom periodu (31 godina, 1914-1945.g.) vođena su dva tzv “velika rata” u kojima su zabilježene enormne ljudske žrtve. Samo broj poginulih po nekim procjenama kreće se između 50 i 60 miliona², dok je broj povrijeđenih znatno veći. Samo poređenja radi, broj žrtava u pomenutim ratovima, proporcionalan je današnjem broju stanovnika kompletne jedne Njemačke ili Francuske i Poljske skupa, ili pak gotovo cijele južne Evrope (Italije, Grčka, zemlje Balkana). Upravo je okončanje učestalih i krvavih međususjedskih ratova koji su kulminirali 2. Svjetskim ratom i koji su, između ostalog bili uzrokom gotovo potpunog nestanka pojedinih naroda koji su u to vrijeme živjeli u Evropi (stradanje Roma i holokaust nad evropskim Jevrejima) bilo uzrokom promišljanja, kako i na koji način prevazići antagonizme među evropskim državama, te osigurati novu vrstu evropske budućnosti koja bi bila utemeljena na miru, saradnji, razumijevanju i međusobnom uvažavanju.

S tim u vezi, iako ideja o ujedinjenoj Evropi ima korijene daleko u prošlost, novu nadu o “novoj i mirnoj” Evropi od 1945–1950. godine dalo je nekoliko naprednih i hrabrih evropskih političara kao što su Robert Schuman, Winston Churchill i Konrad Adenauer. Francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman je 9. maja 1950. g. objavio dokument o političkom i ekonomskom povezivanju zemalja Evrope. Schumanovom deklaracijom

---

¹ Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.83.

² Vidi:<https://www.britannica.com> (03.03.2018.)

postavljeni su temelji stvaranja ujedinjene Evrope.³ Nastojalo se naći nešto zajedničko oko kojeg bi mogle da se ujedine sve, ili većina država Evrope, među kojima i, u 2. Svjetskom ratu pobjedene, Njemačka i Italija, gdje bi se na taj način iste, posebno Njemačka, vezala za određene jake institucije, koje bi je tako držale „pod kontrolom“, spriječivši stvaranje uslova za bilo kakve buduće sukobe.

Ono što je započelo kao isključivo ekonomska unija razvilo se u organizaciju koja obuhvata brojna područja politika, zaštite okoliša i zdravstva do vanjskih poslova i sigurnosti te pravosuđa i migracija. To se odrazilo u promjeni imena iz Evropske ekonomske zajednice (EEZ) u Evropsku uniju (EU) 1993. godine.⁴ U Evropskoj uniji, bez obzira na sve razvojne probleme na koje su njeni akteri pa i same njene zajedničke institucije nailazile (neusvajanje određenih ugovora kod izgradnje institucija EU, finansijska kriza, problem terorizma...), već više od pola stoljeća vladaju mir, stabilnost i blagostanje, a životni standard je poboljšan. Evropska unija je najveći svjetski izvoznik industrijske robe i usluga te najveće uvozno tržište za više od 100 zemalja. Evropska unija je ujedno i najveće jedinstveno tržište na svijetu. Jedan je od glavnih ciljeva Evropskoj uniji jeste i promocija ljudskih prava, kako unutar Unije, tako i u svijetu. Ljudsko dostojanstvo, sloboda, demokracija, jednakost, vladavina prava i poštovanje ljudskih prava temeljne su vrijednosti EU. Upravo ove vrijednosti imaju ulogu motora sveukupnog napretka i progresa zemalja članica EU, a u isto vrijeme ulogu magneta za države sa područja Evrope, koje još nisu u tom „ekskluzivnom klubu“, odnosno za ogroman broj ljudi iz gotovo svih krajeva svijeta, koji se nastoje domoći Evrope, tog prostora na kojem vlada mir i gdje su zastupljene naprijed pomenute vrijednosti, a koje su pak, gotovo bez izuzetka „misaone imenice“ u zemljama iz kojih se dolazi.

U tom kontekstu Evropa se i ranije, u proteklih nekoliko decenija, suočavala sa velikim prilivom migranata (u okviru procesa dekolonizacije, broj povratnika iz nekadašnjih francuskih kolonija u Francuskoj je dostigao 1,45 miliona ljudi, u Portugalu oko 0,5miliona, dolazak turskih radnika u Njemačku krajem 50-tih godina, nakon pada komunizma u Evropi i raspada SSSR-a 1990/1991.g., oko 2,5 miliona Nijemaca napustilo je prostor bivšeg Sovjetskog Saveza kako bi se vratilo u zemlju svojih predaka, talas izbjeglica iz bivše Jugoslavije početkom 1990-tih...)⁵ Međutim, EU se tokom 2015. i 2016.g., suočila sa do sada nezabilježenim valom izbjeglica i migranata. U EU je pristiglo više od milion ljudi, od kojih je većina pobjegla od rata i terora u Siriji i drugim zemljama.⁶ I upravo je taj masovan priliv migranata u veoma kratkom vremenu, uz sve druge izazove pred kojima se EU u posljednje

---

³Vidi: <http://povijest.net/europska-unija-jucer-danas-sutra/> (03.03.2018.)

⁴ Vidi: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_hr (03.03.2018.)

⁵ Vidi: <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9119-velike-migracije-u-evropi-tokom-20-veka-> (03.03.2018.)

⁶ Vidi: <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/migration-crisis/hr/> (03.03.2018.)

vrijeme nalazi (odgovori na geopolitičke izazove nastale nakon 11. septembra 2001.g., velika ekonomska kriza i „spašavanje“ Grčke i same eurozone, slučajevi terorističkih djelovanja na evropskom tlu, suprotstavljanje politikama EU od strane zemalja članica gdje je britanski „Brexit“ samo vrh ledenog brijega...), na javnu i političku pozornicu pojedinih evropskih demokratskih društava, vratio slike koje vremenski više pripadaju najmračnijem periodu evropske historije, ranije pomenute prve polovine 20. stoljeća, periodu u kome su javnim diskursom dominirale pojave i vrijednosti, dijametralno suprotne vrijednostima na kojima se razvijala i na kojima počivaju moderna demokratska društva zemalja EU.

Pojave kao što su nacionalizam, ksenofobija, rasizam, poslije više od pola vijeka od njihovog poraza, kao da sa prlivom migranata, bivaju puštene u evropsku javnu sferu nakon što su „odslužile svoju dugogodišnju kaznu“, gdje bivaju dočekane od svojih pristalica, koji su do tog momenta „djelovali u ilegali“. Mir kao suština EU biva ugrožen kada se dostignuti stepen ljudske slobode u evropskoj kontinentalnoj utopiji destruiira afirmacijom najgorih ksenofobičnih i rasističkih koncepata, a pod pritiskom ekonomske krize koja se pojavljuje kao rodno mjesto starih populističkih paradigmi, kao društvena pojava koja obnavlja najgore predrasude.⁷ Pod plaštom ugroženosti evropskog identiteta, između ostalih razloga, širom Evrope je sve više glasova, koji bivaju i sve glasniji, iz kojih se kao zajednički sadržilac jasno može izvući ksenofobija, gdje se njen manifestacioni dio u stvarnosti može gotovo identificirati i kao islamofobija, a koja pak sve više prelazi u jedan oblik rasizma⁸.

To je više nego dovoljan razlog da se pokrene jedna sveobuhvatana aktivnost na različitim nivoima društvenog djelovanja sa ciljem ukazivanja na uzroke ovih pojava, kao i na metode i aktivnosti koje je neophodno poduzeti na njihovom daljnjem širenju i suzbijanju, kako bi se zaštitile temeljne vrijednosti na kojima počiva EU. I kroz ovaj rad će se nastojati dati jedan skroman doprinos tom sveukupnom naporu.

---

⁷ Nerzuk Ćurak: Uspon radikalne desnice u Evropi, <http://www.6yka.com/novosti/nerzuk-curak-uspon-radikalne-desnice-u-evropi> (04.03.2018.)

⁸ „Politika identiteta je jedan od najrazornijih rušilačkih potencijala savremene politike“ Majer, T. (2009): Identitet Evrope-Jedinstvena duša Evropske unije, „Albatros plus“ i „Službeni glasnik“, Beograd, str.10.;

1. TEORIJSKO METODOLOŠKI DIO RADA

1.1. Teorijske osnove na kojima se zasniva rad

„Povećati ekonomski rast i smanjiti nezaposlenost”, poput mantre ponavljaju evropski političari videći u tome jedini put za izlaz iz krize dok se istovremeno u nekim drugim krugovima čuju glasovi koji upozoravaju da se Evropa u stvari gubi na jednom važnijem polju – polju vrijednosti. Demokratija, ljudska prava i sloboda govora, makar deklarativno utkane u identitet Evropske unije, danas djeluju kao nedovoljan ulog koji su Evropljani spremni da brane u vremenu krize i borbe za goli opstanak.⁹ Upravo kriza pomenutih vrijednosti, po prirodi stvari, donosi neke nove „vrijednosti“ koje zauzimaju prazninu koja se javlja postepenim iščezavanjem ovih prvotnih.

Populizam, govor mržnje, ksenofobija, nacionalizam, rasizam, islamofobija, homofobija, transfobija... su pojave koje, o čemu se uglavnom slažu „naučni krugovi“ (historičari, pisci, publicisti, analitičari...), nisu nikada u evropskim okvirima u potpunosti iščezle, ali nisu niti imale uslove i prostor za svoju revitalizaciju nakon što su potisnute sa javne scene početkom druge polovine 20. stoljeća. Donošenjem i prihvaćanjem zakonske legislative zasnovane na humanističkim tradicijama demokratske Evrope, iznikle iz Francuske i revolucija iz 19. stoljeća, kao i iz demokratskih tradicija nastalih poslije 2. Svjetskog rata (npr. u Ugovoru o Evropskoj uniji definisane su vrijednosti na kojima počiva EU - „ljudsko dostojanstvo, sloboda, demokracija, jednakost, vladavina prava i poštovanje ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina”¹⁰), nastojalo se spriječiti „ponavljanje historije“ u pogledu kršenja ljudskih prava i u tome se, rekli bismo, uglavnom i uspijevalo do početka 21. stoljeća.

Svijet se uveliko promijenio nakon 11. septembra 2001.g., sa početkom globalne borbe protiv terorizma koju su pokrenule SAD. Američkom „preventivnom strategijom“, te krilaticom tadašnjeg američkog predsjednika „Tko nije sa nama, protiv nas je!“ (Gorg Bush), u različite vojne akcije, prevashodno u području Bliskog istoka i sjevera Afrike (sa dominantno muslimanskim stanovništvom), uključene su i mnoge evropske zemlje. Sve to je, između ostalog imalo uticaja i da određene terorističke grupe, isplaniraju i izvedu terorističke napade i u samoj Evropi, od Madrida, preko Londona, Nice, Pariza, Berlina i nekih drugih gradova. Naravno, takvi događaji imali su značajnog uticaja na evropska društva, kako na građane i javno mnjenje uopće, tako i na stavove i politike oficijelnih struktura koje su

⁹ Dragan Vukotić, Kriza skrajnula evropske vrednosti, <http://www.politika.rs/sr/clanak/254086/Tema-nedelje/U-kakvom-je-stanju-Evropska-unija/Kriza-skrajnula-evropske-vrednosti> (04.03.2018.)

¹⁰ Vidi: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.4.1.html (04.03.2018.)

participirale u vlasti ili su to nastojale postići. Iako je legislativa koja tretira ljudska prava i slobode u institucijama EU, može se reći, gotovo savršeno napisana, baš kao što je to slučaj i sa legislativom na nacionalnom nivou zemalja članica (Načelo nediskriminacije, među ostalim na osnovi vjeroispovijesti ili uvjerenja, duboko je ukorijenjeno u Ugovorima: Članak 2. Ugovora o Europskoj uniji, članak 19. UFEU, i članku 21. Povelje EU-a o temeljnim pravima, donesenom 2000.g. i obavezujućom za države članice od 2009.g.¹¹), 21.stoljeće je po ovom pitanju donijelo velike promjene.

Porast ksenofobije na globalnom planu, uz pomenute terorističke napade u zemljama Evrope, finansijsku krizu koja je zahvatila evropske zemlje (2008.g.), zasićenost građana širom Evrope desetljećima starih političkih opcija, uglavnom dualističkih sistema u kojima su se dvije velike „narodne“ stranke (demokršćani i socijaldemokrati) smjenjivale na vlasti,¹² te migrantska kriza izazvana masovnim prilivom izbjeglica u zemlje EU (2015. i 2016.g.), kreirala je jednu jako povoljnu klimu za pojavu i nagli uspon različitih populističkih pokreta širom Evrope. Političke stranke proizišle iz istih, u svojim programima imaju ksenofobiju i neprijateljstvo prema strancima. One strahuju od islamizacije Zapada. Tako francuski filozof bugarskog porijekla Tzveten Todorov u komentaru o ksenofobiji i pomenutim pokretima navodi da je ksenofobija na neki način onaj minimalni program stranaka krajnje desnice koje su morale odustati od svojih omiljenih tema – antikomunizma i rasizma..., te da opća ksenofobija ide pod ruku s onim što se zove islamofobijom.¹³ Shodno navedenom može se konstatovati da je tema ovoga rada ispoštovala jedan od osnovnih postulata naučnih radova, a to je aktuelnost. Aktuelnost teme i ozbiljnost mogućih posljedica koje bi mogle prouzročiti izjava koja će nastojati detaljnije pojasniti kroz rad, naprosto zahtijevaju proučavanje istih uz traženje odgovora kako se sa njima nositi i kako im se adekvatno suprotstaviti. Genocid ne počinje ubojstvima, sva nedjela počinju riječima- izostanak reakcije na riječi akcelerator je svega što slijedi.¹⁴

Teorijska osnova za ovo istraživanje je izuzetno raznolika i obimna. Obuhvata nekoliko država članica EU u kojima je u posljednjem desetljeću primjetan porast ksenofobije i islamofobije i u kojima je upravo na tom osnovu došlo do političkih uspjeha populističkih pokreta, odnosno njihovih ulazaka u regionalne i nacionalne parlamente tih država.

---

¹¹ Vidi: European Commission, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5739_hr.htm (05.03.2018.)

¹² Vidi: Luka Capar, <https://www.vecernji.hr/vijesti/na-krilima-populista-i-straha-od-migranata-desnica-osvajaju-eu-1202940> (05.03.2018.)

¹³ Milardović, A., (2013): Stranac i društvo: Fenomenologija straha i ksenofobije, Pan Liber, Zagreb, str.108.

¹⁴ Pawel Sawicki, <http://abrasmedia.info/cywinski-u-svijetu-se-ponovo-rada-najgori-populizam-ksenofobija> (05.03.2018.)

1.2. Metodološki okvir teme rada

1.2.1. Definisanje problema istraživanja

Prvi korak u procesu istraživanja je definisanje problema. Kako bi se mogao adekvatno sagledati evropski „zaokret u desno“ sa svim pojavama koje se javljaju u takvom jednom stanju odnosa na evropskoj političkoj sceni i koje su sve prisutnije u medijskom i političkom diskursu, neophodno je sagledati navedene oblasti sa jednog šireg aspekta. Kroz ovo istraživanje ćemo stoga, ukratko (prostorno i vremenski) sagledati moguće poveznice historijskih i trenutnih faktora, koji su imali presudan uticaj na današnju „evropsku desnicu“ i njeno jačanje (sa fokusom na period 2. stoljeća), te ukazati na manifestacije tog „zaokreta desno“, prisutne u javnosti, više ili manje vidljive.

Ključni problem istraživanja jeste, porast nacionalističkog populizma i ksenofobičnog govora mržnje širom evropskog kontinenta, na što ukazuju različite ankete, analize, izvještaji, medijski natpisi...različitih tijela i organizacija koje se bave ovom problematikom. Tako se između ostalog u izvještaju Antirasističke komisije Vijeća Evrope (ECRI) za 2016. godinu navodi da su najveći izazovi za Evropu bili porast nacionalističkog populizma i ksenofobični govor mržnje, koji je skupa uz rasističke uvrede dosegao neviđene razmjere, ulazeći tako u politički mainstream, što je posebno zabrinjavajuće. Porast populizma u politici u današnjoj Evropi je duboko zabrinjavajući, pogotovo kada je usmjeren prema manjinama, uključujući i migrante i izbjeglice.¹⁵ Stoga ne čudi poziv predsjedavajućeg ECRI, na akciju. „*Nije dovoljno kriminalizirati i nadzirati govor mržnje. Moramo mu se aktivno protiviti. Unutrašnji etički kodeksi medija i parlamentarci moraju predvidjeti sankcije za govor mržnje. Političke, religijske, kulturne elite, umjetnici i slavni sportisti moraju se uključiti protiv govora mržnje.*“¹⁶

Dakle, pojave koje ćemo tretirati kroz ovaj rad kao problem istraživanja su nažalost prisutne u znatnom broju zemalja EU, kako onim razvijenim – zapadnim („lokomotivi“ EU – Francuska i Njemačka, te Holandiji i Austriji), tako i onim manje razvijenim, do jučer zemljama iza „željesne zavjese“, Poljskoj, Mađarskoj, Slovačkoj i Češkoj, privlačeći sve veći broj pristalica i dovodeći u pitanje evropske vrijednosti na kojima je osnovana, na kojima se razvijala i na kojima egzistira sama EU.

---

¹⁵ Generalni sekretar Vijeća Evrope, Thorbjorn Jagland, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/porast-nacionalizma-i-ksenofobije-u-evropi> (06.03.2018.)

¹⁶ Predsjedavajući ECRI-a Christian Ahlund, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/porast-nacionalizma-i-ksenofobije-u-evropi> (06.03.2018.)

1.2.2. Definisanje predmeta istraživanja

Predmet istraživanja je porast ksenofobije u evropskim državama, korištenje govora mržnje i straha kao „političkih instrumenata“, te parlamentarno jačanje političkih stranaka koje koriste pomenute „instrumente“ u svojim kampanjama, a svoj program zasnivaju na antisemitizmu, islamofobiji i rasizmu. Populistički nacionalistički pokreti uspjeli su se etablirati kao relevantan politički faktor u skoro svim zemljama Istočne i Zapadne Evrope. Transformirani u političke stranke, jedan za drugim bilježe znatne uspjehe na regionalnim i saveznim izborima i znatno mijenjaju političku scenu kako u istočnim, tako i u zapadnim evropskim demokratijama.¹⁷ Razlozi za uspjeh ovih pokreta su višestruki, međutim, izražena ksenofobija i strah od imigracija, posebno naglašavajući migrante s Bliskog istoka, koja se u različitim horor scenarijama ovih pokreta, građanima prikazuju kao pokušaj “islamizacije”, odnosno svojevrsne “muslimanske invazije” Evrope, zasigurno zauzimaju veoma visoko mjesto na listi razloga za njihov politički uspjeh. Ono što je posebno zanimljivo, a što se može uočiti nakon detaljnijeg sagledavanja osnovanosti „pretnje muslimanske invazije“, jeste činjenica da se populisti na istu pozivaju kako u jednoj Holandiji, gdje se udio muslimanskog stanovništva u ukupnom broju kreće oko 5 % , isto tako i u jednoj Poljskoj gdje je taj procenat tek oko 0,1 %. U kontekstu Poljske, sociolozi i psiholozi pokušavaju da objasne i fenomen istoka Njemačke, pokrajina koje su bile dijelom bivšeg DDR-a. Tamo gdje je mržnja prema strancima najveća, zapravo tih stranaca gotovo i da nema. Stanovnici mjestašca i sela koja se smatraju bastionima neonacista muslimane su vidjeli samo na televiziji. To nije strah od drugog i drugačijeg, to je mržnja prema *odsutnom drugačijem*.¹⁸

Kako inače drugačije razumjeti i poruke odaslane tokom proslave Dana nezavisnosti u Poljskoj, kada je ulicama Varšave 11. novembra 2017. godine marširalo destine hiljada nacionalista (policijske i medijske procjene govore o broju od oko 60 hiljada) noseći transparente sa natpisima kao što su: "Bijela Evropa, čista Evropa", "Evropa će biti bijela ili bez ljudi" i "Molite za islamski holokaust", mašući poljskim zastavama i uzvikujući "Smrt neprijateljima naše domovine", negoli mržnju prema drugom i drugačijem. Ksenofobna i prvenstveno antiislamska retorika desničarskih pokreta samo nagovještava suštinu političkih programa ovih pokreta, a to je preustrojavanje vlastitih društava u smjeru restrikcije, pa i

---

¹⁷ Nedavno održani savezni izbori u Austriji i Njemačkoj potvrdili su desničarske populističke stranke kao treću po jačini političku snagu na saveznom nivou. U pojedinim regijama ovih zemalja nova desnica dobila je čak najveći broj biračkih glasova, a sasvim je izgledno da će se, barem u Austriji, nacionalistička Slobodarska stranka Austrije (FPÖ) naći u vladajućoj koaliciji zajedno s Austrijskom narodnom strankom (ÖVP), Vidi: Preporod broj 21/1103-1. Novembar 2017. str.14..

¹⁸ Rujević, N. Vidi: <https://www.dw.com/sr/malo-stranaca-mnogo-mrznje/a-19565517> (06.03.2018.)

ukidanja određenih ljudskih prava, jednakosti građana, ukidanja zakona o zabrani diskriminacije te slobode religije.¹⁹

1.3. Ciljevi istraživanja

1.3.1. Naučno - spoznajni cilj

Primarni cilj ovog istraživanja jeste davanje odgovora na pitanje da li postoji direktna veza između porasta upotrebe govora mržnje, porasta ksenofobije i islamofobije u medijskom i političkom diskursu zemalja članicama EU koje su predmet ovoga rada i uspjeha, posebno na političkom planu, populističkih (desničarskih) pokreta u tim zemljama, odnosno da li je između višestrukih razloga uspjeha ovih pokreta (antievropski stavovi, djelimično praćeni zahtjevima za ekonomskim izolacionizmom i povratkom nacionalnih novčanih valuta, razočaranost i nepovjerenje prema etabliranim političkim elitama i politici EU), „igranje na kartu“ ksenofobije i islamofobije postao „profitabilan“ mainstream i glavna okosnica njihovog političkog programa, što se dalje iskazuje kroz antiimigracijske stavove, aktivno suprotstavljanje prihvatanju izbjeglica, te protivljenje otvorenom društvu i društvenom pluralizmu, zahtjevima za kulturnom homogenizacijom i društvenom nadmoći vlastite etničke kulture.

1.3.2. Društveno – pragmatični cilj

Ovaj rad ima za cilj dodatno ukazati na ozbiljnost situacije u pogledu porasta ksenofobije i uspona populističkih pokreta u zemljama EU, približavajući problem svima onima koji imaju namjeru ili se bave praćenjem društvenih procesa (studenti, šira akademska zajednica, mediji, domaće i međunarodne institucije), kako bi svi skupa „odgovorili“ pozivu Predsjedavajućeg ECRI-a Christian Ahlund na suprotstavljanje govoru mržnje u našim sredinama, kroz ukazivanje prevashodno na posljedice koje takav diskurs može proizvesti. Negacija postojanja razmatrajućeg fenomena je nepoželjna i kontraproduktivna. Negacija

---

¹⁹ Armina Omerika, Preporod broj 21/1103-1. Novembar 2017. str.15.

može odvesti u drugu, opasnu krajnost – bavljenje posljedicama, zato što smo zakasnili razumijevati uzrok.²⁰

Ovo pogotovo što se stanje u zemljama EU po ovom segmentu direktno implicira i na BiH na različite načine. Veliki broj BH građana od ranije, a posebno usljed posljedica agresije na BiH, boravi u gotovo svim zemljama zapadne Evrope, čime su direktno izloženi tamošnjim dešavanjima, a i samo nastojanje BiH da postane punopravna članica EU koja se zasniva na općeprihvaćenim vrijednostima slobode, mira, demokratije, ljudskih prava, odnosno, da postane članica EU čije geslo „Jedinstvo različitosti“ obećava punu inkluziju i prosperitet svima onima koje te vrijednosti mogu prihvatiti i kao svoje vrijednosti, bez obzira na njihovo porijeklo, etnicitet, rasu...

1.4. Sistem hipoteza

1.4.1. Generalna hipoteza (Gh):

Koristeći govor mržnje i ksenofobiju kao mainstream u svojim političkim programima, populistički pokreti širom Evrope osiguravaju sve veći broj svojih pristalica postizujući sve zapaženiji politički uspjeh.

1.4.2. Pomoć hipoteze (Ph):

- Ph1: Ksenofobija nije ključni uzrok nastanka populističkih pokreta, ali joj je u političkim kampanjama istih dodijeljena glavna uloga.
- Ph2: Ksenofobija i govor mržnje su prisutni i u ekonomski razvijenim i manje razvijenim, dugogodišnjim i novim članicama EU, u sredinama sa velikim prisustvom stranaca ali i u sredinama sa zanemarivim brojem istih.
- Ph3: Ksenofobija se u velikoj većini slučajeva može izjednačiti sa islamofobijom.
- Ph4: Ksenofobija po svojim manifestacijama u javnom životu vrlo često poprima oblik rasizma.

1.5. Metode istraživanja

Shodno činjenici da se radi o veoma kompleksnom problemu istraživanja, u toku istraživanja, a pri proučavanju navedenih ciljeva, koristit će se slijedeće metode: metoda deskripcije, historijsko-komparativne metode, induktivno-deduktivne metode, metoda

---

²⁰Nerzuk Ćurak: Uspon radikalne desnice u Evropi, <http://www.6yka.com/novost/49676/nerzuk-curak-uspon-radikalne-desnice-u-evropi-> (06.03.2018.)

klasifikacije, metoda apstrakcije, metoda konkretizacije, metoda generalizacije i metode analize sadržaja dostupne literature, dokumenata i druge građe, kao i zvanične informacije objavljene od strane institucija koje se bave ovim pitanjima.

Metoda analize sadržaja koristit će se pri proučavanju dokumenata, naučnih i stručnih savjetovanja, izvještaja, anketa i druge građe koja zahtijeva analitički uvid. Izvori podataka koji će se koristiti bit će raznovrsni: naučna i stručna literatura koja tretira pojave koje su predmetom ovoga rada kroz historiju i u današnjici, stručne analize, izvještaji, procjene, intervjui i izjave zvaničnih tijela i zvaničnika UN i EU, kao i vladinih i nevladinih organizacija zemalja koje su obuhvaćene istraživanjem, medijski video i pisani prilozi eminentnih svjetskih i evropskih medijskih kuća, publicistika, časopisi i sl.

1.6. Vremenski i prostorni plan istraživanja

1.6.1. Vremensko određenje istraživanja

Vremenski period koji obuhvata istraživanje obuhvata period 21. stoljeća, sa posebnim fokusom na period od nastanka velike migrantske krize 2015. godine.

1.6.2. Prostorno određenje istraživanja

Pojave koje trebamo istražiti prisutne su, više ili manje izraženo, gotovo na svim dijelovima naše planete, naravno onih dijelova gdje obitava ljudska vrsta, ali u ovome istraživanju prevashodno se odnose na prostor Evrope, odnosno zemlje EU koje geografski gravitiraju Zapadnoj, Centralnoj i Istočnoj Evropi.

2. HISTORIJSKE ODREDNICE

2.1. *Evropa i „strano“ na izvan evropskom području*

Za razliku od svih drugih naroda „Staroga svijeta“, jedino su Evropljani, ti koji su kroz svoju historiju „intervenirali“ na svim preostalim područjima danas poznatog svijeta, zadržali se na istim kraće ili duže (u nekim područjima su i danas prisutni), te tokom boravka pokrenuli značajne društvene procese, koji su u velikoj većini slučajeva doveli do „tektonskih“ promjena u sveukupnom načinu života naroda u tim područjima.²¹ Jedino su evropljani, čiji preci su kroz historiju pohodili i naseljavali izvan evropska područja, ti, koji i danas uglavnom imaju u većini tih područja neosporan uticaj i čija se tada nametnuta kulturna matrica, u većoj ili manjoj mjeri i danas primjenjuje. Dakle, kroz svoju historiju, evropljani su neminovno dolazili u kontakt sa „drugim i drugačijim“, narodima i kulturama, vjerama i rasama... što je kao neosporan rezultat imalo i izgradnju evropskog stava o tom bitno „drugom i drugačijem“, odnosno stava o sebi, svojoj rasi, kulturi, vjeri... i u novije vrijeme, rekli bi o svom načinu i stilu života i svojim (evropskim) životnim vrijednostima, naspram onih koje dolaze od tih bitno „drugih i drugačijih“.

Ono na što se nastoji posebno ukazati u sklopu ove tematike jeste historijska geneza izgradnje međusobnih odnosa, pogleda i stavova, između evropljana i muslimana, kako bi bolje razmijeli iste u našem vremenu. U tom pravcu će se dati kraći osvrt na dva historijska perioda, posebno bitna za pomenute odnose, period evropskih „krstaških ratova“ i period evropskih „kolonijalnih osvajanja“ sa akcentom na odnos koji su evropljani imali spram muslimana, ali i drugih naroda koji nisu pripadali evropskom civilizacijskom miljeu, što sve skupa daje jednu jasniju sliku o samim evropljanima i njihovom stavu u pogledu svoje kulture i civilizacije naspram onih „drugih“ koje to nisu.

2.1.1. *Krstaški ratovi*

Krstaški ratovi predstavljaju niz ratova što su ih kršćani zapadne i srednje Evrope, na nagovor papa vodili od kraja 11. do pred kraj 13. stoljeća protiv Seldžuka, Fatimida i drugih islamskih dinastija i država za oslobodjenje svetih mjesta u Palestini, posebno Isusova groba u

---

²¹ Termin „evropljanin“ kao zajednički naziv za narode evropskih država, prvi put pomenut od strane anonimnog Španskog monaha, nastavljača ljetopisa Isidora de Beha, nakon bitke kod Poatjea 732. godine u kojoj su Franci pobijedili muslimane i zaustavili njihovo dalje napredovanje ka Evropi, nakon što su prethodno osvojili gotovo kompletno Pirinejsko poluostrvo.

Jeruzalemu, tj. za oslobađanje od islamske – nevjerničke dominacije nad tim mjestima.²² Mogućnost da kršćansko Bizantsko carstvo bude pregaženo od Turaka (porazom Bizanta u bici kod Manzikerta 1071. g. put prema Carigradu bio je „otvoren“), otklonilo bi prepreku daljeg islamskog prodora na zapad, što je izazvalo pravu paniku u kršćanskom svijetu. Bilo je to u periodu kada je Katolička crkva, s papom na čelu, nastojala ostvariti duhovnu i svjetovnu prevlast u kršćanskom svijetu, kao i moguće ponovno ujedinjenje crkve nakon velikog raskola, zbog čega je rasplamsavala novi žar vjerske obnove među svojim sljedbenicima. Na crkvenim saborima u Piacenzi i Clermontu (1095. g.) papa Urban II pozvao je na rat protiv muslimana za oslobađanje Jeruzalema, obećavši učesnicima oprost od svakoga grijeha. Ratovi koje je u tom periodu posredno vodila Crkva predstavljali su i svojevrsni nadnacionalni projekat globalizacije, homogenizacije i mobilizacije zapadnoevropskog kršćanskog svijeta.

Ono što je posebno značajno za temu ovoga rada, proizilazi iz toga da u određenoj mjeri možemo povući i paralelu sa našim vremenom i javnim diskursom koji preovladava u pojedinim evropskim političkim krugovima, jeste činjenica da je u svijesti tadašnjih stanovnika zapadne Evrope, to bio sukob između civiliziranih, naprednih, Bogu odanih, progresivnih i humanih bijelih ljudi Zapada sa barbarskim, divljim, heretičkim, bogohulnim, omraženim i raskolničkim crnim ljudima Istoka.²³

Uzrok takvog shvatanja u to vrijeme nalazi se u veoma dobro sistematiziranoj, osmišljenoj i rukovođenoj propagandi od strane Crkve, konstruišući šablon neprijatelj - spasitelj. Tako je papa Urban II u svom govoru održanom u Clermontu jasno, javno i zvanično imenovao neprijatelja, turke-muslimane koji su došli sa krajnjeg istoka i daleko od civiliziranog svijeta, barbari i divljaci, koji ubijaju ljude i ruše crkve. Tada i na taj način je kreirana negativna slika i udareni su temelji satanizacije neprijatelja - on je divljak, nasrće na civilizirani svijet, destruktivan je, zao i pohlepan. Na žalost, ne možemo se oteti utisku da, kroz cjelokupnu historiju odnosa Zapada i Istoka, kršćanstva i islama, ovako kreiran stereotip nije ništa ili je vrlo malo izgubio na svojoj konstrukciji, a čemu svjedočimo i danas kada je na globalnom nivou islamofobija u porastu i kada se muslimani apriori doživljavaju kao neko ko je povezan sa terorizmom (čak je kreiran termin „islamski terorizam“), neko ko bi se trebao civilizirati, integrirati, asimilirati...

Nadalje, politika vođenja krstaških ratova i pomenuta propagandna kampanja koja ih je pratila, pokazuje kako su ti principi, metode i tehnike postali na neki način paradigma

---

²² Jonathan Riley - Smith, zasigurno jedan od najvećih poznavalaca i istraživača krstaških ratova, smatra da su krstaški ratovi trajali do 1500. godine i da su se protezali izvan Bliskog istoka

²³ Mehtić, H., Pehlić, I. (2013): Uzroci i prevencija islamofobije-zbornik radova, Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici i Centar za dijalog-Vesatija Sarajevo, Zenica, str.159.

današnjoj antimuslimanskoj propagandi na Zapadu. Međutim, stalni sukobi između muslimana i krstaša proizvodili su i neprekidni kontak, kojim su krstaši bili i iznenađeni, shvativši da je islamski svijet drugačiji nego su ga oni zamišljali, visoko civiliziran i po mnogo čemu napredniji od njih. Tako su i oni izvukli različite koristi od islamskog svijeta i u budućem periodu počeli oponašati mnoge aspekte njegove civilizacije.

Krstaški ratovi su, uistinu, više nego i jedan drugi događaj u historiji čovječanstva utjecali na povijest svijeta i oblikovali odnose između Istoka i Zapada. Pet stoljeća mirne koegzistencije (muslimana, jevreja i kršćana) je uništeno nizom vojnih pohoda kršćana na muslimane, što je imalo za naslijeđe trajno nepovjerenje i nerazumijevanje.²⁴ Mada se krstaškim ratovima u određenim vremenima nastojala dati jedna druga dimenzija, pokušavajući ih smjestiti u kontekst prevaziđenih religijskih i ideoloških sukoba, sve češće spominjanje termina krstaški ratovi u javnom prostoru, ukazuje da fenomen koji predstavljaju još uvijek odbija da bude sahranjen na historijskom groblju istrošenih ideja i ideologija²⁵.

Što više oni izgledaju kao prethodnica "sukoba civilizacija" koji je najavio američki politolog Samuel P. Huntington i koji, kao da je nakon događaja od 11. septembra 2001. g. postao gorka istina. Naime, određene komparativne, metodološke, propagandne, političke i kulturološke podudarnosti u odnosu na proces globalizacije, vesternizacije i prisilne demokratizacije islamskog svijeta ukazuju da duh krstaških ratova još uvijek živi u teoriji, a i praksi, Zapada.²⁶

Dakle kao neka vrsta poveznice sa današnjim dešavanjima na relaciji Zapad - Istok, kršćanstvo – islam, a koja proizilazi iz perioda priprema i vođenja krstaških ratova, djeluje činjenica da je tada, kreirana ta veoma negativna slika neprijatelja (muslimana), koja je u većoj mjeri ostala nepromijenjena kroz cjelokupnu historiju odnosa zapadnog svijeta i onog koji dolazi sa Istoka. Ta slika je svoju novu reinkarnaciju doživjela nakon rušenja „Berlinskog zida“ koje je simbolično, ali i suštinski vodilo okončanju „hladnog rata“, kada se javlja potreba da se pronade novi faktor koji će omogućiti homogenizaciju i mobilizaciju Zapada, inspirisanu upravo iz pomenutog perioda krstaških ratova, kako bi se korištenjem istih metoda propagande, samo danas znatno sofisticiranijim sredstvima, ostvarili u suštini imperijalistički ciljevi.

Nadalje, preventivno djelovanje na tuđim teritorijama, kao model nastao u periodu krstaških ratova, u veliko je prisutan i danas, kada se pod plaštom zaštite ljudskih prava i

---

²⁴ Esposito, John L. (2001): *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?*, Selsebil, Živinice

²⁵ Kada je George Bush Junior, nakon 11. septembra 2001. godine, progovorio o krstaškom ratu u kom su se SAD i njene saveznice nenadano našle, ta njegova izjava je izazvala čitavu bujicu rasprava, interpretacija i analiza, čime je u akademskim i stručnim krugovima ponovo otvorena ova svojevrsna pandorina kutija.

²⁶ Mehtić, H., Pehlić, I. (2013): *Uzroci i prevencija islamofobije-zbornik radova*, Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici i Centar za dijalog-Vesatijja Sarajevo, Zenica

sloboda, borbe protiv terorizma, pomoći za uspostavljanje demokratskih društava... pokušavaju ostvariti različiti geopolitički i ekonomski ciljevi.

Gotovo je bespotrebno naglašavati da se sve to, gotovo isključivo, dešava na teritorijama nastanjenim većinskim muslimanskim stanovništvom. Naravno, da bi se to sve i danas opravdalo, slika „potencijalnog neprijatelja“, bio on tamo negdje daleko ili tu, na vlastitim teritorijama, gledano na njega kao na skupinu ili pojedinačno, mora biti negativna, frustrirajuća, zastrašujuća..., jer samo tako će se pridobiti podrška i simpatije domaće javnosti za svoje ciljeve, baš kako se ista dobila u periodu priprema za, i samog vođenja „krstaških ratova“ protiv bitno „drugog i drugačijeg“. U tom pravcu je i islamofobija u moderno vrijeme postala sredstvom za ostvarivanje tih i takvih ciljeva.

2.1.2. Evropska kolonijalna osvajanja

Susret Evropljana sa „drugim i drugačijim“, od njih samih različitim po mnogo čemu - kulturi, običajima, rasi, vjeri... na jednom značajnijem nivou, a nakon onoga iz perioda „krstaških ratova“, desio se u periodu kojeg historija bilježi, između ostalih naziva i kao period „Evropskih kolonijalnih osvajanja“. Pod tim periodom, sa historijskog aspekta, većina autora smatra period od otkrića Amerike 1492. godine, pa do kraja 2. Svjetskog rata (u užem smislu riječi, kolonijalizam završava u decenijama nakon 2. Svjetskog rata, kad gotovo sve nekadašnje kolonije dobijaju nezavisnost). Iako se kolonijalizam javio još u antičko vreme kada su Grci i Rimljani oformili svoje prve kolonije u susjednim zemljama, prava kolonijalna era nastupila je uporedo sa velikim geografskim otkrićima.

Kolonijalizam se ogledao u politici nekolicine zapadnih sila (u početku Španije i Portugala, a potom i Britanije, Francuske, Italije, Njemačke, Belgije...) koje su u dominaciji nad nerazvijenim dijelovima svijeta vidjele priliku za vlastiti uspjeh, prevashodno u ekonomskom, vojnom i političkom smislu. Dakle, Kolumbovo otkriće Amerike 1492. g. dovelo je do toga da su, isprva Španjolci, a potom i Portugalci (1530. g.), krenuli u osvajanje novotkrivenih teritorija. Sam njihov naziv, konkvistadori (španjolski *conquistador* – osvajač), govori u prilog tome kakva je to vrsta pohoda bila. Domorodačko indijansko stanovništvo bilo je izloženo različitim vidovima zlostavljanja i pljački, a kolonizatori su ih pokrštavali, te nametali upotrebu vlastitog jezika, običaja i kulture. Španjolski konkvistadori i kolonizatori eksplicitno su opravdavali svoje postupke u „Amerikama“ u smislu religijske misije

donošenja kršćanstva urođenom stanovništvu. Već su Križarski ratovi davali početni poticaj da se stvori doktrina koja je racionalizirala osvajanja i posjedovanje nevjerničkih zemalja.²⁷

Pored koloniziranja i osvajanja Amerike, vremenom su na red došla i druga područja. Tako je u drugoj polovini 19. stoljeća došlo gotovo do utrkivanja u grabeži za afričkim ili azijskim teritorijima. Do 1914. godine imperijalne sile podvrgnule su gotovo cijelu Afriku (izuzetak je Etiopija) i veliki dio Azije, i pod svoju kontrolu stavile gotovo milijardu ljudi. Tako su se između ostalih naroda južne Amerike, Azije, Australije, Afrike, Pacifika... pred „civilizirajućim pohodima“ evropljana, ponovo (nakon „krstaških pohoda“) našli i muslimani i teritorije koje su oni naseljavali i kojima su do tada upravljali. Ponovo su se islam i njegovi sljedbenici našli na „meti“ evropljana. Ovoga puta su evropska društva bila znatno organizovanija, dok je snaga „islamske države“ bila već tada u evidentno silaznoj putanji. I ako su motivi osvajanja ovoga puta bili drugačiji, slika i odnos spram islama se nije mijenjao u odnosu na ranije izgrađen kroz period međusobnih sukoba kako na evropskom tlu (period islamske Španije, kao i osmanske države), tako i onih izvan Evrope u periodu ranije pominjanih „Krstaskih ratova“.

Kao i na primjeru koloniziranja Amerike od strane Španjolaca i Portugalaca, kolonizacija i drugih teritorija (Afrike i Azije), od strane drugih evropskih država je u pravilu predstavljala zauzimanje i izrabljivanje tuđih područja, najčešće povezano s ubijanjem, protjerivanjem ili potčinjavanjem domicilnoga stanovništva.²⁸ Donoseći zapadnjačku kulturu i institucije, podvrgavane su domaće kulture, bez obzira htjelo to domicilno stanovništvo ili ne. Dakle, „kolonizacija i civilizacija“ je parola, koja je pratila kolonijalne ekspedicije „evropskog bijelog čovjeka“.²⁹

Jedna od teorija kolonizatora bila je i da domicilni stanovnici nisu u stanju proizvesti vlastitu kulturu, nego da su u najboljem slučaju bili sposobni reproducirati kulturu kolonizatora. Tako su kolonijalne uprave prilagođavale afričke životne vrijednosti onima kršćanskog Zapada, te time poremetile društveni razvoj svih afričkih naroda i njihova osnovna

---

²⁷ Jarmek Juraj-Teorija kolonizacije Amerike, Essehist, Osijek 2012, str. 21.

²⁸ Winston Churchill, koji je sudjelovao u bitki za Omdurman u Sudanu 1898.g., zapisao je: *"To nije bila bitka već prava egzekucija, a tijela domorodaca ležala su svuda uokolo."* U toj bitci poginulo je 11.000 Sudanaca i samo 28 Britanaca, što dovoljno pokazuje moć modernog naoružanja, Vidi: [http://www.prva.hr/images/pdf/LEKCIJA%2001%20\(B\)%20-%20NOVI%20IMPERIJALIZAM.pdf](http://www.prva.hr/images/pdf/LEKCIJA%2001%20(B)%20-%20NOVI%20IMPERIJALIZAM.pdf): (10.03.2018.)

²⁹ Poznati francuski pisac i političar, osnivač pokreta „crnaštva“ u francuskoj književnosti, Emme Sezer u svom eseju „Rasprava o kolonijalizmu“ u jednom dijelu pak iznosi da, *„ni Kortes dok je otkrivao Meksiko sa vrha velikog piramidalnog hrama, niti Pisaro pred Kuskom (a još manje Marko Polo pred Kanbalikom), nije tvrdio da je glasnik superiornog poretka; oni su ubijali; oni su pljačkali; oni su nosili šlemove, koplja, pohlepu; apologete robovlasništva došle su posle njih; a glavni krivac u ovoj oblasti je hrišćanska pedanterija koja je postavila nemoralne jednačine hrišćanstvo = civilizacija, paganstvo = divljaštvo, iz kojih će proizići strašne kolonijalističke i rasističke posledice čije će žrtve biti Indijanci, žuta rasa, i crnci.“* Vidi: <http://www.princip.info/2017/02/09/eme-sezer-rasprava-o-kolonijalizmu/#> (15.03.2018.)

obilježja. Takav utjecaj kolonizacije postigao je da se ni danas ne može uspostaviti kontinuitet afričke kulture s onom predkolonijalnom.³⁰

Analizirajući navedeno, mogli bi reći da period kolonijalizma, pored toga što u historijskom smislu dolazi poslije perioda „krstaških ratova“, i u pogledu dešavanja u istom, ima dosta zajedničkog sa tim periodom. Naime, oba pomenuta perioda su obilježena evropskim pohodima na izvan evropska područja. Kroz te pohode, u oba pomenuta perioda, nameće se sama po sebi jedinstvena matrica. Ona koja je evropljane na jednoj strani predstavlja superiornijim u svakom pogledu (civilizacijskom, kulturnom, vjerskom, moralnom, tehnološkom...) u odnosu na barbare, divljake, bezbožnike...sa druge strane.³¹

Iz toga proizilazi prirodno pravo ovih prvih da civiliziraju ove potonje, pa makar se to civiliziranje realizovalo i metodama i sredstvima primjerenim „najcrnijim barbarima“. Po ovoj matrici su u oba pomenuta perioda podsticani i opravdavani različiti masakri nad domaćim stanovništvom (osvajanje Jeruzalema 1099. g. i pokolj nad muslimanima i jevrejima) koji su u znatnom broju slučajeva poprimali razmjere genocida (stradanja naroda Herero u današnjoj Namibiji od strane njemačkih kolonizatora, naroda Alžira od francuskih kolonizatora...).

Kao takav, kolonijalizam je period koji je ostavio neizbrisivog traga ne samo u historiji, već i u geografiji, politici, ekonomiji, sociologiji, demografiji. Tako se kao posljedice perioda kolonijalne dominacije nad određenim područjima, nameću činjenice da je u mnogim nekadašnjim kolonijama, a danas u odnosu na svoje kolonizatore više ili manje nezavisnim državama, nestalo ili svedeno na minoran broj domicilno stanovništvo. U većini slučajeva su izumrli jezici naroda tih područja, a kao službeni su u upotrebi jezici kolonizatora. Većina običaja, kao i vjerskih praksi domicilnog stanovništva, odnosno cjelokupna društveno - kulturna matrica koloniziranih naroda je u velikoj mjeri ili u potpunosti iščezla ili trajno izmjenjena pred „naletom“ kolonizatora, koji su sa sobom nosili svoju „superiornu“ i jedino valjanu matricu, koju je kao takvu i za njihovu dobrobit trebalo nametnuti koloniziranim narodima.³³

---

³⁰ Torbica Nikica, Utjecaj europske kolonizacije na Afriku, Essehist, Osijek 2012., str. 61.

³¹ R.Kipling, veliki zagovornik britanskog imperijalizma je napisao da je *"civiliziranje manje sposobnih rasa, vrlo teško breme na leđima bijelog čovjeka ("white man's burden")*",Vidi: <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/Kipling.asp> (20.03.2018.)

³² *"Nisu štedili napore, ni odricanja da bi neprijatelju slomili posljednje ostatke otpora: Poput polumrtve progonjene životinje neprijatelj je tjeran od jednog do drugog izvorišta vode, sve dok konačno nije postao žrtva prirode vlastite zemlje. Bezvodna stepa Omaheke je dovršila ono što je počelo njemačko oružje: uništenje naroda Herero"*:Izvještaji njemačkog General štaba o borbi njemačkih trupa u Africi 1904. <http://www.dw.com/bs/rat-do-istrebljenja-protiv-herera/a-18403795> (25.03.2018.)

³³U sve tri Amerike, na ogromnom prostoru od Aljaske do Patagonije, odmah poslije dolaska kršćanskih zavojevača, izgubili su se lokalni jezici, srušeni su svi hramovi, iskorijenjene sve religije, tako da se danas u SAD-u i u Kanadi govori engleski (u Kvebeku francuski), u svim ostalim državama srednje i južne Amerike španski...pri tome, praktično cijela Srednja Amerika i sve zemlje Južne Amerike ekskluzivno su katoličke...Pa i

Posljedice kolonijalnog sistema su i danas jako prisutne u područjima koja su bila pod kolonijalnom upravom. Od ratova između nastalih nezavisnih država usljed činjenica da su, kolonizatori povlačili granice na terenu bez da su se obazirali na bilo kakve osobenosti područja i naroda koji naseljavaju ista (etnička pripadnost, kulturna povezanost, geografska...), te da su uspostavljali nove države (najpoznatiji primjer jeste formiranje države Izraela u „srcu“ arapskog svijeta, što je dovelo do decenijskih krvavih sukoba na Bliskom istoku), preko uspostave marionetskih vlada, pa do potpisivanja nekakvih kolonijalnih ugovora između bivših kolonizatora i njihovih bivših kolonija po kojima je u stvarnosti samo nastavljen istinski kolonijalni odnos.³⁴

Sve naprijed navedeno daje nam predstavu koliko je evropski civilizacijski pristup ka onom bitno „drugom i drugačijem“ bio (i još uvijek) agresivan, rušilački i vođen isključivo ličnim interesima uključenih subjekata, bez osvrtnja na posljedice koje su neminovno pogadale tog „drugog“, te u isto vrijeme, kako je sve to u vlastitim sredinama i krugovima apsolutno opravdavano u svim njegovim segmentima, metodama i postupcima. Stiče se utisak da se, uslijed dužine vremena u kojem se to dešavalo kroz historiju, stav o nekoj vrsti superiornosti evropske društveno – kulturne matrice u odnosu na „druge i drugačije“, njihove pozvanosti i obaveze da istu „ponude“ i drugima, već odavno „udomaćio“ kao takav i postao *mainstream* u odnosima evropljana spram onih koji to nisu.

2.2. Evropa i „strano“ na evropskom području

Evropa kao dio „Starog svijeta“ neosporno je imala ogroman, možda i najveći uticaj na historijska dešavanja u našem svijetu generalno. Od Antičke Grčke, Rimskog carstva, velikih geografskih otkrića, industrijske revolucije, ali i vojnih pohoda Aleksandra Makedonskog, kolonijalnih osvajanja, 1. i 2. svjetskog rata...mogli bi nabrajati gotovo u nedogled historijske periode i dešavanja koja su imala presudan uticaj na oblikovanje svjetske historije, tok i društveni razvoj naroda, nacija, civilizacija..., a čiji su kreatori bili evropljani. Kroz sva ta dešavanja, događaje i periode, Evropa se i sama mijenjala, izgrađivala na različitim poljima utičući na druge oko sebe, ali u isto vrijeme bivajući i sama predmetom raznovrsnih procesa i

---

danas, poslije gotovo sedamdeset godina nezavisnosti, milijardu i sto miliona stanovnika Indije upotrebljava engleski kao svoj službeni jezik!? O tome da voze lijevom stranom ili da im je nacionalni sport polo ne treba ni govoriti. Vidi: Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj;

³⁴Francuska je za svoje bivše kolonije prihvatila samo „nezavisnost na papiru“, a u stvari ih je natjerala da potpišu obavezujuće „ugovore o suradnji“, u kojima je detaljno navedeno kakva priroda odnosa neke zemlje s Francuskom mora biti, a najvažnije stavke su bile prihvaćanje kolonijalnog franka kao nacionalne valute, usvajanje francuskog tipa obrazovnog sustava, kao i prioritet Francuske u vojnoj i trgovinskoj suradnji, Vidi: <https://poskok.info/surovost-kolonijalnog-procitajte-sto-francuska-jos-uvijek-radi-africi/> (23.05.2018.)

dogadaja koji su se dešavali u okviru njenih „granica“, izazvani unutrašnjim impulsom ili pak onim koji je stizao sa strane – izvan evropskih područja.

Taj „vanjski impuls“ je također imao veoma značajan udio u historijskom oblikovanju Evrope, njenih naroda, kulture, običaja, jezika, identiteta, nauke, arhitekture...života uopće. Taj „vanjski impuls“ - poticaj na promjene je na evropsko tlo stizao na različite načine, u različitim vremenima, nošen od strane neevropljana koji su „pohodili“ Evropu, ali i samih evropljana koji su dugogodišnjim boravkom na izvan evropskim područjima po povratku u domovine i sami bili donosioci različitih elemenata izvan evropskih kultura, tradicija, običaja...

U tom pravcu čini se jako zanimljiva ali i poučna mitska priča o nastanku Evrope po kojoj je Evropa bila kći fenićanskog kralja i kraljice (region nekadašnje Fenikije pripada Bliskom Istoku sa središtem u području Jerusalima) u koju se zaljubio Zeus, mitološki otac bogova, koju je na prevaru oteo i odveo je do ostrva Krit/Kreta. Tu mu je Evropa rodila tri božanska sina, zbog čega je Zeus u znak velike ljubavi prema Evropi, dao da se kontinet sjeverno od Krita nazove po njenom imenu. Priča dalje govori o trojici sinova koje poredi sa religijama, te njihovom odlasku na put za Evropu, nepoznati kontinent nazvan imenom njihove majke. Pročitana kao alegorija, ova priča jasno pokazuje ko su ta tri brata: najstariji brat je judejstvo, srednji brat je kršćanstvo, najmlađi brat je islam.³⁵

Dakle, u kontekstu teme koja se nastoji obraditi kroz ovaj rad, od presudne je važnosti naglasiti nekoliko činjenica. Prvo, populacija koja se u savremenim diskusijama tretira kao demografski i etnički “autohtono evropska” po svom porijeklu u nauci je trasirana izvan Evrope – kao “indoevropska” – što direktno znači, kao populacija koja je tek dolaskom iz područja Indije i prednje Azije postala evropska (Arijevc, doseljenici s Iranske visoravni)! Dakle, takozvani “autohtoni Evropejci” prema opšteprihvaćenim navodima same evropske nauke ustvari su doseljenici iz Azije!³⁶

Nadalje, pored toga što se kroz većinu svoje historije Evropa nastoji prikazati monolitno kulturnim kontinentom, ekskluzivno utemeljenom na judejo-kršćanskom nasljeđu, činjenica je da judejo-kršćanstvo nije nastalo na tlu Evrope, već naprotiv, u Evropu je „došlo“ sa prostora Bliskog Istoka, prostora koji je kolijevka kršćanstva, ali i prije njega, judeizma, te nešto kasnije i islama. Ovo posljednje je bitno iz prostog razloga što je prema „autohtonim evropljanima“, kršćanstvo kao nešto neodvojivo od Evrope (iako „strano-izvan evropsko“, vremenom prigrljeno od Evrope i u Evropi), uveliko uticalo na samu Evropu i njenu

---

³⁵ Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, str.23.

³⁶ Vidi: <https://www.cns.ba/wp-content/uploads/2014/12/Islamski-identitet-Evrope-sadrzaj-i-predgovor.pdf> (21.05.2018.)

naknadnu historiju, što svakako između ostalog uključuje i odnos evropljana i Evrope spram sljedbenika judeizma i islama, kako na izvan evropskim područjima, tako i u samoj Evropi.

U cilju kreiranja jasnije slike o međusobnom odnosu evropljana i islama, građenog na temelju njihovog fizičkog „susreta“ na evropskom području, za razliku od onog na izvan evropskim područjima o kojima je prethodno nešto napisano, neophodno je malo detaljnije osvrnuti se na period muslimanske Španije - Andaluzia i period Osmanskse imperije. Ovo iz prostog razloga jer su pomenuti periodi, uz sve što se za njih veže i što je iz njih proizišlo, znatno uticali na kreiranje te slike.

2.2.1. Period „muslimanske“ Španije

Muslimansko osvajanje Iberijskog poluotoka počelo je pozivom za posredovanje u međusobnom sukobu koji je harao vizigotskom Španijom 711. godine. Od Musaa ibn Nusajra, emevijskog namjesnika u Sjevernoj Africi, tražili su pomoć protiv vizigotskog kralja Roderika. Kao odgovor na tu molbu Nusajr je poslao svog generala Tarika ibn Zijada da pomogne sa svojih 7.000 vojnika. U roku od sedam godina muslimani su zauzeli cijeli poluotok, izuzev Galicije i Asturije. Tako je Vizigotska Španija postala prvo i najzančajnije dodirno područje Evrope sa „drugim i drugačijim“ na evropskom tlu, u ovom slučaju sa islamskom kulturom i civilizacijom i prvo područje (država) koja je otrgnuta od kršćanske Evrope i pripojena muslimanskoj državi. Činjenica da se islamska država na ovom području zadržala osam vijekova, govori u prilog tome da je to bilo dovoljno vremena da se među španske i portugalske narode donese jedna druga kultura, čije vidljive tragove možemo sresti i danas širom ovoga prostora.³⁷

Muslimanska Španija (Andaluz) je vremenom postala mostom preko kojeg se arapska civilizacija prenosila dalje u Evropu. Vjerovatno niti jedan period u historiji odnosa Zapada i Istoka (evropske i islamske kulture i civilizacije, kršćana i muslimana), nije ostavio toliko traga i imao dalekosežnije posljedice po Evropu, njenu kulturu i civilizaciju, kao što je to bio period muslimanske Španije. Arapske i latinske kulture, prostorno tako blizu jedna drugoj, ali duhovno tako daleko udaljene jedna od druge, susreću se po prvi put. Dolazi do kulturne osmoze, o čemu se u potpunosti slaže velika većina intelektualaca sa „obje strane“.³⁸

---

³⁷ Pad Granade 1492. godine, posljednjeg muslimanskog emirata, predstavlja i definitivni kraj islamske države na Pirinejskom poluotoku

³⁸ Clot A. (2012): Muslimanska Španija, 800 godina islamske civilizacije u El-Endeluzu, Libris, Sarajevo, str.228.

Sa dolaskom muslimana u Andaluziju, Evropljani koji nisu imali historijsko iskustvo “drugoga”, smatrajući sebe centrom svijeta, a ostatak bezbožničkim, posebno aludirajući na muslimane, su prvi puta i upravo u susretu sa muslimanima, otkrili ideju multilateralizma, odnosno religijskog i kulturnog pluralizma. Sva pozitivna dostignuća iz domena ljudskih prava, demokratije, koegzistencije i drugih univerzalnih vrijednosti koje Evropa razvija i njeguje u svom kulturnom kontekstu, imaju ishodišnu tačku u ovom značajnom epohalnom susretu muslimana i evropljana na tlu Španije.³⁹

Tako je muslimanska Španija dugo vremena bila “najsajjnija zvijezda na evropskom nebu” i svojevrsan magnet za naučnike iz raznih krajeva Evrope, i ne samo nje. Klima kojom je odisao Andalus, rezultirala je zaživljavanjem raznih aspekata naučne i kulturne misli, osnovane su škole, otvarane brojne biblioteke i pribavljane knjige, cvjetala je književnost i umjetnost, izgrađene su i bolnice, hemijske fabrike i opservatoriji... Kao rezultat tog zanosa Kordova je, uz druge gradove muslimanske Španije (Granada, Toledo...), postala prijestolnica civilizacije, ne samo u Španiji, već i na Zapadu uopće. Kordovski univerzitet je bio svjetionik misli, kulture, sveobuhvatni držač bajraka arapsko-islamske civilizacije. Zato su je pohodili putnici i namjernici iz različitih evropskih zemalja koji su tragali za naukom i znanjem.⁴⁰ Evropa je zahvaljujući veoma raširenoj aktivnosti prevođenja sa arapskog na latinski jezik (Toledo), upoznala Aristotelove, Platonove i Galenove spise. U Toledo su prevođeni i filozofijski spisi Ibn Sinaa, Al-Farabija, Ibn Tufajla, Ibn Badže i Ibn Rušda, te medicinski spisi Ibn Sinaa i Al-Razija, koji su postali nezaobilazna literatura na velikim evropskim univerzitetima.⁴¹

Pa ipak, nakon jednog tako upečatljivog perioda muslimanske Španije, koji je obilježen blagostanjem, napretkom na polju nauke, kulture i civilizacije, religijske tolerancije i suživota kršćana, jevreja i muslimana, pobjedom rekonkiste, nastupio je je jedan potpuno drugačiji, rekli bi „tamni“ period, period protjerivanja nekršćana i period inkvizicije, koji je trajao nekoliko stoljeća. Tri mjeseca nakon osvajanja Granade, u martu 1492. godine,

---

³⁹ Hadžić Almir, (2012) Takvim za 2013.,Muslimani u kulturnom identitetu Evrope, El-kalem, Sarajevo, str.195.

⁴⁰ Historijski izvori navode da su se mladići iz Evrope, naročito iz Italije i Francuske, natjecali da dođu na studij na neki od islamskih univerziteta u Andaluziji. Jedan od onih koji su studirali na Kordovskom univerzitetu bio je i Gerbert, koji je kasnije postao papa, poznat pod imenom Silvester Drugi.

⁴¹Tako je Ibn Sinino djelo Al-Qanun fi al-tibb smatrano temeljnim priručnikom u medicinskim studijama u Evropi približno šest stoljeća, te nazivano “Medicinskim jevanđeljem”, dok se npr. u U djelu Legacy of Islam, grupe autora orijentalista, stoji slijedeće: *'Pouzđano se zna da su, u vrijeme dok je Evropa teturala pod teretom nevolja i zapuštenosti, materijalne i duhovne naravi, nuslimani u Andalusu podizali blistavu civilizaciju i ekonomski veoma dobro organizovan život. Andalužani su odigrali odlucujucu ulogu u razvoju nauke, filozofije, pjesništva i umjetnosti, izvršivši utjecaj i na najznamenitije aktore kršćanske misli 13. stoljeca, kao što su bili Toma Akvinski (1225-1274.) i Dante Aligijeri (1265-1321.). Španija je tada bila svjetiljka cijeljoj Evropi'* Vidi: Halilović Safvet, Arapsko-Islamska civilizacija u Španiji - <https://mizbijeljina.ba/vijesti/arapsko-islamska-civilizacija-u-spaniji/> (23.05.2018.)

Ferdinand i Izabela („Katolički kraljevi“) izdali su edikt kojim je naređen progon Jevreja.⁴² Muslimanima (Moriskama) je ostanak bio zagarantovan sporazumom o predaji Granade, sve do 1609.g. kada je izdat edikt i o njihovom protjerivanju, koje je, prema Španskom književniku Goytisolu, bivalo u krajnje „brutalnim uslovima“, uz pljačku njihove imovine i ubistva onih koji nisu željeli otići, a koje je okončano 1614. godine. Tako su sa prostora, dugo vremena najrazvijenije države Evrope – Andaluzia, fizički uklonjeni svi oni koji su bili „drugi i drugačiji“, multikulturalizam i multireligioznost su zamijenjeni kršćanskim ekskluzivizmom, čime su Evropljani još jednom nastojali Evropu prikazati kao kulturno monolitan i isključivo kršćanski kontinent.

2.2.2. Turci „Osmanlije“

Evropski svijet u ranom vijeku susreo se sa brojnim društvima i civilizacijama. Islam i njegov najizraženiji predstavnik iz evropske perspektive, Osmansko carstvo, pri tome predstavlja po mnogo čemu posebno „Drugo“... Pojam „Drugoga“ svakako je bio važan u formiranju identiteta Evrope. Zbog dugotrajnog kontakta i konfrontacije, islam je zauzeo posebno mjesto, interakcije s njime obilježile su europsko iskustvo i identitet.⁴³ Historijski gledano, nedugo nakon okončanja „krstaških ratova“ u kojima je Evropa vodila krvave bitke sa muslimanima na „njegovom terenu“, a koji su ostavili takoreći trajan pečat na njihov međusobni odnos, te nekako uporedo sa uklanjanjem ostataka muslimanskog prisustva sa prostora Španije (ranije sa prostora Sicilije i južne Italije), Evropa se ponovo suočila sa snagom i moći „muslimanske prijetnje“, ovaj put oličene u Osmanskom carstvu.

Tadašnja evropska društva su se ponovo našla na putu prevazilaženja vlastitih razmirica i antagonizama, na kojem su, u strahu od islama i muslimana, zajedničkog neprijatelja, iste i prevazilazili. Žestoke borbe, ratovi između pojedinih država koji su trajali decenijama, ponekad i duže od 100 godina, bune i ustanci, krvavi vjerski obračuni katolika i protestanata, katolika i pravoslavaca, posebno žestoki i dugotrajni u slučaju Poljske i Rusije, potresali su iznutra kršćanski dio Evrope znatno duže i donoseći više ljudskih žrtava i razaranja nego svi sukobi u kojima je „kršćanska Evropa“ ratovala protiv „islamske Evrope“.⁴⁴

---

⁴² Clot A. (2012): Muslimanska Španija, 800 godina islamske civilizacije u El-Endeluzu, Libris, Sarajevo, str.264.

⁴³ Fuček M. Osmansko „Drugo“ u formiranju evropskog identiteta, Stručni rad, vidi: <https://hrcak.srce.hr/54315>, (01.06.2018.)

⁴⁴ Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, str.106.

Međutim, strah od islama, „smrtnog neprijatelja“ kršćanstva, ponovo je zahvatio evropske dvorove, a još više uporedo i crkvene vlasti. Na temelju ranijih iskustava sa islamskom državom i njenim vojnim formacijama na području Pirinejskog poluotoka, sa kojima „nije bilo šale“ i koje su tek sa porazom kod Poateja (732.g.) zaustavljene u svom daljnjem osvajanju Evrope, evropski vladari i crkva, oličena u instituciji pape, će poduzeti sve da se historija islamske države u kršćanskoj Evropi ne bi ponovila.⁴⁵

Međutim, dinastija utemeljena od Osmana I (1299.g.), po kome su i njegovi sljedbenici dobili naziv „Osmanlije“, je narednih šest stoljeća svoga postojanja, kroz veoma intenzivne i međusobno kompleksne odnose sa Evropljanima, u velikoj mjeri imala uticaja na društvene prilike u Evropi, tokom kojih se i sama Evropa izgrađivala i oblikovala u entitet kakav poznajemo. Razmatrajući ovaj period sa geopolitičkog aspekta, neophodno je naglasiti nekoliko značajnih događaja između kojih je možda i najznačajniji taj da su osmanlije, pod vođstvom sultana Mehmeda II osvojile Konstantinopolis (1453.g.) što je za posljedicu imalo i konačan pad Bizantskog carstva, te nagovijestilo njihove daljnje prodore u Evropu. Daljnja vojna osvajanja koja su osmanski sultani provodili, posebno ona pod vođstvom sultana Sulejmana „Zakonodavca“ (1520-1566.g.), uključujući i samu opsadu Beča (1529.g.) imala su za posljedicu da je Osmansko carstvo u jednom trenutku, pored Bliskog Istoka, Egipta i Arabije, obuhvatalo i gotovo cijelu Jugoistočnu Evropu, a u isto vrijeme su ti događaji, bez imalo sumnje proizveli do tada neviđenu zabrinutost evropljana za sudbinu Evrope i katoličke crkve, odnosno kršćanstva uopće.

Sve to je uticalo da se slika o bezbožnim barbarima, čiju je kreaciju započeo još Papa Urban II na crkvenim saborima u Piacenzi i Klermontu (1095.g.), ponovo vrati u žižu evropske pažnje. Kršćanska crkva, polažući pravo na posjedovanje istine i predodređenu misiju da spasi svijet, pravdala je svoje postupke, gajeći u isto vrijeme i osjećaj superiornosti i ispravnosti. To je dalje neminovno vodilo amnestiranju vjerskog, intelektualnog, kulturnog... klevetanja protivnika. Protivnika koji je na područjima koja je osvojio, donio tradiciju vjerske i kulturne raznolikosti i suživota „drugih i drugačijih“, upravo onu tradiciju ili bolje reći praksu koju je Evropa prvi put upoznala sa islamskom Španijom, a koju je ta ista Evropa, u cilju stvaranja „čiste Evrope“, grubo prekinula protjerujući to „drugo i drugačije“ sa svoje teritorije, odmah nakon pada posljednjeg islamskog emirata Granade, a o čemu je već bilo riječi. I upravo je veliku većinu tih protjeranih i prognanih, prije svih španskih jevreja, prihvatila ta bezbožnička tiranska vlast oličena u Osmanskom carstvu, vlast koja je već od

---

⁴⁵Prema belgijskom historičaru Anri Pirenu, upravo se islamski uspjesi i njegova ekspanzija imaju smatrati osnovnim uzrokom formiranja Evrope kao kršćanskog kontinenta, gdje se kao formalni nastanak uzima 800. godina, u kojoj je papa Leo III proglasio Karla Velikog za „Vladara rimske imperije“

ranije garantovala slobodu vjere i vjerskih, kao i kulturnih običaja, naroda – nemuslimana na područjima na kojima je imala svoju upravu.⁴⁶

I u slučaju Osmanskog carstva, baš kao i ranije u slučaju islamske Španije, postoje određene sličnosti zajedničke za oba perioda, a koje nam mogu pobliže predstaviti međusobni odnos „kršćanskog“ zapada i „islamskog“ istoka, odnosno odnosa jednih i drugih spram „drugog i drugačijeg“. Naime, u oba slučaja islamska država koja je u pomenutim periodima „proderala“ na teritorij Evrope doimala se organizovanijom, civilizacijski naprednijom, kulturološki i religijski svakako bogatijom u odnosu na zemlje i sredine sa kojima je dolazila u dodir. Već do tada izgrađeni sistem koegzistencije naroda različitih religija i kultura u okviru islamske države, prenesen je u oba slučaja na narode i zemlje koje su vojno zauzeli. Muslimanski vladari težili su tome da državne institucije i birokratiju ostave netaknutim, tako su i vjerske zajednice bile slobodne da prakticiraju svoju vjeru i da njihovim unutrašnjim poslovima upravljaju njihovi vjerski zakoni i vođe... vjerske zajednice su morale da plaćaju porez u zamjen za mir i sigurnost, i otuda su bile poznate kao „zaštićeni narod“.⁴⁷ Nemali je broj slučajeva gdje je upravo osmanska vlast u periodu dugogodišnje vladavine pojedinim evropskim područjima i sama pomagala gradnju vjerskih objekata pripadnika kršćanskih ili jevrejskih zajednica.

Sa druge strane, u oba pomenuta perioda je upravo islamsko „prodiranje“ u Evropu dovelo do homogenizacije evropskih naroda pred „zajedničkim smrtnim neprijateljem“, te po okončanju vladavine islamske države na ranije zauzetim područjima, po pravilu je dolazilo do proganjanja, protjerivanja, nasilnog pokrštavanja muslimanskog stanovništva, kao i uništavanja vjerskih objekata odnosno pretvaranjem istih u objekte druge namjene. Ovo je posebno dolazilo do izražaja u periodu kada slabi moć Osmanskog carstva i kada je napuštalo teritorije kojima je stoljećima vladalo.

Tako historijski izvori navode da su 1686. godine, kada su se osmanlijske vlasti povukle iz Budimpešte, u ovom gradu su za sobom ostavili nedirnute sve crkve koje su zatekli 1526. godine...kao i sve crkve koje su izgrađene u tom periodu, uključujući i veći broj pravoslavnih crkvi i sinagoga uz 212 džamija koje su sami izgradili. Nasuprot ovom primjeru...u Budimpešti su već 1687. godine do posljednje porušene sve džamije i svi objekti sakralne arhitekture!⁴⁸

---

⁴⁶ Grad Solun, pod osmanlijskom upravom je bio grad u kojem je više od polovine stanovništva bilo jevrejskog porijekla, većinom jevreji Sefardi protjerani u 15. stoljeću sa Pirinejskog poluotoka

⁴⁷ Esposito, John L. (2001): *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?*, Selsebil, Živinice, str.73.

⁴⁸ „*Da je na ogromnim teritorijama sve tri Amerike, Australije, Novog Zelanda, umjesto prakse kršćanskih vlasti prema nekršćanskim narodima bio primjenjen islamski sistem dhimmitude (zaštićenog naroda)... nijedan od poznatih i nepoznatih genocida na ovim područjima ne bi bili izvršeni; iščezli jezici još bi odzvanjali kao maternji govor današnjih potomaka stotina plemena koja su, upravo zato što su bila ostavljena bez bilo kakve*

Međutim, bez obzira na naprijed navedeno, iz kojeg možemo kreirati stav o odnosu Evrope tog doba spram „drugog i drugačijeg“ na njenom području, neophodno je naglasiti i činjenicu da je i u takvim okolnostima, prevashodno u periodima kada nije bilo sukoba, periodima mira između evropskih kršćana i muslimana na evropskom području dolazilo do intenzivne i svekolike kulturne razmjene između „jednih i drugih“ na svim nivoima i u svim oblastima društvenog djelovanja. Tako su ti kontakti s islamom ostavili svoj trag u i evropskoj svakodnevnici, naročito nakon što je prošla opasnost od osmanskih osvajanja, kada su ti isti kontakti postali češći i manje opterećeni neprijateljstvima.

2.3. Fašizam i nacizam u Evropi

Kada se pomene fašizam i nacizam u Evropi, neophodno se dotaći i određenih društvenih pojava i događaja, među kojima se posebno značajnim čine “evropski kolonijalizam” i 1. Svjetski rat, čije se posljedice mogu dovesti u direktnu vezu sa pojavom fašizma i nacizma u Evropi. Naime, evropska kolonijalna osvajanja, pokrenuta sa velikim geografskim otkrićima, a posebno intenzivirana u drugoj polovini 19. stoljeća, pobudila su kod evropskih država težnju za dodatnim bogatstvom i uticajem, ali i za novim teritorijama. Utrka za tim novim teritorijama i svemu ostalom što je išlo uz koloniziranje istih, vrlo često je dovodila i do neslaganja, pa gotovo i do sukoba između evropskih kolonijalnih sila i onih koje su to nastojale postati. Sve to je vodilo i jednoj polarizaciji u Evropi kroz stvaranje vojnih saveza, militarizacije društava i kreiranje slike kod javnog mjenja da je sukob legitiman način rješavanja vlastitih težnji. Ovo je posebno bilo izražajno kod Njemačke, čiji zahtjevi za novom podjelom kolonija usljed jačanja vlastite ekonomije, bivaju među osnovnim uzrocima 1. Svjetskog rata.

Po brutalnosti, broju žrtava, materijalnim razaranjima...do tada ne zabilježenom sukobu, 1. Svjetski rat, svoje „korijene“ upravo vodi iz imperijalne politike evropskih država oličene kroz evropska kolonijalna osvajanja, u čijim okvirima posebnu pažnju zaslužuju postupci i odnos kolonizatora spram domicilnog stanovništva, njihovih kultura i svega onoga što je bilo svojstveno koloniziranim sredinama.

Jer upravo takva kolonijalna aktivnost, kolonijalni poduhvat, kolonijalno osvajanje, koje se bazira na preziru prema urođenicima i pravda tim prezirom, neizbježno teži da izmijeni onoga koji to sprovodi; kolonizator, koji s namjerom da olakša sopstvenu savjest,

---

zakonski regulisane zaštite, tretirana kao divljač za odstrel i brutalno istrebljena!“ Vidi:Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, str. 92-102.

stiže naviku da vidi drugog čovjeka kao životinju, navikava sebe na to da se prema njemu ponaša kao prema životinji, i objektivno samoga sebe na taj način pretvara u životinju.⁴⁹

Kolonizacija ovakve vrste je dovela do toga da je vremenom decivilizirala i samog kolonizatora, učinivši ga brutalnim u pravom smislu te riječi, probudivši u njemu duboko zakopane instinkte, gramzivost, nasilje, rasnu mržnju i moralni relativizam... Pri jednoj takvoj klimi odnosa koja je vladala krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Evropi, na tako jednoj pripremljenoj osnovi, uz prisutne imperijalističke težnje najvažnijih aktera tog doba, nije bilo teško ući u sukobe, što više, isti su „prizivani“ i gotovo opće prihvaćeni; tražio se povod. Prvi svjetski rat je i za samu Evropu, čiji su narodi već do tada imali znatno iskustvo, što međusobnih, što sukoba sa izvanevropskim narodima, djelovao strašno, devastirajuće, opći sukob. Ishod rata je u velikome promijenio političku sliku Evrope.⁵⁰

Ono što je, uz sve poznato o ovome sukobu važno naglasiti, jeste činjenica, o kojoj velika većina historičara dijeli zajedničko mišljenje, da je upravo rezultat 1. Svjetskog rata bio uzrokom 2. Svjetskog rata, koji je Evropu ponovo zahvatio nakon samo dvije decenije. Novi evropski poredak nakon završetka 1. Svjetskog rata i potpisivanja Versajskog mirovnog sporazuma, doveo je do toga da su ponovo neke od evropskih zemalja bile nezadovoljne. Tako je Italija, kao članica pobjedničkog saveza (Antante) bila nezadovoljna teritorijama koje je dobila, smatrajući da je trebala više, dok je s druge strane, Njemačka kao članica gubitničkog saveza (Centralne sile), stavljena u nezavidnu poziciju, gubitak teritorija, obaveza plaćanja ratne odštete, smanjivanje vojske... Upravo je pomenuto bilo uzrokom ponovnog javljanja novih ili bolje reći, samo za kratko potisnutih, imperijalističkih snova inspirisanih starim Rimom, odnosno uspostavom Trećeg rajha. Kapitulaciju koja nikoga nije zadovoljila... Sam maršal Foch je pisao: *"Ovo nije kraj rata. Ovo je samo primirje koje će trajati najduže 20 godina"*. Tako su mislili i njemački generali Ludendorff ili Hindenburg. To se i ostvarilo: za dvadeset godina je buknuo novi, 2. Svjetski rat, za koji mnogi historičari misle: taj drugi je bio samo posljednja bitka Prvog, kako Britanci kažu "Velikog rata".⁵¹

I u takvom jednom „odnosu snaga“, dešava se ono što je posebno obilježilo period između dva svjetska rata u Evropi - pojavljivanje radikalnih političkih pokreta predstavljenih kroz Musolinijev i Frankov fašizam u Italiji i Španiji, te Hitlerov nacizam u Njemačkoj. Velika ekonomska kriza (1929-1932.g.) je uz sve ranije navedeno, u velikome uticala na krizu parlamentarne demokratije u mnogim evropskim zemljama, predstavljajući tako pogodno tlo za širenje radikalnih pokreta i njihovih ideologija, koji su uoči 2. Svjetskog rata tražili izlaz iz

⁴⁹Vidi: <http://www.princip.info/2017/02/09/eme-sezer-rasprava-o-kolonijalizmu/#> (01.06.2018.)

⁵⁰ Potpisivanjem njemačke kapitulacije 11. novembra 1918. u željezničkom vagonu kod Compiègna, okončan je prvi sukob svjetskih razmjera koji je pomeo Njemačko, Austrougarsko, Otomansko i Rusko carstvo, a historija ga pamti kao rat novih oružja i nezapamćenih gubitaka od 15 miliona ljudi.

⁵¹ Vidi: <http://www.dw.com/hr/kraj-prvog-svjetskog-krvoproli%C4%87a/a-3781245>, (02.06.2018.)

teških privrednih prilika, podržani od osiromašenih širokih slojeva društva do te mjere, da su na kraju isti preuzeli potpunu vlast u Italiji (1922.g. – „Marš na Rim“), Njemačkoj (1933.g. – „Dan prevrata“), kao i Španiji gdje su do potpune vlasti došli nakon pobjede u Španskom građanskom ratu 1939. godine. Tako su fašizam, odnosno nacizam i zvanično stupili na tadašnju evropsku političku scenu, predstavljajući snagu koju mnogi još i tada nisu dovoljno ozbiljno shvatali.⁵²

Ideologije koje su po svojoj suštini totalitarne i koje su stajale iza ovih pokreta samo su se dijelom razlikovale; dok se u ideologiji italijanskog fašizma ideja totalitarne države zasniva na apologiji same države, (stato) kao vrhovne vrednosti, u nemačkom fašizmu je središte totalne države ideja naroda (Volk).⁵³ Tako Musolini, kao eksponent – vođa (duče) italijanskog fašizma, smatra da je za fašizam sve u državi i ništa ljudsko ili duhovno ne postoji izvan države, te je fašizam kao takav totalitaran, a fašistička država kao takva vlada cijelim životom naroda. S druge strane, nacisti nisu ukazivali divljenje prema državi kao takvoj, već su je shvatali kao sredstvo za postizanje cilja. Hitler je, na primjer, državu opisivao kao “pukog” nosioca, podrazumevajući pod tim da stvaralačka snaga ne potiče od države, već od rase, nemačkog naroda.⁵⁴ Dakle, njemački nacizam je u fokus stavljao njemački narod, kao viši i superiorniji u odnosu na sve druge, a država je tu imala ulogu samo instrumenta za postizanje i opravdavanje rasne politike.

U pogledu pripadnosti naciji ili narodu, opće su poznata dva principa: shvatanje nacije kao političke, gdje je italijanski fašizam je bio bliži ovoj ideji, za razliku od shvatanja nacije kao etničke, što je bilo prihvaćeno u nacističkoj Njemačkoj. Prema ovom drugom, znatno radikalnijem shvatanju, nacisti su smatrali da dok je nacionalni identitet moguće odbaciti i procesom “naturalizacije”, prihvatiti drugi, nemoguće je promeniti rasu, koja je određena, kako izgleda, rođenjem, pa i prije rođenja, rasnim identitetom roditelja. Simboli nacionalnosti – državljanstvo, pasoš, jezik i možda religija – svi mogu biti prihvaćeni putem izbora, dobrovoljno; međutim, simboli rase – boja kože, boja kose, fizionomija i krv – fiksirani su i nepromenljivi.⁵⁵

Upravo se na toj osnovi razvila i njemačka tradicija oličena u nacističkoj ideologiji “krvi i tla”, prema kojoj se pripadnost jednoj teritoriji, izjednačava sa pripadnošću jednog

---

⁵² Prilikom savjetovanja tadašnjeg njemačkog predsjednika Hindenburga da Hitleru povjeri mandat kancelara, Alfred Hugenberg, šef Nemačke nacionalne narodne partije, izjavio je: „Mi ćemo uramiti Hitlera.“Vidi: [https://www.dnevno.rs/istorija/najcrnja-godisnjica-evrope-hitler-nikada-nije-osvojio-vecinu-glasova-nemaca-evo-kako-je-dosao-na-vlast/\(02.06.2018.\)](https://www.dnevno.rs/istorija/najcrnja-godisnjica-evrope-hitler-nikada-nije-osvojio-vecinu-glasova-nemaca-evo-kako-je-dosao-na-vlast/(02.06.2018.))

⁵³ Kuljić Todor, (1983): *Teorije o totalitarizmu*, Novi Beograd, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, str.29.

⁵⁴ Hejvud Endrju, (2005): *Političke ideologije–uvod*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.str. 239.

⁵⁵ Ibid, str.242.

naroda. U ovom slučaju, to je njemački narod, dok su svi drugi "ispod" njemačkog naroda, a posebno narodi bez država – „nehistorijski“, što su u to doba u Njemačkoj bili Jevreji, koji po nacistima upravo iz tog razloga nisu mogli niti imati svijesti o državi, te su time i nepoželjni. Takvo shvatanje međutim nije bilo okrenuto samo prema Jevrejima, nego je skrojena potpuno nova „rasna hijerarhija“, spram koje je germanska rasa bila ta koja je iznad svih drugih, na vrhu, dok su keltska i slovenske rase bile ispod, a na samom dnu bila je semitska rasa kojoj su pripadali i Jevreji.

Historijski gledano, ponovo se desilo da se evropski čovjek samoproglasa superiornim u odnosu na „drugog“; krstaški ratovi i odbrana svetih mjesta u području Palestine kada su „od samog Boga pozvani“ da očiste ta mjesta od bebožnika i divljaka, kada su branili zapadnu civilizaciju, kulturu i samo kršćanstvo od istih ti varvara oličenih u islamskoj državi (muslimanskoj Španiji i Otomanskom carstvu), kada su nakon velikih geografskih otkrića, u periodu kolonijalnih ekspedicija, razni evropski „bijeli konkvistadori“ krenuli u „izvoz“ kulture, tehnološkog napretka i civilizacije među narode koji nisu bili sposobnim da se samostalno razvijaju...⁵⁶

Nažalost, fašistička i nacistička ideologija nije bila strašna kao takva samo na papiru, u teoriji. Mnogo je jezivije od same teorije, bila njena praktična implementacija na terenu kroz 2. Svjetski rat, izazvan od strane nosioca ovih ideologija, kada su stradale desetine miliona ljudi samo u Evropi. Njihova jedina krivica bila je ta, što se kao pripadnici „niže“ rase nisu mogli mjeriti sa germanskom i što su se našli na prostoru koji je ta ista germanska rasa trebala osvojiti po svaku cijenu i na taj ga način učiniti svojim „životnim prostorom“ („*lebensraum*“).

Nemjerljive su patnje, bol i stradanja uzrokovana ovim ideologijama širom svijeta, a posebno u Evropi kao epicentru dešavanja i njihovom „rodnom zavičaju“, između kojih se posebno ističe stradanje jevreja – holokaust. Tako su evropljani, u prvoj polovini 20. stoljeća (1918-1945. g.), na krilima fašizma i nacizma, ponovo na djelu pokazali svoj odnos spram

---

⁵⁶ Jako zanimljivu opservaciju na temu pojave nacizma u Evropi, u svom eseju „Rasprava o kolonijalizmu“ iznosi francuski pisac Eme Sezer, kada kaže: „*a onda, jednog lepog dana, buržoaziju probudi stravičan bumerang efekat: gestapo ima pune ruke posla, zatvori se pune, mučitelji stoje oko sprava za mučenje, izmišljaju nove, usavršavaju ih, diskutuju. Ljudi su iznenađeni, postaju revoltirani. Kažu: Kako je sve to čudno! Ali nije važno – to je nacizam, proći će! I onda čekaju, i nadaju se; i sami od sebe skrivaju istinu, da je to varvarizam, pravi varvarizam, vrhunski varvarizam koji je skup svih svakodnevnih varvarizama; da je to nacizam, da, i da su pre nego što su postali njegove žrtve, bili njegovi saučesnici; da su tolerisali taj nacizam pre nego što se okrenuo protiv njih, da su ga opravdavali, da su pred njim zatvarali oči, ozakonjivali ga, zato što se primenjivao samo na neevropske narode; da su negovali taj nacizam, da su odgovorni za njega, i da pre nego što krvave vode nacizma prekriju celu građevinu zapadne, hrišćanske civilizacije, taj nacizam se luči, curi i kaplje iz svake njene pukotine.*“ Vidi: <http://www.princip.info/2017/02/09/eme-sezer-rasprava-o-kolonijalizmu/#> (03.06.2018.)

„drugog i drugačijeg“, ovaj put, za razliku od dotadašnjeg djelovanja, možda vođeni drugim formalnim uzrocima i sa drugim objektima njihovog djelovanja, ali po posljedicama, bez premca u dosadašnjoj evropskoj historiji.

2.4. „Ujedinjenje“ Evrope i nastanak EU

Podsticana različitim motivima, ideja o zajedničkoj evropskoj državi je veoma stara i kao lajtmotiv se javljala kroz stoljeća. Prvi pokušaji ujedinjenja (osvajanja) javljali su se još u vrijeme istočnorimskih careva, preko Karla Velikog, Pođebrada, Henria IV, Napoleona do Hitlera. Ono što predstavlja činjenicu jeste da je historija Evrope neupitno obilježena mnogobrojnim sukobima, u svojoj osnovi različitim po mnogo čemu: po broju učesnika istih, njihovom intenzitetu, dužini trajanja, destruktivnosti, karakteru, motivima...

Bilo je tu međusobnih sukoba između evropskih naroda, država, vjerskih grupa, saveza..., ali i sukoba koje su evropljani vodili protiv „vanjskog“ neprijatelja (izvanevropskog), a koji su bivali uzrokom ujedinjavanja evropljana u veće ili manje saveze, predstavljajući neku vrstu nadnacionalnih saveza i na određeni način preteču ujedinjavanja Evrope. U periodima kada nisu branili „granice“ Evrope, ili kada nisu i sami „ratovali“ na izvanevropskim područjima, evropljani su vrlo često bili u međusobnim sukobima. Uzrokovani različitim razlozima i motivima, oni su također, isto tako, baš kao mongolska ili islamska prodiranja u Evropu, ostavili velikog traga u evropskoj historiji.

Tako je još prva „super sila“ svijeta, Rimsko carstvo, bilo objektom napada različitih skupina „varvarskih“ naroda koji nisu pripadali istom (Vandali, Angli, Sasi, Langobardi, Franci, Goti...) i predmetom pljački sve do njegovog pada 476. godine.⁵⁷ Kasniji sukobi između različitih varvarskih država nastalih nakon pada zapadnog rimskog carstva, ratovi između Engleske i Francuske („stogodišnji rat“), sukobi između protestanata i katolika („tridesetogodišnji rat“), pa sve do sukoba evropskih država i naroda u 1. i 2. Svjetskom ratu, samo govori o njihovom burnom i veoma krvavom međusobnom „odnosu“. Razaranja, destrukcija i ljudski gubici u ovim sukobima su strašni, gotovo nemjerljivi, posebno u ovim posljednjim, „svjetskim“. Oni su Evropu gotovo po pravilu vraćali na početke, kada je trebalo nanovo raditi i graditi, kako ono materijalno što je devastirano u tim sukobima, tako i sveukupan „duh Evrope“ - kulturnu i civilizacijsku obnovu. Naravno, poseban segment i

---

⁵⁷ Istočno rimsko carstvo ili Bizant, nastalo nakon podjele Rimskog carstva 395. godine je ostalo kao takvo i nakon pada zapadnog rimskog carstva 476. godine i trajalo je sve do sredine 15. stoljeća kada je padom Konstantinoplja osvojeno od strane Otomanskog carstva

nesumljivo najvažniji jeste demografski „oporavak“ evropskih društava nakon tih užasnih perioda međusobnih sukoba.

I upravo, kao posljedica međusobnih sukoba, proizilazi i činjenica da je Evropa, kao dio „staroga svijeta“, epicentar svjetskih dešavanja kroz historiju, kulture i civilizacije, dominantna na geopolitičkoj sceni... sve to izgubila i prepustila drugima. Sva ta razaranja nisu se mogla ponavljati u nedogled, a da ne uzrokuju, da se centar moći i uticaja sa Evropskog kontinenta ne premjesti na neka druga svjetska područja i neke druge subjekte. Historijski gledano, u vrlo kratkom periodu od 50 godina, njezina pozicija se u potpunosti promijenila. Prvi i Drugi svjetski rat su doveli do toga, ali i do velikog ekonomskog, kulturnog i političkog nazadovanja Evrope tog vremena.

Iako u novijoj historiji ideju ujedinjenja Evrope možemo pratiti od 1920.g. sa pojavom panevropskog pokreta, tek nakon završetka posljednjeg u nizu međusobnih sukoba, 2. Svjetskog rata, koji je, baš kao i netom okončani 1. Svjetski rat, uzrokovan od strane evropskih država i koji je svoje destruktivno dejstvo u svojoj punini upravo iskazao na evropskim područjima, narodima i građanima Evrope, javile su se konkretnije ideje u pravcu poduzimanja aktivnosti koje će u budućnosti spriječiti neka nova ratna dejstva i razaranja na evropskom prostoru. Za razliku od nekih ranijih pokušaja na planu „ujedinjenja“ Evrope, ovaj put su određene stvari u startu bile malo drugačije. Naime, po prvi put se desilo da oni koji su zagovarali ovakve aktivnosti, nisu to radili kao raniji „ujedinitelji“, čiji cilj nije bio ujedinjenje Evrope radi njene i dobrobiti njenih građana, već iz puke želje za zemaljskom moći i vlašću nad Evropom od strane naroda-nacije kojoj su pripadali.⁵⁸

Ekonomska i politička integracija zapadno-evropskih država je počela neposredno nakon 2. Svjetskog rata uz snažnu podršku SAD-a. U razdoblju od 1947. do 1948.g. u State Department-u stvaraju se prve studije o novoj Evropi.⁵⁹ Uz već pomenuti motiv sprečavanja nekih novih međusobnih sukoba u budućnosti, odnosno osiguranja trajnog mira u Evropi, važan momenat u korist ideje o ujedinjenju Evrope predstavljao je i strah od tadašnjeg SSSR-a, njegovog širenja komunizma na zapadnu Evropu, što je posebno naglašeno nakon što je SSSR 1948. godine okupirao Čehoslovačku. Dakle, gledano sa aspekta sigurnosti, ujedinjenje Evrope je i nastalo na razumijevanju da evropskim narodima i državama najveći rizici prijete upravo od evropskih naroda i država, bilo da se radi o unutarevropskim ratovima, o sukobljenim imperijalističkim interesima ili pak o totalitarističkim, prije svega nacionalističkim ideologijama.

---

⁵⁸ U maju 1943. godine Hitler je tvrdio da je glavni cilj rata stvaranje ujedinjene Evrope i da samo Njemačka može uvesti red u novi evropski poredak. Vidi: Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.83.

⁵⁹ Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.83.

Uporedo sa aktivnostima po ovom pitanju vođenim u SAD-u, i u samoj Evropi se radilo na ideji ujedinjene Evrope. Ka tome je pozvao i britanski premijer Winston Churchill 1946. godine kada je tokom govora na Univerzitetu u Cirihu ukazao na potrebu formiranja „sjedinjenih država Evrope“.⁶⁰ Na paroli „stvoriti Evropu znači stvoriti mir“ bile su uključene različite organizacije, pokreti, poznate ličnosti, među kojima se posebno istakao Francuz Žan Mone koji je sa svojim timom uobličio i zagovarao ideju da se njemačka i francuska industrija uglja i čelika ujedini i stavi pod jedinstvenu „Visoku upravu“ koja bi nadgledala i kontrolisala njihov razvoj.

Zašto baš ove dvije industrije? Naime, pored toga što su bili izvori nesuglasica i glavni ratni plijen (nakon 2. Svjetskog rata), bili su i neophodan sastojak svakog budućeg ratnog pohoda. Jednostavno, od čelika su pravljena sva naoružanja, a bez uglja čelik se ne bi mogao izliti, tako da je cijela vojna industrija zavisila od ove dvije sirovine i ovim se ista direktno kontrolisala. Ideja je snažno podržana od strane francuskog ministra vanjskih poslova Roberta Šumana i u formi deklaracije („Šumanove deklaracije“), predložena je 09. maja 1950.g., što se uzima kao dan početka ujedinjenja Evrope i danas obilježava kao „Dan Evrope“.

Dakle, odlučne u nastojanju da spriječe ponovni rat, evropske vlade zaključile su da bi udruživanjem proizvodnje ugljena i čelika, rat između povijesnih protivnika Francuske i Njemačke postao, prema riječima Deklaracije, ne samo nezamisliv, nego i materijalno nemoguć. Smatralo se, što će biti ispravno, da će udruživanje ekonomskih interesa podići životni standard, te biti prvi korak prema ujedinjenoj Evropi. Članstvo u EZUČ-u bilo je otvoreno i ostalim zemljama.⁶¹ To se i desilo, te su zajednici odmah pristupile Italija i zemlje Beneluxa, nakon čega se potpisom „Pariškog ugovora“ 18.04.1951.g. zvanično formira Evropska zajednica za uglj i čelik.⁶² I baš kako je Robert Šuman, između ostalog naveo u Deklaraciji da Evropa neće biti stvorena odjednom, ili prema jednom planu već da će biti izgrađivana konkretnim dostignućima, koja prvo stvaraju pravu solidarnost...tako se i od početnog „Pariškog sporazuma“, na putu izgradnje Evropske unije mnogo toga dešavalo, dogovaralo, potpisivalo...⁶³ Od prvobitnih šest zemalja članica i osnivača, Evropska unija sve

---

⁶⁰Vidi: Čavoški, Aleksandra. (2006). Pravni i politički poredak Evropske unije. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union, Str. 20.

⁶¹ Vidi: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_hr (13.06.2018.)

⁶² Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik pretpostavio je uspostavljanje zajedničkog tržišta za uglj i čelik koje će biti pod upravom Visokih vlasti, Vidi: Čavoški, Aleksandra. (2006). Pravni i politički poredak Evropske unije. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union, Str. 25.

⁶³ Detaljnije o procesu evropskog ujedinjenja, razvoja institucija EU i potpisanim ugovorima vidi: Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.83-119.

je više rasla zahvaljujući proširenjima, te je sa onim posljednjim iz 2013.g. izrasla u porodicu sa 28 članova.⁶⁴

Nakon Mاستrihtskog ugovora, u figurativnom smislu, EU možemo posmatrati kao neku vrstu starogrčkog hrama koji sa prednje strane gledajući, počiva na tri stuba. Prvi stub predstavlja evropske Zajednice (EZUČ, EEZ, EUROATOM), što uključuje i zajedničko naslijeđe zajedničkog rada i razvoja od Rimskih ugovora do današnjih dana (acquis). Drugi stub čine zajednička vanjska i odbrambena politika, a treći stub predstavlja objedinjenu saradnju policija i pravosudnih organa u kaznenim pitanjima. Jedinstveno obilježje EU je i činjenica, da su sve njene članice suverene i nezavisne zemlje koje su dio svoje „suverenosti” ujedinile kako bi stekle moć i prednosti koje donosi veličina. Ujedinjavanje suvereniteta u praksi znači da države članice prenose dio svojih ovlasti donošenja odluka na zajedničke institucije koje su osnovale da bi se odluke o posebnim pitanjima od zajedničkog interesa mogle donositi demokratski na nivou unije. Prema tome, sistem na kojem se zasniva unija je negdje između potpunog saveznog, kakav postoji u SAD i sistema međuvladine suradnje kakav postoji u UN.

Kada se danas osvrnemo na period koji je iza EU, vidjet ćemo da je Unija znatno napredovala od svog osnivanja. Izgradila je jedinstveno tržište proizvoda i usluga koje se prostire na 28 država članica s više od 500 miliona građana koji se mogu slobodno kretati i stanovati gdje žele. Stvorena je jedinstvena valuta – euro, koja je postala jedna od glavnih svjetskih valuta i koja jedinstveno tržište čini još učinkovitijim...najveći je davatelj programa razvojne i humanitarne pomoći u svijetu. EU predvodi borbu protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica. Pomaže susjednim zemljama, nastavlja pregovore o proširenju, te gradi zajedničku vanjsku politiku koja će doprinijeti širenju evropskih vrijednosti u svijetu.⁶⁵

Međutim, proces razvoja i izgradnje EU biva veoma često ugrožena različitim problemima koji korijene imaju ne samo unutar EU ili evropskog prostora uopće, već i onog izvan evropskog, a na koje EU ima veoma mali ili gotovo nikakav uticaj. Činjenica da EU i danas još uvijek predstavlja „ekonomskog diva, političkog mrava i vojnog patuljka“ ide u prilog tome da se EU još uvijek posljedično bavi određenim problemima, dok na uzroke istih presudno utiču neki drugi svjetski akteri – globalni geopolitički igrači.⁶⁶ I upravo, uspjeh nekih budućih planova EU ovisi o njenoj sposobnosti transformacije kako bi odgovorila

⁶⁴ Vidi:http://europa.ba/?page_id=920 (17.06.2018.) Zvanična web stranica Delagacije EU u BiH i Specijalnog predstavnika EU u BiH.

⁶⁵ Vidi:Evropska komisija, GlavnaUprava za komunikaciju i informiranje građana (2014). Politike Evropske unije: Kako funkcioniра Evropska unija: <https://euinfo.ba/assets/pdf/publication/1526537697-kako-funkcionira-eu-vodic-kroz-institucije.pdf> (17.06.2018.)

⁶⁶ EU se u 21. stoljeću uveliko bavila posljedicama „globalnog rata protiv terorizma“ započetog od strane SAD, Velike finansijske krize iz 2007./2008. g. nastale u SAD-u, rata u Siriji gdje su dominantne politike SAD i Rusije, a što je uzrokom velike migrantske krize na granicama evropskih država 2015.godine.

modernim izazovima na globalnom planu, ali u okviru osnovnih vrijednosti na kojima je nastala, donošenju efikasnih i blagovremenih odluka, te o njihovoj uspješnoj provedbi.⁶⁷

2.5. Muslimani u Evropi u drugoj polovini 20. stoljeća

Historija Evrope je zabilježila mnoge, različitim uzrocima izazvane i pravcima usmjerene, veće ili manje seobe - migracije naroda, odnosno stanovništva, kako „vlastitog“ evropskog, tako i onih izvanevropskih. Veliki sukobi i ratovi, propadanje carstava i imperija, bolesti i prirodne katastrofe, geografska otkrića i kolonijalni pohodi, industrijski i privredni progres...samo su neki od uzroka, u historiji zabilježenih masovnijih pokreta stanovništva. Kada u tom kontekstu posmatramo muslimane u Evropi, neophodno je naglasiti nekoliko nepobitnih činjenica koje ova dva termina neraskidivo vežu još od vremena njihovog prvog zajedničkog poimanja i dovođenja u kontekst jednog sa drugim.

Uprkos činjenici da je islam raznolik i da po mnogo čemu nije uvijek niti tako dalek, slika o njemu i muslimanima, kao religiji čije su vrijednosti suprotstavljene zapadnim i koja kao takva, sa njenim sljedbenicima - muslimanima, predstavlja prijetnju i opasnost Zapadu, traje stoljećima. Pored svih pozitivnih stvari koje je Evropa upoznala u „susretu“ sa islamom i muslimanima na polju društvenih odnosa, religijskog i kulturnog pluralizma, nauke i civilizacije uopće... poimanje islama i muslimana kao nešto strano, od koga se treba zaštititi i kome nije mjesto u Evropi, kojoj civilizacijski ne pripada, nije se mijenjala od njenih prvih susreta sa islamom početkom 8. stoljeća pa do danas. Vremenom su samo mijenjana sredstva i metode kojima su realizovana takva uvjerenja, te intenzitet i obim uloženog sveukupnog napora na planu njihove implementacije na terenu, dok sama nastojanja su bila i ostala konstantom.

Rezultati takvih nastojanja u historiji su zabilježeni u formi velikih migracija muslimana Evrope koje su, uglavnom prisilno uzrokovane, dovele do toga da su znatna područja Evrope na kojima su stoljećima obitavali, upotpunosti bez njih ostala, a negdje i bez većine ili svih drugih tragova koji bi mogli ukazivati na njihovo negdašnje višestoljetno prisustvo na tim područjima. Područja Iberijskog poluotoka, Mediterana, Korzike, Sicilije, Južne Italije, Balkana, Kavkaza, nakon što su stoljećima bili pod islamskom vlašću tokom

---

⁶⁷ Njemački državni ministar za europske poslove Michael Roth o izazovima Evrope: „Širenje populizma, politika nacionalizma, uteg financijske i ekonomske krize, migracijski trendovi, sigurnosne prijetnje u EU i vojni sukobi u našem okruženju, najvažniji su izazovi s kojima se Evropa susreće.“ Vidi: ‘The future of Europe – How to adress current challenges’, <http://www.vern.hr/novosti/njemacki-drzavni-ministar-za-europske-poslove-michael-roth-odrazio-izlaganje-o-izazovima-evrope> (17.06.2018.)

koje su muslimani u miru koegzistirali sa različitim narodima, etničkim grupama i religijama, nakon pada Andaluzi u 15. stoljeću, te slabljenjem i nestankom Osmanskog carstva u 19. i tokom prve polovine 20. stoljeća, bivaju u velikoj mjeri, ili u potpunosti lišeni muslimanskog prisustva.⁶⁸

Kada je riječ o našim prostorima, evidentno je također da je iseljavanje muslimana iz Bosne i Hercegovine, Sandžaka, Makedonije i sa Kosova krajem 19. i tokom 20. stoljeća čini jedan od najkrupnijih i najintenzivnijih migracionih pokreta na balkanskim prostorima u novijoj historiji, koji je u velikoj mjeri izmjenio njihovu demografsku i etničku sliku.⁶⁹ Tako su, nakon protjerivanja španskih Moriskosa i naprijed navedenog, „Islamske kockice“ u evropskom mozaiku, u prvoj polovini 20. stoljeća ostale u određenoj mjeri jasnije - „vidljive“ još samo u njegovom jugistočnom dijelu.

Situacija po ovom pitanju, odnosno prisustvu muslimana u Evropi se pak znatno promijenila u drugoj polovini 20. stoljeća, što je bilo uzorkovano nizom događaja. Po tome je posebno karakterističan period poslije 2. Svjetskog rata, na čijem se kraju u Evropi, prema podacima UN-a raselilo 40 miliona osoba, a poslije kojega su uslijedili novi „migrantski valovi“, od onih uzrokovanih periodom „dekolonizacije“ kada je došlo masovne migracije stanovništva (kolonizatora i onih koji su sa njima surađivali) iz dojučerašnjih kolonija u matične zemlje, kao npr. povratka kolonista rođenih u Alžiru u Francusku,⁷⁰ preko dolaska turskih radnika u Njemačku, pa do „izbjegličkog vala“ sa prostora Balkana, uzrokovanog ratnim dejstvima u posljednjoj deceniji 20. stoljeća.⁷¹

Usljed činjenice da je veliki dio evropskog stanovništva još i prije 2. Svjetskog rata odlazio u zemlje „Novog svijeta“, da su ratna razaranja i ljudski gubici u 2. Svjetskom ratu bili ogromni, a potreba za obnovom Evrope veoma izražajna, da je proces dekolonizacije bio u punom jeku, u posljednjim decenijama 20. stoljeća se bilježi kontinuirani rast imigranata u Evropi, od kojih znatan broj čine muslimani, koji ovaj put, u potpuno drugačijim historijskim okolnostima, počinju ponovo dolaziti i naseljavati se u evropskim zemljama.

---

⁶⁸ Po tom pitanju, američki historičar Justin McCarthy sa Univerziteta Louisville, u svojoj knjizi pod nazivom „Smrt i progon: Proces etničkog čišćenja nad osmanskim muslimanima“ iznosi navode da je u periodu od 1821. do 1922. godine ubijeno 5 miliona muslimana, a veliki broj je protjeran sa Balkana, Kavkaza i Krima u Anadoliju Vidi: McCarthy, Justin (1995): *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922.*, Darwin Press, Princeton, NJ., <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/historicar-progon-muslimana-sa-balkana-i-kavkaza> (22.06.2018.),

⁶⁹ Bandžović, Safet (2006): *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, str. 33.

⁷⁰ Pošto je Evijanskim mirovnim sporazumom iz 1962. godine okončan osmogodišnji rat za nezavisnost Alžira od kolonijalne vlasti Francuske, oko 200.000 alžirskih Francuza je odmah napustilo zemlju u kojoj su rođeni, Vidi: <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/9119-velike-migracije-u-evropi-tokom-20-veka> (22.06.2018.)

⁷¹ Od početka rata (1991.) do 1998. više od milion ljudi s područja bivše Jugoslavije izbjeglo je u Zapadnu Evropu (većinom muslimani): 600.000 iz BiH i 400.000 iz Hrvatske i ostalih zemalja bivše Jugoslavije, Vidi: Zlatković Winter Jelena (2004): *Suvremena migracijska kretanja u Evropi*, Migracijske i etičke teme, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Pregledni rad UDK:314.4(4);

Tako se tokom „šezdesetih“ godina 20. stoljeća, kao tehnološka potreba i kao podrška bržem razvoju proizvodnje, javlja prva značajnija imigracija radnika iz islamskih zemalja, prije svega iz Turske i sjevernoafričkih država Alžira i Maroka. Iako je ovaj proces počeo neorganizovano, sporadično i pojedinačnim dolascima (tako je 1967.g. u Njemačkoj, prema oficijelnim podacima, još uvijek bilo manje od 7 hiljada radnika iz Turske), vrlo brzo je prerastao u organizovanu akciju velikih razmjera, pravno regulisanu i podržanu političkom inicijativom. Otvorena je mogućnost ekonomskog azila radnika, zakonski je regulisano pravo za dolazak i trajni boravak njihovih porodica u zemljama u kojima su bili legalno zaposleni, što je uz osiguran posao, socijalne olakšice i znatno veće zarade od onih prosječnih u zemljama iz kojih su radnici dolazili, u vrlo kratkom periodu od samo nekoliko godina znatno ubrzalo i enormno uvećalo broj „gostujućih radnika“ u Evropi.⁷²

Ako izuzmemo područje Balkana, gdje žive autohtone muslimanske zajednice poput onih u BiH, Albaniji, Makedoniji.. i koje već stoljećima sačinjavaju integralni dio evropskog religijskog i etnokulturnog krajolika, u ostatku Evrope su se u posljednjim decenijama 20. stoljeća naselili muslimani koji su tu došli tokom kolonijalnog ili postkolonijalnog perioda, kao već pomenuti „gostujući“ radnici, kao izbjeglice i prognanici iz ratom zahvaćenih područja, oni koji su došli radi spajanja porodica, ali i oni koji su došli kao studenti i naučni radnici. Od samog početka, „nova“ muslimanska populacija u evropskim zemljama je veoma heterogena, razlikujući se višestruko (jezički, nacionalno, ideološki...), dok je njihov broj, bez obzira na pokušaje evropskih zemalja da zaustave imigraciju 70-tih godina prilikom prve naftne krize,⁷³ kontinuirano rastao od vremena prvih dolazaka pa do kraja 20. stoljeća, što se nastavilo i u 21. stoljeću. Procjene njihovog broja su različite, u zavisnosti od toga, koje područje je obuhvaćeno procjenama, da li se radi o Evropi, sa ili bez Rusije i Turske kao zemljama koje geografski dijelom pripadaju Evropi, o Evropi sa Balkanskim zemljama u kojima muslimani imaju status domicilnog stanovništva ili se radi o procjeni broja muslimana u Zapadnoj Evropi, odnosno EU.⁷⁴

Značajno je napomenuti da u početku projekta obezbjeđenja potrebne radne snage za potrebe evropskih privreda, odgovorni faktori u zemljama Zapadne Evrope, nisu do te mjere

---

⁷² Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, str.143.

⁷³ Naftna kriza nastala nakon izbijanja Jomkipurskog rata u jesen 1973. godine izazvala je u industrijskim zemljama Zapada recesiju i porast nezaposlenosti, što je dovelo do prestanka potražnje za nekvalificiranom radnom snagom. Vidi: Zekić, Marinko: Muslimanske zajednice u Evropi i problem islamofobije, Institut za slavensku filologiju, UAM Poznan, str.188.

⁷⁴ Tako je, prema istraživanju Centra za istraživanje Pew (Pew Research Centre) iz 2010. godine, broj muslimana u Evropi porastao sa 29,6 miliona 1990. godine do 44,1 miliona u 2010. godini. Neke druge procjene broja muslimana u zemljama Evropske Unije govore o broju preko 15 miliona, dok ukupan broj muslimana u Evropi, ne uključujući Tursku i Rusiju, procjenjuje se na oko 25 miliona, među kojima je i preko 100.000 konvertita. Vidi: Karić, A. (2015): Muslimani u Evropskoj uniji, Dobra knjiga, Sarajevo, str.26. & <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/interaktivno-muslimani-u-eu> (23.06.2018.)

vodili evidencije, nego su svoju brigu o sastavu radnika imigranata uglavnom reducirali na njihovu rasnu i etičku pripadnost, što je, uz činjenicu da institucije EU ne vode oficijelnu statistiku o religijskoj pripadnosti, dovelo do toga da se relativno sa zakašnjenjem došlo do spoznaje da su radnici imigranti većinom muslimani. Uz sve nedaće sa kojima se susretala muslimanska populacija koja je dolazila u Evropu u drugoj polovini 20. stoljeća, muslimanska imigrantska populacija u Evropi je u veoma kratkom vremenu prešla dug put od zajednice gostujućih radnika s privremenim boravkom, do useljeničke zajednice sa statusom punopravnih europskih građana,⁷⁵ pa makar to bilo samo pravno definisano i ne podudaralo se u potpunosti sa situacijama u svakodnevnom životu članova tih i takvih useljeničkih zajednica.

Usljed navedenog, broj muslimana u zemljama EU i Evrope uopće, u posljednjih nekoliko decenija, nije više samo demografsko pitanje, već je to uzrokom sve češćih javnih debata sa ciljem preispitivanja imigracione politike i sprečavanja daljnjeg porasta broja muslimana u Evropi. Dok su rastuće nacionalne ekonomije 50. i 60-tih godina pozdravljale dolazak stranih radnika, socijalna integracija onih koji su postali trajni useljenici bivala je sve sporija. Strah od nezaposlenosti i „kontaminacije“ stranom kulturom izazvao je jako antiimigrantsko raspoloženje, stvorivši plodno tlo za pojavu ksenofobije, rasizma i hijerarhizacije kultura, čime je problem migracije od egzistencijalnoga prerastao u pitanje zaštite evropskog nacionalnog i kulturnog identiteta.⁷⁶ Upravo tome posebno svjedočimo s početka 21. stoljeća kada su neki od događaja (događaji od 11.09.2001.g., ratovi u Iraku, Afganistanu, Libiji, Siriji, migrantska kriza 2015., teroristički napadi u evropskim metropolama...) dodatno doprinijeli porastu ksenofobije, pojavi i jačanju desničarskih pokreta širom Evrope, što kod onih „bitno drugih i drugačijih“, a u isto vrijeme i sa sposobnošću „pamćenja i sjećanja“ na dijelove evropske historije, stvara donekle opravdanu nelagodu i strah!

---

⁷⁵ Zekić, Marinko: Muslimanske zajednice u Europi i problem islamofobije, Institut za slavensku filologiju, UAM Poznan, str.188.

⁷⁶Ibid, str.189.

3. EVROPSKA UNIJA U 21. STOLJEĆU

*Mi, Evropljani, nismo sami na svijetu. Čak ni ne činimo većinu svjetske populacije, ni blizu. Dakle, ne možemo se samo sebi okrenuti, nego moramo obratiti pažnju i na druge kontinente. Trebamo ih kao partnere za naše vlastito dobro, jer oni kupuju naše proizvode i nude svoju robu, te nam osiguravaju sirovine koje nemamo. Ali tu su i problemi koje ne možemo ignorirati. To su ratovi i nerazvijenost, koji mnoge ljude lišavaju pristojnog života. A zagađenje okoliša i klimatske promjene ne prestaju na granicama Evropske unije.*⁷⁷

Naprijed navedeno promišljanje „osvješćenog Evropljanina“ je rezultat veoma dugog puta koji je Evropska unija (EU) prošla od svog osnivanja, tog kompleksnog i nadasve zahtjevnog procesa izgradnje Unije i njenih institucija, ali u isto vrijeme i izgradnje svijesti o Uniji, njenoj ulozi i značaju u životima njenih građana, njihovoj prošlosti, posebno onoj prije Unije, njihovoj sadašnjosti, te svakako, njihovoj budućnosti. Projekat koji je formalno započet 50-tih godina prošlog stoljeća, možda je i ponajbolje „oslikan“ u izjavi da „Evropa neće biti izgrađena preko noći niti po samo jednom planu. Ona će se graditi kroz konkretna dostignuća kojima se prije svega postiže istinska solidarnost“.⁷⁸

I upravo kroz tu solidarnost, umjesto rivaliteta i neprijateljstava, između evropskih naroda i građana, rasla je i razvijala se i EU, mijenjajući sliku o Evropi, od prostora sukoba, stradanja i ratova ka prostoru izgradnje, mira i svekolikog prosperiteta. Prizore bitaka u rovovima i na poljima kod Verduna ili kontinenta podijeljenoga željeznom zavjesom i Berlinskim zidom zamijenila je Unija koja predstavlja znak mira i stabilnosti.⁷⁹ Evropska unija je danas jedinstvena organizacija, nije savezna država kao SAD jer su njene države članice neovisne i suverene države. Međutim, EU nije niti posve međuvladina organizacija kao što su UN, jer države članice ujedinjuju dio svoje suverenosti, dobivajući na taj način puno veću moć i uticaj nego da nastupaju samostalno.⁸⁰

---

⁷⁷ Vidi:Evropska komisija,“Šta je zapravo Evropa“, Ured za publikacije Evropske unije, Luksemburg 2013, str.41. više na: <http://europa.eu/teachers-corner/> (25.06.2018.)

⁷⁸ Vidi :Shumanova deklaracija – 9. svibnja 1950., https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_hr (25.06.2018.)

⁷⁹ Vidi:Evropska komisija, „Bijela knjiga o budućnosti Evrope, Razmatranje i scenarij za EU-27 do 2025.“ Bruxelles, str.6.

⁸⁰ Da bi izrazili jedinstvenost EU-a, pravnici često opisuju njenu organizaciju kao „sui generis“. To na latinskom znači „svoje vrste“. Iako zemlje članice EU-a zadržavaju svoju suverenost i nezavisnost, u nekim područjima udruže svoje nadležnosti kako bi bolje odgovorile na date izazove. U ove svrhe je EU ustanovila posebne institucije kojima su povjerene ovakve nadležnosti. U EU-u, odluke zajednički donose državne vlade koje se sastaju u Evropskom vijeću, te Evropski parlament čije zastupnike biraju građani. Postoje neki izuzeci gdje Vijeće samostalno donosi odluke. To se posebno odnosi na vanjsku politiku. Evropska komisija vodi poslove EU, te se stara da se svi pridržavaju evropskih ugovora. U protivnom, zemlje koje krše ugovor se mogu naći pred Sudom i od njih se može zatražiti promjena načina rada. Više:Evropska komisija, Šta je zapravo Evropa?, Ured za publikacije Evropske unije, Luksemburg 2013., str.23.

Iako nekada među država članicama postoje sporovi i velika neslaganja, osnovni principi na kojima počiva EU su ostali nepromijenjeni i danas: mir i saradnja među zemljama članicama radi zajedničkog napredka i sve više jedinstveno djelovanje “prema vani”. Važnost zalaganja za mir, demokratiju i na polju ljudskih prava u Evropi već duže od pola stoljeća, prepoznao je 2012. godine i Odbor za dodjelu Nobelove nagrade, kada je Evropskoj uniji dodijelio Nobelovu nagradu za mir. Time je EU postala prva grupa zemalja na svijetu kojoj je pripala ovakva čast.

3.1. EU na svjetskoj sceni, stremljenja i izazovi

Ustanovljena na izmaku 20. stoljeća, Ugovorom iz Maastrichta (Treaty Establishing the European Union – TEU, potpisan 1992., stupio na snagu 1993.g.), Evropska unija je već s početka 21. stoljeća poduzela ozbiljniji korak daljnje izgradnje pravnog temelja Unije, i to sa pokušajem donošenja Ustava Evropske unije. Nakon potpisivanja 2004. godine, predloženi Ugovor o ustavu dobio je negativno mišljenje 2005. godine (odbijen na referendumima u Francuskoj i Holandiji), nakon čega se EU našla pred značajnim izazovom u pogledu budućeg efikasnog institucionalnog funkcionisanja Unije, posebno u svjetlu proširenja Unije. Sa ciljem prevazilaženja situacije nastale neprihvatanjem Ustava, 2007. godine je potpisan Lisabonski ugovor.⁸¹ On predstavlja aktuelni pravni okvir funkcionisanja EU i primarni je izvor prava unutar Unije, koja su ista za sve članice i bilo koja zemlja koja želi da postane članica Unije, mora ih poštovati. Evropska unija je sa svojim jedinstvenim tržištem, kao “kamenom temeljcem” ekonomske i socijalne politike, prevashodno zasnovanim na četiri osnovne slobode, slobodi kretanja: roba, usluga, ljudi, te kapitala, kao takva, gledajući iz perspektive kada se obilježava 60-ta godišnjica potpisivanja “Rimskih ugovora”, postala “globalni faktor” u mnogim segmentima. Njen, ekonomski, socijalni, tehnološki, trgovački,

---

⁸¹ Reformski ugovor čiji je cilj demokratizacija Unije, povećanje efikasnosti institucija i sistema odlučivanja, redefinicija vanjske politike, približavanje Unije njenim građanima te njeno osposobljavanje da odgovori na izazove globalizacije. Ovim ugovorom uvodi se niz promjena: EU dobiva pravni subjektivitet; napušta se struktura tri stuba; Evropsko vijeće organizira se kao institucija, a njen predsjedavajući je ujedno i predsjedavajući EU; u sistem glasanja u Vijeću EU uvodi se tzv. Pravilo dvostruke većine, koje znači da za određenu odluku mora glasati 55% država članicama koje predstavljaju 65% građana EU; sistem glasanja kvalificiranom većinom u Vijeću ministara EU bit će proširen na veći broj politika; proširuju se zakonodavne, nadzorne i budžetske nadležnosti Evropskog parlamenta, te reducira broj njegovih članova na 750 + 1; funkcija visokog predstavnika za vanjsku i sigurnosnu politiku uključivat će i dosadašnju funkciju komesara za vanjske odnose, a visoki predstavnik za vanjsku i sigurnosnu politiku ujedno će biti i potpredsjednik Evropske komisije; povećava se uključenost zakonodavnih tijela država članica EU u sistem donošenja odluka; uvodi se Povelja o osnovnim pravima EU kao ugovorna obaveza za države članice; uvode se promjene i u podjelu nadležnosti, organizaciju sudske vlasti EU te izvora prava EU. Ugovor iz Lisabona na snagu stupa 1. decembra 2009. godine. Više o Lisabonskom ugovoru vidi: Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.97-99.

politički... uticaj daleko je veći nego kada bi njene države članice djelovale zasebno, jer upravo zajednički nastup i djelovanje sveukupnom uticaju daju dodatnu težinu i vrijednost.

3.1.1. Svjetska ekonomska (trgovinska) i monetarna sila

Evropsko jedinstveno tržište danas predstavlja najveće ekonomsko područje bez prepreka na svijetu sa preko 500 miliona građana i bruto društvenim proizvodom (BDP) od oko 13 bilijardi eura,⁸² odnosno oko 22% svjetskog BDP-a.⁸³ Jedino SAD sa 24% imaju veći udio od EU (27) u ukupnom iznosu svjetskog BDP-a, dok je Kina sa 15% još daleko iza EU. Ako izuzmemo Japan sa njegovih 6% i nekoliko drugih značajnijih zemalja (UK 4%, Indija 3%, Kanada, Meksiko i Brazil po 2%), na sve ostale zemlje u svijetu otpada procenat od 21%, što samo po sebi govori da EU s pravom nosi epitet “ekonomske velesile.”

Uz jedinstveno tržište kao specifičnost EU, jedan od najkonkretnijih i najopipljivijih dokaza evropskih integracija je svakako i “euro”, zajednička valuta kojom se svakodnevno koristi više od 338 miliona ljudi u 19 od 28 država članica, koje zajedno čine europodručje. Uveden 1. januara 1999. godine, prvobitno kao virtuelana valuta za bezgotovinska plaćanja i računovodstvene potrebe, da bi s početka 21. stoljeća (01. januarta 2002. godine) u opticaj uvedene i novčanice i kovanice eura. Uvođenje eura kao zajedničke valute, koja je u međuvremenu osigurala poziciju druge najvažnije međunarodne valute nakon US dolara, jedan je od najvećih uspjeha EU na njenom razvojnog putu uopće. Jedinstvena valuta ima mnogo prednosti, kako za ekonomiju i firme, tako i po građane Unije, odnosno potrošače, a u konačnici i za samu Uniju, koja upravo zahvaljujući jakom euru, u 21. stoljeću, na globalnom planu ima znatno veći, prvenstveno finansijski i ekonomski uticaj.⁸⁴

Ono što je sredinom prošlog stoljeća započelo kao isključivo ekonomska unija, vremenom se razvijalo, izrastajući u današnju organizaciju koja obuhvaća brojna područja politika, od klimatskih pitanja, zaštite okoliša i zdravstva do vanjskih poslova i sigurnosti, pravosuđa i migracija... od kojih se znatan dio odnosi i na područja izvan EU, odnosno na saveze i organizacije na globalnom nivou. Dakle, kao jedna od vodećih svjetskih sila u ekonomskom, trgovinskom i monetarnom pogledu, EU ima značajan uticaj u međunarodnim

⁸² bilijarda (bi- + [mi]lijarda), broj, kojemu je decimalni zapis $1\,000\,000\,000\,000\,000 = 10^{15}$, tisuću bilijuna. Vidi: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7634> (20.07.2018.)

⁸³ Možda je to ponajbolje predstavila Anna Maria Corazza Bildt (EPP, Švedska), potpredsjednica Odbora za unutarnje tržište, kada je u vezi jedinstvenog tržišta EU rekla: „*Od polarnog svjetla do mediteranskog sunca, imamo slobodu kretanja za ljude, robu, usluge i novac. Najveće smo integrirano tržište na svijetu.*“ Vidi: <http://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/economy/20180108STO91214/unutarnje-trziste-eu-a-navrsava-25-godina> (20.07.2018.)

⁸⁴ Vidi: O Evropskoj uniji, Euro: https://europa.eu/european-union/about-eu/money/euro_hr (20.07.2018.)

organizacijama kao što su UN, G20 ili pak Svjetska trgovinska organizacija (WTO), u kojoj je EU, pored toga što je jedan od njenih osnivača, istovremeno i jedan od ključnih članova ove organizacije.⁸⁵ Kako je zajednička trgovinska politika EU jedno od područja nad kojima Unija ima potpunu i isključivu nadležnost,⁸⁶ to znači da EU u WTO djeluje kao jedinstveni subjekt, gdje je zastupa Evropska komisija, a ne države članice. Komisija u ime svih 28 država članica pregovara o trgovinskim sporazumima i brani interese Unije pred Tijelom za rješavanje sporova WTO.⁸⁷ Ono što je karakteristično za međusobni odnos ove dvije organizacije ogleda se i u tome što EU insistira da jedna zemlja bude članica WTO prije nego što stekne članstvo u Uniji. U pregovorima o pristupanju EU zemlje ne mogu zatvoriti Poglavlje 30 – Ekonomski odnosi sa inostranstvom, ako nisu članice WTO i ako već nemaju određeni staž u ovoj organizaciji.

3.1.2. Globalni predvodnik na polju klimatskih promjena

Pored činjenice da je EU trgovinski lider u svjetskim okvirima, EU također prednjači i na polju zaštite životne okoline, posebno sprečavanja negativnih uticaja ljudskog djelovanja na klimu na globalnom nivou. Globalni karakter klimatskih promjena pod imeperativ stavlja saradnju i djelovanje na međunarodnom nivou. Iz tih razloga, EU je pomogla pokretanju međunarodnih pregovora o klimatskim promjenama, te je imala ključnu ulogu u razvoju Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime 1992.g. (UNFCCC), Protokola iz Kyota 1997.g., kao i postizanju prvog općeg i pravno obavezujućeg sporazuma o klimi potpisanog u Parizu 2015. godine.⁸⁸ Čelnici EU-a posebno su se obavezali na pretvaranje Evrope u visoko

---

⁸⁵EU podržava sustav WTO-a, koji se temelji na pravilima i koji ima 164 države članice. U tom je sustavu predviđen određeni stupanj pravne sigurnosti i transparentnosti u obavljanju međunarodne trgovine. WTO definira uvjete pod kojima se njegove članice mogu braniti od nepoštenih praksi, kao što je damping (prodaja ispod cijene), kojima se izvoznici bore protiv konkurenata. Također propisuje postupak rješavanja sporova između dvaju ili više trgovinskih partnera. Vidi:Evropska komisija (2016), Evropa u 12 lekcija, Glavna uprava za komunikaciju,Odjel za informiranje građana, Bruxelles, str. 93.

⁸⁶ Članom 207. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (UFEU) zajednička trgovinska politika postala je isključiva nadležnost Europske unije. Vidi: Evropski parlament, Evropska unija i njeni trgovinski partneri; http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.2.1.pdf (21.07.2018.)

⁸⁷ EU je od osnivanja WTO jedna od članica koja se najviše koristi njegovim sistemom za rješavanje sporova. Unija je bila uključena u 181 spor, u 97 slučajeva kao podnositelj pritužbe, a u 84 kao tuženik. U dodatnih 169 slučajeva Unija je zatražila status „treće stranke”, koji članicama WTO dopušta praćenje sporova između drugih stranaka. EU je također često tražila i odluke stručnih tijela i žalbenog tijela WTO kako bi se poboljšali i razjasnili njegovi sporazumi.Vidi:Evropski parlament, Evropska unija i Svjetska trgovinska organizacija; http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.2.2.pdf (21.07.2018.)

⁸⁸ “Evropska unija odigrala je ključnu ulogu u postizanju današnjega povijesnog sporazuma u Parizu, gdje je 195 zemalja prihvatilo novi, univerzalni i pravno obvezujući globalni dogovor o klimi. Tim ambicioznim i uravnoteženim dogovorom, prvim velikim višestranim sporazumom 21. stoljeća, utvrđuje se globalni akcijski plan kojim će se svijet odvratiti s puta opasnih klimatskih promjena ograničavanjem globalnog zatopljenja na

energetski efikasnu ekonomiju s niskim nivoom emisija CO₂, te su stoga u prvom paketu mjera EU-a za klimu i energetiku postavljena su tri ključna cilja za 2020.g., poznati kao „ciljevi 20-20-20“: smanjiti emisije stakleničkih plinova za 20 %, povećati udio obnovljivih izvora energije na 20 % i poboljšati energetska efikasnost za 20 %. Istovremeno, EU je isto tako sebi postavila cilj smanjenja emisija stakleničkih plinova do 80-95 % do 2050. godine u odnosu na nivoe iz 1990. godine.⁸⁹

3.1.3. Lider na polju istraživanja i inovacija

Evropska unija je najveća svjetska tvornica znanja, zaslužna za gotovo trećinu globalne naučne i tehnološke proizvodnje. Međutim, suočena s rastućim globalnim tržišnim natjecanjem, s ciljem da se istraživačima i inovatorima iz različitih zemalja pomogne da surađuju i na taj način uspješnije pretvore istraživanja i inovativne ideje u uspješne proizvode i tehnologije, oblast istraživanja i inovacija podržava se sa nivoa EU, a posebno u okviru programa “Obzor 2020”. To je najveći dosadašnji program EU za istraživanje i inovacije u okviru kojega je planirano u periodu od 7 godina (2014–2020.g.) uložiti 77 milijardi eura, a ta će sredstva privući i druga javna i privatna ulaganja. Njime se garantuje povećanje napretka, otkrića i novina prenošenjem dobrih ideja iz laboratorija na tržište, podstiče se rast i zapošljavanje, te pronalaze rješenja za neke od trenutno najvećih izazova sa kojima se EU susreće.⁹⁰

3.1.4. Najveći donator humanitarne pomoći

Evropska unija, zajedno sa svojim državama članicama, najveći je svjetski davaoc humanitarne pomoći tako što se svake godine, sredstvima humanitarne pomoći iz proračuna EU pruža pomoć za više od 120 miliona ljudi širom svijeta.⁹¹ Iznos od više od 1 milijarde eura, koji se svake godine izdvaja iz proračuna EU za pomoć, itekako je značajan za

---

manje od 2°C.” Vidi: Evropska komisija, Priopćenje za tisak: Povijesni klimatski dogovor u Parizu: EU predvodi globalna nastojanja; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6308_hr.htm (24.07.2018.)

⁸⁹ Vidi: Evropsko vijeće: Rješavanje pitanja klimatskih promjena u EU-u, Što EU-radi u vezi s pitanjem klimatskih promjena? <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/climate-change/> (24.07.2018.)

⁹⁰ Evropska komisija: Evropska unija, Što je i što čini?, Ured za publikacije Evropske unije, Luxembourg 2018. str.20. Vidi više: https://ec.europa.eu/info/topics/research-and-innovation_hr (24.07.2018.)

⁹¹ U 2015.g. pomoć je dobilo oko 134 miliona ljudi pogođenih prirodnim ili ljudskim katastrofama ili dugotrajnim krizama u više od 80 zemalja, dok je Evropska komisija u 2016.g. za ove svrhe izdvojila 2,1 milijardi eura. Vidi: http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/thematic/humanitarian_aid_en.pdf (28.07.2018.)

ispunjavanje potreba osoba u kriznim situacijama.⁹² Pomoć se nepristrasno usmjerava na ugroženo stanovništvo, bez obzira na njihovu rasnu, etničku grupu, vjeru, pol, starost, nacionalnost ili političku pripadnost. Za te aktivnosti zadužen je Odjel za humanitarnu pomoć i civilnu zaštitu Europske komisije (ECHO).⁹³ Zadaća je ECHO-a ublažavati patnju, čuvati dostojanstvo pogođenih osoba i spašavati živote. To je jedan od najvidljivijih načina iskazivanja solidarnosti kao temeljne vrijednosti EU.⁹⁴ ECHO pruža olakšice u svim većim kriznim područjima širom svijeta, uključujući Siriju⁹⁵, Južni Sudan, Jemen i Ukrajinu. Pored toga doprinosi rješavanju izbjegličke krize u Evropi, također putem mobilizacije kanala EU za civilnu zaštitu. EU financira i oko 210 humanitarnih partnerskih organizacija, uključujući specijalizirane agencije Ujedinjenih naroda (UN), nevladine organizacije, agencije i organizacije država EU (poput Međunarodnog odbora Crvenog križa i Međunarodne federacije društava Crvenog križa i Crvenog polumjeseca) preko kojih djeluje na humanitarnom planu.

Da je EU istinski lider na ovom polju, te da se kroz ovu oblast dodatno razvija solidarnost kao jedna od osnovnih vrijednosti na kojima se Unija zasniva, pokazuje i inicijativa iz 2012.g. pod nazivom “Volonteri za humanitarnu pomoć EU”, kojom se građanima omogućava uključivanje u humanitarni rad (mogućnost predviđena Ugovorom iz Lisabona). Predviđanja su, da bi se do 2020.g. u humanitarne projekte širom svijeta moglo uključiti 4 000 volontera, a planirano je i da se 4 400 osoba iz lokalnih organizacija u zemljama pogođenih katastrofama izvan EU, osposobi za humanitarni rad, te da se ponudi i 10 000 mjesta za volontiranje preko interneta.

---

⁹² U 2017. g. vrijednost humanitarne pomoći dosegla je otprilike 7 milijardi eura. Time su obuhvaćeni 2,4 milijarde eura iz proračuna EU-a i 4,6 milijardi eura u obliku nacionalne humanitarne pomoći država članica. Vidi: Vijeće Evropske unije, Humanitarna pomoć, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/humanitarian-aid/> (28.07.2018.)

⁹³ Odluku o pokretanju ECHO-a 1992. donijelo je tadašnjih 12 država članica EU-a jer su razmjere i raznolikost humanitarnih kriza koje su pogodile svijet 1991. pokazali da su kapaciteti Europe za odgovor ograničeni. Velike katastrofe u tom razdoblju – sukob u bivšoj Jugoslaviji, ciklon u Bangladešu i glad u Somaliji – zahtijevale su veću koordinaciju na razini EU-a kako bi i odgovor bio brži i djelotvorniji. Vidi: Evropska komisija, Politike EU: Humanitarna pomoć i civilna zaštita, Glavna uprava za komunikaciju Informiranje građana, Bruxelles 2015. str.10.

⁹⁴ Istraživanja Eurobarometra 2015. svjedoče o širokoj i rastućoj javnoj podršci humanitarnom radu EU i zajedničkom pristupu u pogledu civilne zaštite. Devet od 10 građana smatra da je za EU važno da nastavi financirati humanitarnu pomoć, a osam od 10 izjavilo je da je zajednički pristup civilnoj zaštiti efikasniji od samostalnog djelovanja država. Vidi: Evropska komisija, Politike Evropske unije: Humanitarna pomoć i civilna zaštita, Glavna uprava za komunikaciju Informiranje građana, Bruxelles 2015. str.4.

⁹⁵ Sukob u Siriji izazvao je najveću humanitarnu krizu od Drugog svjetskog rata. Humanitarne potrebe stalno se povećavaju, nastavlja se raseljavanje stanovništva, a čitav jedan naraštaj djece izložen je ratu i nasilju te su mu oduzete osnovne usluge, obrazovanje i zaštita. EU predvodi međunarodni odgovor. Više od 4,2 milijarde € mobilizirano je za pomoć i oporavak Sirijaca u njihovoj zemlji i izbjeglica te za pomoć zajednicama koje su ih prihvale u susjednim zemljama Libanonu, Jordanu, Iraku, Turskoj i Egiptu. Vidi: Evropska komisija, Politike Evropske unije: Humanitarna pomoć i civilna zaštita, Glavna uprava za komunikaciju Informiranje građana, Bruxelles 2015. str.11-12.

3.1.5. „Najveći donatori razvojne pomoći“

Prema najnovijim podacima Evropska unija i njene države članice 2016. g. zadržale su titulu vodećeg svjetskog donatora pomoći. Više od polovine novca koji ide u siromašne zemlje dolazi iz Evropske unije. Naravno, razvojna politika obuhvata više od pukog omogućavanja čiste vode i asfaltiranih puteva, iako je to bitno. Podaci Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (*OECD- Organisation for Economic Cooperation and Development*), pokazuju da je službena razvojna pomoć koju pruža EU i njene države članice 2016.g. dosegla 75,5 milijarda eura. To je porast od 11 % u poređenju sa nivoom iz 2015. godine.⁹⁶ To znači da pomoć EU-a sa 2016. g. raste četvrtu godinu zaredom i na najvišem je nivou do tada. Udio kolektivne službene razvojne pomoći u bruto nacionalnom dohotku EU-a 2016.g. iznosio je 0,51 % u odnosu na 0,47 % iz 2015. godine. To je znatno više od prosjeka od 0,21 % u zemljama članicama Odbora za razvojnu pomoć koje nisu članice EU. Unija je u potpunosti prihvatila i podržala „Milenijske ciljeve UN-a“⁹⁷, te su isti bili u fokusu aktivnosti Unije u području razvojne saradnje do 2015.g. predstavljajući njezine glavne ciljeve, kao i Novi program UN po ovom pitanju („Promijeniti svijet: Program za održivi razvoj 2030.“).

EU surađuje sa preko 140 delegacija i ureda u cijelom svijetu.⁹⁸ Oni upravljaju razvojnim programima i programima suradnje dok predstavljaju EU u svojim državama domaćinima. Nakon sukoba ili prirodne katastrofe, na primjer, lokalna delegacija EU-a može prilagoditi prioritete podrške i odgovoriti na hitne potrebe. To znači da je EU je globalno prisutna širom svijeta, kom prilikom kombinira različite strategije za pružanje pomoći državama kojima je ona potrebna. Pomoć se uglavnom pruža putem projekata, bespovratnih sredstava i ugovora, ali i putem sektorske i proračunske podrške. Dakle, razvojne aktivnosti EU su usklađene sa naporima Unije u drugim područjima kao što su humanitarna pomoć, zaštita okoliša, sigurnost, trgovinska politika...a njihov pravni osnov leži u Ugovorima unije,

---

⁹⁶Prema podacima EOCd-a za 2015. godinu, EU i njene države članice su u ukupnom iznosu razvojne i humanitarne pomoći učestvovala sa 74 milijarde US dolara ili u procentima 56%. Poređenja radi, SAD su uzele učešće od 32 milijarde ili 24%, Japan u iznosu od 7%, Kanada i Norveška po 3% i svi ostali u iznosu od 7%. Vidi:EU publikacije, Put nakon Rima, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/eb27f777-31c6-11e7-9412-01aa75ed71a1/language-hr> (28.07.2018.)

⁹⁷U septembru 2000. godine državici 189 zemalja članica Ujedinjenih naroda usvojili su Milenijsku deklaraciju, politički dokument UN-a za 21. stoljeće, koji je utvrdio ciljeve u pojedinim područjima od interesa za sve članice, kao i međunarodnu zajednicu u cjelini te aktivnosti koje trebaju doprinijeti njenom ostvarenju. Države članice UN-a obvezale su se da će do 2015. godine učiniti maksimum u ispunjavanju osam ključnih razvojnih ciljeva (iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad, postići univerzalno osnovno obrazovanje, promovirati ravnopravnost spolova, smanjiti stopu smrtnosti djece, poboljšati zdravlje majki, boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti, osigurati održivost okoliša, razviti globalno partnerstvo) u zadanim rokovima ili se barem značajno približiti njihovom postizanju.

⁹⁸ Vidi: European Union external action, EU in the World, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en (28.07.2018.)

te sporazumima i ugovorima koje je Unija potpisala sa zemljama ili grupama zemalja, kako onima u svome susjedstvu,⁹⁹ tako i onima širom svijeta.¹⁰⁰

Može se slobodno reći da glas EU u 21. stoljeću, jasno i jako odzvanja širom globalizovanog svijeta, od Azije i Pacifika do Afrike i obje Amerike. Uticaj EU u svijetu je posebno ojačan nakon Lisaboskog sporazuma, uspostavljanjem funkcije Visokog predstavnika EU za vanjsku i sigurnosnu politiku, kao i naknadnom uspostavljanjem Evropske službe za vanjsko djelovanje (ESVD), što je dovelo do toga da je diplomatska služba EU prisutna u svim dijelovima svijeta, vršeći pozitivan uticaj u pogledu ljudskih prava, podrške demokratiji i izgradnji kapaciteta demokratskih društava, posebno u post kriznim područjima, pružanju podrške nastojanjima rješavanja značajnijih svjetskih problema i kriza, odnosno sporova između trećih strana... što između ostalog dokazuje i historijski dogovor sa Iranom o njegovom nuklearnom programu postignutom 2015. godine, te već pomenuta vodeća uloga EU u Pariškom klimatskom sporazumu ili donošenju UN ciljeva održivog razvoja do 2030. godine.

Da je EU prepoznata kao neka vrsta “normativne sile” govori u prilog i činjenica da je u periodu od 2000. do 2017. g., na poziv partnerskih zemalja rasporedila 133 izborne posmatračke misije i 77 manjih izbornih ekspertnih misija sa preko 8.800 posmatrača u Aziji, Latinskoj Americi, Africi i na Balkanu. Misije imaju ulogu podizanja nivoa transparentnosti izbornog procesa, gradeći tako povjerenje glasača i demokratske institucije, te podrške

---

⁹⁹ EU je svoj odnos sa susjednim zemljama definisala kroz Evropsku politiku susjedstva kojom su obuhvaćeni Alžir, Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Egipat, Gruzija, Izrael, Jordan, Libanon, Libija, Moldova, Maroko, Palestina, Sirija, Tunis i Ukrajina. Cilj joj je jačanje prosperiteta, stabilnosti i sigurnosti za sve. Zasniva se na demokraciji, vladavini prava i poštovanju ljudskih prava te predstavlja bilateralnu politiku između EU-a i svake od partnerskih zemalja s regionalnim inicijativama za suradnju: Istočnim partnerstvom i Unijom za Mediteran. EU podupire ispunjenje ciljeva Evropske politike susjedstva pružanjem financijske potpore te političkom i tehničkom suradnjom. Sredstva se uglavnom dodjeljuju preko Evropskog instrumenta za susjedstvo, a za razdoblje od 2014. do 2020. namijenjen je iznos od 15,4 milijarde EUR. Za financiranje Evropske politike susjedstva koriste se i drugi instrumenti i programi, kao što je Instrument za civilno društvo. Komisija također pruža financijsku potporu partnerima u obliku bespovratnih sredstava, a dodatnu potporu u obliku zajmova pružaju Evropska investicijska banka i Evropska banka za obnovu i razvoj. Vidi: Evropski parlament, Evropska politika susjedstva, <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/170/europska-politika-susjedstva> (28.07.2018.)

¹⁰⁰ Jedan od sporazuma je i postojeći Sporazum o partnerstvu između AKP-a i EZ-a potpisan je 23. juna 2000. u Cotonouu u Beninu - „Sporazum o partnerstvu iz Cotonoua” (Sporazum iz Cotonoua). Sporazum je pravni okvir kojim se uređuju odnosi između EU-a i 79 afričkih, karipskih i pacifičkih zemalja (AKP). Riječ je o jednom od najstarijih i najsveobuhvatnijih okvira za saradnju između EU-a i trećih zemalja. Potpisan je na period od 20 godina, (obuhvaćeno više od stotinu zemalja - države članice EU-a i 79 afričkih, karipskih i pacifičkih zemalja) te predstavlja više od 1,5 milijardi ljudi. Sporazum ističe 29. februara 2020.g., a njegovim je odredbama predviđeno otvaranje pregovora o budućem partnerstvu najkasnije do avgusta 2018. Partnerstvo je sveobuhvatno, uključuje političku dimenziju, ekonomsku i trgovinsku suradnju te suradnju u financiranju razvoja. Uglavnom se financira iz Evropskog razvojnog fonda (ERF), izvanproračunskog višegodišnjeg fonda koji se sastoji od izravnih doprinosa država članica EU-a i djelomično je nadopunjen vanjskim instrumentima financiranja iz proračuna EU-a. Sporazum iz Cotonoua pravno je obvezujući sporazum. Njime su osnovane zajedničke institucije te je predviđen okvir za dijalog sa svim članovima. U stvari, sporazumi s AKP-om mnogo su godina bili u središtu vanjske politike EU-a, Vidi: Evropsko vijeće, Sporazum iz Cotonoua, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/cotonou-agreement/> (29.07.2018.)

demokratskoj tranziciji zemalja kao i jačanja demokratske stabilnosti u konfliktnim situacijama (npr. slučaj misije u Afganistanu 2014. g.).¹⁰¹

Naprijed navedeno je samo dio sveukupnih aktivnosti koje su institucije Evropske unije inicirale i realizovale, odnosno koje realizuju, posebno u periodu nepune dvije decenije 21. stoljeća, a koje su obilježile i imale neosporan uticaj na društvene, ekonomske, političke... tokove u svijetu, kojima je EU, primjenom takozvane “mehke” sile tražila i gradila svoje mjesto i poziciju u globalizovanom svijetu, istovremeno stvarajući povoljnije sveukupne životne uslove u zemljama i regionima širom svijeta koje su se našle u fokusu razvojne i vanjske politike EU.

3.1.6. Izgradnja i jačanje zajedničkih odbrambenih struktura i kapaciteta

Međutim, dešavanja u globalizovanom svijetu s kraja 20. stoljeća (od Zaljevskog rata do ratova u bivšoj Jugoslaviji¹⁰²), te u 21. stoljeću, počev od 11. septembra 2001.g. koja bivaju “okidačem” globalnog rata protiv terorizma i američke invazije na Afganistan i Irak, preko “Arapskog proljeća” i ratova u Libiji, Siriji, Jemenu, Sudanu, ali i promjenom sigurnosne situacije na “evropskom pragu” uzrokovane ratovima u Gruziji i Ukrajini, ruskom aneksijom Krima, te terorističkim napadima u evropskim gradovima, borbe protiv ISIL-a, sukoba u Mijanmaru, preko sukoba na okupiranim palestinskim teritorijama, sa naoružanim “gusarskim” grupama u somalijskim vodama... zahtjevala su od EU da sve više promišlja i poduzima konkretnije aktivnosti usmjerene ka izgradnji vlastitih kapaciteta “tvrde” sile čime se doprinosi strateškoj autonomiji Unije.¹⁰³

U okvirima Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike (ZSOP), kao sastavnog dijela Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (ZVSP), kako je to definisano u Ugovoru o Europskoj uniji,¹⁰⁴ gdje se utvrđuje da se ona može provoditi civilnim i vojnim sredstvima i

---

¹⁰¹ Vidi: <http://euinfo.rs/60-godina-eu-u-svetu/> (30.07.2018.)

¹⁰² “Američka diplomacija, ali i vojne snage, pokazale su Europljanima 1995. u Bosni i Hercegovini, a nakon toga i 1999. godine na Kosovu, u kojem pravcu trebaju usmjeriti svoje napore da bi postali efektivniji akteri na međunarodnoj sceni. Stoga ne čudi da je EU baš 1999. godine počeo razvoj Evropske sigurnosne i obrambene politike, koja je u proteklih desetak godina jedna od najdinamičnijih politika EU.”, Vidi: Saša Šegvić (2010): Oružane snage EU u sigurnosnim okolnostima postmoderne ere, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 47, 3/2010., str. 621.-645.

¹⁰³ Visoka predstavnica EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, Federice Mogherini: “Evropska unija oduvijek se ponosila svojom „mekom silom”, a to će i ubuduće biti slučaj jer smo u tom području najbolji. Međutim, zamisli prema kojoj je Europa isključivo „civilna sila” ne odražava se u pravoj mjeri promjenjivost okolnosti... Za Europu su meka i tvrda sila neodvojive”, Vidi: Delegacija EU u BiH, “Zajednička vizija, zajedničko djelovanje, jača Evropa: Globalna strategija EU za vanjsku i sigurnosnu politiku”, <http://europa.ba/?p=43468> (30.07.2018.)

¹⁰⁴ Zajednička sigurnosna i obrambena politika (ZSOP) sastavni je dio zajedničke vanjske i sigurnosne politike Unije (ZVSP). Sigurnosna i obrambena politika oblikovana je Ugovorom o Europskoj uniji (UEU). Člankom

izvan Unije, te da se misije izvan Unije mogu provoditi samo za potrebe očuvanja mira, sprečavanja sukoba i jačanja međunarodne sigurnosti u skladu s načelima Povelje Ujedinjenih naroda, EU je od 2003. g. izvela više od 30 civilnih i vojnih operacija na tri kontinenta. Počev od prve EU policijske misije 2003. g. (EUPM u BiH) i prve misije evropskih vojnih snaga uopšte, operacije “Concordia” u Makedoniji iste godine., preko prve vanevropske vojne misije “Artemis” u DR Kongo, također 2003. g., operacije “Altea” u BiH, operacije “Amis II” (Darfur-Sudan), misije EU BAM Rafah (granična kontrola na granici Egipat-Gaza), misije EUPOL COOPS u Palestini, misije “Atalanta” u Somaliji, “Eulexa” na Kosovu...¹⁰⁵ EU je pokazala da ozbiljno razmišlja, ali i djeluje u praksi na razvijanju svoje strateške autonomije.

EU svoja nastojanja usmjerava prevashodno u dva pravca: da svoje diplomatske napore i “mehku” silu u okviru ZVSP ojača vojnom sposobnošću, odnosno da doprinese snažnijem političkom i vojnom kredibilitetu EU u međunarodnim odnosima, te da u kompleksnim sigurnosnim izazovima 21. stoljeća i u kontekstu najnovijeg razvoja transatlantskih odnosa smanji veliku ovisnost o NATO-u i vojnim snagama SAD kao vodeće snage u savezu, u osiguravanju evropske stabilnosti i sigurnosti.¹⁰⁶

I pored toga što je EU na planu jačanja odbrambeno sigurnosnih struktura i kapaciteta, u posljednje dvije decenije uradila nekoliko značajnih i konkretnih aktivnosti, kao što je definisanje međusobnih odnosa sa NATO savezom (NATO-EU Deklaracija o evropskoj sigurnosnoj i odbrambenoj politici iz 2002. g., “Berlin plus” dogovor iz 2003. g., te npr. zajednička izjava EU i NATO iz 2016. g.), uspostava Evropske odbrambene agencije (EDA), ili pak posebno značajno potpisivanje Sporazuma o stalnoj strukturnoj saradnji” (PESCO), te uspostava Evropskog fonda za odbranu, EU će ipak morati uložiti još zajedničkog napora kako bi u dogledno vrijeme došlo do izgradnje EU kao vojne sile.¹⁰⁷

Dosadašnje vojne misije, s malim rizikom od neuspjeha, mogle bi zavarati kreatore ZVSP da su vojni kapaciteti spremni za prava borbena djelovanja i vojne operacije u kojima

---

41. određuje se financiranje ZVSP-a i ZSOP-a, a politika se pobliže opisuje u člancima 42. do 46., u poglavlju 2. odjeljku 2. glave V. („Odredbe o zajedničkoj sigurnosnoj i obrambenoj politici”), kao i u protokolima 1., 10. i 11. i izjavama 13. i 14.; Vidi:Evropski parlament, Kratki vodič o Evropskoj uniji izdanje 2014. Ured za sužbene publikacije Evropske unije, Luxembourg, str.470.

¹⁰⁵ O vojnim i civilnim misijama EU u svijetu vidi više:European Union External Actions: EU in the World, Military and Civilian Missions and Operations, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en (30.07.2018.)

¹⁰⁶ U Nacionalnoj sigurnosnoj strategiji SAD 2007. godine NATO je svrstan u red skromnijih regionalnih aktera, iako je i dalje proglašen “vitalnim stupom američke vanjske politike, koji proširen treba i dalje djelovati kao instrument mira i sigurnosti u mnogim krajevima svijeta”. Autori dokumenta su Europu postavili na četvrto mjesto iza zapadne hemisfere, Afrike i Bliskog istoka. Vidi: The National Security Strategy of the United States of America, Washington 2006., poglavlje VIII., Develop Agendas for Cooperative Action with the other Main Centers of Global Power, pp. 35-42.

¹⁰⁷O učincima i dometima Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike EU više vidi: European Union External Actions, The Common Security and Defence Policy (CSDP), https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/431/common-security-and-defence-policy-csdp_en (30.07.2018.)

se mogu suočiti s ozbiljnim gubicima. Mogući veći vojni gubici u nekoj od narednih borbenih operacija mogle bi cijeli koncept stvaranja zajedničke sigurnosno obrambene politike i strategije, odnosno vojnih kapaciteta EU, dovesti u pitanje... do ponovnog okretanja u pravcu vojne suradnje s NATO-om u okviru kolektivne odbrane, odnosno na okretanje neutralnosti, što bi EU učinilo ponovno "političkim mravom i vojnim patuljkom".

U tom smislu EU je pred velikom kušnjom: da li će postati značajan i respektabilan faktor međunarodnih odnosa – "postmoderna supersila", uključujući i njezin vojni prestiž, ili će ostati "magnetska sila", "diplomatski medijator konflikata" i "civilna sila" koja, osim što omogućava ugodnu suradnju susjedima i zalaže se za afirmaciju vladavine prava, ljudskih prava, pravedniju međunarodnu zajednicu, svoj prestiž gradi na ekonomskoj ulozi i značaju svojih vodećih država, a ne Unije u cjelini.¹⁰⁸ To jeste i ostatak će svakako jedan od prioriteta EU, ali istovremeno i jedan od većih izazova koji stoji pred institucijama Unije u narednom periodu.¹⁰⁹

3.1.7. Odnosi sa SAD i Rusijom

Upravljanje transatlanskim odnosima, sa SAD-om kao tradicionalnim saveznikom i odnosima sa Rusijom, „vječitim oponentom“, predstavlja svakako jedan od ključnih strateških izazova. U odnosima EU i SAD sve više je nesuglasica, iako i jedni i drugi još uvijek pripadaju "istoj strani", zapadnoj liberalnoj demokratiji, naspram ostalih, uglavnom neliberalnog svijeta, koji je sve više u usponu. Liberalna demokratija kao vezivno tkivo sve više biva izlišna, sve češćim protivrječnim interesima ova dva nekada veoma bliska saveznika. Sve više dolazi do izražaja frustracija Evropljana zbog višedecenijske asimetrične zavisnosti, odnosno upućenosti EU na sigurnosne garancije SAD, usljed čega su često, pa i kada im to nije bilo u posebnom interesu, morali da slijede interese Vašingtona. Jedan od primjera s početka 21. stoljeća je svakako odnos Evrope spram politike SAD u sklopu globalnog rata protiv terorizma, te posebno američke invazije na Irak, kada u samoj Evropi dolazi do uslovne podjele na "staru" i "novu" Evropu, odnosno na one koji su podržali

---

¹⁰⁸ Vidi: Saša Šegvić (2010): Oružane snage EU u sigurnosnim okolnostima postmoderne ere, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 47, 3/2010., str. 621.-645.

¹⁰⁹ Jean-Claude Juncker, predsjednik EK: "Europa treba očvrnuti. To je najvidljivije u našoj obrambenoj politici. Europa si više ne može priuštiti oslanjanje na tuđu vojnu snagu niti dopustiti da Francuska sama brani svoju čast u Maliju. Moramo preuzeti odgovornost za zaštitu svojih interesa i europskog načina života." Vidi: Evropska komisija, „Govor o stanju Unije 2016.: Prema boljoj Evropi – Evropi koja štiti, osnažuje i brani“, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hr.htm (29.07.2018)

američku politiku i one koji nisu stali uz nešto što je pokrenuto unilateralno, bez “pokroviteljstva” Ujedinjenih nacija.¹¹⁰

Nesporazumi postaju sve dramatičniji nakon izbora Donalda Trampa za predsjednika SAD, koji je u svojoj izbornoj kampanji proklamovao politiku “Amerika na prvom mjestu” i koju je nakon pobjede na izborima, počeo i realizovati. Nova američka administracija je tako povukla nekoliko neugodnih poteza kojima je uveliko uzburkala svjetsku scenu, izlazeći iz uobičajenih diplomatskih klišeja, te dovodeći između ostalog u pitanje i “status” Evropljana kao višedecenijskih najvjernijih američkih saveznika.¹¹¹ Možda i poruka na twitteru predsjednika Evropskog vijeća, Donalda Tuska u kojoj između ostalog ističe da je Tramp oslobodio Evropu svih iluzija, ponajbolje oslikava trenutačne odnose EU i SAD.¹¹²

S druge strane, odnosi EU i Rusije, uvažavajući svu njihovu kompleksnost, oduvijek su bili jako važni i u vrhu interesovanja EU. Nakon pada “Berlinskog zida”, njihovi su međusobni odnosi uglavnom otopljeni sa tendencijom daljnjeg unapređenja i kao takvi su nastavljeni i u 21. stoljeću. Međutim, ruskom aneksijom Krima 2014. g. i podrškom separatističkim snagama u Ukrajini, pomenuti odnosi su u velikome narušeni, što je za posljedicu imalo prekidanje određenih saradnji i kontakata sa Rusijom, te uvođenje sankcija koje ostaju na snazi do 31.01.2019. godine.¹¹³ Izgradnja boljih odnosa sa Rusijom polazit će od potpunog poštivanja međunarodnog prava i načela kojima se podržava sigurnosni poredak u Evropi, uključujući Helsinški završni akt i Parišku povelju.¹¹⁴ EU nema namjeru priznati nezakonito rusko pripojenje Krima niti prihvatiti destabilizaciju istočne Ukrajine. Što više, planira pojačati otpornost svojih istočnih susjeda te podržati njihovo pravo da slobodno odlučuju o svom pristupu EU. Ipak, kako su EU i Rusija u međusobnoj ovisnosti u mnogim segmentima, određeni vidovi selektivne saradnje će svakao biti nastavljeni kao što su pitanja

---

¹¹⁰ Vidi: Rostra, časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru Vol.7. No.7., Krešimir Daniel Grčić: Sjedinjene Američke Države u I. i II. Zaljevskom ratu, Sveučilište u Zadru, Zadar, lipanj 2016. , str. 193-208.

¹¹¹ Lista sporova je sve duža - od povlačenja SAD iz Pariskog sporazuma o klimi, primjedbi Vašingtona da evropski partneri u NATO uglavnom ne izdvajaju dovoljno za odbranu, namjere Trampove administracije da uvede carine na uvoz čelika i aluminijuma sa starog kontinenta do premještanja američke ambasade iz Tel Aviva u Jerusalim i odluke Bijele kuće da se povuče iz međunarodnog nuklearnog sporazuma sa Iranom, što predstavlja veliki udar za EU, pre svega za Francusku, Njemačku i V. Britaniju koje su bile njegovi inicijatori i koji je bio je kulminacija decenijskih mukotrpnih pregovora. Vidi: <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-moze-li-eu-da-pokaze-zube-trampu/29245146.html> (19.07.2018.)

¹¹² *"Posmatrajući poslednje odluke predsednika Trampa, neko bi čak mogao da pomisli da vam sa takvim prijateljem ne trebaju neprijatelji. Iskreno govoreći, Evropa bi trebalo da bude zahvalna predsedniku Trampu jer se, zahvaljujući njemu, oslobodila svih iluzija"* Vidi: <https://www.slobodnaevropa.org/a/post-scriptum-moze-li-eu-da-pokaze-zube-trampu/29245146.html> (19.07.2018.)

¹¹³ Vidi: <http://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2018/07/05/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/> (31.07.2018.)

¹¹⁴ Više o “Helsinškom završnom aktu” i “Pariškoj povelji za novu Evropu” vidi: <https://www.osce.org/helsinki-final-act> i na <https://www.osce.org/mc/39516> (31.07.2018.)

od evropskog interesa (u vezi s klimom, Arktikom, pomorskom sigurnosti, obrazovanjem, istraživanjem i prekograničnom saradnjom).¹¹⁵

Ono što je posebno zanimljivo i ponaosob jedinstveno za američko – ruske odnose spram Evrope, odnosno EU jeste, manje više prikriivena činjenica, da niti SAD, niti Rusiji, ne odgovara jaka, organizovana, a posebno sigurnosno i strateški neovisna Unija, te je se zbog toga nastoji destabilizirati, ili držati na dovoljnom stepenu ovisnosti. Stoga ne predstavlja posebno iznenađenje što pojedini euroskeptici, populistički i desno orjentisani radikalni pokreti u Evropi uživaju direktnu ili pak prikriivenu podršku Trampove administracije ili pak Putinove Rusije, odnosno, što pomenuti pokreti gaje određene simpatije prema pomenutim liderima i njihovim politikama. Upravo ovakav razvoj transatlanskih, kao i odnosa sa Rusijom trebalo bi predstavljati imperativ EU i njenim članicama, posebno nakon planiranog izlaska Velike Britanije iz Unije,¹¹⁶ da ulože dodatnu energiju na daljnjoj izgradnji Unije, koja će jedinstvenija nego ikada i dogradnjom svojih “kapaciteta” zavrijediti značajniju ulogu na međunarodnom planu, ne samo ekonomsku, nego prevashodno političku i vojnu.¹¹⁷

Nadalje, EU je u 21. stoljeću na globalnom planu suočena i sa nizom drugih izazova, različitih po suštini, posljedicama i mjerama neophodnim za suočavanje sa istim. Od suzbijanja sigurnosnih prijetnji po EU i njene interese (ekstremizam, globalni terorizam i ratovi),¹¹⁸ smanjenja energetske ranjivosti, odnosno ovisnosti od uvoza energije, preko sprečavanja protekcionizma i očuvanja trgovinskih standarda EU, proširenja i jačanja humanitarne i posebno razvojne pomoći trećim zemljama, suzbijanja izvora nelegalnih migracija, do izazova na polju jačanja i razvoja mira, zaštite ljudskih prava i pomoći izgradnje boljih, demokratskih društava u kriznim područjima, onih u njenom neposrednom susjedstvu, ali i na Bliskom istoku, u Africi i širom svijeta.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Vidi: Zajednička vizija, zajedničko djelovanje: jača Evropa - Globalna strategija EU za vanjsku i sigurnosnu politiku, <https://europa.eu/globalstrategy/> (31.07.2018.)

¹¹⁶ Kao datum izlaska Velike Britanije iz Evropske unije određen je 30.03.2019. godine Vidi: https://ec.europa.eu/info/publications/preparing-withdrawal-united-kingdom-european-union-30-march-2019_en (31.07.2018.)

¹¹⁷ “Raspoređivanje postrojbi na našim istočnim granicama, rat i terorizam na Bliskom istoku i u Africi te sve veća militarizacija diljem svijeta živi su prikaz sve napetijeg stanja u svijetu. Nikad nije bilo važnije nego sada da razmislimo o načinu na koji ćemo zaustaviti prijetnje, na njih reagirati i od njih se zaštititi, od velikih kibernetičkih napada do tradicionalnijih oblika nasilja. NATO će i dalje pružati jaku sigurnost za većinu država članica EU-a, ali Europa ne smije biti naivna i mora se brinuti za vlastitu sigurnost. Biti „meka sila” više nije dovoljno snažno u vremenima kada sila može nadvladati zakon.” Vidi: Evropska komisija: “Bijela knjiga o budućnosti Evrope, Razmatranja i scenariji za EU-27 do 2025.”, Brisel 2017. str.8., https://ec.europa.eu/croatia/white-paper_hr (31.07.2018.)

¹¹⁸ U istraživanju iz 2015. koje je EK objavila na svojoj zvaničnoj stranici pod nazivom Special Eurobarometer 432 - “Europeans’ attitudes towards security”, na uzorku od 28.082 ispitanika iz 28 zemalja članica EU, osam i više, od deset ispitanika smatra da ekstremističke ideologije, rat i politička nestabilnost u regijama izvan EU, predstavljaju potencijalne izvore prijetnji po EU sigurnost. Vidi: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm> (31.07.2018.)

¹¹⁹ “Izvukli smo pouku: slabosti naših susjeda i partnera naše su slabosti. Stoga ćemo ulagati u obostrano korisna rješenja i odbaciti tlapnje da je međunarodna politika igra u kojoj uspjeh jednog čimbenika

EU je svoju opredjeljenost ka tim i drugim, po nju bitnim, vanjskim i internim pitanjima i aktivnostima definisala i kroz značajna dokumenta njenih tijela, npr. Evropske komisije, kao što su “Bijela knjiga o budućnosti Evrope, Razmatranja i scenariji za EU-27 do 2025.” u kojoj je već uzeta u razmatranje budućnost EU nakon Brexita,¹²⁰ ili pak “Zajednička vizija, zajedničko djelovanje: jača Evropa - Globalna strategija EU za vanjsku i sigurnosnu politiku, kao i kroz druga „sektorska“ dokumeta što predstavlja pravac djelovanja i vodilju njenim institucijama u narednom periodu. Tako će Unija i dalje, koristeći se širokim spektrom svojih politika (humanitarna, razvojna, sigurnosna, diplomatska...) nastojati doći do najučinkovitijeg pristupa svakom od izazova, u ovisnosti od njegovih specifičnosti, te kao i do sada, koliko bude jedinstvena, toliko će njena sposobnost i kapacitet bivati većim da se uhvati u koštac sa sve dinamičnijim, kako regionalnim tako i globalnim dešavanjima i izazovima.

3.2. Kriza EU – unutrašnji izazovi

Analizirajući “EU 21. stoljeća” na unutrašnjem planu, vidjet ćemo da se mnogo toga značajnog desilo, a što je imalo velikog uticaja na razvoj i funkcionisanje Unije, realizaciju njenih planiranih strategija i politika, te razvoj i donošenje novih. Neka od dešavanja bila su rezultat planskih aktivnosti institucija Unije, dok se jedan značajan broj “odigrao mimo volje” Unije, a na koje su njene institucije morale reagovati kako bi umanjile ili neutralizirale negativne posljedice istih. Vrlo često su takva dešavanja bila uzrokovana, odnosno kreirana od nekih vanjskih faktora i na izvanevropskim prostorima, ali su svoje manifestacije, u potpunosti ili pak djelimično imali na prostoru EU, prisiljavajući Uniju na reakciju. Prve dvije decenije 21. stoljeća u arhivima EU ostat će zabilježene kao period u kome je napravljen značajan rezultat na polju proširenja i produbljenja Unije. Naime, EU je u 21. stoljeće ušla sa brojem od 15 članica, da bi se do 2013.g. taj broj povećao za gotovo duplo tj. za 13 novih članica, što doseže brojku od 28 država.¹²¹ U tom procesu proširenja s početka 21. stoljeća

---

podrazumijeva neuspjeh drugog čimbenika.” Vidi:Zajednička vizija, zajedničko djelovanje: jača Evropa - Globalna strategija EU za vanjsku i sigurnosnu politiku, str.3., <https://europa.eu/globalstrategy/> (31.07.2018.)

¹²⁰ Vidi: Evropsko Vijeće: Brexit, <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eu-uk-after-referendum/> (31.07.2018.)

¹²¹ 23. jula 2016. godine u Velikoj Britaniji je održan referendum o izlasku te zemlje iz EU, kom prilikom je većina od 52% glasala za izlazak iz EU. Na referendum je izišlo 72 % od 46, 5 miliona glasača. Vidi: <https://www.vecernji.hr/vijesti/druga-je-godisnjica-referenduma-o-brexitu-britanski-politicari-naklonjeni-eu-1253971> (31.07.2018.)

posebno je važno između ostalog i historijsko proširenje iz 2004. g. koje je označilo ponovno “ujedinjenje Evrope” nakon decenija podjela.¹²²

Na planu izgradnje institucija Unije i njenog funkcionisanja, u pomenutom periodu se također mnogo toga desilo i uradilo. Od Ugovora iz Nice (2001. g.), preko “propalog Ustava” iz 2004. godine, do Lisabonskog ugovora (2007/2009. g.), nastojalo se izvršiti revizija institucija radi efikasnijeg institucionalnog djelovanja Unije i u tome se znatno i uspjelo. Dodatnom jačanju Unije je svakako doprinijelo i uvođenje zajedničke valute –eura, koju prihvaća većina članica i formiranje tzv. “euro područja”. U pomenutom periodu, Unija je poduzela mnogo toga da unaprijedi osnovne slobode na kojima je i zasnovana i da sprovođenjem različitih sektorskih politika¹²³ unaprijedi živote svojih građana u ekonomskom, socijalnom, zdravstvenom, tehnološkom, sigurnosnom, kao i mnogim drugim aspektima njihove svakodnevnice. Danas je EU, mjesto gdje Evropljani mogu uživati u jedinstvenoj raznolikosti kultura, ideja i tradicija, u Uniji koja se proteže na 4 miliona km², mjesto na kojem mogu putovati, studirati i raditi izvan nacionalnih granica, a da pritom ne moraju koristiti pasoš, tražiti vize i radne dozvole, mijenjati valutu...¹²⁴

Međutim, u protekle nepune dvije decenije, EU je isto tako bila suočena i još uvijek je, sa nizom poteškoća, problema i izazova, od kojih su neki “uzdrмали” i same temelje Unije i čije je rješavanje izbilo u vrh prioriteta Unije. Svi ti problemi, iako na prvi pogled neki od njih mogu izgledati kao zasebni problem, u globalizovanom svijetu u kakvom Unija djeluje, međusobno se isprepliću, nadopunjuju, čineći jedne drugim uzročno posljedičnim, što u konačnici njihovu ozbiljnost čini još većom i značajnijom po Uniju, zahtijevajući višedimenzionalni pristup u nastojanjima njihovog rješavanja i prevazilaženja.¹²⁵

---

¹²² U sastav EU, 2004.g. ulazi Češka, Kipar, Estonija, Letonija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija, a 2007. Uniji pristupaju Rumunija i Bugarska čime je definitivno nestala “gvozdена завјеса” koja je decenijama dijelila Evropu na zapadnu-kapitalističku i istočnu-komunističku.

¹²³ Više o sektorskim politikama vidi: Evropski parlament, Kratki vodič o Evropskoj uniji izdanje 2014. Ured za službene publikacije Evropske unije, Luxembourg, str.175-459.

¹²⁴ „Okо 2,5 милиона студената и 300 000 приправника је провело семестар или два у другој земљи Европске уније у периоду између 1987. и 2012. као дио програма Ерасмус. У 28 земља чланца и пет других држава, то је преко 3 000 универзитета и виших школа које су учествовале у овој сарадњи академских заједница.“
Више:Evropska komisija, Šta je zapravo Evropa?, Ured za publikacije Evropske unije, Luksemburg 2013., str.8.

¹²⁵ Neophodno napomenuti i činjenicu da važnost Europe u svijetu pada, dok drugi dijelovi svijeta rastu. Europa je 1900.g. činila približno 25 % svjetskog stanovništva. Do 2060. g. činit će manje od 5 %. Nijedna država članica do tada neće imati više od 1 % svjetskog stanovništva. Očekuje se da će se i ekonomska moć Europe smanjiti u relativnom smislu te će u 2030.g. činiti mnogo manje od 20 % svjetskog BDP-a, a danas čini približno 22 %. Europa brzo stari, a očekivani životni vijek duži je nego ikad. Do 2030. g. prosječna će dob biti 45 godina i Evropa će postati „najstarije” područje svijeta Vidi:Evropska komisija, „Bijela knjiga o budućnosti Evrope, Razmatranje i scenarij za EU-27 do 2025.“ Bruxelles, str.6.

3.2.1. Terorizam

Kao jedan od prvih izazova sa kojim se Unija susrela odmah sa početka ovoga stoljeća jeste pitanje sigurnosti unutar Unije, odnosno izazov terorizma. Naime, nakon 11.09.2001. godine, pored neslaganja određenog broja zemalja članica EU (posebno Njemačke i Francuske) u pogledu američkog pristupa globalnom ratu protiv terorizma sa svim njegovim manifestacijama, uključujući i invaziju na Irak, jedan znatan dio zemalja članica EU (posebno UK, Španija, Danska...) je dao punu podršku koaliciji na čelu sa SAD-om u vođenju istog. Također, uloga pojedinih zemalja EU (Francuska, Italija, UK...) u ratu u Libiji 2011.g. bila je jako značajna. Sve to nije prošlo bez posljedica po Uniju, usljed čega je između ostalog došlo i do niza terorističkih napada u gradovima širom Unije.

Od madridskog bombaškog napada 2004.g. u Evropi je bilo više od 30 terorističkih napada - 14 samo u 2016. g., kom prilikom je više od 600 nedužnih ljudi poginulo u gradovima poput Pariza, Bruxellesa, Nice i Ansbacha.¹²⁶ Pored posljedica koje su iskazane u broju poginulih, tu su još i hiljade ranjenih, lakše ili teže, te posebne posljedice koje se ogledaju u stvaranju atmosfere straha i nesigurnosti među građanima Unije. Uzimajući u obzir činjenicu da je protok informacija gotovo "trenutan" i da je svima dostupan neki od izvora informacija, kao i osiguran širok pristup društvenim mrežama, to je broj onih koji su "svjedočili" terorističkim napadima impresivan, a samim tim i broj onih na koje su ti isti napadi ostavili neku vrstu psihološkog efekta. Posljedice na ekonomskom planu su također neminovne, jer u današnjem globalizovanom svijetu je sve uslovljeno. Sigurnosna situacija ima direktan uticaj na ekonomska kretanja, pad investicija, pad indexa na berzama i sl. Naravno, poduzimanjem dodatnih mjera i aktivnosti i angažovanjem dodatnih resursa sa ciljem neutralisanja posljedica napada kao što je npr. medicinsko zbrinjavanje i tretman povređenih ili pak vraćanja povjerenja građana i stvaranja optimalnog sigurnosnog okruženja na prostorima Unije je također imalo svoju cijenu.¹²⁷

---

¹²⁶ Vidi: Evropska komisija, „Govor o stanju Unije 2016.: Prema boljoj Evropi – Evropi koja štiti, osnažuje i brani“, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hr.htm (29.07.2018)

¹²⁷ Studija RAND Europe, koju je naručio Evropski parlament, istraživala je troškove terorizma u okviru EU između 2004. i 2016. godine, koje je pokrilo sljedeće oblasti: Uticaj terorizma na rast BDP po glavi stanovnika u svakoj državi članici EU; Ljudski i fizički troškovi terorizma, koji se fokusirali na troškove ubistava, povreda i imovinske štete nakon terorističkog napada; i Širi psihološki efekti terorizma, kao što su zadovoljstvo životom, sreća i povjerenje među populacijama članica EU. Između niza nalaza nakon provedenog istraživanja, došlo se i do toga da je terorizam negativno povezan sa ekonomskim rastom u Evropi. 28 zemalja članica EU izgubilo je oko 180 milijardi eura u BDP-u zbog terorizma između 2004. i 2016. godine. Velika Britanija (43,7 milijardi eura) i Francuska (43 milijarde eura) bile su zemlje koje su pretrpjele najviše ekonomske gubitke u uslovima BDP zbog terorizma. Blizu je pratila Španija (40,8 milijardi eura), a zatim Njemačka (oko 19,2 milijardi eura). O "cijeni", odnosno gubicima uzrokovanim terorizmom u Evropi vidi više: RAND Corporation, The cost of terrorism in Europe, <https://www.rand.org/randeurope/research/projects/the-cost-of-terrorism-in-europe.html> (03.08.2018.)

Kao što je vidljivo, efekti terorističkih napada u Evropi su višestruki i višedimenzionalni. Ono što je posebno bitno istaći jeste i to da su ti napadi u velikome imali uticaja i na povjerenje građana Unije u njene institucije, u nacionalne politike i institucije, pravni sistem, policiju, ali i na povjerenje i poglede spram sugrađana čije porijeklo je izvan Evrope (uglavnom iz bliskoistočnih i afričkih zemalja i muslimansko stanovništvo), bez obzira koliko dugo isti boravili u Evropi, makar i generacijama. Ovome posljednjem je dodatno doprinio “fenomen” masovnijeg regrutovanja “stranih boraca” od strane tzv. ISIL-a u gradovima EU i njihovog odlaska na ratišta u Siriju.¹²⁸

Istraživanja koja su za potrebe Evropske komisije provedena u 2011. i 2015. godini u svih 28 zemalja članica Unije na uzorku od preko 28 hiljada ispitanika, jasno pokazuju da je 2015.g. približno polovina ispitanika (49%) identifikovala terorizam kao jedan od najviše bezbjednosno važnih izazova EU, što predstavlja značajan porast od 33% ispitanika koji je spomenuo terorizam u 2011. godini. Ovaj procenat je za duplo veći od npr. procenta kojim su kao bezbjednosni izazovi ocjenjeni finansijska i ekonomska kriza (27%) ili pak organizovani kriminal (23%), odnosno korupcija (23%).¹²⁹

3.2.2. *Globalna finansijska kriza*

Nekako uporedo sa poduzimanjem aktivnosti na suzbijanju novih terorističkih aktivnosti u Uniji, Evropu je zadesila još jedna neprilika, koja je poput terorističkih napada imala višestruk uticaj na ukupno stanje u zajednici. Globalna finansijska i ekonomska kriza koja je 2008.g. počela u SAD, EU je uzdrmala iz temelja i 2009.g. je bacila u recesiju. Kriza je pokrenula najveći ekonomski pad u historiji EU, izbrisala godine ekonomskog i socijalnog napretka, milione radnika ostavila bez posla, te ukazala na strukturne slabosti evropske ekonomije.¹³⁰ Nacionalne vlade i institucije Unije morale su brzo djelovati kako bi spasile

---

¹²⁸ Do juna 2014. godine, gotovo 2.500 ljudi iz zemalja zapadne Evrope otputovalo je u Siriju. U decembru 2015. godine, 18 mjeseci poslije, unatoč međunarodnim naporima da zaustavi protok militantata prema Siriji, taj broj je udvostručen. Od ukupnih 5.000 boraca iz zemalja Evropske unije, oko 3.700 ih dolazi iz samo četiri zemlje: Francuske (1700), Velike Britanije (760), Njemačke (760) i Belgije (470). Vidi: Foreign Fighters, An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq, The Soufan Group 2015; <http://www.soufangroup.com/foreign-fighters/?catid=5> (04.08.2018.)

¹²⁹ Više o provedenom istraživanju vidi: Evropska komisija, Special Eurobarometer 432 - “Europeans’ attitudes towards security” <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm> (21.07.2018.)

¹³⁰ BDP Unije je pao za 4 % u 2009. godini, industrijska proizvodnja pala je na nivo iz 1990-ih godina, a 23 miliona ljudi – ili 10 % radno aktivnog stanovništva – ostalo je nezaposleno. Kriza je žestoko djelovala na javne financije Unije, s prosječnim deficitom od 7 % BDP-a i nivoom duga preko 80 % BDP-a – dvije godine krize izbrisale su 20 godina fiskalne konsolidacije. Potencijal rasta EU se prepolovio tokom krize. Vidi: Evropska komisija: Evropa 2020, Evropska strategija za pametan, održiv i uključiv rast, Bruxelles 2010. str.9.

banke, te je Unija pružila financijsku pomoć državama koje su najviše pogođene krizom.¹³¹ Programi pomoći za Irsku, Portugal, Španjolsku i Cipar dobro su funkcionirali i te su države, nakon često teških nacionalnih reformi, mogle zaključiti svoje programe, većina njih u 2014. godini. Grčka je imala veće poteškoće u provođenju potrebnih strukturnih reformi javnog sektora, te izlazak Grčke iz programa finansijske pomoći je najduže potrajao uz uporedno postizanje novih sporazuma o reformama u toj zemlji.¹³²

Kao rezultat djelovanja EU institucija u periodu krize je suštinsko preoblikovanje evropske ekonomske i monetarne unije, a evropska je privreda, posebno europodručja, ponovno u dobrom stanju i 2017. g. je već peta godina za redom, kako privreda EU raste. Evropski je oporavak održiv, a nezaposlenost stalno opada i na najnižem je nivou od 2008.godine. Broj država članica europodručja povećao se sa 12 na 19, a euro je trenutno druga najvažnija valuta na svijetu. Banke su ojačale, ulaganja su se povećala i javne su financije u boljem stanju.¹³³

Velika finansijska kriza bila je uzrokom mnoštva negativnih dešavanja i pojava širom Unije. Provođenje stalnih i bolnih reformi, uvođenje strogih mjera štednje, smanjenje primanja, gubitak radnih mjesta..., dovelo je do širokog nezadovoljstva u zemljama koje su bile pogođene krizom, što je često rezultiralo organizovanjem masovnih, veoma često i nasilnih demonstracija i protesta sa velikom materijalnom štetom, pa čak i sa gubicima u ljudskim životima. Nepovjerenje građana u nacionalne institucije, ali i u institucije Unije, kao i u međusobnu solidarnost između zemalja članica (slučaj Grka u odnosu na Njemačku kao vodeću zemlju u kreiranju pristupa EU Grčkoj krizi) dovedeno je do veoma visokih nivoa. Nemali broj je onih koji su na vrhuncu krize predviđali propast europodručja i eura kao

---

¹³¹ EU i MMF su na krizu reagovali pružajući spasonosni paket pomoći za ugrožene zemlje tzv. „kišobran spasa” u iznosu od 750 milijardi eura. U okviru paketa pomoći, zemlje EU su kreirale dva mehanizma: 1. Evropski mehanizam za finansijsku stabilnost (EFSM) i 2. Evropski fond za finansijsku stabilnost (EFSF). *Evropski mehanizam za finansijsku stabilnost* originalno je bio namijenjen državama članicama Eurozone. Međutim, sredstva mehanizma su mogle koristiti sve članice EU. Sredstva za ovaj mehanizam (60 milijardi eura) omogućuje Evropska komisija iz svojih fondova. Formiranjem *Evropskog fonda za finansijsku stabilnost* omogućeno je kreditiranje članica unutar Eurozone u ukupnom iznosu od 440 milijardi eura po povoljnim kamatnim stopama. Formiran je sa ciljem da pokriva finansijske poteškoće, rekapitalizuje banke ili kupuje državne obveznice. Ukupan fond sredstava za oba mehanizma iznosio je 500 milijardi eura. Mehanizmi su formirani na period od tri godine, sa ciljem da ugroženim zemljama omoguće pristup jeftnijim izvorima finansiranja. Istovremeno sa formiranjem mehanizama, reagovali su i Evropska Centralna Banka, koja je otpočela kupovinu državnih obveznica ugroženih članica i MMF, koji je omogućio kredit u iznosu od 250 milijardi eura. Više o krizi vidi: Grupa autora (2011): Globalna finansijska kriza i odgovor EU, Radna studija br. 21, Centralna banka Crne Gore, Podgorica 2011.

¹³² Izlazak Grčke iz programa finansijske pomoći dogovoreno je za avgust 2018. godine. Tokom osam godina Grčka je dobila više od 273 milijarde eura pomoći od svojih kreditora, zemalja evrozone i Međunarodnog monetarnog fonda u okviru tri programa pomoći, a za uzvrat je morala da provede više stotina, nekada veoma teških reformi, uglavnom u finansijskom sektoru, Vidi: European Council, Eurogroup statement on Greece of 22 June 2018; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/22/eurogroup-statement-on-greece-22-june-2018/> (03.08.2018.)

¹³³ Vidi više: Evropska komisija, saopštenje za štampu „Deset godina od početka krize: bilježi se oporavak zahvaljujući odlučnom djelovanju EU-a”, Bruxelles 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2401_en.htm (03.08.2018.)

zajedničke valute, ali i propast Unije u cjelini. Sve to je rezultiralo i porastom euroskepticizma, populizma i nacionalizma u javnom diskursu, što se uz sve druge izazove sa kojima se Unija susretala i sureće, u određenom obimu zadržalo i danas.

3.2.3. Migracije

I nekako uporedo sa početkom oporavka EU od posljedica velike ekonomske krize, Evropu je zadesio novi izazov u vidu velikog priliva migranata i tražitelja azila, koji nije zabilježen u njenoj novijoj historiji. I ako su evropske zemlje, odnosno EU kao područje mira, slobode, ekonomskog prosperiteta... već dugo krajni cilj mnogih migranata i tražitelja azila iz, uglavnom nesigurnih i nestabilnih zemalja i područja širom svijeta, kao i onih iz bivših evropskih kolonija, njihov broj je 2015. g. poprimio “epske” razmjere.

U 2014. i 2015. g. broj tražitelja azila u Uniji se gotovo udvostručio u odnosu na 2011. i 2012. godinu, a u odnosu na period od 2008. do 2010. g. taj broj se utrostručio. U poređenju sa 2014. g. kada je broj azilanata bio 626 hiljada, samo do sredine septembra 2015.g., zaštitu je zatražilo 700 hiljada osoba.¹³⁴ Broj onih koji su migrirali u zemlje EU od početka izbjegličke krize dosegao je oko tri miliona osoba, od kojih je većina u bijegu od strahota rata u Siriji i drugim zemljama i terora ISIL-a, zatražilo međunarodnu zaštitu u EU. EU je pružila najveću pomoć, te su samo 2016. g. države članice Unije odobrile azil i preselile više od 720 hiljada izbjeglica, što je triput više od Australije, Kanade i SAD-a zajedno.¹³⁵

Velika migrantska kriza je EU ponovo stavila na muke. Do otvaranja velikih migrantskih ruta, u velikom dijelu EU se unutar schengenskog područja moglo nesmetano kretati bez unutrašnjih graničnih kontrola, ali se usljed velikog priliva migranata to mijenja, te neke države ponovo uspostavljaju kontrole, grade ograde i sl. Niti broj zahtjeva za azil u okviru Unije nije bio ravnomjeran, te je npr. u 2015. g., 75% zahtjeva za azil registrovano u samo pet država Unije (Njemačka, Mađarska, Švedska, Austrija i Italija), što je posebno imalo uticaja na ukupan javni diskurs u tim zemljama.

Kako bi našla načina da kontroliše situaciju u pogledu migrantskog vala koji je zapljusnuo njene granice i obale, Unija je poduzela niz mjera i aktivnosti. Intenzivirana je međusobna komunikacija, povećan je kapacitet za provođenje operacija pretrage i spašavanja u Sredozemlju, te suzbijanja kriminalnih mreža, dogovorena je i uspostava nove “Evropske

---

¹³⁴ Vidi: Časopis “Političke analize” Vol.6 No.23 Prosinac 2015: Vedrana Baričević, “Izbjeglička i migracijska pitanja kao izvor trajne krize Evropske unije: neuspjeh evropskih politika azila i migracija”, stručni rad, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2015, str. 3-14.

¹³⁵ Vidi: Evropska komisija: EU 2017. Sažetak, Ured za publikacije Evropske unije, Luksemburg 2018.

granične i obalne straže” sa ciljem boljeg upravljanja zajedničkim vanjskim granicama Unije, uspostavljen je i novi “Evropski centar za borbu protiv krijumčarenja migranata”. Sve te mjere su imale efekat na smanjenje broja ilegalnih migranata, te doprinijele spašavanju većeg broja istih od utapanja na Sredozemlju, ali je poseban efekat zaustavljanja nekontrolisanog priliva migranata u Uniju preko jedne od glavnih ruta u Egejskom moru, postignut sa potpisivanjem sporazuma s Turskom u martu 2016. godine.¹³⁶

Migrantska kriza je od samog početka izbila u vrh prioriteta EU, ne samo po hitnosti i potrebnim reakcijama, već i po dijametralno različitim stajalištima unutar pojedinih država članica Unije i njihovim nacionalnih vlada, pa i odnosa javnog mnijenja u tim državama. Na pitanju migracija lomila su se i još se lome koplja evropske solidarnosti, evropskog identiteta, evropskih sloboda za koje se Unija zalaže. Migrantska pitanja su postala mainstream u mnogim političkim pokretima i strankama. Povezivana su sa nekim skrivenim projektima i teorijama zavjere o promjeni evropskog identiteta, evropskog načina života i svega onoga što evropljane čini ponosnim. Geslo EU „jedinstvo različitosti“ je u mnogome došlo pred ispit zrelosti.

Baš kao i terorizam, te velika ekonomska kriza, i evropska migrantska kriza je u velikome dovela u pitanje funkcionisanje Unije, a mnogim, već ranije prisutnim populističkim snagama, dala dodatni vjetar u leđa do te mjere, da se otvoreno suprotstavljaju odlukama institucija EU, kao što je slučaj odbijanja obaveznih kvota Vijeća EU o redislukaciji migranata u cilju međusobne solidarnosti između zemalja članica EU, od strane Mađarske, Češke, Slovačke i Poljske, zbog čega je o ovom pitanju raspravljao i Sud pravde EU.¹³⁷

Uz navedeno, ova agenda je dovela u pitanje stabilnost i funkcionalnost pojedinih vlada, posebno u Njemačkoj, zemlji koja je na neki način, za razliku od većine članica EU, vodila politiku „dobrodošlice“ prema migrantima, zbog koje je nakon dugogodišnje velike podrške javnosti, kancelarka Angela Merkel, istu značajno izgubila.¹³⁸ Važno je napomenuti da je stabilnost njemačke vlade jako bitno, ne samo za Njemačku već i za Uniju u cjelini, jer energija i autoritet koju ova zemlja unosi u sve druge politike Unije je nekada od presudnog značaja za Unijin hod naprijed.

---

¹³⁶ Posljedica sporazuma EU – Turska bilo je znatno smanjenje broja izbjeglica i migranata koji dolaze iz Turske, tako da se prosječan broj dolazaka, koji je bio najviši u oktobru 2015. (približno 7 000 dnevno), do kraja maja 2016. godine smanjio se na brojku od 47. Više o sporazumu vidi: <http://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (05.08.2018.)

¹³⁷ Vidi: <https://vijesti.hrt.hr/403937/sud-eu-a-odbacio-tuzbu-maarske-i-slovačke-o-migrantskim-kvotama> (05.08.2018.)

¹³⁸ Istraživanja na temu popularnosti vladajuće koalicije u Njemačkoj na čelu sa Angelom Merkel i drugih političkih subjekata, pokazuju da je procenat onih koji bi ih danas podržali 29% na izborima za Bundestag i da je to najniži nivo podrške od 2009. godine, predstavljajući veliki pad sa ranije velikih 41,5% Vidi: Insa Consulere GmbH <http://www.wahlrecht.de/umfragen/insa.htm> (05.08.2018)

Ono što je trenutno evidentno jeste činjenica da je pitanje migracija nešto što će i u narednom periodu, između ostalih prioriteta, predstavljati izazov i dominirati političkim i javnim diskursom u Uniji, te da će njegov značaj u velikome ovisiti i od razvoja situacija u kriznim područjima Bliskog istoka i Afrike, kao i od odnosa EU i Turske, odnosno poštivanja njihovog međusobnog sporazuma po ovom pitanju iz 2016. godine.

3.2.4. *Brexit*

Pitanje migracija¹³⁹ je na neki način djelimičnim uzrokom i jednog posebno velikog izazova sa kojim se Unija susrela u 21. stoljeću, i za kojeg se, rekli bih, pripremala, ali za koji se ipak potajno nadala da se neće desiti. Naravno, riječ je o Referendumu građana Velike Britanije (VB) u vezi ostanka ili izlaska te zemlje iz EU, poznatom kao "Brexit"¹⁴⁰ Za "Brexit", odnosno izlazak VB iz Unije na referendumu 2016. godine bilo je 51,9% ili 17,4 miliona glasova; "Ostanak" je biralo 48,1%, ili 16,1 miliona. Odziv je bio 72,2%. Rezultati se odnose na nivo VB, ali kao takvi prikrivaju velike regionalne razlike: 53,4% engleskih birača podržalo je Brexit, u poređenju sa samo 38,0% škotskih ili 44,2% u S. Irskoj. Razlog navedenom leži u činjenici da Engleska ima ogromnu većinu britanskog stanovništva, što je u cijeloj ovoj "priči" bilo od presudnog značaja, te je podrška išla u korist Brexit-a.

Tako će, nakon 43 godine članstva u EU, Velika Britanija biti prva zemlja članica koja će napustiti Uniju, a što je zemljama članicama Unije omogućeno članom 50. Ugovora o Evropskoj uniji, koji je prvi put uveden 2007. g. Ugovorom iz Lisabona.¹⁴¹ Izlazak VB iz Unije je planiran za petak, 29. marta 2019. g., a trenutno se vode pregovori o modalitetima izlaska, međusobnim obavezama i budućim odnosima.¹⁴²

---

¹³⁹ Vidi: IPSOS MORI, Social Research Institute: „Immigration and the EU Referendum 10.05.2016.“ https://www.ipsos.com/sites/default/files/2016-06/049.1_immigration-and-the-eu-referendum-charts.pdf (05.08.2018.)

¹⁴⁰ Brexit je kratica za "britanski izlaz", pozivajući se na odluku Velike Britanije na referendumu od 23. juna 2016. godine da napusti Evropsku uniju (EU). Više o Brexitu vidi: Brexit Definition Investopedia <https://www.investopedia.com/terms/b/brexit.asp#ixzz5NOP35alf> (06.08.2018.)

¹⁴¹ Više o Članu 50. Ugovora o Evropskoj uniji i najčešćim pitanjima u vezi njegove primjene vidi: European Commission, Press Release Database, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-648_hr.htm (06.08.2018.)

¹⁴² Velika Britanija i EU su se privremeno složile oko tri pitanja vezana za "razvod", pitanje koliko Velika Britanija duguje EU, šta se dešava sa granicom u Sjevernoj Irskoj i šta se dešava sa državljanima Velike Britanije koji žive u drugim zemljama EU i građanima EU koji žive u Velikoj Britaniji. Razgovori se sada fokusiraju na detalje tih pitanja - još uvijek se ne slaže o tome kako izbjeći fizičku granicu Sjeverne Irske - kao i o budućim odnosima. Da bi kupili više vremena, obe strane su se složile oko 21-mjesečnog "tranzicionog" perioda kako bi se olakšao put post-Brexitovim odnosima. Period tranzicije se odnosi na vremenski period nakon 29. marta 2019. godine do 31. decembra 2020. godine, kako bi sve "leglo na svoje" i omogućilo preduzećima i drugima da se pripreme za trenutak kada počnu nova post-Brexit pravila između Velike

Iako se u mnogim radovima koji govore o počecima nastanka evropske saradnje poslije 2. Svjetskog rata pominje britanski premijer Winston Churchill, kao jedan od ranih i vrlo glasnih zagovornika bliske saradnje evropskih država, priroda odnosa Ujedinjenog Kraljevstva (UK) i EU tokom cjelokupnog integracijskog procesa kompleksnija je od odnosa bilo koje druge države članice s Unijom.¹⁴³ Ujedinjeno Kraljevstvo je, pored geografke odvojenosti od kontinentalnog dijela Evrope, oduvijek bilo i nekako poluodvojeno od nje i u drugim aspektima, te je na “evropski projekat” (valjda od same pobjede Monetove ideje u odnosu na britanski prijedlog evropske saradnje nakon 2. Svjetskog rata) gledalo kao neku vrstu “francusko-njemačke zavjere”, koji dugo (posebno francuzi) nisu prihvatili pokušaje Britanije da im se priključi, barem kao ravnopravan član porodice, ako nije moglo nešto više. Tako su Britanci nakon samo dvije godine od prijema, već 1975. g. raspisali Referendum o pitanju njihovog ostanka u tadašnjoj Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEZ). Moglo bi se s pravom reći, da je negativan odnos sparam eurointegracija, odnosno euroskepticizam, u javnom diskursu UK prisutan od samih početaka integracija. Nosioci takvih stavova su svo vrijeme tvrdili da je UK i Evropa (kako su nazivali sve države s onu stranu La Manchea) previše različiti, da integracije ograničavaju britansku suverenost i slobodu odlučivanja, donoseći tako više štete nego koristi.¹⁴⁴

Tako je i Brexit na neki način prirodni slijed „višedecenijske kampanje“ koja je dominirala ne samo među dijelom britanske političke elite, nego i gotovo svim čitanijim i gledanijim medijima, te dijelom kulturne i društvene elite. Za većinu nepopularnih odluka krivica je padala na "Bruxelles", dok su pozitivne stvari proizišle iz evropskih odluka pripisivane domaćoj politici. Tome je posebno doprinio medijski sektor, koji je, željan senzacionalizma radi bolje „prodaje informacije“, redovito iskrivljavao, preuveličavao ili pak umanjivao odluke evropskih institucija, optužujući eurokrate za slabljenje nacionalne suverenosti i nametanje svoje volje, vrlo često, suprotne interesu britanskih građana, kreirajući tako iskrivljenu sliku o Uniji u domaćoj javnosti.¹⁴⁵

Britanije i EU, Vidi: Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU, Vidi:<https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> (06.08.2018.)

¹⁴³ Jedan od najistaknutijih hrvatskih stručnjaka za Europu Nevenko Šimac tvrdi da su Britanci tijekom svog boravka u Uniji, vrlo živo pazili samo na vlastiti nacionalni interes i vrlo rijetko na zajedničke interese. Opirali su se svemu vrednijem i važnijem na područjima solidarnosti i socijale, a posebno političke evolucije Evrope. EU ih je zanimala, tvrdi on, samo kao veliko, prošireno tržište, a ne kao zajednica naroda i vrijednosti. Više o ovome vidi: Žana Mrkonjić: “Od Britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Evropske unije”, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Sveučilište u Mostaru, FramZiral d.o.o., Mostar 2017. str.77-94.

¹⁴⁴Više o ovoj temi vidi: Časopis “Političke analize” Vol.7 No.29, Dario Čepo: “Populizam u i oko referenduma o izlasku UK iz Evropske unije”, Stručni rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2017. str. 9-15.

¹⁴⁵Da je u javnosti kreirana pogrešna percepcija i kao takva učinila svoje, smatrao je i Predsjednik Evropske komisije Jean-Clude Juncker kada je rekao da Komisija ne može biti odgovorna za ishod referenduma u UK, te da se taj rezultat treba pripisati i dugogodišnjem stvaranju negativne slike o EU na temelju izmišljotina ili pak Nobelovac Paul Krugman, po kome mnogo ljudi snosi krivicu za Brexit, od Davida Camerona, koji će,

Čovjek koji je sa sigurnošću obilježio britansku političku scenu s prva 21. stoljeća i jedan od najvećih pobornika Brexita, osoba koja je predvodila kampanju za izlazak UK iz EU je Nigel Farage, predsjednik Britanske nezavisne stranke (UK Independence Party- UKIP), euroskeptične, desničarske i populističke stranke, osnovane 1993.g. na programu neslaganja sa zvaničnom politikom UK u vezi prihvatanja Mاستrihtskog ugovora. Još od tog vremena Farage je radio na negaciji tog ugovora, ali i članstvom UK u Uniji, obećavajući da će zemlja „vratiti kontrolu“ nad granicama i migracijom, te da će „srušiti establišment“, što je na neki način i uspio Brexitom. Zanimljiva je i činjenica da, iako je UKIP imao samo jednog člana u Britanskom parlamentu (izbori 2015.g.), odnosno niti jednog na izborima 2010. i 2017. g., osvojio čak 24 pozicije na izborima za Evropski Parlament (EP) 2014.g., među kojima je i Farage obavljao poziciju „europarlamentarca“. Upravo je u EP održao jedan posebno zapažen govor nakon provođenja Brexita, kom prilikom nije skrivao cinizam u svom obraćanju, ali je istovremeno njegovo obraćanje praćeno glasnim negodovanjem ostalih zastupnika.¹⁴⁶

Inače, kampanju za Brexit pod sloganom “Želimo našu zemlju nazad” (“We want our country back”) vodio je ne birajući sredstva. Znajući šta je goruće pitanje EU u periodu raspisivanja i provođenja Brexita, teme koje su posebno tretirane tokom kampanje bile su migrantska kriza i teroristički napadi, te su upravo to i bili njegovi argumenti sa kojima je pobijedio dvije velike stranke, Konzervativce na čelu sa premijerom Davidom Kamerunom i Laburiste Džeremija Korbuna, koji su se zalagali za britanski ostanak u EU. Često je navodio da su zbog migranata dijelovi zemlje postali neprepoznatljivi i da mu izgledaju kao strana zemlja, da se ne osjeća ugodno kada čuje strani jezik u britanskim vozovima, kao i da je apsurdno da poslodavcu nije dopušteno da bira između osobe rođene u VB i nekoga ko nije rođen u VB. U kampanji za Brexit koristio je fotografiju migranata i izbjeglica sa slovensko – hrvatske granice, plakati su “vrištali” kako Ujedinjeno Kraljevstvo svake sedmice daje Uniji 350 milijuna funti, te da će ti novci, jednom kada izađu, završiti u Nacionalnom zdravstvenom

---

kako kaže, ostati upamćen kao čovjek koji je riskirao raspad Europe i svoje zemlje radi kratkoročne političke dobiti, do „zlobnih“ urednika britanskih tabloida koji su pumpali javnost gomilom laži. Više o ovome vidi: Žana Mrkonjić: “Od Britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Evropske unije”, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Sveučilište u Mostaru, FramZiral d.o.o., Mostar 2017. str.77-94.

¹⁴⁶ "Kada sam došao na ovo mjesto prije 17 godina sa namjerom da vodim kampanju za izlazak Velike Britanije iz EU - vi ste mi se smijali. Ali, sad se više ne smijete, zar ne?". Ocijenio je da su zastupnici u Parlamentu EU ljuti i uzrujani jer, kao politički projekat, "žive u zabludi i negiraju stvarnost". "Ne želite priznati da vaša valuta propada",... "Pogledajte Mediteran. Uspjeli ste samo u osiromašivanju Grčke... Ali najgore od svega je što ste lagali građanima. Nametnuli ste im političku uniju - kada je 2005. odbijen Prijedlog ustava EU, vi ste na mala vrata uveli Lisabonski ugovor"...Farage je poručio da VB želi svoju nezavisnost i poručio da Britanci neće biti posljednja članica koja će napustiti EU. Cjeli govor Faragea u EP, te podršku desničara iz EP Farageu (Marine Le Pen) vidi na:<http://www.europarl.europa.eu/plenary/HR/vodNajdželFeredž.html?mode=chapter&vodLanguage=HR&startTime=20160628-10:15:48-771#> (07.08.2018.)

sistavu (NHS), da bi odmah nakon rezultata referenduma rekao kako to ipak nije tako, te kako je pitanje hoće li izlazak donijeti išta novca više za NHS.¹⁴⁷

Baš kako je to i sa pojedinim političkim kampanjama u “kontinentalnoj” Evropi, tako se i britanska kampanja za Brexit igrala sa strahom od migranata, pa čak i u onim dijelovima države koji imigrante gotovo nisu u životu nikada vidjeli uživo.¹⁴⁸ Dakle, strah od gubitka identiteta, suvereniteta, podvrgavanja britanskih zakona zakonodavstvu Unije, gubitka domaće funte u odnosu na euro, te gubitak britanske nadmoći i razvijanje osjećaja podređenosti i inferiornosti, što je za jednu zemlju, bivšu kolonijalnu “vele silu” nazamislivo, neki su od razloga, odnosno vrijednosti koje su britanski euroskeptici, nacionalisti, odnosno populistički, nastojali decenijama zaštititi od, nikad istinski prihvaćene “evropske porodice” s one strane “Kanala”.

Brexit je i prije njegova održavanja predstavljao izazov za EU, a to je posebno postao nakon objavljivanja njegovih rezultata. Pregovori na relaciji UK i EU po tom pitanju se vode, ali niti jedna strana sa sigurnošću ne može predvidjeti kako će završiti i kako će njihovi odnosi funkcionisati nakon marta 2019. godine. Koliko god Unija nastojala samoorganizovati se u novoj situaciji i prikazati se jakom, ipak se i ona susreće prvi put sa činjenicom da je jedna njena članica napušta i to ne baš bilo koja. I ako se već dugo na VB gledalo kao na dezintegracijski faktor u EU jer je uglavnom zastupala vlastite interese, vrlo često i američke, pa tek nekako onda evropske, ipak će EU osjetiti njen izlazak.¹⁴⁹

Ono što Uniju po ovom pitanju posebno zabrinjava jeste činjenica da je i u nekim drugim zemljama članicama već ranije došlo do etabliranja u javnom ali i političkom diskursu, populističkih odnosno radikalno desnih opcija, koje zbog svih naprijed navedenih

---

¹⁴⁷ Nešto slično je uradio i raniji britanski premijer Toni Bler, koji je na kraju “priče” oko invazije na Irak priznao javno da nije bilo pouzdani informacija da je postojalo oružje za masovno uništavanje u Iraku, koje je bilo “glavnim uzrokom” američko-britanske vojne akcije. Više o Nigelu Frageu i kampanji vidi: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/dubinski-portret-nigela-faragea-dosta-ridikuloznog-tipa-koji-je-izvukao-britaniju-iz-eu-i-jucer-opet-zgrozio-europarlament/> (08.08.2018.)

¹⁴⁸ Istraživanje provedeno od strane “The Migration Observatori” at the University of Oxford pokazuje da u godini prije i u godini održavanja Referenduma (juni 2015. do juni 2016.) pitanje migracija je konstantno imenovano kao najvažnije sa kojim se zemlja susreće (iznos se penjao do 56% onih koji su to smatrali), što je samo dokaz da je ta tema najviše rabljena u kampanji. Ono što se još jasno vidi iz pomenutog istraživanja jeste činjenica da je pomeuto pitanje migracija poslije Brexita gubilo na značaju (25%) na uštrb pitanja odnosa sa EU (46%). Vidi: <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/uk-public-opinion-toward-immigration-overall-attitudes-and-level-of-concern/> (08.08.2018.)

¹⁴⁹ Ne samo što će nedostajati jedan važan neto-platiša u zajednički budžet jer više uplaćuje nego što povlači sredstava. Nedostajaje i jedan spoljnopolički, diplomatski i vojni “teškaš”, država koja je EU učinila otvorenijom prema svijetu i više orijentisanom na konkurentnost...Ali, možda najvažnija posljedica jeste politička: Britanija bi i drugima mogla da posluži kao primjer. Ne mora odmah doći do istupanja drugih zemalja. Ali, druge zemlje bi mogle da počnu da prijete sličnim referendumima i, slično Velikoj Britaniji, da traže sva moguća specijalna prava i izuzetke. Na kraju bi ostala EU iz koje svako može da uzima ono što mu odgovara i da se ni na šta više ne obavezuje. Ta labava konstrukcija ne bi više bila globalni akter koga svi ozbiljno shvataju. Vidi: Košmar i poziv na uzbunu za EU, <https://www.dw.com/bs/ko%C5%A1mar-i-poziv-na-uzbunu-za-eu/a-19351952> (08.08.2018.)

izazova (terorizam, finansijska kriza, migrantska kriza), ali i nastojanja sve jače “dominacije Brisela” i centralizacije Unije, osnovano ili ne, pozivaju na zaštitu suvereniteta, nacionalnog identiteta, kulturne matrice..., na otpor “otuđenim briselskim elitama”, pa do, za Uniju posebno radikalnih stavova kao što su zagovaranja povratka nacionalnih valuta ili čak promoviranje i pozivanje na izlazak iz Unije. Upravo je Bregzit potencijalni vjetar u leđa takvim snagama, koje će nastojati što efikasnije iskoristiti njegov ishod za svoje daljnje jačanje i pridobijanje veće podrške na nacionalnim nivoima, te tamo gdje već predstavljaju politički faktor, nastojati, koristeći se iskustvima iz Brexita, vodeći iste ili slične kampanje, pa i ucjenjivački, pojačati pritisak na “one druge” kako na nacionalnom nivou, tako i u institucijama Unije, kako bi u konačnici došli do svojih proklamovanih ciljeva, makar to predstavljalo i neizvjesnost za građane njihovih zemalja, baš kao što je to slučaj i sa britancima nakon Brexita.¹⁵⁰

Ovakvo stanje nije nastalo preko noći. Stalne krize od samog početka 21. stoljeća, koje su sustizale jedna drugu, gdje je svaka naredna bila složenija i teža na neki način od prethodne, dobrano su “iscrpile” EU institucije i “briselske diplomate”, te je i među njima samim došlo do određene vrste zasićenja, gubitka motivacije i snage u stalnoj “borbi sa vjetrenjačama”. Tako je i ispitivanje urađeno 2011. g. za potrebe konferencije “Call to Europe” koje je organizovao Evropski centar za progresivne studije (Foundation for European Progressive Studies-FEPS) provedeno među evropskim državnim službenicima, pokazalo da ni oni koji bi s najviše optimizma (i to ne samo zbog povlastica koje uživaju) trebali gledati na razvoj EU nisu pretjerano euforični, te su na pitanje u vezi percepcije procesa EU integracije u očima građana Unije posljednjih godina, 43 % ispitanih iznijelo stav da je percepcija negativna. Svega 22 % smatra da građani pozitivno gledaju na srastanje EU, te kao razlog gubitka oduševljenja za EU integracije navode porast nacionalizma i gubitak povjerenja u političare.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Da je stanje po ovom pitanju jako ozbiljno, podsjetio je i sam Predsjednik Evropske komisije Junker, u svom govoru o stanju Unije iz 2016., pred zastupnicima EP, kada je između ostalog rekao da je „EU u egzistencijalnoj krizi, da nikad nije bilo tako velike podijeljenosti i tako malo zajedništva među državama članicama, sa tako malo područja na kojima je moguć dogovor, da svaka članica govori samo o svojim problemima, a da Evropu gotovo i ne spomenu“..., te ono što je posebno bitno za ovo o čemu sad govorimo, „da nikad nije do tada vidio da su nacionalne vlade toliko oslabljene snagama populizma i paralizirane strahom od poraza na narednim izborima.“ Za cijeli govor vidi: European Commission, Press Release Database: Govor o stanju Unije 2016.: Prema boljoj Evropi – Evropi koja štiti, osnažuje i brani; http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hr.htm (08.08.2018.)

¹⁵¹ Istraživanje provedeno među 231 državnim službenikom od strane belgijske anketne kompanije Dedicated.be., urađeno za potrebe konferencije "Poziv za Evropu" koju je FEPS organizovao 29. i 30. juna 2011. u Briselu pokazuje da gotovo jedan od dva evropska državna službenika smatra da se evropske integracije negativno razvijaju i skoro 90% njih smatra da političke vlasti moraju preuzeti odgovornost, iz čega proizilazi da su ovi zvaničnici ograničili povjerenje u svoje vlastite položaje, smatrajući da, države članice treba da podstiču lojalnost prema Evropi (84%), ispred sopstvenih institucija koje stavljaju na drugu poziciju (73%). Ovaj pad evropskog raspoloženja i samim tim i nedostatak liderstva u ovoj oblasti, po njima može dovesti do nekoliko rizika: jačanje nacionalizma (82%), usporavanje procesa evropskih integracija (78%),

3.2.5. Nacionalizam i euroskepticizam

Iz naprijed navedenog se da zaključiti da se Unija na unutrašnjem planu u 21. stoljeću suočila sa još jednim, po mnogima i najozbiljnijim izazovom, što bi se moglo i uzeti kao tačno iz prostog razloga, što u sebi kumulira sve dosadašnje frustracije nastale u naprijed navedenim izazovima, gdje su se iste manifestirale upravo kroz sve veće nepovjerenje spram institucija Unije, pojavu elita koji Brisel doživljavaju modernim “kolonizatorom”,¹⁵² te baš kao u procesu dekolonizacije, rade na jačanju nacionalnog elementa u svojim zemljama, odnosno nacionalizma kao prijeko potrebnog instrumenta u suprotstavljanju “briselskim elitama”.

Iako do kraja zaista nije jasno, šta je razlog “ponovnog” buđenja nacionalizma u današnjoj Evropi i pored, svima prisutnih činjenica, kako građanima (u većoj ili manjoj mjeri), tako svakako i političkim establišmentima na nacionalnim nivoima, ali i kreatorima medijskog prostora koji u dosta slučajeva tome aktivno doprinose, da se svijet uveliko izmjenio, da je na sceni ekonomsko jačanje drugih država (Indija, Brazil, Kina...), da je Evropa sve starije društvo sa tendencijom pada stanovništva i BDP u ukupnim svjetskim okvirima, da odnosi sa “Trampovim SAD” postaju sve dramatičniji, da je sigurnosna situacija na istoku Evrope izazvana jačanjem moći Rusije i njenim zahtjevom za promjenom evropske sigurnosne i geopolitičke arhitekture jako zbrinjavajuća, a niti na Balkanu nije ni blizu zadovoljavajuće, da je globalna sigurnosna situacija veoma ozbiljna sa nepredvidivim pravicima razvoja i posljedicama, da se klimatske promjene ne zaustavljaju na granicama država, da terorizam zahtijeva saradnju...te da sve to zahtijeva i priznaje samo globalno jake “igračke”,¹⁵³ nacionalizam kao pojava, gotovo po pravilu izmiješana sa populizmom, je sve prisutnija u Evropi i državama članicama Unije.

Kada je nacionalizam u pitanju, ono što je zanimljivo jeste činjenica da ove pojave nisu lišeni ni istok ni zapad Evrope, a na njegovim osnovama politički akteri prikupljaju

---

gubljenje (dalje) na globalnoj sceni (60%), nastavak recesije (56%) i još više poteškoća u primjeni mogućnosti koje pruža Lisabonski ugovor (50%). Vidi: <https://www.feps-europe.eu/resources/news/10-feelings-on-the-evolution-of-european-sentiment-among-european-civil-servants.html> (29.07.2018.)

¹⁵² Tema koju je Nigel Farage (UKIP) naročito potencirao je ‘nezavisnost’ Velike Britanije, za koju se, po njemu, narod izborio kroz referendum. Time je on okarakterisao Evropsku uniju kao kolonizatorsku silu, koja tlači jadne Britance, prvenstveno, izgleda, Engleze. Vidi: <http://vpi.ba/bs/2016/06/30/na-izlasku-iz-eu-skrenite-desno/> (29.07.2018.)

¹⁵³ „Uzmite kao primjer okrutnu borbu za Siriju. Njezine su posljedice za Europu izravne. Naše gradove napadaju teroristi trenirani u kampovima Islamske države. Ali gdje je Unija i gdje su njezine države članice kad je riječ o pregovorima za rješavanje sukoba? Federica Mogherini, naša Visoka predstavnica i moja potpredsjednica, radi fantastičan posao. Međutim, ona mora postati naša europska ministrica vanjskih poslova preko koje će sve diplomatske službe, bilo velikih bilo malih zemalja, zajedničkim snagama ostvariti utjecaj u međunarodnim pregovorima...U raspravama o budućnosti Sirije trebao bi se čuti Federicin glas.“ Vidi: Evropska komisija, „Govor o stanju Unije 2016.: Prema boljoj Evropi – Evropi koja štiti, osnažuje i brani“, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_hr.htm (29.07.2018)

podršku za svoje ciljeve koji nekada svoje domete imaju u granicama matičnih zemalja, dok s druge strane, postoje i oni čiji ciljevi su također posredno ili neposredno vezani za matičnu zemlju, ali su istovremeno i neposredno vezani za EU, tj. imaju direktan uticaj na trenutne i buduće odnose neke od zemalja članica EU i Unije kao Institucije u cjelini.

Slika 1. Uspon nacionalizma u Evropi (2016) - Postotak osvojen na posljednjim nacionalnim izborima od strane nacionalističkih stranaka ¹⁵⁴

Tako su problem sa nacionalizmom, za koji bi mogli reći da je “internog” karaktera, ali koji ipak sa aspekta mogućeg uticaja na EU ne bi smjeli isključivo tako i tretirati, imale i neke od razvijenih zemalja EU, među kojima je svakako najizraženiji primjer Belgije, Španije i Škotske.

Da nacionalni element i u razvijenim, organizovanim i društvima sa dugom demokratskom tradicijom može biti kamen spoticanja, najbolji je primjer možda Belgija, jedna od zemalja osnivača EU (Evropske zajednice za uglj i čelik). Spor koji je “eskalirao” nakon parlamentarnih izbora 2010.g., a kojem su uzrok stalne napetosti između Flamanaca sa sjevera i Valonaca sa juga države, izazvane neslaganjem o reformi države, doveo je do toga da ova zemlja nije uspostavila vlast više od godine i po, što je svojevrsni “neslavni rekord”, ¹⁵⁵ a jedno vrijeme je čak prijetio i gotovo samim raspadom države. Pored činjenice da je Flandrija na sjeveru znatno bogatija i da već godina subvencionira znatno siromašniji jug – Valoniju, problem je ipak složeniji.

¹⁵⁴ Neophodno je naglasiti da je autor grafa izostavio neke od nacionalističkih, desno orjentisanih političkih partija kao što su: “Pravo i pravda” u Poljskoj, „Fides“ u Mađarskoj ili pak „Pokret 5 zvjezda“ u Italiji, koje su također ostvarili zapažene rezultate na nacionalnim izborima i koje su trenutno uključene u zakonodavnu i izvršnu vlast u svojim zemljama, Vidi: <https://www.statista.com/chart/4901/the-rise-of-nationalism-across-europe/> (29.07.2018.)

¹⁵⁵ Taj je rekord ušao i u Guinnessovu knjigu, a riječ je o ukupno 589 dana bez izabrane vlade, u što je uračunato vrijeme od raspisivanja do izbornog dana te još 541 dan neuspješnih pregovora o sastavljanju nove vlade. Vidi: <https://www.24sata.hr/news/belgija-bez-vlade-bila-cak-589-dana-u-bih-su-pregovarali-450-446395> (11.08.2018.)

Naime, Belgija je podijeljena na 11 izbornih jedinica, po pet u Flandriji (nizozemsko govorno područje) i Valoniji (francusko govorno područje), dok jednu predstavlja okrug Bruxelles-Halle-Vilvoorde (BHV) koje je dvojezično. Zastupnik u parlamentu koji je izabran u jednoj od jezičkih izbornih jedinica, automatski i pripada toj jezičkoj grupi (nema stranaka koje su prisutne na teritoriji cijele države), osim onih koji se biraju u dvojezičnoj izbornoj jedinici BHV, koji slobodno biraju kojoj od dvije jezične skupine će pripadati, te je upravo to dugogodišnji kamen spoticanja i gorući problem između Flamanaca i Valonaca. Važnim je i napomenuti da je pobjednik izbora kod Flamanaca bio “Novi flamanski savez” (Nieuw-Vlaamse Alliantie, N-VA) čija je ključna tačka u programu, flamanska nezavisnost, smatrajući da Flandrija ima pravo na to i sve potrebne uslove. Inače, jezičke, ekonomske i političke razlike između nizozemskoga govornog područja u Flandriji i francuskoga govornog područja u Valoniji proizvele su duboke rascjepa i političke polarizacije u belgijskom društvu i državi.¹⁵⁶ Gotovo da je uporedimo sa balkanskim zemljama! Na kraju se ipak postigao dogovor.¹⁵⁷ Tako je nakon 540 dana od izbora, Belgija dobila i novu vladu, a podjela zemlje je izbjegnuta, što bi na političkom planu imalo velike posljedice na cjelokupnu evropsku ideju o ujedinjavanju različitih naroda, posebno što je u samoj zemlji sjedište institucija EU.

Pored belgijske krize, poznata je činjenica da je i Španija 2017. g. zapala u veliku krizu izazvanu održavanjem Referenduma o nezavisnosti Katalonije, koje su katalonske vlasti organizirale bez obzira na protivljenje zvaničnog Madrida, ali i dijela Katalonaca, a koji je u konačnici i u suprotnosti sa španskim Ustavom. Katalonija kao jedna od 17 autonomnih regija, ali i jedna od 5 historijskih zajednica u Španiji (sa posebnim statusom smouprave), koja ima dakle svoj srednjovjekovni identitet i u kojoj vjekovima živi katalonski narod sa svim svojim osobinama (jezik, kultura, tradicija...) je uživala veliki stepen političke ekonomije.¹⁵⁸ Međutim, nacionalne aspiracije jedne od najbogatijih pokrajina, naročito poslije velike finansijske krize u Evropi i Španiji, su porasle, te su katalonske političke elite povele katalonski narod putem referenduma, do kako su obećali, potpune nezavisnosti od Španije. Naravno, bez pravnog uporišta, nakon odlučnih interevencija centralne vlade iz Madrida (suspendovana autonomija Katalonije, smijenjena vlada i raspušten Parlament), kao i bez

---

¹⁵⁶ Više o belgijskoj postizbornoj krizi vidi: Časopis “Političke analize” Vol.1 No.4, Dražen Dumančić: “Konfederalizacija ili dezintegracija Belgije”, Stručni rad, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2010. str. 48-52.

¹⁵⁷ Izborna jedinica Bruxelles-Halle-Vilvoorde bit će podijeljena. Samo stanovnici šest flamanskih općina i dalje mogu dati svoj glas za briselske kandidate. Regija Bruxelles se neće proširiti, a frankofona zajednica ne smije otvoriti svoje kulturne ustanove u Flandriji. Sporno pitanje gradonačelnika također je riješeno. Nadzorna ustanova ostaje flamanska zajednica. U slučajevima spora odlučuje sada dvojezični dom državnog vijeća. Uбудuće članovi Senata se neće birati izravno. Prema uzoru na njemački Bundesrat Senat će postati forum regija. I za njemačku govornu zajednicu predviđeno je jedno mjesto. Vidi: <https://www.dw.com/hr/povijesni-dogovor-u-belgiji/a-15389131> (11.08.2018.)

¹⁵⁸ Više o španskom uređenju vidi: Sadiković, Elmir. (2014). Evropa regija: kohezijska politika Evropske unije i zapadni Balkan. Sarajevo: Šahinpašić, str.169-182.

međunarodne podrške, što uključuje i podršku EU, do svega toga nije niti došlo, ali je na primjeru Španije, pa i Belgije, istaknulo činjenicu da “sjeme nacionalizma može da proklija” bilo gdje, da siromaštvo, nezaposlenost ili pak nesigurnost nisu isključivi “sastojci tla iz kojeg isto niče”.

Za razliku od Španije, Škotski referendum o nezavisnosti iz 2014. g., pravno utemeljen i dogovoren između škotske vlade i vlade UK, nije niti prije, niti nakon njegovog održavanja, proizveo veće političke potrese, ali bi ostalo pitanje da li bi, da je isti uspio i Škotska postala nezavisna, sutra dobila podršku svih članica EU za njeno priključenje Uniji, prevashodno npr. Španije (zbog slučaja Katalonije, odnosno Baskije) ili nekih drugih država gdje postoje određene separatističke ideje pojedinih regija u tim zemljama. Dakle, iz prednjega primjera se vidi da, i naizgled unutrašnje stvari neke države, posebno članice Unije, nisu ipak toliko interne, da ne bi možda, i u određenoj mjeri, uticale na buduće odnose u samoj Uniji.

Stoga, naprijed navedeni primjeri su samo možda najizraženiji primjeri djelovanja nacionalista i njihovih politika na unutrašnjem planu njihovih država. Oni nisu jedini. Ovakvih i sličnih pokreta i težnji postoji širom Evrope i EU, koji su za sada još uvijek “kontrolisani”, ali i kao takvi, predstavljaju svojevrsan izazov kako za matične zemlje, tako dijelom i za EU.¹⁵⁹ Eventualna promjena sveukupnih okolnosti koja bi dovela do realizacije krajnjeg cilja samo jednog od tih pokreta, mogla bi rezultirati u domino efektu sa nesagledivim posljedicama po evropsko jedinstvo predstavljeno kroz formu EU.

Ipak za razliku od naprijed navedenog posrednog, direktniji uticaj nacionalista na integrativne procese u Uniji, ali i na njen ugled “magnetne sile” vidljiv je u slučaju Velike Britanije i Islanda. Velika Britanija je, kao što je poznato, u procesu napuštanja Unije, što je posljedica Brexita o čemu je naprijed već nešto rečeno, a koji predstavlja upravo pobjedu britanskih nacionalista i do sada najveći udar na integritet Unije, ali i samu ideju koju promovira i principe na kojima je zasnovana. Iako i sada Brexit predstavlja svojevrsan “manifest” nacionalistima širom Unije, opasnost po organizovanje nekog novog “...exita” će se u budućnosti povećavati proporcionalno tome koliko će Velika Britanija uspjeti funkcionisati izvan EU, odnosno EU bez VB, što ostaje da vidimo u godinama koje dolaze.

S druge strane, primjer Islanda iako znatno različit od britanskog primjera, jer Island nije član EU, nije niti bio pa da izlazi iz Unije, ali je svojim povlačenjem zahtjeva za ulazak u EU, šest godina nakon predaje istog i u situaciji kada je oko 70% “*aquis*” već bilo

---

¹⁵⁹ U kratkom period nakon pada “berlinskog zida” u Evropi su nastale 24 nove zemlje, a i danas neke od procjena broja starih/novih potencijalnih separatističkih pokreta, odnosno regiona koji teže ili bi mogli iskazati težnju za samostalnošću, a koji su prisutni u gotovo svim zemljama EU, se kreću i do nekoliko desetina, što zavisi od elemenata koji se uzimaju u razmatranje (historijski, kulturološki, politički...). Više na ovu temu vidi: <https://www.dw.com/sr/ko-još-želi-nezavisnost/a-40773576> (10.08.2018.)

usaglašeno, također predstavlja svojevrstan primjer davanja prednosti nacionalnom nad evropskim.¹⁶⁰

To je istovremeno Uniji još jedna jasna poruka glede njene privlačnosti, te signal da je neophodno, hitno poduzeti adekvatne mjere unutar njenih institucija, kako bi se spriječila daljnja erozija njenog integriteta i ugleda među evropskim građanima, odnosno zemljama članicama, a time istovremeno otupila “oštricu” postojećim nacionalistima, odnosno radikalnoj desnici i populistima, kojih ne nedostaje u Uniji i koji iznutra djeluju na njenom slabljenju i dezintegraciji.

Među primjerima ovih posljednjih su svakako nacionalisti u Francuskoj, Holandiji, Njemačkoj, Švedskoj, Finskoj, Danskoj, Slovačkoj...¹⁶¹ ili da kažemo u gotovo svim zemljama EU i Evrope uopće. Zasićenost starim “ustajalim” političkim elitama, otvoreno izražavanje svojih stavova, bez diplomatskih manira, otpor mjerama štednje u vrijeme finansijske krize uz oštro kritiziranje finansijskih izdvajanja sa ciljem spašavanja zemalja koje su najviše pogođene krizom, suprotstavljanje dubljoj EU integraciji, odbijanje eura i zagovaranje povrata domaće valute, protivljenje otvorenom društvu i društvenom pluralizmu, okrivljivanje Brisela i imigracije za sve loše u njihovim zemljama..., samo su neki od stavova koji za većinu zajednički i koji su doprinijeli uspjehu nacionalista, koji, koristeći se populističkom retorikom, postaju sve uspješniji, pridobijajući tako veći broj pristalica na nacionalnim izborima i polahko ali sigurno, ulazeći u nacionalne parlamente, postaju relevantni politički faktori u sve većem broju zemalja EU.

Šta više, njihov uticaj se ne završava sa brojem glasača i osvojenih mandata u nacionalnim parlamentima. Svojim djelovanjem i retorikom uveliko “kontaminiraju” i ostale političke aktere i takmace, namećući svoju agendu u društvenim debatama širom Evrope, čime posredno čine dodatnu promociju ovakvih politika. Primjer tome je i predizborna

---

¹⁶⁰ Primjer da je nacionalno “prevagnulo” jeste i “slučaj” Islanda, koji je povukao svoj zahtjev za punopravno članstvo u Uniji, podnešen 2009.g. u jeku ekonomske krize. Na izborima u aprilu 2013.g. pobijedila je koalicija desnog centra i desnice, a novi premijer Sigmundur David Gunnlaugsson iz Stranke napretka (desni centar) još je u predizbornoj kampanji najavljivao da će prekinuti pregovore o članstvu u EU, te je nova vlada u junu 2013.g. suspendirala pregovore, da bi u martu 2015.g. isti bili definitivno prekinuti. U međuvremenu je Island bez ikakve pomoći EU izišao iz ekonomske krize. Upravo se kao najvažniji razlozi odbijanja ulasku u EU navodi nemogućnost dogovora oko kvota za izlov ribe koje svojim članicama nameće Unija, kom prilikom su Islandani smatrali da se ti, i pregovori generalno ne vode na bazi ravnopravnih partnera, već naprotiv, to je za njih izgledalo kao diktat Unije, čiji činovnici određuju što je činiti, koje zakone i kako mijenjati... Kada se tome doda nacionalni ponos i činjenica da Islandani cijene svoju nezavisnost, koju su inače stekli tek 1944. g., podrškom na izborima pomenutoj koaliciji stranaka desne orijentacije, jasno su dali do znanja da svoju nezavisnost ni u kojem segmentu, nisu spremni prepustiti ni Briselu ni ikome drugom. Više na ovu temu vidi: <https://vijesti.hrt.hr/276424/komentar-damira-matkovica-zasto-island-ne-zeli-u-eu-23> (10.08.2018.)

¹⁶¹ Zemlje članice EU u kojima su radikalno desne, odnosno nacionalističke stranke, na izborima za nacionalne parlamente uspjele osvojiti određeni broj mandata, ali ne i dovoljan broj kako bi samostalno ili u koaliciji sa drugim strankama formirale izvršnu vlast, kao što je slučaj u Austriji, Belgiji, Italiji, Mađarskoj, Poljskoj, Češkoj. Više na ovu temu vidi: [How the Populist Right Is Redrawing the Map of Europe](https://www.bloomberg.com/graphics/2017-europe-populist-right/), (18.08.2018.)

kampanja za posljednje njemačke savezne izbore (2017. g.), kada je pored znatnog broja pitanja od velikog značaja za njemačke građane i koja tradicionalno “dominiraju” u takvim prilikama (ekonomija, porezi, socijalna pitanja...), pitanje migracija, forsirano od strane AfD-a, postalo najviše pominjana tema i mainstream političkih kampanja svih učesnika izbora.

Mada, zahvaljući činjenici da nemaju izvršnu vlast u svojim, naprijed pobrojanim državama, nemaju niti presudnog uticaja na odnose unutar Unije na relaciji država-Unija, nacionalisti ne staju, naprotiv koriste svaku priliku i temu da šire svoj uticaj. U tom kontekstu se može posmatrati i njihov relativno dobar uspjeh na izborima za Evropski parlament 2014.g., gdje koriste pruženu im priliku da u “srcu” EU djeluju protiv Unije, kao i njihov zajednički sastanak u njemačkom Koblenzu iz januara 2017.g., sa kojeg su između ostalog poručili kako *svjedoče kraju jednog svijeta i rađanju drugog, kao i povratku država-nacija*, aludirajući tako na skori propast EU.

Kada govorimo o zemljama EU u kojima su nacionalisti, radikalno desni, odnosno populistički došli u poziciju da u znatnoj mjeri utiču na kreiranje ili čak čine i izvršnu vlast, neophodno je naglasiti da to predstavlja poseban izazov za Uniju, ali i tu se stvari mogu gledati iz dva različita pravca. Iz pravca “zapada” izazov za Uniju predstavljaju nove vlade u Austriji i Italiji, gdje su nakon posljednjih nacionalnih izbora u tim zemljama (2017. i 2018.g.) u izvršnu vlast ušle stranke krajnje desnice i euroskeptične stranke (Slobodarska stranka u Austriji, te Liga i Pokret 5 zvjezdica u Italiji), koje se između ostalog zalažu za očuvanje nacionalnog identiteta i suvereniteta, oštro se protive politici migracija koje pretendira EU, iskazujući veoma često i ksenofobne i rasističke stavove u svojim nastupima, te se suprotstavljaju “Briselskoj dominaciji”, tražeći više poštovanja i uticaja za vlastite zemlje.¹⁶²

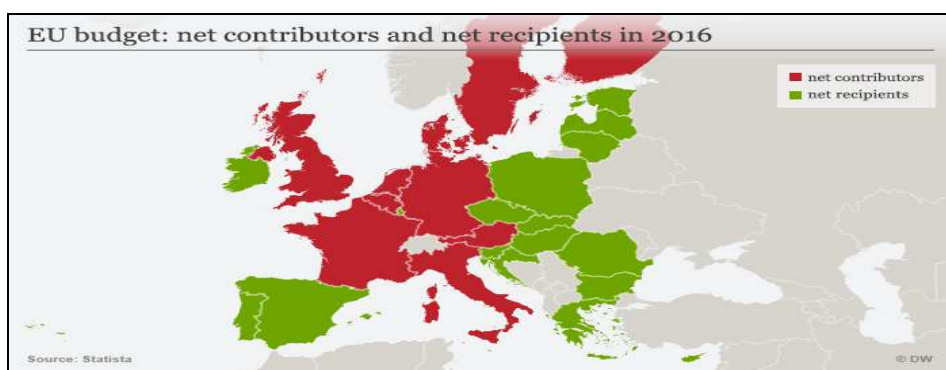
Ipak, posebno izražena i zabrinjavajuća pojava nacionalizma, pa i euroskepticizma u EU dolazi sa njenog istoka. Zemlje članice tzv. “Višegradske grupe”¹⁶³ su svojevrsan “demokratski” izazov za Uniju. Ovdje se radi o zemljama bivšeg istočnog bloka, za koje je EU, nakon pada “Berlinskog zida”, predstavljala svojevrsan predmet žudnje i nešto čemu se

---

¹⁶² Dvije pobjedničke stranke u Italiji žestoko su kritizirale euro i čak "stavile crno na bijelo" u svoj zajednički program izlazak iz eurozone. Međutim, ni “Liga” ni “M5S” ne zalažu se za jednostrani izlazak, odnosno za situaciju u kojoj bi izašla samo Italija. Poruka je koju je predsjednik Lige, Matteo Salvini odaslao, ocjenivši upozorenje iz Francuske kao „neprihvatljivo miješanje“, kojim su francuzi izrazili zabrinutost da bi nova vlada u Rimu mogla ugroziti stabilnost eurozone je glasila: „Italijani na prvom mjestu!“ Da je to tako govori i samit lidera EU u Briselu iz juna 2018. godine, kada je italijanski premijer blokirao usvajanje svih zaključaka sa samita dok se ne postigne dogovor oko migracija. Više o ovim temama vidi: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/predlozen-kandidat-za-premijera-hoce-li-italija-napustiti-eurozonu> & <https://net.hr/danas/svijet/europski-celnici-ipak-postigli-kompromis-burna-rasprava-trajala-do-skoro-5-ujutro-evo-sto-eu-planira-uciniti-s-migrantima/> (19.08.2018.)

¹⁶³ “Višegradska grupa” nastala je na sastanku šefova država i vlada Mađarske, Poljske i Čehoslovačke u mađarskom Višegradu 15. februara 1991. Slovačka i Češka su postale članice nakon raspada Čehoslovačke 1993.g., a sve četiri države postale su dio Evropske unije 1. maja 2004.godine.

u potpunosti težilo, da bi se situacija radikalno izmijenila u drugoj deceniji 21. stoljeća. Vrijednosti koje zagovara Brisel, Poljska i Mađarska danas najviše vole kroz prizmu Unije kao svojevrsne štamparije novca.¹⁶⁴ Iz navedenog se jasno vidi da je doprinos budžetu EU znatno manji nego su sredstva koja se povuku iz tog istog budžeta, što je slučaj i sa drugim zemljama Višegradske grupe (VG). I upravo zahvaljujući sredstvima EU, Poljska kao najveća iz te grupe je naprimjer, postala jedna od ekonomski najuspješnijih evropskih zemalja sa znatno povećanim standardom i kvalitetom života u odnosu na period ulaska u Uniju 2004. g., te je uz Njemačku jedina zemlja koja nije zapala u recesiju u vrijeme velike ekonomske krize 2008.g. i naknadno.

Slika 2. Pregled zemalja koje uplaćuju više u EU-proračun nego što iz njega dobivaju (crveno) i zemalja koje manje uplaćuju nego što iz njega dobivaju (zeleno)¹⁶⁵

Međutim, u Poljskoj je na vlasti politička opcija koja – zato jer su “Rusi i Nijemci nanijeli povijesnu nepravdu poljskom narodu” – iz školske lektire izbacuje *Dostojevskog i Goethea*. I tu leži temeljni paradoks suvremene Poljske – njena demokratski izabrana vlast ne prihvaća ni vrijednosti liberalizma niti joj je stalo do demokracije, ali očekuje od liberalno-demokratskih saveznika na zapadu da je zaštite od antiliberalne i antidemokratske ugroze s istoka.¹⁶⁶

Slična je situacija i sa Češkom, Slovačkom, a posebno sa Mađarskom, koja na čelu sa Viktorom Orbanom i njegovom strankom Fidesz, Mađarsku uveliko udaljava od principa na kojima počiva Unija. I jedni i drugi, za razliku od novca iz EU fondova, odbacuju „briseljski centralizam“, a u zapadnoevropskom multikulturalizmu, ma koliko i on u posljednje vrijeme bio manjkav, vide prijetnju. Nasuprot tome, vrijednosti kao što su domovina, kršćanstvo, porodica se “obnavljaju” i postaju nove/stare vrijednosti, dajući tako u današnjem

¹⁶⁴ Poljska je u 2015.g. u budžet EU uplatila 3,7 milijardi eura, a povukla nazad 13,4 milijarde, dok je u 2016.g. u budžet Unije uplatila 3,553 milijarde, a povukla 10,638 milijardi eura. Vidi:EU, Poljska:https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/poland_hr (19.08.2018.)

¹⁶⁵ Izvor: <https://www.dw.com/hr/prora%C4%8Dun-eu-a-sustav-kazni-i-nagrada/a-43625589> (19.08.2018.)

¹⁶⁶ Vidi:<https://www.telegram.hr/price/durovic-radikali-nisu-uspjeli-unistiti-europu-pa-je-sada-eu-odlucila-zaustaviti-njih-lose-vijesti-za-kliku-u-varsavi/> (18.08.2018)

globaliziranom svijetu, ponovo prednost naciji. I Orban i Kaczynski (predsjednici vladajućih stranaka u njihovim zemljama) sve više vladaju autokratski, umnogome slično kako to Putin radi u Rusiji, ne skrivajući rezervisanost spram zapadnog društvenog modela.

Otvoreno suprotstavljanje Uniji, politički establišmenti zemalja VG su pokazali na pitanju migracija, kada su odbili da prihvate kvote za raspodjelu migranata iz Italije i Grčke, unutar zemalja Unije (2015. g.), što je dovelo do toga da je o ovome raspravljao i Sud EU, potvrđujući pravnu osnovanost kvota.¹⁶⁷ No međutim, bez obzira i na odluku suda, ista još uvijek nije prihvaćena i implementirana s njihove strane. Gotovo suvišnim se čini napomenuti, da antimigrantsko raspoloženje u ovim zemljama, prevashodno u javnom diskursu gotovo da graniči sa rasizmom, što je na žalost trend i u velikom broju ostalih zemalja EU, možda u nešto blažem obliku.

Da članicama VG nije strano “sučeljavanje” sa propisima Unije, govori i slučaj sječe drveta u Bjeloveskoj šumi na granici sa Bjelorusijom, posljednjoj velikoj evropskoj prašumi pod zaštitom UNESCO-a.¹⁶⁸ Međutim, ono što je dodatno zakompliciralo odnose između EU institucija i članica VG, prevashodno Poljske, jeste kontraverzna reforma pravosudnog sistema koju je u ovoj zemlji pokrenula vladajuća Nacionalno-konzervativna stranka Pravo i pravda (PiS), koja ovim reformama, pod parolom “vraćanja sudova građanima” želi ustvari ostvariti apsolutni uticaj na pravosudni sistem, dajući sebi pravo da postavlja sudije, što je naravno, u potpunoj suprotnosti sa načelom vladavine prava koje se baštini u Uniji.¹⁶⁹

Svim ovim postupcima, a posebno ovim posljednjim, Poljska je Uniju isprovocirala do te mjere da je Bruxelles, prvi put u historiji Unije, pokrenuo i postupak uvođenja sankcija nekoj svojoj članici. Odluka EK da nakon tolikog natezanja aktivira Član 7. Lisabonskog ugovora, kolokvijalno nazvan “nuklearna opcija” govori, da je stvar veoma ozbiljna. S druge strane, za sankcionisanje neposlušnih potrebna je saglasnost svih ostalih zemalja članica, a što nije sigurno jer je Mađarska odaslala signal da će biti protiv sankcija.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Detaljnije o pitanju kvota za raspodjelu izbjeglica i odlukama Suda EU vidi: <https://www.dw.com/sr/kvota-za-izbeglice-se-moraju-poštovati/a-40382266> (19.08.2018.)

¹⁶⁸ Evropska komisija je tužila Poljsku jer je vlada premijerke Beate Szydlo 25. marta 2016. godine odlučila utrostručiti obim sječe i to i u onim oblastima Bjelovjeske prašume u kojoj čovjek ne smije intervenirati i onim gdje je višestoljetno drveće, što jasno krši evropsku legislativu zaštite rezervata Natura 2000. Vidi: <http://www.forum.tm/vijesti/europska-komisija-tuzila-poljsku-zbog-sjece-prasume-pod-zastitom-unesco-5914> (19.08.2018.)

¹⁶⁹ Više o reformi pravosuđa u Poljskoj vidi na: <https://www.dw.com/hr/eu-protiv-prijevremenog-umirovljenja-sudaca-u-poljskoj/a-44491741> (20.08.2018.)

¹⁷⁰ “Evropska unija je u slučaju Poljske pokrenula tzv. državno-pravni postupak u kojem zemlje članice jednoglasno mogu odlučiti da li će drugoj zemlji članici zbog manjka na polju pravne države biti oduzeto pravo glasa. Ali Mađarska bi vjerovatno u Vijeću ministara blokirala to glasanje. Obrnuto bi vjerovatno i Poljska blokirala taj postupak u slučaju Mađarske. Evropska unija je društvo vrijednosti, koje je bazirano na principima demokratije, pravne države i međudržavne solidarnosti. Ako vlade pojedinih država te principe ne prihvataju i ograničavaju nezavisnost pravosuđa ili ne žele prihvatiti izbjeglice iz drugih zemalja članica, onda to mora ostaviti posljedice po EU”, stav je političkog analitičara i eksperta za jugoistočnu Evropu Martin

Stvari će se morati riješiti u skorijoj budućnosti jer je iluzija da se u isto vrijeme može biti dio Zapada i aktivno prkositi njegovim vrijednostima, odnosno svako dalje prolongiranje poduzimanja konkretnih i efikasnih akcija od strane Unije, dovest će do širenja virusa “neposlušnosti” i na druge, njegovog jačanja do te mjere da imunitet EU to neće moći podnijeti. Vremena za čekanje nema jer druga strana vuče sve “hrabrije” i konkretnije poteze, koji čak imaju gotovo otvorenu podršku, kako Putinove Rusije, tako i Trampovih SAD, gdje i jednom i drugom ne odgovara jaka EU kao trgovinski blok, kao PESCO stuktura, kao neko čije sankcije imaju dejstvo, kao neko ko ...?!

4. EVROPSKI ZAOKRET DESNO

Svjedoci smo da Evropska unija, ali i cijela Evropa u 21. stoljeću prolazi kroz period značajnih i velikih promjena koje su sve dinamičnije i izazovnije, a koje se, usljed ukupnog stepena razvoja našega društva, naše povezanosti i međusobne ovisnosti u ovom globaliziranom svijetu, ni u kom slučaju ne mogu posmatrati izolovano od ukupnih svjetskih kretanja i trendova. Između svih tih dešavanja, pojava novih i jačanje, odnosno programski i ideološki zaokret u desno, već postojećih političkih stranaka, je nešto što je u velikome obilježilo ove prve decenije našega stoljeća u Evropi.¹⁷¹

Nebrojeno je tekstova, analiza, stručnih radova i osvrt na teme kao što su “jačanja evropske desnice” ili “evropski zaokret u desno”, u kojima različiti politički analitičari, novinari, naučni radnici... nastoje dati odgovore i odrediti uzroke jačanja radikalno desnih stranaka, odnosno nastajanja i jačanja “nove evropske desnice”. Pojava koja se u relativno kratkom vremenu, na neki način uveliko nametnula u sami vrh političke zbilje u samoj Uniji i čiji akteri otvoreno atakuju na neke njene temeljne vrijednosti, prema većini onih koji se bave njenim praćenjem, ima višestruke uzroke, koji pak nisu isti u svim dijelovima Evrope, nego se dijelom i razlikuju u odnosu na zemlju nastanka. I ako se većina analitičara slaže da jačanje evropske desnice ima veze za zasićenošću građana Unije dugogodišnjim, etabliranim i gotovo “politički okoštanim” establišmentima koji više nemaju političke energije ponuditi nešto novo tim građanima, odnosno zaštititi ih od sve kompleksnijih izazova kojima su isti izloženi, zbog čega glasanje za radikalno desne i populističke opcije, u suštini predstavlja glasanje protiv ovih prvih, to nije i jedina poveznica evropske desnice, odnosno uzrok njenog uspona. Neadekvatan odgovor političkih elita na nacionalnim nivoima, ali i onih u Briselu na izazov globalizacije, terorizma, finansijske krize, migrantske krize... a o čemu je već nešto rečeno u prethodnom dijelu ovoga rada, su također neki od razloga uspona desnice.

Međutim, između svih njih, pitanje migracija, a posebno tzv. “migrantske krize u Evropi” iz 2015. i 2016.g. se u javnom diskursu predstavilo kao posebno značajno, te se među desničarima pokazalo kao najkorisnija tema – “Dar sa neba” u pridobijanju podrške građana širom Unije, koju usljed toga oni obilato i koriste u svom pohodu na vlast.¹⁷²

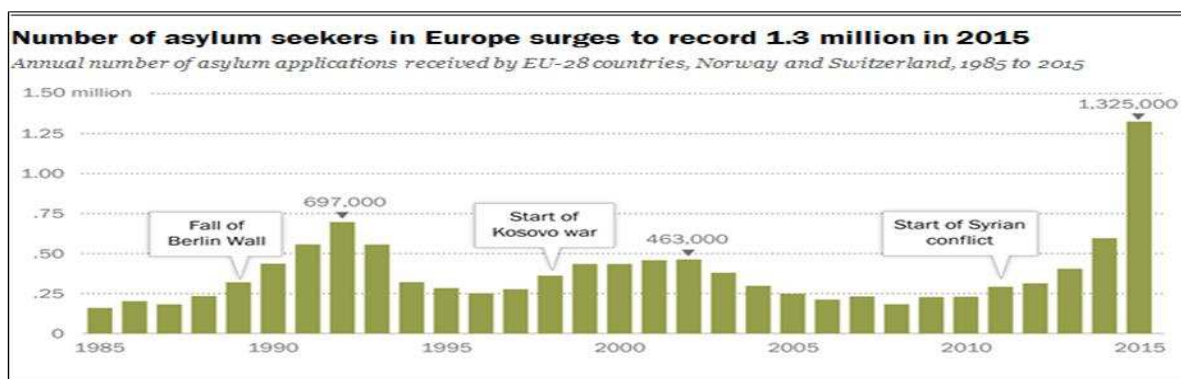
---

¹⁷¹ Bloombergova analiza izbornih rezultata u 22 evropske zemlje iz posljednje decenije otkriva da je podrška populističkim radikalno-desnim strankama veća nego u bilo kom trenutku u proteklih 30 godina. Ove stranke su na najnovijim parlamentarnim izborima u svakoj zemlji osvojile u prosjeku 16 posto od ukupnog broja glasova, što je povećanje u odnosu na 11 posto iz prethodne decenije, odnosno 5 posto iz 1997. godine. Vidi: Bloomberg, How the populist right is redrawing the map of Europe, <https://www.bloomberg.com/graphics/2017-europe-populist-right/> (19.09.2018.)

¹⁷² Stručnjak za evropska pitanja u Carnegie fondaciji u Bruxellesu, Stefan Lehnea smatra da je migrantska kriza postala dio poslovnog modela populističkih stranaka. "Oni su pronašli temu kojom mogu probuditi emocije koje pak dovode do jake polarizacije. Zato oni ne odustaju od ove teme". Više o ovome vidi: <https://www.dw.com/bs/populisti-napreduju-kako-izbjeglička-kriza-mijenja-eu/a-44275365> (07.09.2018.)

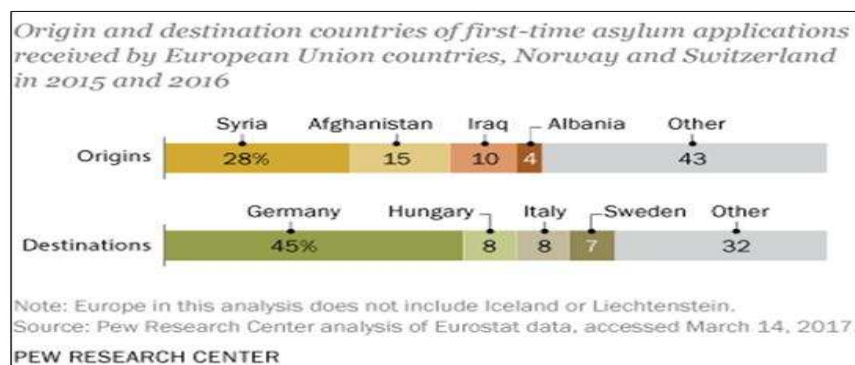
4.1. Jačanje i politički uspjeh populističkih pokreta, porast govora mržnje, ksenofobije i islamofobije u svjetlu migrantske krize u Evropi

Evropa je odavno bila vodeća destinacija za svjetske migrante, ali se posljednjih godina broj onih koji su se „preselili“ u Evropu dramatično povećao. Tzv. „arapsko proljeće“ 2011.g. je dovelo do značajnih promjena političke situacije na južnoj obali Mediterana i na Bliskom istoku. To je uključivalo promjene režima u Tunisu i Egiptu, građanski rat u Siriji, neredu u Libiji nakon rušenja Gaddafijeva režima, kao i stvaranje tzv. „Islamske države - ISIL“, koja je terorističkim akcijama zauzela velika područja Sirije i Iraka. Neke države Unije su kao dio su vojne koalicije uzele učešće u bori protiv ISIL-a, dok se EU istovremeno suočila sa velikim prilivom izbjeglica iz Sirije, Roga i supsaharske Afrike, koji su bježali od ratova, vjerskih progona ili ekonomske bijede. Samo u 2015.g. je više od 1 milion tražitelja azila zatražilo izbjeglički status u EU.

Graf 1. Broj tražitelja azila u zemljama EU (uključno Norveška i Švicarska) u period od 1985-2015. godine.¹⁷³

Bitnim je naglasiti da je većina tih tražitelja azila stigla iz pretežno muslimanskih društava, te tako broj onih koji su stigli iz Sirije, Afganistana i Iraka čine preko polovine ukupnog broja migranata koji su 2015. i 2016. g. stigli u Evropu, od kojih je najveći broj kao konačnu destinaciju izabrao Njemačku.

Graf 2. Procenat migranata u 2015. i 2016.g. u EU u odnosu na zemlje porijekla.¹⁷⁴

¹⁷³ Vidi: Pew Research Center, Global Attitudes & Trends <http://www.pewglobal.org/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/> (09.09.2018.)

¹⁷⁴ Ibid;

Iako je broj migranata koji dolaze u Evropu znatno smanjen nakon stupanja na snagu sporazuma o migracijama EU-Turska (20.03.2016.g.), ipak se migracije nisu u potpunosti zaustavile, nego je težište prebačeno na pomorske rute u Mediteranu, uslijed čega ovakav razvoj situacije po pitanju migracija i dalje usložnjava situaciju u zemljama Unije.¹⁷⁵

Povlačeći paralele sa događajima u prošlosti, na neki način bi mogli napraviti poveznicu između događaja od 11. septembra 2001.g. u SAD i velike migrantske krize u Evropi iz 2015./2016. godine. Naime, događaji u Americi su u sami vrh svjetske pažnje, posebno američke, postavili islam kako religiju i muslimane kao njene sljedbenike. Oni su iz temelja promijenili američku vanjsku doktrinu, te kroz godine koje su slijedile i postupke koje su SAD provodile u sklopu antiterorističke kampanje, uticali na promjenu ukupne slike SAD među njenim građanima, ali i u svijetu. Kroz sva ta dešavanja se pokazalo i jedno drugo lice SAD, jedan drugi karakter, mnogo restriktivniji, autoritativniji, pa i agresivniji, koji je na krilima unilaterizma, doveo do "tektonskih" promjena u značajnim dijelovima "islamskog" svijeta, a koje su neosporno, imale i uticaja na ono što danas nazivamo "evropskom migrantskom krizom".

Iako su sva ova dešavanja imala svoje odjeke i na evropskom prostoru, posebno nakon niza terorističkih napada po evropskim gradovima, što je za posljedicu imalo usmjeravanje veće pažnje na islam i muslimane, pristizanje velikog broja migranata u zemlje Unije, s početka 2015.g. dovelo je do toga da su migracije i migranti, koji su, kao što je prethodno već predstavljeno, u velikom procentu muslimani, za duži period došli u sami vrh javnog diskursa širom Unije, od Švedske do Grčke i od Španije do Mađarske. Dakle, sa prilivom migranata u Uniju, migracije, islam i muslimani su postali na izvjestan način "kamen spoticanja" između članica Unije, top tema i jedno od najosjetljivijih pitanja na kojem se testira mnogo šta: jedinstvo, solidarnost, proklamovane vrijednosti, pa gotovo i sami opstanak Unije u obliku kakva trenutno jeste. Upravo migrantska kriza biva uzrokom ozbiljne krize Unije, ne samo institucionalne, već što više, rekli bismo, one moralne i humanističke, što prikazuje Uniju u jednom potpuno drugačijem svjetlu, kreirajući javni narativ u kojem nam se prikazuju slike, poput onih iz Varšave ili pak Kemnica,¹⁷⁶ koje više podsjećaju na period i dešavanja iz

---

¹⁷⁵ Prema Međunarodnoj agenciji za migracije (IOM), do septembra 2018. u Evropu je morskim putem ušlo 71.779 novih migranata, dok je u istom periodu 2017. taj broj iznosio 125.613, a u 2016. godini taj broj je dosegao 289.681 migranta. Vidi: <https://www.iom.int/> (05.09.2018).

¹⁷⁶ Marš desetaka hiljada desničara ulicama Varšave iz novembra 2017.g., na kojemu se klicalo isključivo „bijeloj“ Poljskoj i istoj takvoj, i još isključivo kršćanskoj Evropi...ili pak otvoreni „lov“ na ljude na ulici koji izgledom podsjećaju na migrante, od strane desničara u njemačkom gradu Kemnicu iz avgusta 2018.g., uveliko priziva mračna sjećanja na „nacističku Evropu“ i njene „kristalne noći“, na atmosferu pred 2. Svjetski rat i porast mržnje prema „drugom i drugačijem“, što istovremeno govori o moralnoj ali i demokratskoj krizi Unije.

sredine prošloga stoljeća, od kojeg su se upravo kroz izgradnju Unije evropska društva nastojala distancirati.

Od samog početka migrantske krize, ista je izazvala veliku zainteresovanost i pažnju kako među građanima zemalja članica, posebno onih čije zemlje su se našle na migrantskim rutama ili pak kao željena krajnja odredišta (Grčka, Mađarska, Italija, Austrija, Njemačka, Švedska...), tako i među njihovim političkim predstavnicima, institucijama Unije, različitim nevladinim organizacijama, naučnim i stručnim krugovima... Medijski prostor biva "zatrpan" prilozima, člancima, analizama i sl. sadržajima na temu migracija, a njima su se bavile i različite sigurnosne agencije na različitim nivoima. One su uzrokom i nastanka određenih antimigrantskih pokreta¹⁷⁷ i stranaka, odnosno promjene političkog diskursa i agende, od ranije formiranih populističkih i euroskeptičnih stranaka, koje su nakon fokusa na pitanja, globalizacije, terorizma, ekonomske krize ili pak opravdanosti eura, na pitanju migracija prepoznale potencijal za svoj daljnji i značajniji politički uspjeh, kako na nacionalnim nivoima, isto tako i u institucijama Unije.

Migrantska kriza je tako "proizvela" jedan svojevrsan "sveevropski strah" i zabrinutost među građanima širom Unije, koji se može tumačiti sa dva aspekta. Sa jedne strane je to strah i zabrinutost koja se razvila kod onih građana Unije, koji usljed različitih ličnih opredjeljenja i uticaja, od onih historijskih, kulturnih, religijskih, nacionalnih...te pod znatnim medijskim i političkim uticajem onih faktora koji su sebe proglasili zaštitnikom tradicionalnih evropskih i nacionalnih vrijednosti pred najezdom tuđe (ne)kulture, direktno i sve više doprinose razvoju klime pogodne za jačanje ksenofobije, nacionalizma, pa čak i rasizma u Evropi.

Suprotno tome, zabrinutost i neka vrsta straha, se javila i kod onih građana Unije koji prijetnju po Uniju vide upravo u jačanju radikalno desnih elemenata u evropskim društvima, a posebno političkih stranaka "nove evropske desnice",¹⁷⁸ koje na antiimigracijskoj agendi postižu sve značajnije izborne rezultate, postajući dijelom ili u potpunosti nosiocima zvanične vlasti na regionalnim ili pak nacionalnim nivoima, a koje koristeći se demokratskim

---

¹⁷⁷ Širom Evrope se od početka migrantske krize javljaju različiti antimigrantski pokreti (većina u osnovi sa antiislamskom idejom), među kojima su npr. PEGIDA (Patriotski evropljani protiv islamizacije oksidenta) u Njemačkoj poznata i po organizaciji stalnih antiislamski demonstracija u Drezdenu, SAID (Stop islamizaciji Danske) u Danskoj koja je između ostalog u Kopenhagenu organizovala za muslimane uvredljivu izložbu karikatura o Poslaniku islama, kao i „Hipsterska desnica“ u Austriji, čiji su aktivisti u sred noći, na statuu carice Marije Terezije u Beču obukli nikab uz postavljeni plakat sa natpisom „Islamizacija? Ne, hvala!“ Vidi: <https://www.dw.com/sr/koliko-su-opasni-austrijski-desničarski-hipsteri/a-45294635> (07.09.2018.)

¹⁷⁸ Profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, Nerzuk Ćurak, gostujući u emisiji Kontekst na televiziji Al Jazeera, na temu „Rast desnice u Evropi“, jasno naglašava da se usljed nedostatka ideološke vododjelnice, treba razlikovati klasična tradicijska evropska desnica od nove evropske desnice, koja je po njemu prevashodno zasnovana na ksenofobiji, šovinizmu, islamofobiji i antisemitizmu, koja je uokvirila javnu debatu i preuzela potpuni primat, te radikalistički desni diskurs, diskurs obojen strašnim bojama u potpunosti normalizirala. Vidi: <http://balkans.aljazeera.net/video/kontekst-rast-desnice-u-evropi> (04.09.2018.)

instrumentima aktivno rade upravo na obezvređivanju demokratije i na njenom dokidanju, kroz stvaranje totalitarnih politika kakve ni u kom slučaju ne bi smjele, niti mogle biti odlike Unije i koje se u velikoj mjeri kose sa njenim demokratskim vrijednostima.¹⁷⁹

Da strah ovih prvih i nije nastao baš preko noći, govori i činjenica da je u zemljama Unije, pored svih pozitivnih zakonskih propisa koji tretiraju ljudska prava i slobode svim njenim građanima, ipak u svakodnevnom životu i od ranije prisutna diskriminacija po različitim segmentima, a što je vidljivo iz istraživanja provedenim među državama članicama i na nivou Unije, na temu “Diskriminacija u EU”. Istraživanja su pokazala da je najrašireniji oblik diskriminacije, upravo ona koja je zasnovana na etničkom porijeklu, gdje se procenat među ispitanicima koji smatraju da je to tako, penje do 64% u 2015. godini, u odnosu na 56% iz 2012.g., odnosno 61% iz 2009.g., kada su pomenuta istraživanja na ovu temu i rađena.¹⁸⁰ Iz navedenog se jasno vidi da je ova pojava kontinuirano prisutna, ali da je ista izraženija u periodima značajnijih dešavanja u Uniji kao što je bio slučaj sa velikom ekonomskom krizom (2008.), odnosno sa početkom velike migrantske krize (2015.g.), kada se za većinu problema u društvima najčešće žele optužiti njegovi “neetnički” članovi. Dakle, ta zabrinutost zasnovana na sve većem prisustvu “stranog – neevropskog” unutar Unije, je posebno dobila na intenzitetu, baš kao i naprijed pomenuta diskriminacija, upravo u periodu početka masovnog priliva migranata u zemlje Unije.

Istraživanja Eurobarometra među građanima Unije u 21. stoljeću po pitanju određene vrste “bojazni”, odnosno najznačajnijih pitanja i izazova sa kojima se Unija i njene države članice susreću, nekako su po pravilu u vrh isticala ekonomska pitanja (nezaposlenost, inflaciju i porast cijena, poreze, ali i zdravstvo i sl. životna pitanja). Situacija se donekle razlikovala nakon terorističkih napada od 11. septembra 2001.g., kada se kao najznačajniji izazov i prijetnja po Uniju nametnuo terorizam i širenje NHB oružja za masovno uništenje.¹⁸¹

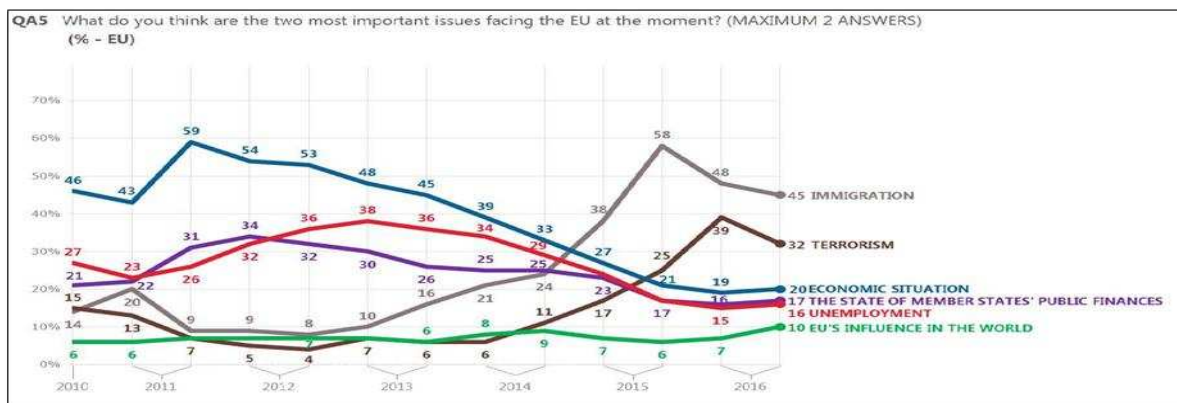
---

¹⁷⁹ Primjer politika koje se u velikoj mjeri kose sa „aquisom“ Unije, odnosno vrijednostima koje Unija promovira na polju vladavine prava, posebno je izražen u Poljskoj i Mađarskoj, gdje su vladajuće elite provodeći radikalnu antimigracijsku politiku, odbijajući provođenje odluka EU institucija po pitanju rasporeda migranata, kršeći ljudska prava i slobode, ugrožavajući slobodu medija, te nastojeći kroz pravosudne reforme, pravosuđe staviti pod direktan politički uticaj, dovele ove dvije zemlje u „otvoren sukob“ sa Briselom i zbog kojih se po prvi put aktivirao član 7 Lisabonskog ugovora, prijeteci da im se oduzme pravo glasa unutar Unije. Vidi više: <https://www.dw.com/bs/poljska-i-mađarska-na-stubu-srama/a-45559937> (18.09.2018.)

¹⁸⁰ Vidi: European Commission, Public Opinion, Special Eurobarometer broj: 317 (2009.), 393 (2012.) i 437 (2015.), <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=2&instruments=SPECIAL> (12.09.2018.)

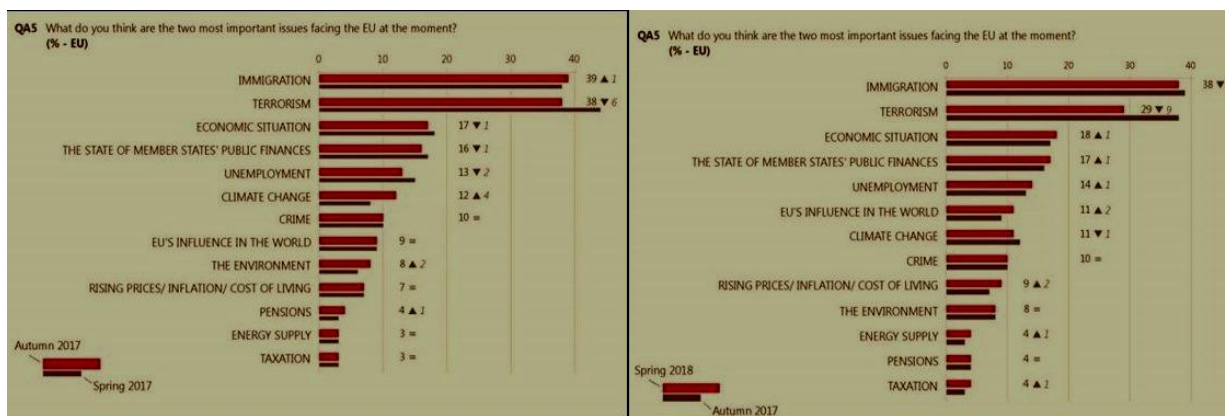
¹⁸¹ Istraživanja objavljena u Eurobarometru broj 56 iz novembra 2001. godine označavaju terorizam kao najveći strah za građane Unije (86%), a slijedi ga strah od širenja oružja za masovno uništavanje – NHB oružja (79%). Slična situacija je bila i tokom 2002. da bi već istraživanje prezentovano u Eurobarometru broj 60 iz oktobra 2003. godine, u vrh izazova ponovo smjestilo nezaposlenost (42%), kriminal (28%), ekonomska pitanja (27%), rast cijena/inflacija (19%),... imigracija (14%), te tek onda terorizam (12%), što govori da su relativno brzo pitanja iz domena ekonomije i svakodnevnog života ponovo došla u vrh interesovanja građana Unije. Vidi: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD> (13.09.2018.)

Međutim, istraživanja provedena sredinom druge decenije 21. stoljeća i kasnija, jasno naglašavaju “trend” promjene težišta izazova sa ekonomskih pitanja na pitanje migracija. I ako je pitanje migracija prisutno u pomenutim istraživanjima još od 2003. godine, te se isto nekako do 2014.g. održavalo u rasponu od oko 10 - 14%, sve do početka migrantske krize, ono nije nikada izbilo u vrh izazova i “strahova” javnog mjenja u Uniji.

Graf 3. Trend najznačajnijih izazova u EU u period 2010. – 2016. godine.¹⁸²

Kada se to ipak desilo, odnosno kada je “pitanje migracija” u Uniji, prema istraživanju Eurobarometra, broj 84 iz maja 2015.g. označeno kao glavna zabrinutost - broj jedan od izazova sa kojima se Unija susreće, ono se i danas (2018.g.) nalazi na vrhu te “ljestvice zabrinutosti” odnosno izazova Unije. Procenat kojim je “pitanje migracija” vrednovano u godinama koje su slijedile se mijenjao, ali je, kako je već navedeno, ipak bio dovoljan da osigura prvo mjesto na listi “zabrinutosti i izazova” na nivou EU i to nekoliko godina za redom, što nije uspjelo do sada niti jednom drugom izazovu izvan ekonomskog karaktera.¹⁸³

Graf 4 i 5: Lista najvažnijih izazova na nivou EU u 2017. i 2018. godini¹⁸⁴

¹⁸² Više o izazovima u EU vidi: European Commission, Public Opinion Standard Eurobarometer broj 86; <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD> (13.09.2018.)

¹⁸³ I prema istraživanju svjetskog ekonomskog foruma (World Economic Forum survey) u koje je uključeno 750 eksperata, prisilne migracije su ocijenjene kao najznačajniji globalni rizik u 2016. i drugi po redu u 2017. godini. Vidi: <https://www.bloomberg.com/politics/graphics/2017-wef-global-risks/> (19.09.2018.)

¹⁸⁴ U istraživanju iz jeseni 2017.g., prezentovanom u Standard Eurobarometru broj 88, pitanje migracija sa 39% je označeno kao najvažniji izazov pred EU, ispred terorizma sa 38% i pitanja ekonomskog stanja sa 17%.

Kako je migrantska kriza u Uniji dobivala na intenzitetu, tako se i debata o istoj na različitim nivoima i segmentima evropskih društava širila Unijom poput kakvog virusa. Malo tko se mogao oduprijeti da ne bude zahvaćen odnosno “inficiran” tim virusom, postajući tako dijelom ukupnog javnog diskursa kojim je dominirao širok spektar pitanja nametnutih kao posljedica migrantske krize. O migrantskim pitanjima se raspravljao od lokalnih, preko regionalnih, nacionalnih nivoa i institucija, do nivoa i institucija EU, evropskih institucija (OSCE, Savjet Evrope...), pa do globalnih UNHCR ili pak UN, odnosno njima su se bavili, ili su bili predmetom interesovanja kako običnih građana, radnika i penzionera, pripadnika kulturnih i naučnih krugova, političkih i vjerskih organizacija, nevladinih organizacija i civilnog sektora, te posebno intenzivno i kreatora medijskog prostora u zemljama članicama, ali i na nivou Unije.

Takav jedan diskurs je u mnogome doprinio jačanju populističkih opozicionih stranaka u mnogim zemljama Unije. To se može vidjeti u Francuskoj, Holandiji, Danskoj, Švedskoj i Njemačkoj.¹⁸⁵ U drugim pak državama su desničarski populistički postali dio vlasti kao u Belgiji, Finskoj, Austriji i Grčkoj, dok su u nekim na vlasti kao što je slučaj sa Poljskom, Mađarskom, Češkom, te Italijom od posljednjih izbora iz 2018. godine.¹⁸⁶ Evidentna je činjenica da

---

Istraživanje iz proljeća 2018.g., prezentovano u Standard Eurobarometru broj 89, prikazuje identičan raspored pitanja po važnosti sa kojima se Unija susreće uz malu razliku u procentima: migracije-38%, terorizam-29%, ekonomsko stanje-18%. Vidi: European Commission, Public Opinion Standard Eurobarometer broj 88 i 89; <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD> (13.09.2018.)

¹⁸⁵ U jeku sve jačih strahova za vlastiti nacionalni identitet i učinaka globalizacije nakon sukoba na Bliskom istoku i u Africi, te strahova od imigracije, čak je i Švedska kao jedna od najliberalnijih evropskih država, na izborima od 09.09.2018. godine doživjela značajnije skretanje udesno. Ultradesna antiimigracijska i populistička stranka „Švedski demokrati“ je upravo na antiimigracijskoj kampanji postigla zapažen rezultat osvajajući 17,6% glasova, znatno više od prošlih izbora kada su osvojili 12,9% glasova, što im je donijelo 63 mandata i treću poziciju po snazi u švedskom Parlamentu. Tako je priliv od 163.000 tražioca azila 2015. godini – najviše u Evropi u odnosu na broj stanovnika od 10 miliona, polarizirao i glasače u Švedskoj i razbio političke konsenzuse. Vidi: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/tijesna-pobjeda-lijeve-koalicije-na-izborima-u-svedskoj> (16.09.2018.)

¹⁸⁶ Na parlamentarnim izborima u Italiji iz marta 2018.g., 60% birača je dalo podršku populistima, nacionalistima, neofašistima i eroskeptičnim partijama. Tako je “Pokret pet zvjezdica”, protivestablišmentska i eroskeptična stranka dobila 30%, dok je desnopopulistička lista osvojila 36%, od kojih je sama “Liga” Matea Salviniya osvojila neočekivanih 16%, stranka koja je poznata po tome što širi mržnju prema strancima. Njen čelnik na mitingu u Rimu zaradio svoj najači aplauz izgovarajući antiimigrantske parole poput onih da je “*bolestan od gledanja imigranata u hotelima, dok Italijani spavaju u autima*”, dodavši na to još i “*Ovo je rasistička zemlja*”. Tako je politika straha još jednom uticala na izbore u Italiji, gdje je pitanje migracije dominiralo u središtu javne diskusije, posebno u nekoliko sedmica pred same izbore, i ako je stopa nezaposlenosti rangirana kao najviše pitanje zabrinutosti za birače. Salviniyeve tvrdnje da migracija donosi kaos, ljutnju, trgovinu drogom, krađe, silovanja i nasilje, doprinijelo je između ostalog i do toga da su napadi na migrante naglo porasli. To nije prvi put u Italiji da nesigurnost koja prizilazi iz migrantskih tema oblikuje izborne kampanje, odnosno da političari koriste ksenofobična osjećanja kako bi dobili veću podršku. Naime, veze između imigracije i sigurnosti su već duže prisutne i prilično jako zastupljene kod italijanskog javnog mnjenja. Značajan dio Italijana smatra da prisustvo migranata predstavlja prijetnju javnom poretku i sigurnosti ljudi. Ovakva percepcija je pojačana zvaničnim podacima koji kažu da je udio imigranata, posebno onih ilegalnih, među prestupnicima posebno visok. Prema podacima koje je “Demos & Pi” prikupio početkom 2018.g., strah od “stranaca” je široko rasprostranjen u italijanskom društvu. Izraženo u procentima, uporediv index je zabilježen upravo u periodima izbora, te je tako 2000. - 46%, 2008. - 51%, te 2018.g. - 45% ispitanika vidjelo migrante kao prijetnju njihovoj sigurnosti, gdje su desničarske koalicije u svim navedenim

podrška desničarskim populistima raste u posljednjih nekoliko godina, ali da je od vremena migrantske krize posebno izražajna. Zahvaljući toj podršci, radikalno desne-populističke stranke više nisu nevažne, već svojim djelovanjem utiču na stavove tradicionalnih stranaka, usljed čega su tradicionalne stranke centra ili umjereno desne stranke počele preuzimati neke njihove stavove. U jednoj takvoj političkoj atmosferi, antiimigracijski stavovi kao glavne odlike programskih agendi evropskih populističkih stranaka, postaju sve prihvaćeniji, što se vidi i u činjenici da i mainstream stranke sve više zaoštravaju svoje politike prema migrantima. Najbolji primjer toga su Njemačka i Austrija.

U Njemačkoj je upravo liberalna antiimigracijska politika kancelarke Angele Merkel iz 2015.g. kada je u zemlju ušlo više od milion migranata, bila uzrokom njenog slabog uspjeha na saveznim izborima iz septembra 2017.g. (koalicija CDU/CSU na čelu sa Angelom Merkel je osvojila 33% što je za 10% manje od ranijih izbora), te kamen spoticanja u formiranju vlade, koja je formirana tek pola godine nakon održanih izbora u koju su pored Merkeline CDU, još ušle CSU i SPD, formirajući tzv. „Veliku koaliciju“. Međutim, prvi pokušaj formiranja vlade je propao u novembru 2017.g., povlačenjem iz pregovora liberalne FDP (Slobodne demokratske stranke), zbog nemogućnosti dogovora upravo po pitanjima poreza, zaštite okoliša, te azila kao najznačajnijeg između njih. Što više, raspad „velike koalicije“ je izbjegnuto u posljednji čas u ljeto 2018.g., nakon što je Unija CDU/CSU pronašla kompromis oko izbjegličke krize, čime je okončana svađa koja je prijetila raspadom demokratske Unije, ali i njemačke vlade.¹⁸⁷ Ovakvim razvojem situacije u njemačkoj zvaničnoj politici dodatno profitira radikalno desna Alternativa za Njemačku (AfD) koja je pored toga što je upravo na antimigracijskoj agendi ostvarila iznenađujući ili pak zabrinjavajući uspjeh od 13,6%, čime je postala treća stranka po snazi u Bundestagu, dodatnu satisfakciju dobila namećući svoju agendu i mainstream strankama.

Drugi primjer da retorika koja koketira sa ksenofobijom i etnocentrizmom više nije na margini, već da je preuzimaju i etablirane političke stranke kada ne znaju kako se suprotstaviti istoj koja dolazi od radikalno desnih populista u evropskim društvima dolazi iz Austrije, gdje je na posljednjim saveznim izborima iz oktobra 2017.g. pobijedila Austrijska narodna stranka (ÖVP) Sebastijana Kurza, koja je osvojila 31,5% glasova, koji je kao ministar vanjskih

---

periodima osvojile izbore. Vidi: Fabio Bordignon, Luigi Ceccarini and Ilvo Diamanti: The politics of fear: how immigration is dominating the Italian election campaign, The University of Sheffield - Sheffield Political economy Research Institute, Sheffield 2018., <http://speri.dept.shef.ac.uk/2018/03/02/the-politics-of-fear-how-immigration-is-dominating-the-italian-election-campaign/> (18.09.2018.)

¹⁸⁷ Da je pitanje doseljavanje u Njemačku i odnos prema njemu, zaista za brojne građane važna tema, pokazuje aktuelno ispitivanje koje je za javnu radio-televiziju ARD proveo institut Infratest dimap. U reprezentativnom ispitivanju svaki drugi građanin se žali da savezna vlada zanemaruje brige stanovništva u vezi s useljavanjem stranaca. Na istoku Njemačke (područje bivšeg DDR-a) čak dvije trećine ispitanika ima osjećaj da ih se s tim u vezi ne uzima ozbiljno. Više na ovu temu vidi: <https://www.dw.com/hr/nijemci-nezadovoljni-politikom-angele-merkel/a-45394145> (16.09.2018.)

poslova u predizbornoj kampanji zastupao oštriju protivimigrantsku politiku, te na taj način zapravo, krajnje desnoj Slobodarskoj partiji Austrije (FPÖ) praktički oteo radikalnu protivimigrantsku retoriku i tradicionalne teme iz tog domena, a koja je na pomenutim izborima zauzela treću poziciju osvojivši 26% glasova, nepun procenat manje od Socijaldemokratske partije Austrije (SPÖ) koji je osvojio 26,9%.

Dakle, bez obzira što se politika prema migracijama od 2015.g. znatno promijenila u državama članicama, ali i na nivou Unije, postala znatno rigoroznija i u samoj Njemačkoj, što je broj migranata opao za 75%, rukovodeći se rezultatima različitih istraživanja koja su jasno pokazala stavove (prije svega strahove i zabrinutosti) građana Unije spram migracija, populisti i danas nastoje očuvati, što više i pojačati, osjećaj straha i zabrinutosti kod javnog mnijenja stvarajući sliku da su granice preplavljene migrantima, a sve sa ciljem daljnjeg uspjeha na političkom planu, obzirom da šok koji su migracije izazvale širom Unije još uvijek traje i da se politički pokazao jako efektivan.¹⁸⁸ Da bi se postigao efekat zabrinutosti kod širokog sloja javnog mnijenja u zemljama Unije, od samog nastanka migrantske krize, kad god je to bilo moguće, u javnom medijskom i političkom diskursu je korištena oštra antiimigrantska retorika koja je imala za cilj širenja straha od migranata, te čak konstruišući kojekakve teorije zavjere i nudeći ih evropskim građanima kao pojašnjenje uzroka nastale situacije.¹⁸⁹ U jednoj takvoj klimi, antimigrantsko raspoloženje je u većoj ili manjoj mjeri raslo širom Unije, o čemu govori i Gallupovo istraživanje u kojem je EU predstavljena kao najviše podijeljen prostor u svijetu u pogledu prihvatljivosti migranata.

Slika 3. Index prihvatljivosti migranata u centralnim/istočnim članicama EU i zapadnim članicama EU¹⁹⁰

¹⁸⁸Da su migracije zaista veliki problem EU istaknuo je i Potpredsjednik Evropske komisije u Briselu Frans Timmermans, koji je u svome govoru u Evropskom Parlamentu u junu 2018. godine iskazao zabrinutost da desničarski populisti i neriješeno pitanje migracija ugrožavaju jedinstvo Unije, dodavši da su migracije u posljednjih nekoliko godina tema koja je EU dovela pred ambis, te da one igraju ključnu ulogu u svakoj zemlji članici, bez obzira o kojoj i kakvoj je zemlji riječ. Vidi: <https://www.dw.com/en/world-refugee-day-migration-problems-help-populists-prosper-in-europe/a-44263784> (18.09.2018.)

¹⁸⁹ O prilivu velikog broja migranta u Evropu izrečene su različite teorije, od toga da je to „planska“ aktivnost globalističkih elita, dio urote „evropskih ljevičara i radikalnih američkih demokrata“ koji zamišljaju evropsku superdržavu na uštrb tradicionalnih država, dio projekta strateške depopulacije Sirije, stvaranje rezervne vojske radne snage potrebne evropskim kapitalistima da bi snizili cijenu rada i radnička prava, do toga da je to proces usmjeren ka izmjeni evropske kršćanske kulture i islamizaciji Evrope. Posebno agilni u promovisanju ovakvih i sličnih teorija su lideri evropskih populističkih stranaka, između kojih se izdvaja predsjednik stranke Fides u Mađarskoj, Viktor Orban.

¹⁹⁰Gallup je kreirao Indeks prihvatanja migranata kako bi se utvrdio stepen prihvatanje migranata na osnovu povećanja stepena lične blizine sa istima. Indeks se zasniva na tri pitanja koja je Gallup pitao u 139 zemalja, a odnose se na to: da li ljudi misle da imigranti koji žive u njihovoj zemlji, postaju njihovi susjedi i stupaju u brak sa nekim iz njihove porodice, su dobre ili loše stvari. Veći rezultat znači i veću prihvatljivost migranata.

Uzimajući u obzir već ranije navedenu činjenicu da je velika većina migranata koji su stigli u Evropu od početka migrantske krize, porijeklom iz zemalja sa većinskim muslimanskim stanovništvom, to je ukupan broj muslimanskih doseljenika u zemljama Unije, dodatno porastao, a antiimigrantsko raspoloženje je uveliko izjednačeno sa antiislamskim raspoloženjem. Činjenica da se migrantska kriza dešavala u isto vrijeme dok se na području Bliskog istoka vodila bitka protiv ISIL-a, dodatno je povećala strahovanja kod građana Unije da će među migrantima u Evropu ući i teroristi ISIL-a radi izvođenja novih terorističkih napada na njenom tlu, te na taj način antiislamski stav dodatno naglasila. Tako se na praktičan način, antiimigrantska klima u većini slučajeva pretvorila u antiislamsku klimu, odnosno ksenofobija se na terenu uglavnom manifestuje u formi islamofobije.

Neophodno je istaći i činjenicu da je prisustvo muslimana u Evropi još i prije velike migrantske krize privlačilo značajnu pažnju, koju su “podgrijale” afere iz 1989. godine - Satanski stihovi Salmana Rushdija u Britaniji, nošenja marama (nikaba odnosno hidžaba) u Francuskoj i nekim drugim zemljama, gradnje munara u Švicarskoj, preko ratova u bivšoj Jugoslaviji, događaja od 11. septembra 2001.g. u SAD, nakon kojih su uslijedili i drugi teroristički akti u Evropi, poput onih u Madridu, Londonu, Parizu ili Berlinu, do crtanja karikatura Poslanika Muhameda a.s. i napada na časopis “Čarli Hedbo”.

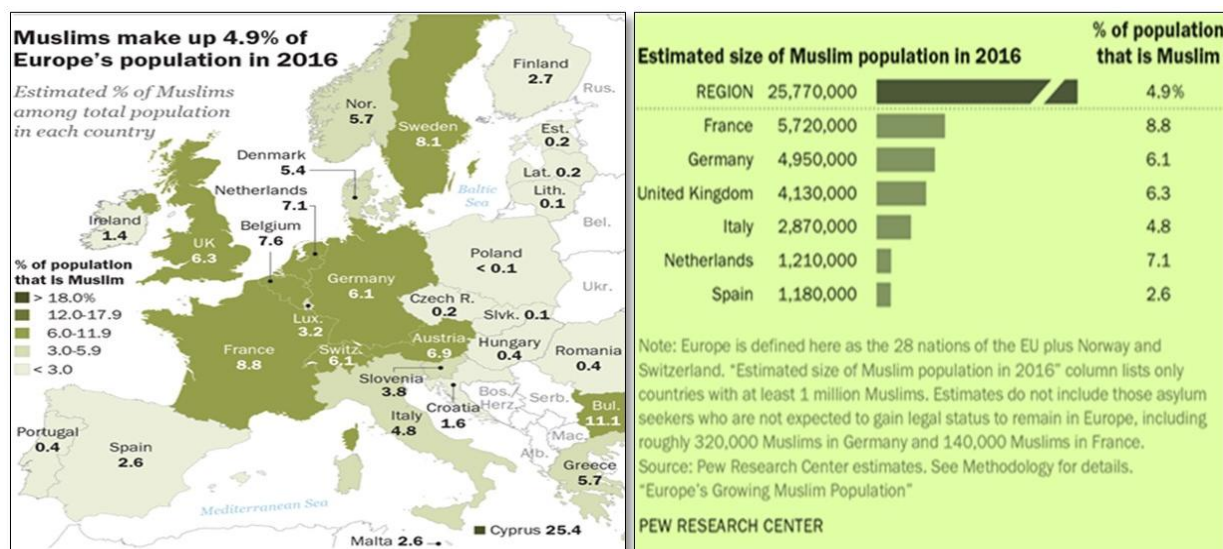
Pored navedenog, muslimani u Evropi su se našli u fokusu i različitih projekcija demografskih kretanja, vrlo često onih inspirisanih otvorenom antiislamskom ideologijom, koje preuveličavaju tendenciju porasta muslimana u Evropi i opadanja broja kršćana sa druge strane, a sve sa ciljem da sugerišu potrebu za mjerama koje će takvu tendenciju zaustaviti ili bitno umanjiti.¹⁹¹ U jednom takvom ambijentu, masovni priliv migranata, uglavnom muslimana, u zemlje Unije, koji je vrhunac dosegao u jesen 2015.g., predstavljao je svojevrsno “dolijevanje ulja na vatru”, odnosno novi snažan “argument” u rukama nove evropske desnice i populista u njihovim programskim agendama, izbornim kampanjama, ali i generalno u političkim debatama vođenim na nacionalnim i nadnacionalnim nivoima u

---

Sa indeksom prihvatljivosti migranata od 5,92 (od mogućih 9), Evropska unija u cjelini je samo malo više od globalnog prosjeka (5,29). Međutim, unutar Unije je evidentna podjela “linijom” Istok-Zapad, te je tako uz Mađarsku koja ima najmanji indeks od 1,69, većina bivših socijalističkih zemalja kao što su Slovačka, Letonija, Češka, Estonija i Hrvatska, spadaju među 10 zemalja sa najmanjim indeksom prihvatljivosti migranata. S druge strane, znatno je veći indeks u zemljama zapadne Evrope, gdje su npr. Švedska (7,92) i Irska (7,74) uvrštene među 10 zemalja u svijetu sa najvišim indeksom prihvatljivosti. Vidi: Gallup, EU Most Divided in World on Acceptance of Migrants, <https://news.gallup.com/poll/217841/divided-world-acceptance-migrants.aspx> (18.09.2018.)

¹⁹¹ Iracionalnost ovih strepnji nalazila je oduška u totalno nerealnim procjenama ne samo stvarnog nego i teorijski mogućeg prirasta ljudske vrste, što je bilo uzrokom zločina takvih razmjera kakvo je hladnokrvno ubistvo preko 80 mladih ljudi u Oslu 2011. godine, koje je počinio norvežanin Anders Brejvik, kako bi (po njemu) tim činom „upozorio na opasnosti od sve veće islamizacije Zapadne Evrope“ Vidi: Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, str.145-156.

pogledu mjesta i uloge muslimana i islama u Evropi, njihovog uticaja na evropsku kulturu, tradiciju, običaje, ne/mogućnosti njihove integracije...

Slika 4. i graf 6.: Procjene broja muslimana u zemljama EU, Norveške i Švicarske u odnosu na ukupnu populaciju tih zemalja u 2016. godini (na desnoj listi su prikazane samo zemlje sa muslimanskom populacijom od minimalno 1 miliona)¹⁹²

Izjave tipa: "Evropa mora biti kršćanska i bijela ili će propasti", "Primitivna kultura i vjera islamista ne može se ravnati prema našoj evropskoj kulturi", "Muslimane ne treba puštati kroz vrata Evrope, isto kao što nije trebalo da stanovnici Troje puste u svoj grad drvenog konja", "Islam je ratoborna religija", "Stop gradnji džamija", "Moramo očistiti zemlju od islama, islam ne pripada Holandiji, on je jednako mržnja i terorizam...", "Islam ne pripada Njemačkoj", "Islam duhovno ne pripada Evropi...", "Ja volim jasne riječi, islamu nema mjesta u Slovačkoj. Mi nismo multikulti"... samo su dio prisutne antiislamske retorike, od kojih posebnu težinu imaju ove posljednje jer predstavljaju izjave zvaničnih predstavnika vlasti.¹⁹³ To jednom, ovako kreiranom antiislamskom diskursu daje na neki način

¹⁹² Postoje različite procjene o broju muslimana u Evropi odnosno u EU. Prema Arhivu centralnog islamskog instituta u Njemačkoj, 2007. godine, 16-18 miliona muslimana je u državama članicama EU, stim da se ovaj broj stalno mijenja. Tako prema procjeni Pew Research centra trenutni broj muslimana u 2016. godini, nakon velikog migrantskog vala u zemljama EU, te Norveškoj i Švicarskoj iznosi 4,9% ili nešto više od 25 miliona. U istom istraživanju su razrađena i tri scenarija porasta broja muslimana do 2050., "visok nivo migracija", "srednji nivo migracija" i "nula nivo migracija", po kojima bi broj muslimana porastao sa sadašnjih 4.9% na 14% po prvom, 11,2% po drugom i 7,4% po trećem scenariju. Procjena u sva tri scenarija predviđa povećanje broja muslimanskog stanovništva uglavnom u zapanoevropskim članicama EU. Vidi: Pew Research Center: Europe's Growing Muslim Population, <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (18.09.2018.)

¹⁹³ Izjave: Geert Wildersa, člnika radikalno desničarske, antiimigrantske i euroskeptične holandske Slobodarske stranke (parlamentarna stranka), Horst Seehofer, člnika CSU u Njemačkoj i ministra unutrašnjih poslova u vladi Njemačke nakon posljednjih parlamentarnih izbora iz 2017., Viktora Orbana, člnika mađarske stranke Fides i premijera Mađarske, Roberta Fico, premijera Slovačke, kao i suštinski identične izjave zvaničnih predstavnika radikalno desnih-populističkih, kako onih u poziciji (FPÖ-Austrija ili npr. PiP-Poljska), tako i opozicionih stranaka širom Unije (AfD-Njemačke ili npr. FN-Francuska), daju alibi široko rasprostranjenju i sverastućoj islamofobiji u većini zemalja EU, posebno nakon nastanka izbjegličke krize. Više vidi: Tenth OIC

“legitimitet” i otvara vrata drugim sličnim, ili i znatno ozbiljnijim postupcima i aktivnostima usmjerenim protiv muslimana u Evropi, što uključuje i akte nasilja i to ne samo protiv migranata, nego i muslimana koji već decenijama žive u zemljama Unije.

Posebno otvorena kampanja sijanja mržnje prema strancima i istovremeno straha kod vlastitih građana zabilježena je u Mađarskoj, kada je tamošnja vlada pokrenula kampanju pred organizaciju referendum na kojemu je mađarski narod “trebao” odbiti odluku Vijeća EU o kvotama rasporeda migranata iz Grčke i Italije u druge zemlje Unije. Vlada Mađarske je u sklopu kampanje postavila širom zemlje seriju bilborda, naslovljenih pitanjem “Da li znate...?”, na kojima je na kontraverzan način upozoravala svoje građane na opasnosti koje vrebaju od migranata. Tako su se na istima našla između ostalih i pitanja: “*Da li znate da su napade u Parizu izveli migrant?*”, “*Da li ste znali da od početka migrantske krize širom Evrope značajno raste broj napada na žene?*”, “*Da li ste znali da je od početka migrantske krize u terorističkim napadima u Evropi stradalo više od 300 ljudi*”, ili pak “*Da li ste znali da je samo prošle godine u Evropu stiglo milion i po ilegalnih imigranata?*”

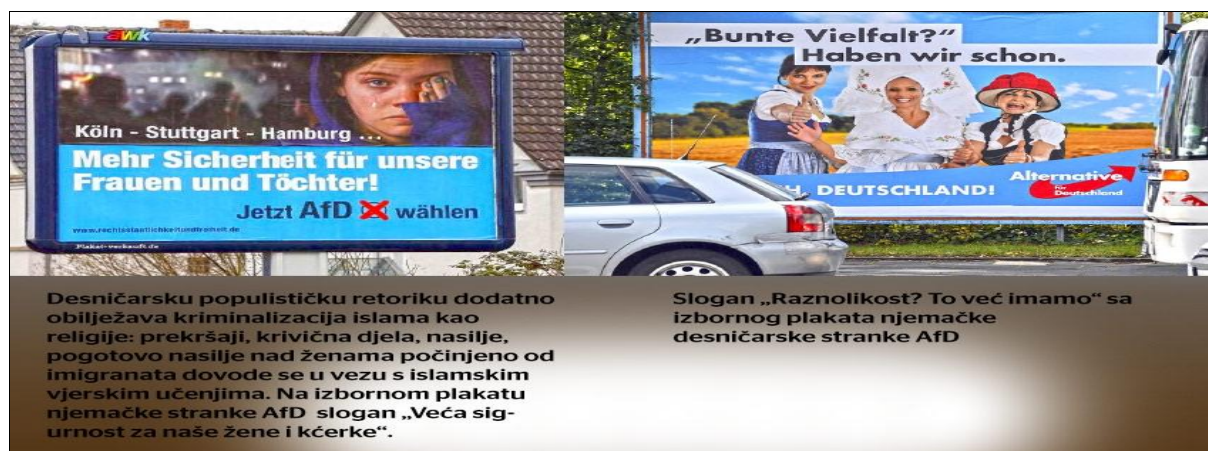
Slika 5. Bilbord Vlade Mađarske sa natpisom: “Da li ste znali da samo iz Libije u Evropu želi milion ljudi?”¹⁹⁴

Iste ili slične poruke, nekada možda malo suptilnije (npr. “Novi Nijemci? Napraviti ćemo ih sami” ili “Burka? Mi preferiramo bikini”), mogle su se vidjeti širom zemalja članica Unije, posebno u periodima izbornih kampanja ili referendumskih kampanja (Brexit), kojima su populistički željeli uticati na glasače, odnosno javno mnijenje uopće, stigmatizirajući “pridošlice” uz namjeru razvijanja straha i osećaja ugroženosti kod domicilne populacije,

Observatory Report on Islamophobia, Abidjan 2017. str. 28-37. https://www.oic-oci.org/page/?p_id=182&p_ref=61&lan=en (26.09.2018.)

¹⁹⁴ I ako referendum iz oktobra 2016. nije uspio zbog slabe izlaznosti (45%, od čega je većina - 98% glasala protiv kvota), te se predviđao kraj politike zastrašivanja u Mađarskoj, vladajuća Fides partija sa Orbanom na čelu je još oštrijom antiimigrantskom retorikom, na izborima u aprilu 2018., sa visokim nivoom izlaznosti od 68,8% glasača, po treći put za redom osvojila dvotrećinsku većinu u mađarskom Parlamentu, dajući tako legitimitet antimigrantskom, ksenofobnom i antiislamskom diskursu u Mađarskoj, što je navedeno i kroz Izvještaj OSCE-a u kome se kaže da su “ksenofobična i retorika zastrašivanja, pristrasnost medija i netransparentnost finansiranja kampanje” onemogućili birače u Mađarskoj da se informišu o svojim izbornim mogućnostima. Vidi: <https://www.dw.com/bs/nacionalno-je-odgovor/a-43668524> (26.09.2018.)

istovremeno im nudeći “programe zaštite”, kako bi se predstavili kao jedini koji brinu o “opravdanim” strahovima građana, te na taj način pridobili njihove glasove, a za svoje ciljeve.

Slika 6. Primjer izbornih plakata radikalno desne stranke - AfD (Alternativa za Njemačku) iz kampanje za savezne izbore u Njemačkoj iz 2017. godine¹⁹⁵

Kada se navedenim kampanjama dodaju poruke odaslane sa različitih skupova, protesta, demonstracija, organizovanih od strane populista širom Evrope, članci i poruke sa različitih, za tu namjenu kreiranih internet portala, blogova, sa društvenih mreža, pa čak i slike i prilozi sa javnih servisa, koji nastojeći biti “aktuelan” u medijskom prostoru, često za teme imaju pitanja migracije i tako posredno i sami doprinose utisku da je situacija u pogledu migranata u zemljama Unije izmakla kontroli, što i jesu ciljevi populista, ne čudi činjenica što se strah od “drugog i drugačijeg” tako brzo širio Unijom, transformišući se u mržnju prema strancima i to jednako ili čak više izraženu u dijelovima Unije u kojima je udio stranaca, odnosno broj prihvaćenih migranata u vrijeme krize bio vrlo mali.¹⁹⁶

Tako se i u godišnjem izvještaju „Komisije za borbu protiv rasizma i svih vidova netolerancije“ Vijeća Evrope (ECRI) za 2015.g.¹⁹⁷ navodi činjenica da je porast neprijateljskih stavova prema migrantima također pridonio stvaranju situacije u kojoj je

¹⁹⁵ Vidi: Preporod, Islamske informativne novine, <https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/drustvo teme/item/8379-evropska-desnica-i-muslimani> (26.09.2018.)

¹⁹⁶ Portal DW je 21.09.2016. objavio zanimljiv tekst pod nazivom “Malo stranaca, mnogo mržnje” u kojem između ostalog navodi da sociolozi i psiholozi muku muče da objasne posebno fenomen istoka Njemačke, pokrajina koje su bile dio bivšeg DDR-a., jer je tamo mržnja prema strancima najveća, a zapravo tih stranaca gotovo i da nema. “Stanovnici mestašaca i sela koja se smatraju bastionima neonacista muslimane su videli samo na televiziji. To nije strah od drugog i drugačijeg, to je mržnja prema odsutnom drugačijem. Ne samo da raste broj simpatizera ekstremne desnice, već je sve više onih koji su spremni na nasilje.” U tekstu se iznose i podaci u vezi zabilježenog desničarskog nasilja, prema kojima je 2015. u “Njemačkoj zabilježeno 22.960 desničarski motivisanih delikata, od kojih je nasilno bilo 1.485, što je skok od 44 odsto u odnosu na 2014. Istok prednjači: dok je u zapadnim pokrajinama evidentirano 10,5 desničarskih delikata na milion stanovnika, u istočnim ta brojka ide od 33,9 do 58,7.” Više vidi: <https://www.dw.com/sr/malo-stranaca-mnogo-mrznje/a-19565517> (26.09.2018.)

¹⁹⁷ Council of Europe: Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2015), ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Strasbourg, May 2016, Vidi: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/annual-reports> (28.09.2018.)

izvršen sve veći broj napada na sabirne centre i druge vrste smještaja za migrante, te da „praksa“, prema zapažanju službenih osoba za provođenje zakona u Njemačkoj, da takve napade provode uglavnom članovi desničarske ekstremističke organizacije više ne stoji, nego isti bivaju inicirani i od strane lokalnih stanovnika bez povezanosti s određenom političkom organizacijom.¹⁹⁸ U izvještaju ove agencije se navodi i to da je u Evropi zabilježen i trend porasta antisemitizma i antisemitskih napada od strane neonacista i desničarskih ekstremista, kao i da je u znatnoj mjeri prisutna i diskriminacija u odnosu na boju kože, prevashodno spram „crnog“ stanovništva iz područja Afrike.

Međutim, dodatno se upozorava na, još od 2014.g. rastući trend islamofobije, koji je, posebno u špici migrantske krize u drugoj polovici 2015.g., spajajući se sa rastućim antimigrantskim raspoloženjem kao posljedica priliva velikog broja migranata posebno iz muslimanskih zemalja, te terorističkih napada u Parizu iz novembra te godine, dao jedan dodatni zamah njihovoj integraciji (antiimigrantskom trendu i trend islamofobije) u populističkoj retorici. Takva vrsta otvorene diskriminacije na vjerskoj osnovi pridonijela je rastućoj klimi islamofobije diljem kontinenta u 2015. godini. Tako i ne čudi činjenica da su neke zemlje u jeku migrantske krize odbile ideju ravnomjernije distribucije migranata diljem EU, insistirajući na tome da nisu zemlje imigracije, a neke vlade čak su otvoreno izjavile da će, iako će biti spremni primiti mali broj izbjeglica, prihvatiti samo kršćane, a ne muslimane.¹⁹⁹

U izvještaju je jasno navedeno i to da je ovakva situacija u Uniji korištena i u svrhu izbornog marketinga populista, navodeći tako da je strah od daljnjih terorističkih napada korišten u nekoliko zemalja od strane populističkih političkih stranaka za dobivanje glasova na regionalnim ili nacionalnim izborima, odnosno da je tvrdnja da su neki od terorista koji su sudjelovali u napadima u Parizu došli u Europu iz Sirije preko "balkanskog puta", zloupotrebljena od strane islamilofobičnih političara sa ciljem da izazovu predrasude i mržnju prema muslimanskim migrantima općenito.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ U aprilu 2016. godine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Njemačke, obavjestilo je Amnesty International o dramatičnom povećanju ukupnog broja politički motiviranih zločina od 16 puta (uključujući i nenasilnim), gdje su mete bila skloništa za azil, između 2013. i 2015. godine (63 u 2013. godini, 199 u 2014. i 1.031 u 2015. godini), dok su samo u prvom tromesečju 2016. godine vlasti prijavile 347 zločina ovog tipa. Vidi: Amnesty International June 2016, Living in insecurity: How Germany is failing victims of racist violence, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR2341122016ENGLISH.PDF> (26.09.2018.)

¹⁹⁹ Vlade Estonije, Mađarske, Poljske, Litvanije su jasno rekle da u svojim državama ne žele migrante, posebno ne, muslimane. Vidi: European Network Against Racism (ENAR): Racism and discrimination in the context of migration in Europe, ENAR Shadow Report 2015-2016., Brussels, 2016; http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/shadowreport_2015x2016_long_low_res.pdf (28.09.2018.)

²⁰⁰ Council of Europe: Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2015), ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Strasbourg, May 2016, Vidi: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/annual-reports> (28.09.2018.)

ECRI je i u svojim godišnjim izvještajima za 2016. i 2017.g.²⁰¹ zabilježila povećanu dihotomiju između "nas" i "njih" koja se razvila u javnom diskursu mnogih evropskih zemalja, a kojom se nastojalo isključiti ljude na bazi boje kože, religije, jezika ili etničke pripadnosti. Već postojeći strahovi i rastuće neizvjesnosti tokom navedenih godina su korišteni od mnogih nacionalističkih i ksenofobičnih populističkih pokreta širom Evrope, koji su i dalje promovisali političku klimu u kojoj se stranci prikazuju kao prijetnja sopstvenom identitetu, kulturi i ekonomskom prosperitetu. Rasističke uvrede bivale su sve češće, a ksenofobični govor mržnje je dostigao nivo bez presedana.

I baš kako je to utvrđeno i kroz izvještaj za 2015.g. i u ovim izvještajima je konstatovana činjenica da su usljed ovakvih trendova, tradicionalne političke partije, u nastojanju da spriječe dalje erozije svoje izborne baze, i same često preuzele određene elemente ove retorike i pratećih ideja, čime su se pojačali efekti savremenog talasa ksenofobičnog populizma i otvorili putevi da takvi stavovi sa političkih margina pređu u mainstream. U tom kontekstu je zaključeno i da antimuslimanske debate više nisu ograničene na rubove društva, već da ih prihvataju i neki glavni političari što opet i dodatno dovodi do rasta ksenofobičnog populističkog diskursa.

Tako je anti-muslimanska retorika nastavljena u mnogim državama članicama Unije i nakon što je broj migranata u Evropu u proljeće 2016.g. umanjen za više od 75%, pri čemu se islam nastavljao smatrati opasnošću i prikazivao od strane ksenofobičnih populista kao religija sklona nasilju i terorizmu, te su ovakvi negativni stereotipi, odnosno stigmatiziranje migranata muslimana, ali i muslimana koji su od ranije živjeli u zemljama Unije, doveli do povećanja islamofobnih incidenata, uključujući govor mržnje i nasilje nad muslimanima i njihovim institucijama, kao i rasprostranjenu diskriminaciju.²⁰²

Ono što je nesumnjivo primjećeno i što je zajedničko za cjelokupno posmatrani period (2015.-2017.g.), a što je navedeno u pomenutim godišnjim izvještajima ECRI, jeste činjenica da su naročito u okviru izbornih kampanja, sa ciljem dobijanja glasačke podrške, populističke stranke, kao i političari potpuno svjesno i planski razvijali mržnju prema muslimanima

---

²⁰¹ Detaljnije vidi: Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2016) i Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2017), ali i u Izvještajima ECRI koji se rade za konkretne zemlje na: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/annual-reports> (28.09.2018.)

²⁰² U istraživanju provedenom od strane Fondacije za ekonomska, politička i socijalna istraživanja (SETA), navodi se da je u 2016/2017., broj islamofobičnih napada na muslimane, posebno žene koje su u javnosti zbog svoje nošnje lakše prepoznate kao muslimanke, na objekte povezane sa muslimanima kao što su džamije, te drugih vidova diskriminacije, znatno porastao, u nekim zemljama i do 40%, kao i da je govor mržnje poprimio zabrinjavajući nivo, posebno onaj koji dolazi od političkih predstavnika u pojedinim zemljama članicama Unije, Vidjeti: Islamophobia in Europe, numbers in detail; Violent acts against Muslim in Europe; Islamophobic statements of politicians in Europe; Dostupno na: <https://www.setav.org/en/tag/islamophobia/> (28.09.2018)

iskorištavanjem zabrinutosti kod građana usljed velikog kretanja migranata, što im se u velikome i ostvarilo.

Do identičnih zaključaka se došlo i u komparativnoj analizi 6 zemalja EU koju je proveo Free Word Centar iz Londona, gdje je naglašeno korištenje antiimigrantske retorike, govora mržnje, porasta neprijateljstva prema manjinama, migrantima i izbjeglicama od strane radikalno desnih stranaka, ksenofobičnih pokreta, političara i javnih zvaničnika tokom izbornih kampanja sa ciljem političke podrške i pobjede na lokalnim i nacionalnim izborima, odnosno referendumima.²⁰³ Stoga ne čudi kada ECRI zaključuje da je islamofobija i njena artikulacija postupno postala prihvatljiva u javnom mišljenju i medijima u sve većem broju evropskih zemalja, te podsjećajući na važnost uspostavljanja pravog dijaloga sa muslimanskim zajednicama i preduzimanja mjera za raspravu o njihovom imidžu koji se prikazuje u javnosti, pozvao evropske vlade da sprovedu preporuke ove Komisije „o borbi protiv netolerancije i diskriminacije prema muslimanima“ i one „o borbi protiv govora mržnje“.²⁰⁴

Pojava i jačanje populizma, nativizma, širenje antiimigrantskog raspoloženja, rasne i vjerske diskriminacije, islamofobije, stigmatiziranje migranata, porast govora mržnje i antimigrantskog nasilja, stvaranje klime straha i njeno korištenje u izborne svrhe, radikaliziranje ukupnog javnog diskursa i kao takvog, njegovo „legitimiziranje“.... pojave su, koje su dakle, obilježile evropsku svakodnevicu od perioda početka migrantske krize i kojima svjedočimo, a o kojima nije samo ECRI radio analize i izvještaje sa ciljem njihovog sagledavanja u što objektivnijem svjetlu, te ukazujući na ozbiljnost istih, kao i neophodnost poduzimanja adekvatnih mjera koje bi vodile relaksiranju sveukupne situacije.

Tako je i Evropska mreža protiv rasizma (ENAR-European Network Against Racism) sačinila izvještaj (analizu) – „Rasizam i diskriminacija u kontekstu migracija u Evropi“, kojim je obuhvaćen period 2015. i 2016.g., a u kojem je na žalost konstatovana široka rasprostranjenost naprijed spomenutih i sličnih pojava i praksi u većini zemalja članica Unije.²⁰⁵ U izvještaju se između ostalog jasno navodi, da se u posmatranom periodu u javnom diskursu javlja ekstremna politizacija imigracija u nekoliko država članica Unije, te konstatuje da je rastuća podrška ekstremno desničarskim strankama i grupama (koje su sve do jedne

---

²⁰³ Zemlje obuhvaćene analizom su: UK, Poljska, Mađarska, Italija, Njemačka i Austrija, Vidi: Responding to “hate speech”: Comparative overview of six EU country, Free Word Centre, London 2018, https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/03/ECA-hate-speech-compilation-report_March-2018.pdf (29.09.2018.)

²⁰⁴ Vidi: ECRI General Policy Recommendation No 5 i No 15., <http://hudoc.ecri.coe.int/eng?i=REC-05-2000-021-ENG> i <http://hudoc.ecri.coe.int/eng?i=REC-15-2016-015-ENG> (28.09.2018.)

²⁰⁵ European Network Against Racism (ENAR): Racism and discrimination in the context of migration in Europe, ENAR Shadow Report 2015-2016., Brussels, 2016; Vidi: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/racism-and-discrimination-in-the-context-of-migration-in-europe-1> (28.08.2018)

antiimigrantske) primarno uticala na ton rasprave o imigraciji, naročito onih u vezi sa migrantima muslimanima, što je opet rezultiralo da su antiimigrantski diskurs i politika, postali kao takvi prihvatljivi i mainstream političkog spektra. Upravo to je dovelo do toga da stranke sa političkog centra počinju radije sarađivati sa krajnjom desnicom, negoli im se suprotstavljati po pitanju migracija, odnosno i same se dodatno "pomjeraju u desno" koristeći antiimigrantske, antiislamske, rasističke i ksenofobične izjave za dobijanje glasova i pobjede na izborima.²⁰⁶

Kao izrazito zabrinjavajuća pojava, navedena kao dio istraživanja u pomenutom izvještaju, a koja je obilato korištena od strane populista u njihovim debatama, a posebno izbornim kampanjama, je davanje rasnog karaktera kriminalitetu (prevashodno vezivanje terorizma uz muslimanske migrante), odnosno "očvršćavanju" takvih stavova u političkim diskursima o manjinama, posebno muslimanima, što može biti povezano i sa širim kontekstom 11. septembra, kada je terorizam u ime islama izabran kao najveća prijetnja za svijet pa i Evropu. Pa i ako je proces davanja rasnog karaktera kriminalitetu i kriminalizacija muslimana već decenijama instrumentirana, teroristički događaji koji su se dešavali u jeku migrantske krize u Evropi, dali su dodatni impuls novom povećanju agresivne islamofobične i anti-migrantske retorike i govora mržnje, navodeno je u izvještaju ENAG.²⁰⁷

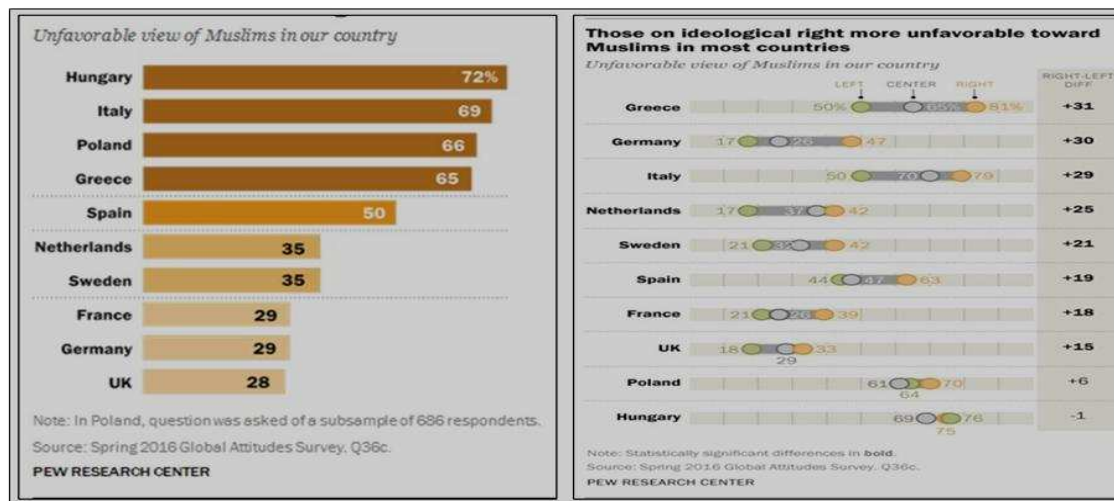
Sva ta kampanja je svakako i neosporno imala uticaja na stavove građana Unije u pogledu sigurnosti. Istraživanje Pew Reshearce Centra tako pokazuje da preko polovine evropljana – 59% (ispitanika u 10 zemalja koje su predmetom istraživanja, a što je otprilike opća slika u Evropi jer su u istraživanju obuhvaćene i "zapadne" i "istočne" zemlje članice Unije) smatra da veći broj migranata povećava vjerovatnoću porasta terorizma u zemljama Unije. Dobijeni procenat je svakako različit po zemljama obuhvaćenim istraživanjima, te se kreće od 40 i 46% u Španiji i Francuskoj, do 71 i 76% u Poljskoj i Mađarskoj. Ako bi se dalje analizirao navedeni omjer, ne bi pogriješili ako bi ovaj procenat vezali za odnos snaga u

---

²⁰⁶ Već je ranije naveden primjer Austrije i preuzimanja antiimigrantske retorike u izornoj kampanji od strane Austrijske narodne stranke (ÖVP) Sebastijana Kurza, dok je posebno interesantan primjer Luksemburga, gdje su npr. burka i burkini (dijelovi odjeće koje određene žene muslimanke koriste pri izlasku u javnost, odnosno prilikom kupanja na javnim plažama i sl.) postali politička pitanja, potencirana od strane mainstream partija sa ciljem privlačenja glasača i pobjede na izborima, bez obzira što u Luxemburgu nema plaža i manje od 10 žena bi bilo pod uticajem izmjena zakonskih propisa u vezi nošenja burke. Vidi: European Network Against Racism (ENAR): Racism and discrimination in the context of migration in Europe, ENAR Shadow Report 2015-2016., Brussels, 2016;

²⁰⁷ Jasan primjer podsticanja na mržnju došao je iz Rumunije, u septembru 2015.g., gdje je bivši predsjednik Traian Băsescu iznio izjave o povezivanju muslimana sa terorizmom: "Mislim na problem u smislu nacionalne sigurnosti. Ne zaboravimo da su među tim ljudima Sunni, Šija, ljudi koji u svojoj zemlji međusobno stavljaju bombe (...) Zašto da islamizujemo Evropu? Trebali bi smo čamce i brodove migranata uništiti odmah u dokovima. U suprotnom imigracija će se povećavati svake godine, trostruko će se povećavati iz godine u godinu ", ili pak onaj kada je poljski član Evropskog parlamenta Janusz Korwin Mikke (šef stranke KORWiN) migrante koji traže utočište u Evropi oslovio kao "ljudsko smeće" tokom debate u Evropskom parlamentu, 24. septembra 2015.g., Vidi: European Network Against Racism (ENAR): Racism and discrimination in the context of migration in Europe, ENAR Shadow Report 2015-2016., Brussels, 2016;

sveukupnom političkom spektru u dotičnim zemljama. Naime, tamo gdje su na vlasti predstavnici nove evropske desnice, odnosno populisti, tamo je i kampanja stigmatizacije migranata više forsirana, a time ostvaren i veći uticaj na javno mnijenje, a najbolji primjer toga su upravo Poljska i Mađarska.²⁰⁸

Graf 7. i 8.: Negativan stav (pogled) prema muslimanima u 10 zemalja EU(lijevo), te razlika u tim stavovima između ideoloških predstavnika ljevice, centra i desnice (desno).²⁰⁹

Pored nasilja (terorizam) kao negativnog stereotipa koji se povezuje sa islamom i muslimanima, kao opći argument, korišten od strane islamofoba, ukazuje se i na kršenje ljudskih prava i represivne režime u muslimanskim zemljama, a sve sa ciljem da bi se domaćem stanovništvu prikazalo šta bi muslimanska populacija željela unijeti sa sobom u evropske zemlje, istovremeno prešućujući činjenicu da su mnogi muslimani napustili svoje zemlje upravo zbog represivnih režima. U takvoj jednoj otrovnoj klimi, neprijateljstvo se širi poput naftne mrlje iz jedne evropske zemlje u drugu. Čini se da živimo u svijetu (samim tim i u Evropi) koji oblikuje novi merkantizam, gdje je “crvena prijetnja” zamijenjena sa “islamskom prijetnjom”.²¹⁰

Ono što je u svemu ovome intrigantno, a što se nameće kao zaključak, jeste, da je ta negativna percepcija spram islama i muslimana svjesno projektovana i u praksi prihvaćena

²⁰⁸ U prilog tome ide i podatak da su pomenute zemlje u vrhu onih sa negativnim stavom prema muslimanima i to sa 72% u Mađarskoj i 66% u Poljskoj, dok se istovremeno procenat onih koji imaju negativan stav prema muslimanima u zemljama sa najvećim brojem muslimana odnosno zemljama koje su primile najveći broj tražilaca azila u toku migrantske krize znatno manji i kreće se u rasponu od 29% u Njemačkoj do 35% Švedskoj, Vidi: Pew Research Center, Global Attitudes & Trends: Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs; <http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/> (29.09.2018.)

²⁰⁹ Evidentno je da procentalno najnegativniji pogled na muslimane imaju oni ispitanici koji sebe smještaju na desnu stranu ideološkog spektra, te da je razlika u odnosu na ljevicu uglavnom dvocifrena, ali istovremeno je vidljivo i koliko su u nekim zemljama te razlike, posebno one u odnosu na politički centar, male, što opet govori o “približavanju” stavova odnosno o tome kako desnica nameće svoj diskurs i drugima, koji pak u strahu od njihovog daljnjeg jačanja i gubitka vlastitog uticaja, preuzimaju retoriku i stavove ovih prvih. Vidi: Ibid;

²¹⁰ Alibašić A, Jusić M (2014): Islamofobija, Pojam, Pojava, Odgovor; “Dobra knjiga“, Sarajevo, str.181-182.

bez propitivanja, jer kako drugačije objasniti činjenicu da 63% ispitanika u istraživanju provedenom u 15 zemalja Unije u kojima živi većina od trenutno ukupnog broja muslimana u Evropi, o tome koliko znaju o islamu, odgovorilo sa “vrlo malo/apsoltno ništa”, a da i pored toga što ne poznaju dovoljno muslimane i islam, ipak oko 50% njih smatra da islam nije suštinski kompatibilan sa njihovom nacionalnom kulturom i vrijednostima.²¹¹

Kako se kod čovjeka uvijek javljao strah od nepoznatog, to upravo na tu kartu i igraju predstavnici nove evropske desnice u „komunikaciji“ potencijalnim glasačima, kreirajući takvu sliku o migrantima, o njihovim razlozima i “skrivenim namjerama” dolaska u Evropu, kojom ne doprinose razbijanju tih strahova i predrasuda, već naprotiv, njihovom produbljivanju, što u znatnoj mjeri asocira na period “pandemijskog antisemitizma” pred početak 2. Svjetskog rata. Stoga se s razlogom i strahom pitamo, da li EU odnosno Evropa ide u tom pravcu, te hoće li muslimani preuzeti ulogu jevreja iz sredine prošlog stoljeća?!

Slika 7. Nekada i sada, da li su uloge zamijenjene?

U pokušaju dodatnog razumijevanja problematike u nastavku slijedi kraći osvrt na neke od antiimigrantskih i antiislamskih pokreta, odnosno stranaka, predstavnika nove evropske desnice koje su prisutne na evropskoj političkoj sceni, u zemljama članicama Unije iz zapadne Evrope, ali i iz zemalja članica Unije koje su doskora bile sa istočne strane “berlinskog zida”

²¹¹Vidi: Pew Research Center:, Religion & Public Life: Nationalism, immigration and minorities; <http://www.pewforum.org/2018/05/29/nationalism-immigration-and-minorities/> (29.09.2018.)

4.1.1. Njemačka – „PEGIDA“ i „Alternativa za Njemačku - AfD“

Postoje različite procjene i brojke koje govore o broju stranih državljana u Njemačkoj, ali je evidentno da je ova zemlja već nekoliko decenija jedna od najčešćih krajnjih destinacija značajnog broja migranata koji dolaze u Evropu. Također je evidentno i da je Njemačka prihvatila najveći broj migranata u toku same migrantske krize 2015-2016. godine.²¹² I ako je na početku migrantske krize, zvanična njemačka politika spram izbjeglica bila „politika dobrodošlice i otvorenih vrata“, vremenom su se stvari promijenile. Usljed velikog priliva migranata, došlo je i do zabrinutosti značajnog dijela stanovništva, te rasta negativnih stavova spram istih, posebno migranata muslimana, a što je uticalo na pojavu određenih antimigrantskih pokreta i jačanje radikalno desnih – antiimigrantskih stranaka, antimigrantskog i antiislamskog raspoloženja, te pod takvim okolnostima i generalno do promjene zvanične migracijske politike njemačke vlade. Na ovom su planu posebno došli do izražaja jedan antimigracijski i antiislamski pokret – PEGIDA, te radikalno desna stranka – Alternativa za Njemačku (AfD).

PEGIDA (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes) – “Patriotski evropljani protiv islamizacije Okcidenta” je desničarski “ulični” pokret koji je nastao u oktobru 2014.g. u njemačkom gradu Dresdenu (glavni grad istočnonjemačke pokrajine Saksonije), a koji je svoj vrhunac dosegao u januaru 2015. godine. Pokret je kombinovao strah od “islamizacije” sa općom kritikom njemačke političke klase i glavnih medija.²¹³ Pokret je postao poznat po tome što je od 20. oktobra 2014.g. počeo da održava proteste u Dresdenu svake sedmice - ponedjeljkom. Broj učesnika sedmičnih demonstracija se povećao sa 350 od 20. oktobra 2014.g. (dan prvog mitinga) do 25.000, 12. januara 2015.g., kada je okupljanje pokreta doživjelo vrhunac, nakon čega okupljanja bivaju sa uglavnom znatno manjim brojem učesnika. Pod uticajem Pegide, širom Njemačke počeli su da se odvijaju slični mitinzi, ali je broj učesnika bio uglavnom mali i ti skupovi su brzo prestali, tako da je na neki način Pegida pokret ostao fenomenom Dresdena i Saksonije.

²¹²Njemačka, jedna od 6 zemalja osnivača EU, je 2015. primila 442.000 zahtjeva za azil - što je najveći godišnji broj ikad primljen od strane neke evropske zemlje u proteklih 30 godina, a što je činilo oko 1/3 evropskih tražilaca azila za 2015. godinu. Krajem 80-tih i 90-tih, dobila je gotovo 1/2 godišnjih zahtjeva za azil u Evropi. Tokom proteklih 30 godina primila je najmanje 3,6 miliona zahtjeva za azil, ili skoro 1/3 (32%) svih zahtjeva za azil u Evropi tokom tog perioda. Vidi: Pew Research Center, Global Attitudes & Trends <http://www.pewglobal.org/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/> (09.09.2018.)

²¹³Osnovana od grupe građana bez ranijeg profesionalnog političkog iskustva (od njih 12 samo troje imalo neke ranije veze sa nekom od političkih partija na lokalnom nivou), Pegida pokret je insistirao na predstavljanju "običnih" ljudi tvrdeći da brane mainstream njemačke kulture i tradicije protiv liberalne elite i političkog establišmenta koji je bio otuđen od svog naroda. Vidi:Dostal, J. M. (2015). The Pegida Movement and German Political Culture: Is Right-Wing Populism Here to Stay? *The Political Quarterly*, 86(4), 523-531. [http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-55598-0\(29.09.2018.\)](http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-55598-0(29.09.2018.))

Slika 8. Dio ikonografije na skupovima PEGIDE

Prema vlastitim navodima okupljanja imaju tradiciju „demonstracija ponedjeljkom“ koje su u zadnjem stadiju Njemačke Demokratske Republike pogurale režim preko ruba, s tim da se za razliku od tadašnjih protestanata ponedjeljkom, koji su na ulicu izašli protiv tadašnje diktature, novi „šetači“ imaju nešto protiv demokratije u obliku kakva vlada u Njemačkoj, u kojoj se, kako tvrde, ne osjećaju više kao kod kuće. Sami sebe zovu „narodom“, što je također posudba od bivših prodemokratskih protestanata, koji su 1989.g. uzvikivali: „*Wir sind das Volk!*“ - „*Mi smo narod*“.²¹⁴ Ono što je također karakteristično za ovaj pokret jeste, da od samog početka djelovanja pokreta nije bilo kontakta sa mainstream medijima za koje se držalo da su svi redom lažljivi, što je ponovo asocijacija na period iz doba DDR, kao niti liste zahtjeva, zbog čega je Pegida postala glavnom temom političkih debata u Njemačkoj.²¹⁵ Pa ipak, od svoga osnivanja, ovaj pokret je plijenio pažnju, te svojim manifestacionim djelovanjem u velikome doprinio širenju antiislamske retorike i klime širom Njemačke, ali i u drugim državama Unije, gdje su njegove pristalice ili pak po uzoru na njega, održavali proteste (Španija, Mađarska...)²¹⁶ Zanimljivo je u vezi pokreta i to da je nastao i uspio se zadržati upravo u sredini gdje je udio stranaca najmanji, a također i muslimana (cijela pokrajina Saska ima populaciju migranata od nekih 2.8%, te 0,4% populaciju muslimana), što opet govori u prilog tome da se u tom kontekstu, fokus na "islamizaciju" mora pročitati kao simbolički izraz veće krize Njemačke politike, ali se isti koristi iz prostog razloga što ima mobilizacijski potencijal.²¹⁷

²¹⁴Vidi: "Događanje naroda" u Njemačkoj: Što stoji iza Pegide i dresdenskih prosvjeda? <https://trusty.hr/zivot/svijet/131-dogadanje-naroda-u-njemackoj-sto-zapravo-stoji-iza-pegide-i-dresdenskih-prosvjeda.html> (29.09.2018.)

²¹⁵U decembru 2014, pokret je izložio listu od 19 zahtjeva koji su između ostalog uključivali odbranu kršćansko-judejske kulture zapada, te kontrola migracija na bazi politike Švicarske i Kanade, kao i mnogo brži sistem rješavanja pitanja azila, ali je istovremeno izbjegnuto direktno kritikovanje islama, što je suprotnosti sa javnim manifestacijama na okupljanjima pokreta. Vidi: Dostal, J. M. (2015). The Pegida Movement and German Political Culture: Is Right-Wing Populism Here to Stay? *The Political Quarterly*, 86(4), 523-531. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-55598-0>(29.09.2018.)

²¹⁶U januaru 2015. godine Bertelsmann fondacija je objavila svoj izvještaj o religijama koje pokazuju da 61% Njemaca veruje da se islam kao religija ne uklapa u zapadni svijet i da 57% svih Njemaca smatra da su muslimani prijetnja. Vidi: SETA, *European Islamophobia Report 2015*, <http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports/> (26.09.2018.)

²¹⁷Da islamofobija „funkcioniše“ i bez muslimana najbolje se može vidjeti u istočnom regionu Evrope. U zemljama poput Mađarske, Finske, Litvanije ili Letonije, gdje živi samo mali broj muslimana, islamofobija funkcionira kao uspješno sredstvo za mobilizaciju ljudi. Ljudi ne samo da pretjerano precenjuju muslimansku populaciju zemlje nego, i ako muslimani nisu počinili nikakva nasilna djela u većini zemalja u ime islama, i

Alternativa za Njemačku (Alternative für Deutschland - AfD) – radikalno desna, politička partija u Njemačkoj koja je formirana u februaru 2013.g. i to samo sedam mjeseci pred njemačke nacionalne izbore na kojima je propustila ulazak u Bundestag za svega 0.3% glasova. U samom startu politički fokus stranke je bio u potpunosti jasan i odnosio se na pitanje “eura”, te su neki ovu stranku nazivali “stranka sa jednim problemom”. U partijskom manifestu nije dominirala niti radikalna niti populistička retorika, a sama partija je zauzela blagi Euroskeptični stav u smislu da je bila protiv Eurozone kakva je tada egzistirala, ali bez predlaganja vraćanja nacionalne valute – DEM, umjesto eura.²¹⁸I ako nije uspjela ući u Bundestag, AfD je kao debitant, samo godinu dana od osnivanja ostvarila zapažen rezultat na izborima za Evropski parlament (EP), osvojivši 7% odnosno 7 mandata, te je postala i članicom “Evropskih konzervativaca i reformista”, treće grupacije po broju zastupnika u EP. Do prvih razmimoilaženja u stranci dolazi po pitanju veza sa PEGIDOM, što dovodi i do smjene u vrhu stranke u julu 2015. godine i ideološkog zaokreta u desno, pod vođstvom nove predsjednice Frauke Petry.²¹⁹

Kako je migrantska kriza već tada bila glavna tema u Evropi, to je i AfD svoj fokus djelovanja usmjerila na istu. Antimigrantska retorika je znatno zaoštrena do te mjere da je i sama predsjednica stranke u jednoj od svojih izjava kazala kako njemačka policija treba pucati na ilegalne migrante pri pokušaju ulaska u zemlju.²²⁰Nošena na krilima antimigrantske retorike, koja se u suštini izjednačavala sa antiislamskom, AfD je vrlo brzo ostvarila svoje prve političke pobjede, osvojivši dovoljan broj glasova na njemačkim regionalnim izborima, što joj je prije kraja 2018.g. donijelo i zastupnička mjesta u svih 16 regionalnih parlamenata. Izborno retorikom su “zapalili” glasače koji su bili veoma nezadovoljni imigracijskom politikom “otvorenih vrata” kancelarke Merkel.

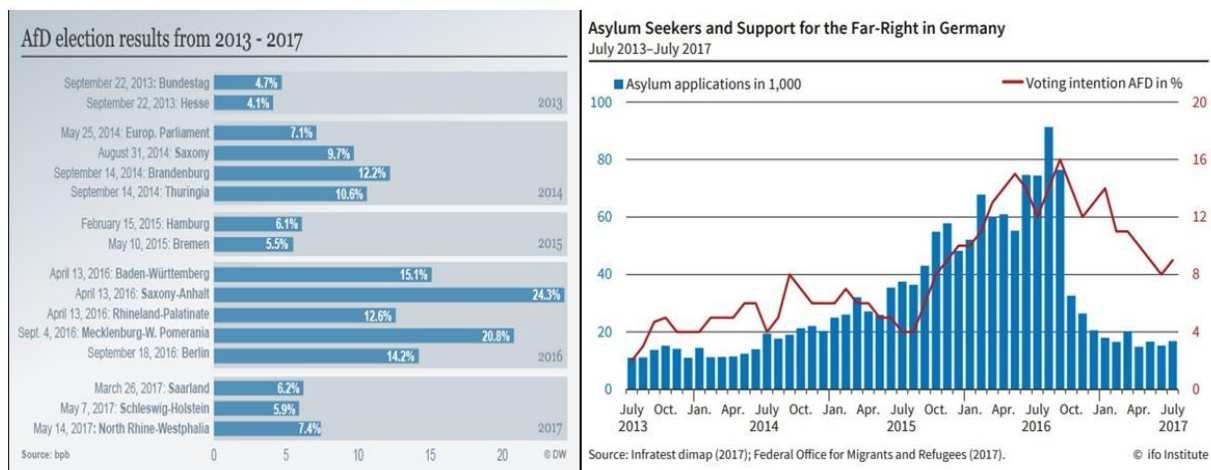
dalje se često smatraju nasilnim i smatraju se teroristima. Vidi: SETA, European Islamophobia Report 2015, <http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports/> (26.09.2018.)

²¹⁸Vidi: Carl C. Berning, Alternative für Deutschland (AfD)-Germany's New Radical Right-wing Populist Party, ifo DICE Report 15(4), 16-19, ifo Institute, Munich 2017, dostupno na: www.ifo.de/w/Suv7MW4D (29.09.2018.)

²¹⁹ „uspjeh AfD-a direktno je povezan s izbjeglicama. Prošlog se ljeta stranka, koja je inače do tada imala profil građanske stranke, vođene od ekonomista kritičnih prema euru, nalazila pred raspadom – prvotni vođa Bernd Lucke je smijenjen i više-manje izbačen, a na čelo su došli Frauke Petry i ostali. Činilo se da je karijera stranke pri kraju, međutim tada su došle izbjeglice, a AfD je dobro prepoznao potencijal koji za njega leži u ljudima koji su osjetili strah pred dolaskom velikog broja ljudi“, kaže za Lupigu Jan Heidtmann, zamjenik urednika unutarnjopolitičke rubrike renomiranog *Süddeutsche Zeitung*a. Vidi:<https://lupiga.com/vijesti/nezamjenjiva-fizicarka-moci-i-uspon-desnice-koliko-je-oslabljena-pozicija-angele-merkel> (29.09.2018.)

²²⁰Lideri AfD-a oblikovali su svoju antiimigrantsku melodiju na brojnim predizbornim skupovima, posebno na istoku zemlje gdje su antiimigrantski osjećaji izuzetno zarazni, namjeravajući ostvariti uspjeh na rastućem bijesu i strahu. Igrali su na percepciju rastućeg kriminala i nereda, te terorističkih napada u Evropi, za koje mogu svaljivati krivnju na muslimanske imigrante. Čelnica stranke Frauke Petry tvrdila je kako bi njemačka policija trebala imati pravo pucati na ilegalne migrante na granici jer “Njemačka ima odgovornost: opstanak svojeg naroda”. Također potiče Nijemce da imaju prosječno troje djece kako bi se suprotstavili rastućem broju stranaca i imigranata. Vidi:<https://www.jutarnji.hr/arhiva/rastuca-njemacka-alternativa/36163/> (29.09.2018.)

Nastavljajući dalje po oprobanom receptu, AfD na saveznom stranačkom kongresu krajem aprila i početkom maja 2016.g. prihvata program u kome su zapisana protiv- islamska stajališta, koja su do tada već mjesecima izražavana i u situaciji priliva velikog broja migranata kao takva, postala omiljena tema stranačkih političara. U njemu se ističe da “Islam ne pripada Njemačkoj”, predlaže se zabrana gradnje džamija, minareta, kao i učenje ezana (poziva na molitvu), zabrane finansiranja džamija iz inostranstva, nikaba, kao i stavljanje imama u postupak državne provjere.²²¹

Graf 9. i 10.: Prikaz izbornog uspjeha AfD, te odnosa podrške glasača stranci i broja tražioca azila u periodu 2013-2017.g.²²²

Iako je masivni priliv izbjeglica koje je Njemačka doživjela pretežno u 2015.g. prestao do 2016.g., imigracija i njene posljedice za njemačko društvo nametnuta je od strane AfD kao dominantna tema tokom predizborne kampanje 2017.g. Očigledno se slogan AfD-a "Vrat ćemo našu zemlju!" svidio za 13% birača, što je AfD pozicioniralo trećom najjačom i prvom radikalno desnom strankom koja je ušla u njemački parlament (Bundestag) od kraja 2. Svjetskog rata.

Dakle, kroz primjer PEGIDE i AfD u Njemačkoj, jasno je vidljivo da je migrantska kriza iskorištena za vlastitu promociju radikalno desnih i populističkih pokreta i stranaka, koji su u svojoj osnovi antiestablišmentski, ali koji su, naslućujući mobilizacijski potencijal migrantske krize i straha kojeg je ista izazvala među dijelom njemačkih građana, istu okrenuli u svoju korist. Svojim djelovanjem su doprinijeli zabrinjavajućem porastu i širokoj

²²¹Vidi:Izborni program AfD za izbore za Bundestag iz 2018., poglavlje 5. „Imigracija i azil“, 5.8. „Islam ne pripada Njemačkoj“- skraćena verzija programa- „Kurzfassung des Wahlprogramms der Alternative für Deutschland für die Wahl zum Deutschen Bundestag am 24.09.2017“, <https://www.afd.de/wahlprogramm/> (29.09.2018.)

²²²Vidi:<https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199>, te: O. Alkis Henri, M.Friedrich Steinhardt, The Relationship between Immigration and the Success of Far-right Political Parties in Germany, ifo DICE Report 15(4),20-23, ifo Institute, Munich 2017, dostupno na: [www.ifo.de/w/CRg8zxz2\(29.09.2018.\)](http://www.ifo.de/w/CRg8zxz2(29.09.2018.))

rasprostranjenosti ksenofobije i islamofobije, kao i zaoštavanju antiimigrantskog i antiislamskog diskursa i kod mainstream stranaka, a nemalo puta su prozivani i za relativiziranje njemačke nacističke prošlosti. Pored činjenice da su mnoge organizacije za borbu protiv rasizma, ksenofobije, islamofobije i netolerancije,²²³ neprestano i direktno ukazivale na prisutnost i opasnost porasta pomenutih pojava u Evropi, kao i činjenice da određene analize,²²⁴ o uticajima velikog priliva migranata u Njemačku pokazuju da sveukupno nema negativnih posljedica po njemačke radnike, kao i da kriminal nije posebno porastao, sve to nije doprinijelo suzbijanju ovih pojava što svjedoče i posebno radikalni antimigrantski protesti u istočno-njemačkom Kemnicu iz avgusta 2018. godine.²²⁵ Što više, popularnost AfD je prema istraživanju koje na dnevnoj bazi provodi “Pollytix strategic research”, je sve veća, a predviđanja govore da bi na novim izborima osvojili između 14 i 17% glasova.²²⁶ Kako će se stvari dalje odvijati u velikome zavisi od poteza koje će povlačiti članovi koalicione vlade koja je na vlasti i to posebno onih koji tretiraju migracijsku politiku u Njemačkoj, ali i na nivou Unije.

4.1.2. Francuska – „Nacionalni front“ (NF)

Radikalno desna politička stranka u Francuskoj,²²⁷ osnovana 1972. godine pod tadašnjim nazivom „Nacionalni front francuskog jedinstva“ (*Front National pour l'Unité Française*). Od tada pa do 16. januara 2011.g., stranku je vodio Žan Marin Le Pen, kada ga je zamijenila njegova najmlađa kći Marin Le Pen.²²⁸ Od samog početka, u izbornim

---

²²³Vidi: ECRI: Annual Report on ECRI'S activities <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/annual-reports>; SETA: „European Islamophobia Report“ <http://www.islamophobiaeurope.com/about-seta/>; OIC Observatory Report on Islamophobia, https://www.oic-oci.org/page/?p_id=182&p_ref=61&lan=en; OSCE <https://www.osce.org/odihr/elections/2018?page=3> (juni-septembar 2018.g.)

²²⁴Vidi: M. Gehrsitz, M. Ungerer, Jobs, Crime, and Votes: A Short-run Evaluation of the Refugee Crisis in Germany, Discussion Paper Series, IZA Institute of Labor Economics, Bonn, 2017., Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2903116, (29.09.2018.)

²²⁵Vidi: „Desničarski lov na migrante“, <https://www.dw.com/bs/desničarski-lov-na-migrante-u-kemnicu/a-45256524>, (29.09.2018.)

²²⁶Vidi: <https://pollytix.eu/pollytix-german-election-trend/> (27.09.2018.)

²²⁷Jedna od 6 zemalja osnivača EU, sa brojem stanovnika od oko 67 miliona, Francuska je druga po veličini u EU, odmah iza Njemačke, dok je prema procjenama prva po broju muslimanskog stanovništva (oko 6 miliona ili 8,8% od ukupnog broja stanovnika). U špici migrantske krize, 2015. zaprimila veoma mali broj migranata, odnosno zahtjeva za azil – 110 aplikacija na 100 hiljada od ukupnog broja stanovnika, što je znatno manje u poređenju sa npr. Mađarskom – 1760, Švedskom – 1600 ili pak Njemačkom – 540, ali to nije bio problem NF da oštricu svojih kampanja usmjere na migracijske teme, islam i muslimane. Vidi: <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (29.09.2018.)

²²⁸Stranka je objedinila nekoliko desničarskih organizacija među kojima je posebno bila važna „Ordre Nouveau“ (Novi red), koji je poznat po paroli „Bijelo kao rasa, crveno kao krv, zeleno kao nada“ što je bila direktna referenca na Italijanski socijalistički pokret (MSI), fašističku partiju pristalica bivšeg diktatora Musolinija, koja je 60-tih bila četvrta po popularnosti u Italiji, Vidi: Ludvine Benard: Istorija Nacionalnog fronta, najveće

kampanjama, stranka je zagovarala strog imigracioni režim, upozoravajući javnost na “opasnost od migranata” Prve značajnije rezultate su ostvarili 1982. g. na lokalnim izborima (od 12-19%), 1984. g. na izborima za Evropski parlament (3 predstavnika), te 1986. g., kada na parlamentarnim izborima osvajaju 35 mandata. Predsjednik stranke, La Pen je u dva navrata na predsjedničkim izborima osvajao 14 odnosno 15% (1988. g. i 1995. g.), što ni u kom slučaju nije bilo dovoljno za pobjedu, ali je ipak jasan signal da je desnica u Francuskoj ojačala i da je La Pen prepoznat kao njen reprezent. Nakon unutarstranačkih podjela krajem 90-tih, te iznenađujućeg ulaska u drugi krug predsjedničkih izbora 2002. g., za što je prema francuskom historičaru Nicolasu Lebourgu, zaslužana atmosfera straha nastala nakon terorističkih događaja od 11. Septembra 2001., zbog čega je Le Pen doživljen kao alternativa onima na vlasti, ponovo je nastupio pad popularnosti stranke, što je u konačnici dovelo i do promjene u vrhu stranke, te je 16. januara 2011. g. poziciju šefa stranke od Žan Marin Le Pena preuzela Marin Le Pen.

I upravo je kćerka u periodu koji je slijedio, odvela NF sa ruba francuske politike u njezin sami centar, a sebe pozicionirala kao ozbiljnog kandidata, na predsjedničkim izborima 2017. g., kao potencijalno prvu ženu na čelu Francuske i prvu državnu čelnicu koja potiče iz krajnje desnice od 2. Svjetskog rata. Preuzimanjem stranke nastojala je istoj skinuti antisemitski imidž, koji je stranku opisivao u vrijeme dok je istu vodio njen otac,²²⁹ a umjesto toga, stranku je pozicionirala kao antiimigrantsku, euroskeptičnu, obećavajući i “zaštitu od globalizacije “ za francuske radnike. Nakon relativno dobrog rezultata na predsjedničkim izborima 2012. g., Le Penova je nastavila politički hod na radikalno desnom diskursu, rabeći antiimigrantske i antiislamske teme, naglašavajući kako je imigracija, posebno ona iz islamskih zemalja, ozbiljna prijetnja savremenoj Francuskoj, ali istovremeno zaoštravajući stavove i retoriku i protiv EU, najavljući izlazak iz eurozone, povratak nacionalne valute, te organizovanje referenduma o izlasku iz Unije.²³⁰

Tako je je na toj agendi zasnovala i svoju izbornu kampanju za nove francuske predsjedničke izbore 2017. g. koji su, usljed dolaska Trampove administracije na vlast u SAD, uspjelog Brexita, uticaja migrantske krize na sveukupno stanje u Evropi i sve značajnijeg jačanja populističkih i radikalno desnih pokreta širom iste, ocijenjeni kao

---

babaroge Francuske, Vidi:<https://www.vice.com/rs/article/ae53gb/istorija-nacionalnog-fronta-najvece-babaroge-francuske> (10.10.2018.)

²²⁹Žan Mari Le Pen je poznat po svojim izjavama kao što su one vezane za 2.Sv.rat - „gasne komore samo detalj rata, osim ako ne prihvatimo da je cijeli rat detalj priče o gasnim komorama“ ili „Njemačka okupacija Francuske nije bila baš nehumana“, zbog čega je i sudski procesuiran.

²³⁰Baš kao i njen otac i Le Penova je optuživana za diskriminaciju i poticanje mržnje, te joj je između ostalog oduzet i imunitet zastupnice u EP zbog toga, odnosno izjava kao one iz 2012., kada je u svom političkom govoru, muslimane koji se mole na ulici uporedila sa nacističkom okupacijom Francuske tokom 2.Sv.r. Vidi:<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/marine-le-pen-na-sud-za-vrijedanje-muslimana> (29.09.2018.)

najvažniji do tada po samu Francusku ali i EU, zbog čega su sa zebnjom iščekivani rezultati izbora, jer je prema mnogim analizama, od rezultata istih ovisila i daljnja sudbina EU.

Izborni rezultat NF	Prvi krug - %	Drugi krug - %	Osvojeno mandata
Predsjednički izbori 2012	17,9	-	-
Parlamentarni izbori 2012	13,6	3,7	2
Predsjednički izbori 2017	21,3	33,9	-
Parlamentarni izbori 2017	13,2	8,8	8

Tabela 1. Pregled izbornih rezultata NF od preuzimanja stranke od strane Marin Le Pen²³¹

Evidentna je činjenica da je Le Penova, obećavajući potpuno zaustavljanje migracija i ponovno uvođenje granice, odnosno ukidanja “Šengena”, te upozoravajući sunarodnjake na to da Francuskoj prijete dva totalitarizma, onaj u formi ekonomske globalizacije i drugi u formi islamskog fundamentalizma, uspjela za kratko vrijeme ostvariti politički uspjeh o kojem je njen otac decenijama ranije mogao samo maštati. Drugi “efekat” koji je postigla je taj da je, baš kao što je to bio slučaj u jeku migrantske krize i u drugim zemljama Unije, jačanje NF sa otvorenom antimigrantskom i antiislamskom agendom doprinijelo radikalizaciji i mainstream stranaka u Francuskoj. One su dijelom preuzimale retoriku ali i stavove NF u pogledu migranata i migracija, što posebno dolazi do izražaja upravo u kampanjama za predsjedničke izbore 2017., te zabrinjavajućem porastu i širenju ksenofobije, islamofobije, kao i govora mrženje u Francuskoj, a što je posljedično neminovno vodilo porastu rasnog, antiimigrantskog i antiislamskog nasilja. Naravno svemu tome su posebno “pogodovali” i teroristički napadi koji su se desili širom Evrope, ali posebno oni u Francuskoj iz 2015.g. (Charlie Hebdo).²³²

Bez obzira na poraz u drugom krugu predsjedničkih izbora, Le Penova i NF²³³ predstavljaju i dalje značajnu političku “prijetnju” sa radikalno desnog političkog spektra, na poznate francuske liberalne vrijednosti, a u saradnji sa drugim, sve jačim desno populističkim ešalomom širom Evrope, “prijetnju” i samoj Uniji, njenim vrijednostima i dostignućima.

²³¹Netom po preuzimanju stranke, Le Penova je već na predsjedničkim izborima 2012.g. bila treća sa osvojenih 18%, ali joj to ipak nije omogućilo ulazak u drugi krug, međutim, ipak je to bio veliki uspjeh i „vjetar u leđa“ u daljnjem vođenju i razvoju stranke, što se pokazalo već za slijedeće predsjedničke izbore 2017.g., kada sa osvojenih 21,30% glasova, nepuna 3% manje od prvoplasiranog Macrona, osigurala ulazak u drugi krug izbora, a naravno i značajan uspjeh na parlamentarnim izborima. Vidi: <http://www.electionresources.org/fr/> (01.10.2018.)

²³²Samo je u prvoj polovini 2015. godine broj fizičkih napada na muslimane u Francuskoj je porastao za nevjerovatnih 500%, verbalnih za 100%, napada na džamije za 400%...Vidi:SETA, European Islamophobia Report 2015, <http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015-reports/> (26.09.2018.)

²³³ Stranka je od juna 2018.g., promijenila ime u „Nacionalno okupljanje“ (RN), ali je zadržala stari logo.

4.1.3. Austrija – “Slobodarska partija” (*Freiheitliche Partei Österreichs-FPÖ*)

Radikalno desna populistička politička stranka u Austriji,²³⁴ osnovana aprila 1956. godine. Prvi lideri su bili Anton Reinthaler i Fridrih Peter, bivši pripadnici nacističke partije (NSDAP), a za glavni politički kurs je uzela Pan-Germanski nacionalizam. U vrijeme dok je strankom dominirala liberalna opcija, 1983.g., ulaze u vlast u koaliciji sa Socijaldemokratskom partijom (SPD). Nakon što na čelo stranke dolazi ekstremno desno orjentisani nacionalist Jerg Hajder, stranka je u naredna četiri izborna ciklusa doživjela značajan uspjeh, od početnih 5% 1986. do 26,9% 1999. g., kada po broju glasova izbija na drugo mjesto, ali ipak u tom periodu nije bila dio vlasti jer su koalirali SPD i OVP. Usljed radikalizacije stranke, 1993.g., dolazi i do njenog cijepanja, izlaska iz stranke liberalnog krila, te osnivanja Liberalnog foruma (LIF). Stranka ponovo ulazi u vlast 2000.g. u koaliciji sa OVP, nakon neuspjele koalicije OVP i SPD, kada zbog ulaska desničara u vlast, Austrija dolazi pod sankcije Unije. Stranka doživljava veliki gubitak glasova na izborima iz 2002.g. (sa 26 na 10%), ali ostaje dio vlasti. Do nove podjele u stranci dolazi 2005. g., kada dotadašnji čelnik Hajder osniva stranku “Alijansa za budućnost Austrije” (BZO). Poslije izbora iz 2006.g., FPO više nije bila dio vlasti na saveznom nivou, iako su npr. FPO i BZO na izborima iz 2008.g. skupa osvojili 28,2%, vlast je formirana od strane “starih” partnera OVP i SPD. Značajniji povratak na političku scenu se dešava upravo na izborima iz 2008., 2013., a posebno 2017. g. kada osvajaju 17,5%, 20,5%, odnosno 26%., dolazeći tako na samo jedan mandat manje od drugoplasiranog SPO.²³⁵

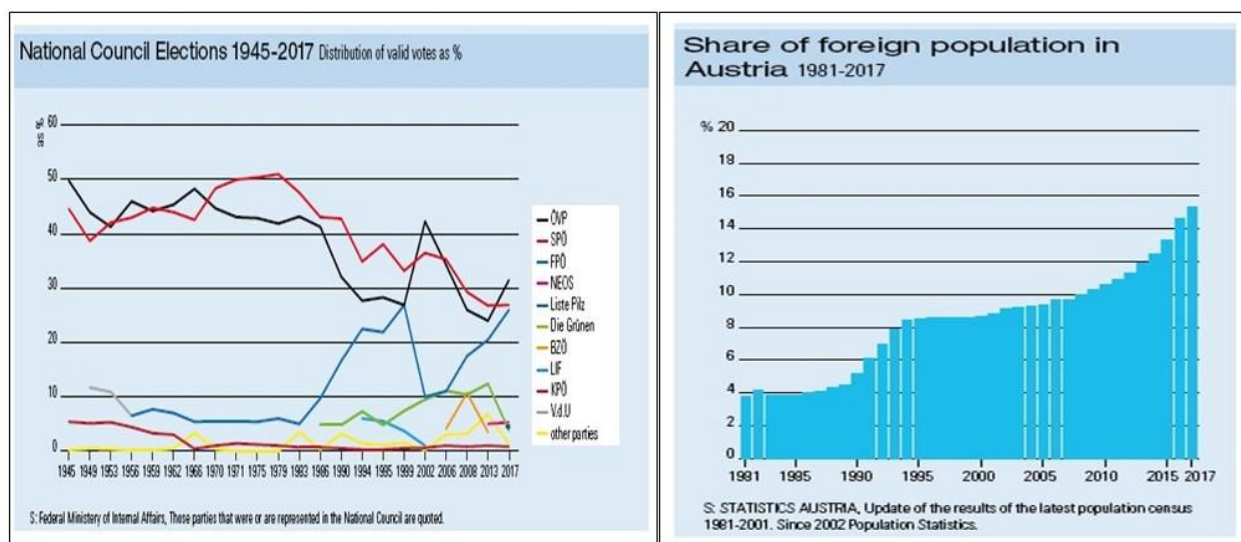
Naravno, opće je poznato da u politički rovitim vremenima, stranke iz opozicije, posebno one populističke, kakva je svakako i FPO, koriste prilike da oštrijom retorikom, a pod plaštom razumijevanja narodnih potreba, koje po njima ne uviđaju stranke na vlasti, obećavaju brze i pragmatične izlaze iz problema u kojima se društvo nalazi, a sve sa krajnjim ciljem vlastite promocije i ubiranja političkih poena, odnosno dolaska u “poziciju”. Tako je i FPO prvo iskoristila veliku ekonomsku krizu iz 2008. g., a potom veliku migrantsku krizu iz 2015./2016. g., kako bi ukazala na nesposobnost dugogodišnjih vladajućih elita oličenih u OVP i SPD strankama.

---

²³⁴Zemlja sa nepunih 9 miliona stanovnika, članica EU od 1994.g., te ujedno zemlja sa najvećim udjelom stanovnika stranog porijekla među zemljama Unije, nešto više od 1,34 miliona – 15,3%, , od kojeg broja je otprilike polovina iz drugih zemalja EU, a ostatak iz zemalja van Unije. Od pomenutog procenta, 15,3% muslimana je oko 6,9%. U špici migrantske krize, 2015.g. Austrija je zaprimila relativno veliki broj migranata, odnosno zahtjeva za azil – 1000 aplikanata na 100 hiljada od ukupanog broja stanovnika, što je manje samo od Mađarske -1760 i Švedske – 1600. Vidi:<http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> kao i Statistics Austria, “Austria: Data, Figure, Facts” Federal Institution under Public Law, Vienna, 2018, dostupno na: http://www.statistik.at/web_en/statistics/index.html (02.10.2018.)

²³⁵Vidi: <http://www.electionresources.org/at/#PARTIES> (02.10.2018.)

Koristeći se strahovima građana od gubitka radnih mjesta usljed ekonomske krize, a potom i od velikog broja stranaca – migranata koji su, prema, vrlo često senzacionalističkim medijskim izvještajima, preplavili Evropu, te koji uz prijetnju ekonomskoj sigurnosti, predstavljaju prijetnju i fizičkoj sigurnosti, kulturnoj matrici zasnovanoj na judejo-kršćanskoj tradiciji i uopće evropskim vrijednostima, FPO je ostvarila već pomenute značajne političke rezultate.

Graf 11. i 12.: Distribucija glasova na nacionalnim izborima –lijevo i prikaz porasta stranog stanovništva-desno.²³⁶

I upravo ksenofobija, izražena prevashodno kroz islamofobiju postaje centralni dio ideologije ali i javnih debata i izbornih kampanja FPO. Kampanjama za regionalne izbore 2015.g., za predsjedničke izbore 2016.g., baš kao i one parlamentarne 2017.g., dominirale su teme migracija i islama uz ekonomiju i buduće odnose sa EU.²³⁷ Tako je već na izborima za gradonačelnika Beča 2015.g., to došlo do izražaja od strane FPO-vog kandidata H.C. Strachea kada su sa izbornih plakata odaslate poruke tipa”Sigurnost za naše građane umjesto otvorenih granica za kriminalce” ili pak obećanja da “svako ko glasa za FPO glasa protiv islamizacije austrijske kulture. Mi živimo u kršćanskoj kulturi i želimo je sačuvati i za našu djecu”²³⁸U tom svjetlu se može posmatrati i 2016g. kada je FPO iskoristio sjećanje na 333. godišnjicu završetka drugog turskog (otomanskog) pokušaja osvajanja Beča, kako bi širio svoju

²³⁶Vidi: Statistics Austria, “Austria: Data, Figure, Facts”Federal Institution under Public Law, Vienna 2018., dostupno na: http://www.statistik.at/web_en/statistics/index.html (02.10.2018.)

²³⁷Vidi: <https://www.osce.org/odihr/elections/austria> (02.10.2018.)

²³⁸Tokom posljednjem mitinga pred izbore u Beču koji se održavao na centralnom bečkom trgu kod katedrale sv. Stjepana, oglasila su se i crkvena zvona označavajući sedam sati. Igrajući na osjećaje pripadnosti kršćanskoj kulturi, Strache je prekinuo govor, sačekao da zvona prestanu, a onda rekao: „Zvona su prekrasna. Uživajmo u njima“ i pobrao ovacije hiljada prisutnih. Vidi: <https://www.dw.com/hr/zaobila%C5%BEenje-izbjeglica-s-desne-strane/a-18774539>, dostupno i na: https://www.youtube.com/watch?v=7F3CUN_hj14 (02.10.2018.)

ideologiju vječite borbe protiv predstavljenog zla islama i islamizacije, nazvavši taj događaj “12. septembar 1683. g., odbrana zapada, tada i sada”!²³⁹

Slika 9. Izbroni plakat FPO za parlamentarne izbore 2017.g.²⁴⁰

Izborna kampanja za parlamentarne izbore u Austriji iz 2017. g. je također obilovala antimigrantskim temama i islamom, ali je već bilo evidentno da je takva regresivna i ksenofobna politika postala meintreamom, a što smatra i profesor sa Centralno Evropskog Univeziteta, Anton Pelnika, kada kaže da je OVP kao stranka desnog centra, preuzela neke argumente i stajališta od FPO i predstavila ih kao

svoje na jedan umjereniji način. Upravo se to ponajbolje vidi iz činjenice da je FPO okrivila OVP da je u potpunosti preuzela izbornu agendu od njih.²⁴¹

Politika sa primjesama straha, ksenofobije, islamofobije...je i od ranije prisutna kao ideja vodilja u FPO, a primjer tome je i inicijativa iz 1993. g., kada je tadašnji lider FPO J. Hajder tražio održavanje referenduma s motom „Najprije Austrija“ sa 12 zahtjeva, među kojima je i onaj o hitnoj zabrani doseljavanja. Referendum nije prihvaćen, a sve to su pratile najveće do tada demonstracije protiv FPO.²⁴²

Međutim, situacija se u međuvremenu promijenila. Veliki priliv migranata u zemlje Unije uz terorističke napade po evropskim gradovima, strah od povratka u izbjegličkim kolonama i terorista ISIL-a, omogućili su novoj evropskoj desnici i populističkim strankama da pod plaštom zaštite sigurnosti građana, njihovih tradicionalnih životnih vrijednosti, kulture, religije...nametnu svoje anticivilizacijske, ksenofobne i antiislamske politike kao općeprihvaćene. Tako je i FPO pridobila značajno povjerenje građana, te postigla najbolje izborne rezultate od osnivanja, a kruna svega je ulazak u vladu Austrije 2017. godine. U međuvremenu je, prema ocjenama mnogih, kompletna austrijska politika skrenula u desno,

²³⁹Vidi: SETA, European Islamophobia Report 2016, dostupno na: <http://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/AUSTRIA.pdf>, (02.10.2018.)

²⁴⁰Plakat FPO za parlamentarne izbore 2017.g. na kojem se podsjeća da je OVP-ov lider S.Kurz tvrdio da „Islam pripada Austriji“, dok lider FPO kaže:“Stop Islamizaciji“, čime se nastoji prikazati licemjernom činjenica da je OVP u kampanji preuzeo neke radikalnije stavove po pitanju migracije i islama, a što je izvorno agenda FPO, preporučujući da se glasa za original (HC Strachea) umjesto kopije FPO (S Kurza). Vidi: SETA European Islamophobia Report 2017, dostupno na: <http://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2018/04/Austria.pdf>, (02.10.2018.)

²⁴¹Vidi: <https://www.reuters.com/article/us-austria-election/austrias-far-right-party-accuses-conservatives-of-stealing-campaign-ideas-idUSKCN1BG2GW> (02.10.2018.)

²⁴²Vidi: Austrija normalna desničarska zemlja, dostupno na: <https://www.dw.com/hr/austrija-normalna-desni%C4%8Darska-zemlja/a-43442151>, (02.10.2018.)

posebno u segmentu stranaca, odnosno imigracija, što je između ostalog imalo za posljedicu i izmjene stogodišnjeg zakona o islamu u Austriji, zabrani burke, zatvaranju nekih džamija i protjerivanju određenog broja vjerskih službenika.²⁴³

4.1.4. Holandija - „Partija za slobodu“ (Partij voor de Vrijheid - PVV)

Radikalno desničarska, antiislamska i euroskeptična, populistička stranaka u Holandiji,²⁴⁴ koju je 2006.g. osnovao Geert Wilders, istupivši dvije godine ranije iz liberalne Narodne stranke za slobodu i demokratiju (VVD). Stranka je od samog nastajanja zastupala oštre antiimigrantske i antiislamske stavove, po čemu je postala jako poznata u Evropi, a i izvan nje, dok se njen lider smatra jednim od najradikalnijih predstavnika nove evropske desnice i populistom koji je najdalje otišao u otvorenom vrijeđanju islama i muslimana, zbog čega je u nekoliko navrata bivao i predmetom sudskih procesuiranja.²⁴⁵

Poznat je po tome što je 2007.g. sastavio i kratkometražni propagandni antiislamski film “Fitna” (smutnja), u kojem mu se islamu inputira terorizam, mizigonija, nasilje..., a kojim je nastojao, te u velikoj mjeri je i uspio, pribaviti publicitet za sebe i svoju stranku, između ostalog i činjenicom da je gotovo pet mjeseci odgađao njegovo prikazivanje pod plaštom traženja adekvatnog promotora.²⁴⁶

Izborni rezultat Partije za slobodu - PVV	Osvojeno glasova	Procenat - %	Osvojeno mandata
Parlamentarni izbori 2012	950,263	10,1	15/150
Parlamentarni izbori 2017	1,372,941	13,1	20/150

Tabela 2. Pregled osvojenih mandata PVV na Parlamentarnim izborima u Holandiji

²⁴³Vidi: Austrija zatvara džamije <https://www.dw.com/sr/austrija-zatvara-d%C5%BEamije/a-44151365> (02.10.2018.)

²⁴⁴Jedna od šest država osnivača EU sa ukupnim brojem stanovnika od oko 17,1 milion, gdje je oko 3,8 miliona stranaca ili 22,6%. Procjene o broju muslimana se kreću oko 1,2 miliona ili 7,1% od ukupnog broja stanovnika. U špici migrantske krize 2015., zaprimila je oko 43 hiljade migranata ili 250 migranata na 100 hiljada stanovnika, što je i prosjek EU, Vidi: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/en/dataset/37296eng/table?ts=1539514329114>, <http://www.pewglobal.org/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/> i <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (02.10.2018.)

²⁴⁵Wilders se našao pred sudom zbog vrijeđanja grupe ljudi na rasnoj osnovi, kao i podsticanja diskriminacije i mržnje, gdje je između ostalog, Kur'an uporedio sa Hitlerovim „Majn kampf“, a islam „fašističkom religijom“, izjavio da će „organizovati da u Holandiji bude manje Marokanaca“, a čak je i austrijsko tužilaštvo zatražilo od Holandije provođenje istrage zbog „neprimjerenog“ govora na mitingu u Beču, gdje bio 2015. na poziv lidera FPÖ, tokom kojeg je islam nazvao „ideologijom rata i mržnje“ Vidi: <http://balkans.aljazeera.com/vijesti/istraga-protiv-wildersa-zbog-vrijeđanja-islama?> (02.10.2018.)

²⁴⁶Promociju filma su osudili mnogi zvaničnici, holandska vlada i organizacije za ljudska prava, a posebno muslimanske organizacije u Holandiji i širom svijeta. Zbog mogućnosti eskalacije nasilja nakon prikazivanja filma i holandska vlada je čak pripremila i plan evakuacije diplomatskih predstavništava sa Srednjeg istoka, te su iskazali veliku zbrinutost zbog mogućeg negativnog uticaja na holandsku ekonomiju. Vidi: <https://www.theguardian.com/world/2008/feb/17/netherlands.islam> (02.10.2018.)

Već na prvim izborima za holandski parlament, održanim iste godine kada je stranka i osnovana – 2006. g., prešli su cenzus i osvojili mandate u holandskom Parlamentu (9/150). Evidentno je da su stranka i njen lider nakon ulaska u parlament, imali bolju osnovu za daljnju promociju, te su agresivnim kampanjama, antiislamskom retorikom i kampanjama, postali među najprisutnijim u javnom diskursu, a što se opet odrazilo i na popularnost stranke. Tome je svakako doprinijela i činjenica da je Wilders oslobođen optužbi za upoređivanje Kur'ana sa Hitlerovim „Majn kampfom“, te nazivanja islama „fašističkim“, što je označeno kao pobjeda „slobode govora“, kao i da je svojim kontraverznim filmom „Fitna“ pridobio veliki publicitet, kojeg je posredno dodatno povećao time što je iz sigurnosnih razloga, nakon prikazivanja pomenutog filma stavljen pod stalnu policijsku zaštitu.

Sve to je uticalo da je na slijedećim izborima 2010.g., ostvario još značajniji uspjeh, kada su i bili podrška manjinskoj vladi. Međutim, već na slijedećim prijevremnim izborima 2012.g., gube znatan dio podrške i to tako ostaje do početka migrantske krize u Evropi, kada, kao i drugim populistima širom Evrope, takva situacija dolazi kao „poklon“. U političkom manifestu njegove partije, koji je sastavljen na samo jednoj stranici se jasno navodi kao glavni cilj „Deislamizacija Holandije“.

CONCEPT - VERKEZINGSPROGRAMMA PVV 2017 - 2021

NEDERLAND WEER VAN ONS!

Miljoenen Nederlanders hebben schoon genoeg van de islamisering van ons land. Genoeg van de massa-immigratie en asiel, terreur, geweld en onveiligheid.

Hier is ons plan: in plaats van het financieren van de hele wereld en mensen die we hier niet willen, geven we het geld uit aan de gewone Nederlander.

Zo gaat de PVV dat doen:

1. **Nederland de-islamiseren**
  - Nul asielzoekers erbij en geen immigranten meer uit islamitische landen: grenzen dicht
  - Intrekken alle al verleende verblijfsvergunningen asiel voor bepaalde tijd, AZC's dicht
  - Islamitische hoofddoekjes niet in publieke functies
  - Verbod op overige islamitische uitingen die in strijd zijn met de openbare orde
  - Preventief opsluiten radicale moslims
  - Criminelen met een dubbele nationaliteit denaturaliseren en uitzetten
  - Syriëgangers niet meer terug laten keren naar Nederland
  - Alle moskeën en islamitische scholen dicht, verbod koran
2. Nederland weer onafhankelijk. Dus uit de EU
3. Directe democratie: invoeren van het bindend referendum, burgers krijgen macht
4. Eigen risico zorg geheel afschaffen
5. Huren omlaag
6. AOW-leeftijd op 65 jaar, aanvullende pensioenen wél indexeren
7. Geen geld meer naar ontwikkelingshulp, windmolens, kunst, innovatie, omroep enz.
8. Terugdraaien bezuinigingen thuiszorg, ouderenzorg, méér handen aan het bed
9. Fors extra geld voor defensie en politie
10. Lagere inkomstenbelasting
11. Halvering motorrijtuigenbelasting

Financiële paragraaf per maatregel en totaal:

1.	+ 7.2 mrd
2.	PM
3.	PM
4.	- 3.7 mrd
5.	- 1.0 mrd
6.	- 3.5 mrd
7.	+ 10.0 mrd
8.	- 2.0 mrd
9.	- 2.0 mrd
10.	- 3.0 mrd
11.	- 2.0 mrd
Totaal: 0	

Reageer via email op: nederlandweervanons@pvv.nl

Slika 10. Politički program PVV za period 2017- 2021g.²⁴⁷

Na bazi takvog programa „holandski Tramp“, kako ga opisuju zbog dijeljenja sa američkim predsjednikom oštrog stava spram imigracije, euroskepticizma i prekomjerne navike za komuniciranjem twitovima, uz već pomenuti veliki priliv migranata u zemlje Unije, za koji se još uvijek nije našlo niti blizu općeprihvaćeno rješenje na nivou Unije, već ju je naprotiv dovelo na rub ponora,

organizovao je i svoje nastupe u periodu između dvaju izbornih ciklusa. Očito je, da je na

²⁴⁷Program se sastoji od jedne stranice sa 11 obećanja, od kojih je svako opisano u jednoj rečenici izuzev „deislamizacije“ zemlje, koja ima osam podstavki koje detaljno opisuju kako će stranka ostvariti taj cilj, te finansijski troškovi planirani kao podrška u iznosu od 7 milijardi eura Vidi: Geert Wilders' manifesto is just one page long — and his main pledge is to "de-Islamise" the Netherlands, <http://uk.businessinsider.com/geert-wilders-pvv-manifesto-2017-2> (02.10.2018.)

takvom jednom otvorenom antiimigrantskom, antiislamskom ali i rasnom diskursu, još jednom, na izborima iz marta 2017.g., povratio podršku stranci. I ako je još uvijek u holandskoj političkoj „izolaciji“ kada je u pitanju izvršna vlast, on ne mijenja kurs kojim plovi njegov brod, nadajući se boljim vremenima.²⁴⁸

4.1.5. Poljska – “Pravo i pravda” (Prawo i Sprawiedliwość - PiS)

Konzervativno populistička stranka u Poljskoj,²⁴⁹ osnovana 2001.g., samo nekoliko mjeseci pred parlamentarne izbore u Poljskoj, održanim iste godine, na kojima je uzela učešće i osvojila prve mandate u poljskom Parlamentu (44/460).

Izborni rezultat stranke Pravo i pravda - PiS	Osvojeno glasova	Procenat - %	Osvojeno mandata
Parlamentarni izbori 2011	4,295,016	29,9	157/460
Parlamentarni izbori 2015	5,711,687	37,6	235/460

Tabela 3. Pregled ostvarenih rezultata PiS na izborima za parlament Poljske u periodu 2001-2015.godine.²⁵⁰

Kako je migrantska kriza u Evropi u jesen 2015.g. dosegala svoj vrhunac, te kako su se u oktobru iste godine odvijali i parlamentarni izbori u Poljskoj, to se u izbornim kampanjama za pomenute izbore pitanje migracija predstavljalo kao jedno od važnijih. Ovim pitanjem se, uz „domaće“ teme, nastojalo pridobiti dodatna podrška birača, kako za stranke iz opozicije, tako i one iz mainstreama, svatko sa svoje tačke gledišta, tako da je migrantska kriza polarizovala poljsku političku scenu.²⁵¹

²⁴⁸Tako je u 2018.g., najavio kako će u zgradi holandskog Parlamenta biti održano „takmičenje u crtanju karikatura o Poslaniku Muhamedu“, pripremio partijski promotivni spot koji poziva na „deislamizaciju Holandije“, a koji je prema Oscaru Benjaminu, aktivisti za ljudska prava, sličan antijevrejskim filmovima pred 2.s.r., te je u holandskom parlamentu predložio nacrt antiislamskog zakona obrazloživši to riječima: „Moramo očistiti zemlju od islama. Islam ne pripada Holandiji. Islam je jednako mržnja i terorizam. Godinama se nije ništa uradilo da se islam spriječi. Zato predlažem nacrt zakona kako bi se zabranili islamski termini u Holandiji. Neka se zatvore džamije i islamske škole, te zabrane Kur'an i burka. Nadam se da će i druge zemlje slijediti ovaj primjer“ Vidi:<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/wilders-u-parlamentu-moramo-ocistiti-zemlju-od-islama>, (02.10.2018.)

²⁴⁹Članica EU od 2004.g., kada u Uniju ulaze zemlje bivšeg „istočnog bloka“, sa brojem stanovnika od oko 38,4 miliona, od čega je veoma mali udio stranaca od 0,5%, od kojih je pak oko 0,1% muslimana. U špici migrantske krize 2015.g., nije bilo migranata sa B.Istoka i iz Afrike u Poljskoj Vidi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/c/c8/Immigration_by_citizenship%2C_2015_%28%C2%B9%29.png, &<http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (02.10.2018.)

²⁵⁰Izvor: <http://electionresources.org/pl/> (02.10.2018.)

²⁵¹Poljska kao dominantno katolička zemlja i njeni građani željeli su da izbjegnu različite vrste kulturnih i bezbjednosnih problema koje su mnogi od njih primjetili u zapadnoevropskim zemljama kroz prihvaćanje velikog broja muslimanskih migranata za koje se smatra da ih je teško integrirati, kao i ulazak nasilnih ekstremista unutar svojih zajednica.Vidi:Aleks Szczerbiak, „How will the European migration crisis affect the Polish election?“, dostupno na: <https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2015/09/26/how-will-the-european-migration-crisis-affect-the-polish-election/> (02.10.2018.)

Tako prema izjavama Konrada Pedziwiatr sa Ekonomskog univerziteta u Krakowu, strahove od islama i dolaska izbjeglica u Poljsku, slično kao što se desilo u susjednim državama EU, pojačali su političari i određeni mediji, stigmatizirajući muslimane i povezujući u jedno: pitanje terorizma, izbjegličke krize i islama.²⁵²

Nije se samo terorizmom nastojalo kod domaćeg stanovništva stvoriti strah od migranata i tako pridobiti što više glasača na izborima iz 2015.g. Iako Poljska nije uopće bila na migracijskoj ruti, to nije spriječilo lidera PiS J. Kaczynskog da tokom predizborne kampanje za temu ima migracije, govoreći pored ostalog i da migranti nose “parazite” i “veoma opasne bolesti koje su dugo odsutne iz Evrope”. Kaczynski je muslimane tokom kampanje predstavio kao politički problem upozoravajući i plašeći građane Poljske na predizbornim nastupima, da će Poljska biti primorana da prihvati više od 100 hiljada muslimana migranata, ciljajući tako na činjenicu da je tadašnja aktualna koaliciona vlada premijerke Ewe Kopacz (PO i PSL) prihvatila da primi 7 hiljada migranata u sklopu plana EU da rastereti zemlje sa migrantskih ruta.²⁵³

Stoga i ne čudi da 47% ispitanika u Poljskoj, u istraživanju koje je provela agencija “German Friedrich Ebert Stiftung”, vjeruje da u Poljskoj “živi veoma mnogo muslimana”.U tom pravcu i agencija SETA u svome “Evropskom izvještaju o islamofobiji” za 2015.g., navodi da je ta godina bila ključna u javnom izražavanju islamofobije u Poljskoj, da se ona sa margina društva i politike pomjerila u centar postavši mainstream, a da je tome uzrok “preklapanje” nekoliko važnih faktora kao što su predsjednički i parlamentarni izbori u zemlji, te vanjski faktori među kojima je “migrantska kriza”, teroristički napadi u Francuskoj, Tunisu i ostala zvjerstva ISIL-a.²⁵⁴ I ako je uvijek bilo u Poljskoj političara koji su imali jake stavove protiv islama, ipak je migrantska kriza pomogla da PiS dođe na vlast 2015.g. na platformi povrata poljskog ponosa i držanja izbjeglica van države.

Osvojivši prvi put od svog osnivanja nadpolovičnu većinu, omogućilo joj je da samostalno formira izvršnu vlast, koja je u narednom periodu, između ostalog, i po pitanju migranata došla u politički sukob sa Briselom, odbijajući da prihvate, odnosno implementiraju EU kvote iz 2015.g. za raspored migranata u zemljama Unije, zbog čega je

---

²⁵²Vidi: Koliki je problem islamofobija u Poljskoj? <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/koliki-je-problem-islamofobija-u-poljskoj> (02.10.2018.)

²⁵³Vidi: Migrants Carry „parasites and protoza,“ warns Polish opposition leader, <https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/> (02.10.2018.)

²⁵⁴U izvještaju se također navodi da je uprkos malom broju muslimana u Poljskoj, manje od 0,1% od ukupnog broja stanovnika, strah od islama i muslimana je veoma rasprostranjen, te da su u njegovom širenju značajnu ulogu imali mas mediji u zemlji. Tako se navodi i da je istraživanje “Centra za istraživanje predrasuda” pri Univerzitetu u Varšavi, pokazalo da 80% Poljaka ne poznaje niti jednog muslimana, a da ipak 73% ispitanih ima negativan stav prema njima.Vidi: SETA „European Islamophobia Report 2015“ dostupno na:http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015/en/EIR_2015_POLAND.pdf (02.10.2018.)

Evropska komisija u januaru 2018.g., protiv Poljske (kao i Mađarske i Češke) podnijela tužbu Sudu pravde EU. Da je ksenofobija, odnosno islamofobija naišla na plodno tlo u Poljskoj i nakon izbora, odnosno da antimigrantska, ksenofobna, pa i rasistička retorika i djelovanje nije bilo samo u predizborne svrhe, već da je nastavljeno i godinama nakon izbora, pokazuju i izvještaji različitih agencija za borbu protiv netolerancije i različitih vidova diskriminacije, kao što su SETA, ENAR, ECRI, OIC i sl.²⁵⁵ Eklatantan primjer, ali istovremeno i zabrinjavajući, jeste onaj iz novembra 2017. godine - “Marš nezavisnosti” na 99. godišnjicu obnavljanja Poljske nezavisnosti, kada je nekoliko desetaka hiljada nacionalista ulicama Varšave skandiralo ksenofobne, antiislamske i rasističke parole, a i pored toga je od strane pojedinih predstavnika izvršne vlasti i članova vladajuće PiS, isti označen kao “veličanstven događaj”²⁵⁶

Slika 11. Jedan od antiislamskih transparenta istaknutih tokom “Marša nezavisnosti” u Varšavi.²⁵⁷

Pored činjenice da je vladajuća politička garnitura u Poljskoj, oličena u stranci PiS, svojim izrazito antiimigrantskim stavovima već izazvala oštre kritike od strane Brisela, ona je

nastavila još i dalje na svom antievropskom i antidemokratskom diskursu kroz kontraverznu reformu pravosuđa, rizikujući čak i svoj status u Uniji. Tako skupa sa ostalim članicama “Višegradske grupe”, predstavlja jedan novi izazov za samu Uniju i ostaje da se vidi da li će u narednom periodu istrajati na tom putu ili će se demokratska klima na poljskoj političkoj sceni, ali i u ukupnom javnom diskursu promijeniti i tako izbjeći već nagovještenim oštrim sankcijama Brisela.

²⁵⁵Vidi: SETA „European Islamophobia Report“ za 2016 i 2017., dostupno na: <http://www.islamophobiaeurope.com/>; ENAR „Racism and diskrimination in the context of migration in Europe-ENAR Shadow Report 2015-2016“, dostupno na: www.enar-eu.org; ECRI – „Annual Report on ECRI'S Activities“ za 2016,2017.,dostupno na:www.coe.int/ecri; OIC Observatory Report on Islamophobia, No9,No10, No11, dostupno na:

²⁵⁶Vidi: <https://www.dw.com/sr/desničari-u-poljskoj-hoćemo-boga/a-41356431>, (02.10.2018.)

²⁵⁷Na transparent se vidi trojanski konj na kojem je pisalo „Islam“, a koji pokušava ući u tvrđavu označenu kao „Evropa“, dok iz unutrašnjosti konja je vidljiva stereotipna karikatura arapskog čobjeka, s dugim nosom i prslukom bombaša samoubice, koji nosi natpis „Ja sam izbjeglica“.

4.1.6. Mađarska – „Savez mladih demokrata“ (Fiatal Demokraták Szövetsége-Fidesz)

Konzervativno populistička politička partija u Mađarskoj,²⁵⁸ osnovana marta 1988. g., na čijem je čelu Viktor Orban. Stranka prvi put dolazi u vlast u periodu 1998-2002. g., nakon čega biva u opoziciji do izbora iz 2010. g., kada osvaja apsolutnu većinu (236 od 386 mjesta u mađarskom Parlamentu), što joj omogućava da izvrši promjene i Ustava, te donese kontraverzni zakon o izmjeni izbornog sistema kojim je broj poslanika u mađarskom Parlamentu smanjen sa 386 na 199 članova. Nakon izbora iz 2010. g. i pomenutih izmjena izbornog zakona, koje su išle u prilog Fideszu i Orbanu, koji je tada postao premijerom Mađarske, uspjeli su se zadržati na vlasti i u naredna dva izborna ciklusa 2014. i 2018. g.²⁵⁹

Do početka migrantske krize u Evropi, Orban i njegov Fidesz su već bili u svojevrsnom „sukobu“ sa EU, koja je uz liberalnu inteligenciju, opozicione stranke ljevice, te MMF, predstavljana kao ideološki protivnik mađarske države, imputirajući joj vrlo često kolonizatorsku prirodu. Od samog početka mandata, Orbanova vlada je aktivno radila na jačanju mađarskog nacionalizma kroz veličanje mađarske historije, kulture..., a kao primjer toga je organizacija tzv. „mirovnih marševa“ 2012. g., u sklopu obilježavanja revolucija iz 1918. i 1956.g., pri čemu je na istima sudjelovalo gotovo pola miliona ljudi. Upravo se takav jedan pristup, u periodu nakon nastanka migrantske krize, pokazao kao plodno tlo za rast i širenje ksenofobije i islamofobije, jer se dolazak migranata prikazao upravo kao „atak“ na tu kulturu i nacionalne vrijednosti.

Tako se i u izvještaju OSCE-a o izborima u Mađarskoj 2018. g., navodi da sa otpočinjanjem migrantske krize 2015. g., kao centralna tačka vladine agende postaju migracije, navodeći još i to da je Vlada izgradila graničnu ogradu koja bi spriječila ulazak

---

²⁵⁸Zemlja članica EU od 2004.g., sa ukupnim brojem stanovnika od oko 9,6 miliona, od kojih je oko 5,2% stranaca (3,3% rođenih u drugim zemljama EU i 2,0% rođenih izvan zemalja EU), od kojih je oko 0,4% muslimana. U samoj špici migrantske krize 2015.g., obzirom da se našla na migrantskoj ruti, Mađarska je zaprimila najveći broj migranata, 1770 na 100 hiljada stanovnika, što je znatno više od npr. Njemačke (540), ali je ogromna većina otišla iz zemlje vrlo skoro. Vidi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign-born_population_by_country_of_birth,_1_January_2017_.png, <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> & <http://www.pewglobal.org/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>, (02.10.2018.)

²⁵⁹Stranka koja se u početku definirala kao liberalna stranka mladih i bila članicom Liberalne internacionale, a koja se od 2002.g. uspješno transformiše u desni centar, nacionalno-konzervativnu političku stranku, dolaskom na vlast je počela radikalno mijenjati ustavni poredak, posebno u sudstvu, medijima i javnoj upravi gdje su smijenjeni kadrovi prethodne socijalističke i liberalne vlade, a dvotrećinska većina u parlamentu omogućila im je nesmetanu promjenu i donošenje zakona, što je opet dovelo do izrazitog slabljenja institucionalnih mehanizama nadzora i kontrole nad izvršnom vlašću. Nakon neuspješnih mandata prethodnih vlada i teške ekonomske krize koja je pogodila Mađarsku, mađarski birači su dali 2010.g. povjerenje Fideszu, nadajući se da će biti sposobna provesti ekonomske strukturne reforme, ali je Orban svoj mandate iskoristio za ideologizaciju mađarske politike i društva, stavljajući naglasak na konzervativnu, katoličkui nacionalističku retoriku. Vidi: V.Obućina: Parlamentarni izbori u Mađarskoj: potvrda Fideszove dominacije, Političke analize, Vol.5 No.18 Lipanaj 2014. Str. 46-50. dostupno u pdf na: <https://hrcak.srce.hr/144811> (02.10.2018.)

migranata u zemlju, pokrenula referendum sa ciljem odbijanja migrantskih kvota EU, te da je od 2016. g. sponzorirala obimnu kampanju informisanja javnosti o isticanju svog stava o migracijama i njenoj odlučnosti da odbrani Mađarsku protiv spoljnih snaga, uključujući Brisel, UN i američkog filantropa George Sorosa.²⁶⁰

Gotovo identične konstatacije se navode i u izvještajima o islamofobiji u Evropi agencije SETA, gdje se između ostalog navodi da je od nastanka migrantske krize, debata o islamu postala jedna od najistaknutijih i sveprisutnih tema u mađarskoj politici i medijima, gdje vodeća Fidesz partija nastoji prikazati islam i muslimane kao egzensticijalnu prijjetnju zemlji i “zapadnoj kulturi.”²⁶¹

Stoga ne čudi da, pri takvoj jednoj kampanji straha, nepovjerenja i stigmatiziranja migranata, prevashodno muslimana, ni Mađarska nije lišena pojave prisutne i u nekim drugim državama Unije, a koja je vezana za precjenjivanje njihovog ukupnog broja u vlastitim zemljama, pa je tako, prema IPSOS istraživanju s kraja 2016. g., javno mnijenje u Mađarskoj ocijenilo da je u zemlji 6% muslimana, što je znatno više od 0,1% koliko se navodi u istraživanju kao trenutno stanje, a na pitanje porasta do 2020. g., procjena se kreće čak do 14%, dok eksperti smatraju da neće uopće doći do značajnijih promjena procenta od 0,1%.²⁶² Kako su u “strahu velike oči”, tako je i Fidesz iskoristio, ali i dodatno podgrijao zabrinutosti Mađara izazvane migrantskom krizom, što je rezultiralo ujedno i najvećim u Evropi, procentom – 72%, “negativnog pogleda” na muslimane, kako se navodi u istraživanju PEW Research Centra iz 2016. godine.²⁶³

Sa velikim prilivom migranata, lider Fidesza, ujedno i mađarski premijer se retorikom i akcijama na terenu, nastojao prikazati zaštitnikom kršćanske Evrope od islamske invazije, ponavljajući mantru da je islam u suprotnosti sa njenom evropskom kršćanskom kulturom. Oštrina antimigrantske i antiislamske kampanje nije splašnjavala ni nakon zatvaranja “balkanske rute” (podizanje ograde na mađarskoj granici i sporazuma EU-Turska), što je

---

²⁶⁰Retorika korištena u pomenutoj kampanji je izazvala zabrinutosti na nacionalnom i međunarodnom nivou, jer je ista direktno doprinosila izazivanju vjerske i etničke netrpeljivosti, zbog čega je od strane Visokog komesara za ljudska prava UN-a, izdato i saopštenje u kome je Orbana retorika ocijenjena rasističkom i obmanjivačkom.

Vidi:<https://www.osce.org/odihr/elections/hungary> & <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22765&LangID=E> (03.10.2018.)

²⁶¹Vidi: SETA European Islamophobia Report 2016 – Islamophobia in Hungary, National Report 2016, dostupno na: <http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2016-reports/> (03.10.2018.)

²⁶²Istraživanje je pokazalo široko rasprostranjenu pojavu precjenjivanja broja muslimana, gdje je npr. broj muslimana u Poljskoj ocijenjen na 7%, u Nizozemskoj 19%, Njemačkoj 21%, ili u Francuskoj 31%, a u stvarnosti su to procenti od 0,1%, 6%, 5%, odnosno 7,5%, Vidi: Ipsos MORI, “Perceptions are not reality. What the World gets wrong”, dostupno na: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-04/ipsos-mori-highlights-dec-2016.pdf> (03.10.2018.)

²⁶³Vidi: Pew Research Center, Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs, <http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/> (03.10.2018.)

vremenom prihvaćeno od širokog sloja mađarskih građana, a što je u konačnici, potencirano i izbornoj kampanji za parlamentarne izbore u 2018. g. (po ocjeni OSCE-u bila ksenofobična i u istoj je prevladavala retorika zastrašivanja), te Orbanu i njegovom Fideszu osiguralo apsolutnu pobjedu.

Od samog početka migrantske krize, kroz oštrantimigrantsku retoriku i zastraživanje Mađara islamom i muslimanima, gradnju “žilet ograde” na mađarskoj granici, odbijanje EU kvota za relokaciju migranata iz Grčke i Italije, te organizaciju referenduma za podršku odbijanju kvota, podnošenje tužbe Sudu pravde EU zbog neslaganja sa migrantskim kvotama, provođenje kampanje “Stop Sorošu” i donošenja kontraverznih zakona u vezi migracija kojim se između ostalog kriminaliziraju aktivnosti NVO koje pomažu izbjeglice...,²⁶⁴ samo su neke od aktivnosti aktuelnih mađarskih vlasti, mađarskog premijera i lidera Fidesza Viktora Orbana u sklopu provođenja antimigrantske agende, a za koju ovaj političar sve više ima podrške i u drugim zemljama Unije, postajući na neki način “etalon” antimigrantskog diskursa nove evropske desnice.

Slika 12. Orbanove izjave u mađarskom Parlamentu²⁶⁵

Ostaje da se vidi da li će EU uspjeti u narednom periodu “disciplinirati” Orbana kroz već pokrenute postupke (između ostalih kritika Unije ka Mađarskoj je i tužba EK na Sudu Pravde EU zbog odbijanja kvota relokacije izbjeglica, tužba zbog neusklađenosti mađarskog zakona o azilu i povratku imigranata sa evropskim, upozorenje zbog usvajanja zakona “Stop Sorošu”, te aktiviranje člana 7. Ugovora o EU zbog drastičnog kršenja demokratskih vrijednosti Unije), ili će Orban izgraditi panevropski antimigrantski pokret koji bi mogao već na izborima za Evropski parlament 2019. g. preuzeti značajniju ulogu u donošenju i provođenju Odluka Unije.²⁶⁶

²⁶⁴Odgovarajući na paket kaznenih zakona upućenih u Parlamentu kojima se kriminalizira rad vezan za migracije od strane aktivista i nevladinih organizacija, direktor Europe Amnesty International, Gauri van Gulik je rekao: "U svojoj očajničkoj želji da Mađarsku načine najnepristupačnijom teritorijom za tražioce azila i izbjeglice u Evropi, mađarska vlada je otišla korak dalje, te poduzela korake da netoleranciju, ksenofobiju i rasizam, na neki način ugradi u zakon, odnosno da je legitimira. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/05/hungary-laws-are-cruel-attempt-to-criminalize-those-helping-asylum-seekers/> (03.10.2018.)

²⁶⁵Izjave date u mađarskom Parlamentu 12.06.2017., komentarišući „zabrinutosti Brisela“ povodom presude mađarskog suda u slučaju migranta Ahmeda H., a koji je zbog sukoba sa mađarskom policijom prilikom ilegalnog prelaska granice u septembru 2015. osuđen na 10 godina zatvora pod optužbom za teroristički napad.

²⁶⁶Orban se može smatrati i “zaslužnim” za sve češću upotrebu novog političkog termina “orbanizacija”, što govori i o čvrstoći njegove politike i stava spram briselske administracije, dok ga pojedini predstavnici evropske desnice nazivaju “političkim uzorom”, npr. Mateo Salvini, lider italijanske radikalno desne “Leage” sa kojim je Orban sklopio “Anti-migracionu koaliciju”, Vidi: “Italija i Mađarska, zajedno protiv

4.1.7. Slovačka – “Narodna partija Naša Slovačka”(L'udova strana Naše Slovensko-LSNS)

Radikalno desna politička partija u Slovačkoj,²⁶⁷ osnovana 2011. g. na čijem je čelu Marian Kotleba, koji je poznat po svojim pronacističkim stavovima.²⁶⁸ Prvi značajniji uspjeh Kotleba je ostvario na regionalnim izborima iz novembra 2013. g., kada postaje guvernerom slovačke regije Banske bistrice, kada je na svojoj antiromskoj kampanji osvojio čak 55,5% glasova, što je izazvalo zabrinutost demokratske javnosti, kao i određenih jevrejskih organizacija koje su pozvale na zabranu neonacističkih partija.²⁶⁹ Svakako značajniji uspjeh stranka doživljava na parlamentarnim izborima iz marta 2016. g. kada osvajaju 8,% glasova i ukupno 14 mandata u slovačkom Parlamentu. Ulazak ultra-desničarske i neo-nacističke stranke u Parlament Slovačke, zemlje članice EU je predstavljao svojevrsan politički šok u zemlji, a također je izazvao i značajnu pažnju u samoj Uniji.

Sama stranka je od njenog osnivača opisana kao politička partija koja se zasniva na tri ključna principa: nacionalnom, kršćanskom i socijalnom, te kao takva, po Kotlebi, predstavlja jedinu realnu alternativu i opziciju korumpiranom i kriminalnom “demokratskom” sistemu koji je na vlasti. On također otvoreno navodi, da stranka nastavlja na ostavštini slovačkih nacionalnih heroja, među kojima je i Jozef Tiso. U svom program između ostalog mogu se naći i otvoreni ksenofobni stavovi, prevashodno usmjereni protiv romske populacije. Tako se na oficijelnoj web stranici partije mogu naći i peticije za istupanje Slovačke iz NATO-a, kojeg smatraju terorističkom organizacijom, te iz EU, a u njenom program se po ovom pitanju zagovara vojna neutralnost, kao i očuvanje Slovačke kao nacionalne, pod kontrolom Slovaka, a nikako u službi stranaca, imigranata i etničkih manjina. Ono što također naglašavaju i što koriste kao instrument za privlačenje pristalica, jeste zalaganje za suzbijanje socijalnih

---

migranata”<https://www.dw.com/bs/italija-i-ma%C4%91arska-zajedni%C4%8Dki-protiv-migranata/a-45291618> (03.10.2018.)

²⁶⁷Slovačka je članica EU od 2004., ima oko 5,4 miliona stanovnika, od čega je 3,4% stranaca. U špici migrantske krize 2015. godine zaprimila je 820 migranata od kojih je 330 podnijelo zahtjev za azil u Slovačkoj. Vidi:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do&http://www.europarl.europa.eu/external/html/welcomingeuropa/default_hr.htm (03.10.2018.)

²⁶⁸Kotleba je prije osnivanja LSNSje svoju političku aktivnost započeo 2003.,kao vođa ekstremističke i neonacističke organizacije „Slovačko zajedništvo“ koje preraslo u stranku, ali je 2007. zabranjena od strane slovačkog Vrhovnog suda.Njegova nova stranka je također pronacistička, koja između ostalog veliča period Slovačke iz 2.s.r, pod predsjednikom Jozefom Tisom, te se protivi NATO, SAD, EU.

²⁶⁹Predsjednik “Evropskog Jevrejskog Kongresa” Moshe Kantor je povodom Kotlebine pobjede, pozvao evropske zvaničnike da odlučnije djeluju ka ukidanju neonacističkih pokreta i stranaka, naglašivši kako “neonacisti bilježe mnoge političke pobjede i kako koriste demokratski system protiv demokratije”, te da se ovakvim pojavama treba suprotstaviti dok ne bude kasno. Vidi: http://www.timesofisrael.com/neo-nazis-victory-in-slovakia-spurs-jewish-call-for-action/?fb_comment_id=607671255960246_5226881 (03.10.2018.)

davanja, odnosno ukidanje preferencijalnog tretmana, kako kažu, “svih socijalnih parazita, uključujući ciganske parazite”²⁷⁰

Bez obzira što je u Slovačkoj veoma mali broj migranata (ispod 1%što je jedna od najnižih stopa u EU), te što u špici migrantske krize 2015.g., ista nije bila pod pritiskom podnosioca azila (minoran broj – 330), ipak je, kao i u drugim zemljama Unije u tom periodu i godinama poslije, migracija i u Slovačkoj bila jedna od najčešće pominjanih tema u toku slovačkih parlamentarnih izbora iz marta 2016.g., te je i znatno uticala na rezultate istih. Pored toga, mnogi glavni političari u Slovačkoj učinili su da migracija postane srž njihove izborne strategije, a kao rezultat toga je bio da je Kotlebina LSNS, krajnje desničarska ekstremistička neonacistička stranka osvojila mjesta u slovačkom Parlamentu, što joj nije uspjelo na izborima iz 2012.g., kada je osvojila samo 1,6% glasova. Još tada su Kotlebini ekstremisti bili na margini i nisu se doživljavali kao neku opasnost, te su njihov rasistički, antisemitski i antiromski ekscesi na neki način tolerisani. Međutim od 2016.g., oni “sjede” u Parlamentu, te sada već predstavljaju ozbiljnu prijetnju po demokratske vrijednosti Slovačke, a time i EU čija je članica.²⁷¹

Neophodno je napomenuti i činjenicu da je i u slučaju Slovačke, ukupno antiimigrantsko raspoloženje koje je nastalo u Evropi 2015.g., a koje se nije znatno popravilo niti u godinama koje su slijedile, je uticalo i na mainstream stranke, tako da su i njihovi narativi postali znatno više obojeni ksenofobnim bojama. Tako je i slovačka politička elita došla u “sukob” sa EU, odbijajući prihvatiti i implementirati evropske relokacijske migrantske kvote iz 2015.g., a na unutarnjem planu, rekli bi, na talasu široko rasprostranjene islamofobije u zemljama Unije, koja je naišla na plodno tlo i u samoj Slovačkoj,²⁷² su doveli do usvajanja kontraverznog zakona kojim se muslimanskoj zajednici u Slovačkoj postavljaju nepremostive prepreke za njenu zvaničnu registraciju.²⁷³ Na žalost, još jednom se pokazalo da jednom pušten “ksenofobni duh iz boce” se teško može vratiti nazad u istu!

---

²⁷⁰Stranka se u svom programu još zalaže i za zabranu prodaje zemljišta strancima, te znatno jaču kontrolu imigracija i viznu politiku. Vidi: People's Party Our Slovakia, Our program-Ten Commandments of our Party, dostupno na: <http://www.naseslovensko.net/en/our-program/> (03.10.2018.)

²⁷¹Neposredno nakon izbora u Kotlebina LSNS je organizovala vlastite „sigurnosne patrole“ u vozovima sa ciljem zaštite domaćeg stanovništva, koje po njima nije u stanju osigurati oficijelna policija. Povod je bio huliganski napad od strane pripadnika romske zajednice na 21-šnju djevojku u vozu u blizini mjesta Levice. Kako bi spriječili daljnju samovolju LSNS-a, donesen je zakon o zabrani ovakvih i sl. aktivnosti Vidi: BBS News, „Slovakia to ban far-right train patrols by vigilantes”dostupno na:<https://www.bbc.com/news/world-europe-37120830> (03.10.2018.)

²⁷²Vidi: Islamic Foundation in Slovakia, Report: Islamophobia in Slovakia, Alternative report for the 94th session of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), Bratislava 2017., dostupno na:https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/SVK/INT_CERD_NGO_SVK_29437_E.pdf (03.10.2018.)

²⁷³Slovačka je donijela zakon kojim se za zvanično priznavanje islam kao religije u doglednoj budućnosti dovodi u pitanje, odnosno postaje nemoguće jer prema istom, da bi se to desilo, mora postojati najmanje 25-50 hiljada članova te zajednice, dok se u Slovačkoj taj broj kreće od 2-5 hiljada u zavisnosti da li je to vladina procjena ili procjena predstavnika muslimana iz Slovačke, što u mnogome otežava život ove zajednice jer npr. nisu u

4.1.8. Češka - „Stranka slobode i direktne demokratije“ (Svobody a přímé demokracie- SPD)

Politička partija u Češkoj,²⁷⁴ osnovana 2015. g. od strane kontroverznog Tomia Okamure, japansko-češkog političara, koji je ujedno i lider stranke.²⁷⁵ Baš kao i drugdje širom Unije, i Češka je 2015. g. zahvaćena plimom antiimigrantskih osjećaja koji je polahko ali sigurno postao dominantnim političkim narativom u zemlji. I ako nije bila zahvaćena izbjegličkim valom, nije bila na glavnoj migrantskoj ruti, niti ciljanim krajnjim odredištem migranata, migrantska kriza je i u Češkoj u velikoj mjeri imala uticaja na javno mjenje, političke partije, njihove programske i izborne agende, te svakako na odnose Češke, kao članice Unije spram same Unije.

Kao i drugdje i u Češkoj raste antimigrantsko raspoloženje, strahovi od terorizma, ksenofobija i govor mržnje u javnim medijima, a posebno na internet i društvenim mrežama, stigmatizacija migranata, posebno muslimana uz preuveličavanje njihovog prisustva u zemlji. Tako ranije pomenuto IPSO istraživanje iz 2016. g., donosi podatak da Česi smatraju da u zemlji ima 3% muslimana, dok je stvarni broj manje od 0,1%, što govori u prilog tome koliko se i u ovoj zemlji podleglo općoj antiimigrantskoj i antiislamskoj histeriji. U prilog tome ide i podatak iz istraživanja u vezi prisutnosti govora mržnje na društvenim mrežama u Češkoj u periodu juni-septembar 2015. g., usmjerenog na migrante i muslimane, u kojem se iznose podaci da je u posmatranom periodu zabilježeno 49 hiljada komentara usmjerenih na “Islam” i 88 hiljada na “migracije” (od ukupnog broja su 83% negativni), gdje se dalje navodi da se oko 30-40% komentara preklapa, te se zaključuje da se antiimigrantski stavovi

---

poziciji imati niti javne prostorije za molitve –džamije i sl. Vidi: Slovakia's deplorable move to criminalise Islam, dostupno na: <https://www.alaraby.co.uk/english/Comment/2018/9/18/Slovakias-deplorable-move-to-criminalise-Islam> (03.10.2018.)

²⁷⁴Članica EU od 2004.g., sa ukupnim brojem stanovnika oko 10,5 miliona, od čega je oko 4,4% stranaca, od toga je muslimana manje od 0,1%. U špici migrantske krize 2015.g., imala je 3644 migranta od kojih je 1515 podnijelo zhtjev za azil. Vidi: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_pop3ctb&lang=en%20&http://www.europarl.europa.eu/external/html/welcomingeurope/default_hr.htm (05.10.2018.)

²⁷⁵Sin češke majke i japansko-korejskog oca, pretrpio je rasističko nasilje u Japanu i Češkoj, koje je bilo tako ozbiljno da mu se razvilo mucanje i mokrio je u krevet do 14. godine. Odrastao je u obe zemlje, a jedno vrijeme je u Japanu prodavao kokice u bioskopima, te vodio putničku agenciju koja je plišane igračke klijenata vodila u obilzake po Češkoj. Prvi put u Parlament Češke je izabran 2013. kao član stranke “Zora” koja se zalagala za direktno biranje političara na većinu funkcija, ali je zbog neregularnosti u partijskim finansijama kasnije izbačen. Također prije osnivanja stranke, nije proznatljiv po radikalnim i antiimigrantskim stavovima. Tako je npr. 2011.g. bio predsjednik komisije za izbor Mis strankinja u Češkoj, a 2013.g. je objavio sliku svoje djevojke Čehinje kako u islamskoj odjeći ulazi u džamiju u Londonu, te uz pohvalu pomoći koja mu je tu ukazana, sve opisao kao “fino iskustvo” Vidi: <https://www.reuters.com/article/us-czech-election-farright/far-right-scores-surprise-success-in-czech-election-idUSKBN1CQ0T3&https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-10-13/xenophobia-victim-poised-to-boost-czech-far-right-in-parliament> (10.10.2018.)

uglavnom ispoljavaju u antiislamskim i obrnuto, kao i da neki akteri upravo pokušavaju koristiti strah od migranata da propagiraju islamofobiju i obrnuto.²⁷⁶

Na ovo je upozoreno i u izvještaju agencije SETA o islamofobiji u Češkoj iz 2015. g., kada navode da je u glavama mnogih, s početkom migrantske krize, dominiralo mišljenje da su migranti samo muslimani i argument protiv imigracije i politike azila postali su isto što i argument protiv muslimana i islama.²⁷⁷ Stoga ne čudi činjenica da je, prepoznavši “potencijal migrantske krize” za političku promociju, Okamura sa svojom novoosnovanom SPD, promijenio politički diskurs, te koristeći se oštrim govorom mržnje okrenuo se antimigrantskim, antiislamskim i antievropskim temama. Ovakvi stavovi su posebno došli do izražaja u kampanji za parlamentarne izbore u oktobru 2017. g., kada je SPD na agendi zasnovanoj na ksenofobiji i islamofobiji, islustrvanoj i u stranačkom izbornom sloganu “Ne islamu, ne terorizmu”, tražeći zakonsku zabranu islama, nastavila da potencira islamofobičan stav da islam nije religija i da stoga ne zaslužuje ustavnu zaštitu kao druge religije, na izborima osvojila 10,6% glasova, što joj je donijelo 22/200 mandata u češkom Parlamentu, a njen lider Okamura, čak biva izabran za potpredsjednika Poslaničkog doma u češkom Parlamentu, čime je na svojstven način potvrđen legitimitet njegove radikalne programske agende.²⁷⁸ Da su migracije bile među glavnim temama izborne kampanje navodi se i u izvještaju OSCE o parlamentarnim izborima u Češkoj, kao i u analizi agencije “Freedom House”, uz zapažanje uspjeha SPD stranke ističući da je isti zasnovan na oštrim implikacijama protiv imigracije i establišmenta.²⁷⁹

Analizirajući sveukupnu češku političku scenu, neophodno je istaći još jednu karakteristiku perioda tokom i poslije “stišavanja migrantske krize”, prisutnu u Češkoj kao i u drugim zemljama Unije, a to je zaoštavanje antiimigrantskih stavova i mainstream političkih partija, što je slučaj i sa Češkom, kao članicom Unije, ali i “Višegradske grupe”, što je dovodi u konfrontaciju sa institucijama Unije, odbijajući prihvatiti, odnosno u potpunosti

---

²⁷⁶Vidi: Hrdina, Matouš. 2016. "Identita, aktivismus a nenávist – Nenávistné projevy proti migrantům na Facebooku v České republice v roce 2015." *Naše společnost* 14 (1): 38-47, <http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2016.1.14.265>. (10.10.2018.)

²⁷⁷Vidi: SETA European Islamophobia Report 2015, dostupno na: http://www.islamophobiaeurope.com/reports/2015/en/EIR_2015_CZECH_REPUBLIC.pdf (10.10.2018.)

²⁷⁸Više o kampanjama SPD ali i drugih stranaka u Češkoj vođenih za parlamentarne izbore iz oktobra 2017., te primjere ksenofobije i islamofobije u istima vidi: SETA European Islamophobia Report 2017, dostupno na: <http://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2018/04/CzechRepub.pdf> (10.10.2018.)

²⁷⁹Poznata je oštra antimigrantska, ali i ksenofobna i antiislamska retorika predstavnika SPD, kao i njihovog lidera Okamure. Među mnoštvom takvih izjava su i one sekretara stranke SPD-a Jaroslava Stanika, kada je u restoranu parlamenta pod utjecajem alkohola izjavio da je “*Jevrejima, ciganima i homoseksualcima mjesto u plinskim komorama*”, što je kasnije negirao, ili ona Okamurina kada je u jeku kampanje za izbore, pozvao Čehe da prestanu da jedu kebab i da šetaju svinje pored džamija. Vidi: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/czech-republic&https://www.osce.org/odihr/elections/czech-republic/375073?download=true>(10.10.2018.)

implementirati evropske relokacijske migrantske kvote iz 2015. g., pri čemu je do novembra 2017. g. prihvaćeno 12 od ukupno 2691 migranta koliko joj je dodijeljeno.

Sve navedeno vodi potvrdi da su se dugogodišnje etablirane političke stranke našle pod pritiskom predstavnika nove evropske desnice, te zarad očuvanja biračke podrške i pozicija u vlasti i same preuzimaju dijelove njihovih agendi i političke retorike. Hoće li Češka ostati u budućnosti prepoznatljiva po konferenciji “Forum 2000” čiji je idejni tvorac Vaclav Havel, na koji dolaze ljudi iz cijelog svijeta, na kojem se zagovara mir, međureligijski dijalog, ljudska prava, solidarnost i tolerancija prema drugima i drugačijima ili će Češka Miloša Zemana, Andreja Babiša i Tomia Okamure organizovati neke nove forume, kao onaj iz decembra 2017. g., kada su se u Pragu, pod geslom “Za Evropu suverenih nacija”, okupili lideri nove evropske desnice promovisući neke nove ideje zasnovane na nativizmu, ksenofobiji, islamofobiji...ostaje da se vidi!

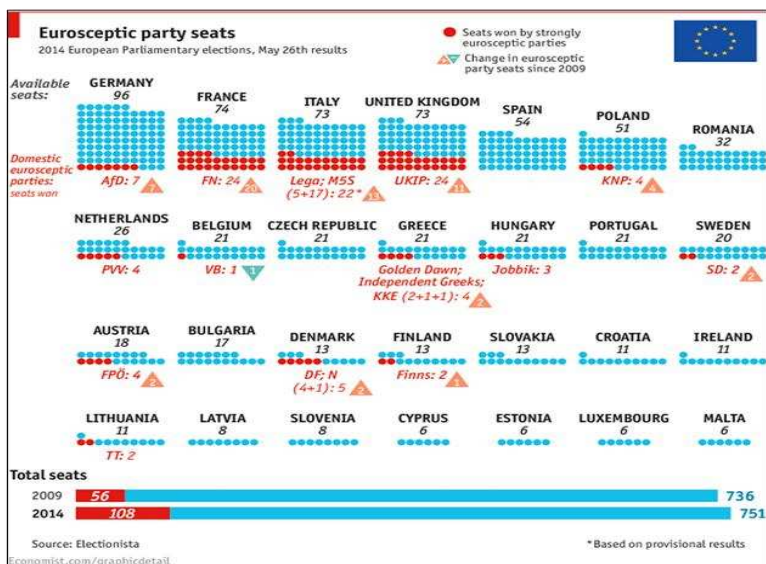
4.1.9. Evropski Parlament (EP)

Evropski parlament je tijelo EU, sa zakonodavnim, kontrolnim i proračunskim ovlaštenjima. Osnovan je 1952. g. kao Zajednička skupština Evropske zajednice za uglj i čelik, koja 1962. g. biva transformisana u Evropski parlament. Od 1979. g., svakih pet godina, se održavaju direktni izbori za EP, na kojima se direktnim izborom glasači u zemljama članicama biraju 751 zastupnika.²⁸⁰ Posljednji, osmi po redu, održani su 2014. g., na kojima su stranke krajnje desnice ostvarile značajan uspjeh, te su ovi izbori i prije objavljivanja službenih rezultata, od strane znatnog broja medija ocijenjeni kao „politički potres“ i pobjeda desnice.²⁸¹ Izbori su pokazali rast protivevropske klime i pad podrške mainstream strankama, ali to se donekle može pripisati i vrlo niskoj izlaznosti „redovnih“ birača, čime se ostavlja prostor „ostraćenim manjinama“, onima koji podržavaju radikalne opcije, kao i tome da su birači, smatrajući izbore za EP drugorazrednim, manje važnim od nacionalnih, spremni izraziti radikalnije stavove, rasterećeni kalkulacijama kakvim se redovno rukovode na nacionalnim izborima.

---

²⁸⁰ Više o EP vidi: Evropska unija, Evropski parlament, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-parliament_hr (10.10.2018.)

²⁸¹ Izbori 2014. su ojačali populističke, protivuseljeničke i protivevropske stranke poput francuske Nacionalne fronte (NF) i Stranke nezavisnosti Ujedinjenog Kraljevstva (UKIP), dok je Alternativa za Njemačku (AfD) kao debitant, ostvarila impresivan rezultat. Za razliku od radikalne ljevice koja je birače mobilizirala prevashodno na osnovu otpora mjerama štednje, dotle su stranke sa druge strane ideološkog spektra to učinile na osnovama borbe protiv migracije i evropskih integracija. Vidi: A. Krouwel, Y. Kutiyanski (2014): Izbori za Evropski parlament 2014: rezultati i implikacije za evropsku politiku.

Graf 13. Pregled osvojenih mjesta u EP na izborima iz 2014. godine od strane radikalno desnih, euroskeptičnih stranaka u odnosu na broj nacionalnih mandata.

Međutim, ako se uzme u obzir da je nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, uloga EP ojačana dodjeljivanjem određenih ovasti Parlamentu, kao npr. regulacija zajedničkog tržišta,

sloboda kretanja unutar Unije ili pak donošenje godišnjih proračuna, a što je možda i najvažnije, izbor predsjednika Evropske komisije, to odnos snaga u Parlamentu čini značajnijim nego što je to ranije bio, odnosno, nego je to kod većine građana Unije prisutno. Trenutni odnos snaga u EP je takav da radikalna desnica ipak ne može bitno uticati na kreiranje politika i donošenje odluka u Parlamentu. Činjenica je da su zastupnici u EP svrstani u „klubove“ koji su konstituisani prema političkom opredjeljenju, a ne prema nacionalnoj pripadnosti, u stvarnosti je dovela do toga da npr. niti sve radikalno lijeve, niti radikalno desne, euroskeptične, odnosno populističke partije ne pripadaju istom klubu, što opet, trenutno, niti jednoj „radikalnoj opciji“ ne osigurava dovoljnu većinu za provođenje svojih ideja i politika.²⁸²

Već duži period, Evropskim parlamentom „dominira“ klub zastupnika „Evropske pučke stranke (kršćanski demokrati) - EPP“, koji se zalaže za ujedinjenu Evropu, zasnovanu na vrijednostima ljudskog dostojanstva, slobode, ljudskih prava, vladavine prava, solidarnosti i supsidijarnosti. Međutim, zanimljiva je i činjenica da u pomenutom klubu, koji je sa 219/751 članova i najveći je klub u EP, skupa „u klupama“ sjede predstavnici Merkelinog „CDU“ i Orbanovog „Fidesza“, čiji su pogledi na uzroke i načine upravljanja migrantskom krizom i migracijama u Uniji, kao jednim od pitanja na kojima se testira stabilnost i budućnost Unije, dijametralno suprotni. Po svojim stavovima u pogledu migracija, ali i drugim pitanjima kao što je tretiranje pravosuđa, te isticanje nacionalizma i euroskepticizma, članovi kluba EPP iz reda Fidesza bi, kud i kamo više odgovarali profilu kluba zastupnika „Evropa nacija i sloboda“ (ENF), a koji na izvjestan način predstavlja radikalnu desnicu u EP.²⁸³ Nadalje,

²⁸² Zastupnici Evropskog parlamenta su podijeljeni u 8 zastupničkih klubova i nezavisne poslanike, Vidi: <http://www.europarl.europa.eu/meps/hr/crosstable.html> (10.10.2018.)

²⁸³ U klubu ENF koji broji 34 člana su između ostalih i predstavnici austrijske FPO, italijanske NL, holandske PVV, francuskog FN, dok je na njihovoj oficijelnoj stranici navedeno između ostalog i da žele Evropu

krajnja euroskeptična stranka UKIP, zaslužna za Brexit, se pak nalazi u sastavu kluba zastupnika „Evropske slobode i demokratije“ (EFD²), gdje je i preostali predstavnik njemačke AfD, dok je npr. poljska PiS u sastavu kluba „Evropskih konzervativaca i reformista“ (ECR). Iz navedenog se jasno vidi da je radikalna desnica, pored činjenice da formalno zastupaju slične stavove u pogledu odnosa spram „otuđenih briselskih elita“, migracija, eura... ipak poprilično „razjedinjena“ u EP i još uvijek ne predstavljaju ozbiljniju prijetnju funkcionisanju Evropskog parlamenta.

Ipak, od posljednjih izbora za EP iz 2014. g., mnogo toga se desilo u Uniji i njenim zemljama članicama, a što je imalo uticaja na rast i jačanje nove evropske desnice širom Unije. Forsirajući nativizam, dajući prednost nacionalnim suverenitetima naspram nadnacionalnih EU zakona i daljnjeg produbljivanja Unije, suprotstavljajući se euru..., a posebno promovirajući oštru migrantsku politiku, prevashodno spram muslimana, nova evropska desnica je zavrijedila nove glasove na nacionalnim nivoima. Svjesni toga, lideri partija nove evropske desnice organiziraju zajedničke sastanke širom Evrope, dogovaraju zajedničke nastupe, potpisuju antimigrantske koalicije, te najavljuju jačanje međusobne saradnje i nastupa na predstojećim izborima za EP, planirane za maj 2019. g., kako bi ojačali svoju poziciju u EP do te mjere, da postanu relevantan faktor kreiranja budućih politika Unije.²⁸⁴

---

suverenih država, da su naše evropske kulture, naše vrijednosti i sloboda pod napadom i da su ugrožene diktatorskim ovlašćenjima Evropske unije, kao i masovnim imigracijama, otvorenim granicama i jedinstvenom evropskom valutom, poručujući slikovito da „jedna veličina ne odgovara svima“. Vidi: <https://www.enfgroup-ep.eu/about/> (10.10.2018)

²⁸⁴ Vidi: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/salvini-uskoro-cemo-s-orbanom-vladati-evropom> (15.10.2018.)

ZAKLJUČAK

Historija Evrope je iskovana u ognju rata, a nasilje koje je bivalo uzrokom, ali i pratilo društvene promjene na terenu, prihvaćano je kao nešto nužno, legitimno i bez kojeg ne bi niti bilo promjena. Tako evropska historija pamti Aleksandra Makedonskog i njegove pohode, Rimsko carstvo i njegove legije, ali i varvarske invazije, muslimansku Španiju i inkviziciju, krstaške pohode, kao i „stogodišnje“, „tridesetogodišnje“ ili „sedmogodišnje“ ratove, Hugenotske ratove, kao i ratove „dviiju ruža“. Historija Evrope je zabilježila i Otomanske prodore u Evropu, kao i francusku revoluciju i Napoleonova osvajanja, te periode i događaje iz novije historije, kao što su evropska kolonijalna osvajanja, pojava fašizma i nacizma, te 1. i 2. Svjetski rat, posebno bitne po Evropu „današnjice“ i još više Evropu „budućnosti“, zbog iskustva i sjećanja koja iz istih proizilaze. Kroz sva ta „krvava“ iskustva, Evropa se mijenjala, gradila, jačala, ali i slabila, upoznavala „sebe“, ali i „druge“, prihvatala, odbacivala ali i otimala... Iznurena od stalnih sukoba prožetih „darvinističkim“ obrascem, posebno onih iz prve polovine 20. stoljeća, koji su doveli do gotovo potpune dehumanizacije pojedinih evropskih naroda, te nestanka drugih, odlučila je krenuti u drugom smjeru, smjeru izgradnje mira, povjerenja, solidarnosti i prosperiteta između evropskih naroda i država. Tako je pokrenut projekat „Evropske zajednice za uglj i čelik“.

Ono što je sredinom prošlog stoljeća započelo kao isključivo ekonomska unija, vremenom se razvijalo, izrastajući u današnju organizaciju koja obuhvaća brojna područja politika, od klimatskih pitanja, zaštite okoliša i zdravlja do vanjskih poslova i sigurnosti, pravosuđa i migracija... Evropska unija je danas najveće jedinstveno tržište na svijetu koje omogućava slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala i koje je sa oko 22% udjela u ukupnom svjetskom BDP odmah iza SAD. Unija je lider na polju istraživanja i inovacija, najveći donator humanitarne i razvojne pomoći u svijetu, gdje je prepoznata i kao svojevrsna „normativna sila“, što je vrlo često postavlja u ulogu korektiva međunarodnih odnosa u današnjem globalizovanom svijetu, a u isto vrijeme i svojevrsan magnet svima onima koji teže vrijednostima kao što su sloboda, sigurnost i svekoliki prosperitet.

I ako je od samog početka, od prvobitnih 6 zemalja, Unija kontinuirano jačala i razvijala se, što je dovelo do brojke od 28 članica, a historijski gledano, do toga da Evropa živi već sedmu deceniju mira i prosperiteta, što je nezabilježeno u njenoj historiji, sav taj proces nije uvijek tekao glatko, odnosno bez problema i izazova. Posebno značajni izazovi po Uniju i u dosta kratkom vremenu su nastupili u 21. stoljeću, kada se Unija susreće sa izazovima „globalnog rata protiv terorizma“, svjetske finansijske krize, porasta euroskepticizma i nacionalizma među njenim članicama, porasta populizma i jačanja

radikalno desnih pokreta i stranaka, te posebno značajnim izazovom velike migrantske krize koju je Uniju zadesila 2015. godine, dosežući epske razmjere, pri čemu je u Uniju iste godine ušlo više od milion imigranata. Velika većina ih je stigla iz pretežno ratovima razorenih muslimanskih društava, koje je nekada ranije „devastirao“ upravo evropski kolonijalizam, a potom dokrajčio američki intervencionizam, te stoga i ne čudi što su grijesi i aveti neprincipijelnih politika iz prošlosti došli na naplatu, odnosno na vrata Evrope.

Takva situacija biva uzrokom i nastanka određenih antimigrantskih pokreta i stranaka, odnosno promjene političkog diskursa i agende, od ranije formiranih populističkih i euroskeptičnih stranaka, koje su nakon fokusa na pitanja, globalizacije, terorizma, ekonomske krize ili pak opravdanosti eura, na pitanju migracija prepoznale potencijal za svoj daljnji i značajniji politički uspjeh. Radikalnim kampanjama i oštrom antimigrantskom retorikom, populističke i radikalno desne opcije, preuzimaju političku inicijativu, te antimigrantske debate dovode sa margina društva u samo središte političkog diskursa, usljed čega i tradicionalne mainstream partije, u nastojanju da spriječe dalje erozije svoje izborne baze, i same preuzimaju određene elemente ove retorike i pratećih ideja, čime na izvjestan način, daju svojevrsan legitimitet politikama i ideologijama koje dolaze od strane nove evropske desnice (NED).

Kako je većina migranata-tražitelja azila dolazila iz muslimanskih društava, to se u velikoj mjeri antiimigrantska kampanja poistovijetila sa antiislamskom, a ksenofobija poprimila oblik islamofobije. Posebno intenzivno korištenje antiimigrantske, odnosno antiislamske retorike biva u periodima izbornih kampanja kada predstavnici NED-e, s ciljem političke podrške i pobjede na izborima, potpuno svjesno i planski razvijaju mržnju prema muslimanima iskorištavanjem zabrinutosti kod građana usljed velikog kretanja migranata. Dajući rasni karakter kriminalitetu, odnosno povezujući islam, muslimane i migrante, po *defaultu* sa terorizmom, poredeći dolazak migranata u Evropu sa islamskom invazijom koja prijeti evropskom identitetu i Evropi zasnovanoj na kršćanskim vrijednostima, neodoljivo podsjeća na antiislamsku matricu uspostavljenu još iz doba krstaških pohoda, odnosno perioda muslimanskog prisustva u Evropi u periodu otomanske države, kada se tada, a i sada, stigmatizirajući „druge i drugačije“, te širenjem straha među vlastitim stanovništvom od islamske najezde, pokušavalo pridobiti što veća podrška za realizaciju vlastitih ciljeva.

Kako drugačije tumačiti kampanje u kojima se poručuju da „migranti nisu dobro došli, da na njih bi trebalo pucati“, da „Islam nije mjesto u Evropi“, da je „Islam ratoborna religija“, da je „Islam jednako mržnja i terorizam“, da je to „primitivna kultura...i ne može se ravnati prema evropskoj kulturi“, te da „Evropa mora biti kršćanska i bijela ili će propasti“... do da je na sceni buđenje, kroz historiju ukorijenjenog rasnog i antiislamskog diskursa

evropljana, koji je još od 2.Svjetskog rata bio svojevrsna tabu tema u Evropi, ograničena isključivo na marginalne političare s krajnje desnice, a od početka migrantske krize, retorika NED-e je sve više prožeta islamofobijom, radikalnija u sadržaju, ekstremnija u opsegu i snažnija u doseg, te kao takva i prihvaćene kako od „običnih građana“, tako i političkih lidera evropskih zemalja, onih sa zapada, isto kao i onih sa istoka Evrope.

I ako se određeni antiimigrantski „osjećaji“ u javnom diskursu javljaju još od 70-tih godina prošlog stoljeća, evidentna je činjenica da je NED-a tek sa migrantskom krizom iz 2015. godine, na antiimigrantskoj agendi, koristeći se ksenofobijom i islamofobijom, uspjela „mobilizirati“ kritičnu masu birača koji su, ukazujući joj povjerenje na izborima, omogućili da uđe u parlamente znatnog broja zemalja članica Unije – Njemačke, Francuske, Holandije, Švedske, Slovačke... ali postanu i partnerima ili nosiocima i same izvršne vlasti kao u slučaju Austrije, Italije, Mađarske ili pak Poljske, gdje su sa tih pozicija direktno uticali na donošenje određenih kontroverznih zakona usmjerenih na islam i muslimanske zajednice u zemljama članicama, a neke od njih su čak, zbog svojih oštrih antiimigrantskih stavova došli i u otvorene političke sukobe sa institucijama Unije, što je slučaj sa Poljskom, Mađarskom, Češkom i Slovačkom.

Da su kampanje zasnovane na ksenofobiji i islamofobiji, vođene od strane NED-e bile jako uspješne, pokazuju i nalazi različitih evropskih agencija koje u fokusu svoga rada imaju pitanja iz domena ksenofobije, rasizma, netolerancije, odnosno različitih oblika diskriminacije, a u kojima se ističe činjenica da su ksenofobija i islamofobija široko rasprostranjene pojave, ne samo u dogododšnjim članicama Unije i onim sa dugododšnjim prisustvom i velikim brojem migrantskog/muslimanskog stanovništva (7-8%), kao što su Francuska ili Njemačka, zapadnim i visoko razvijenim, već i onim istočnim, od skora članicama Unije i generalno sa zanemarivim brojem stranaca, posebno muslimana (0,1-0,4%), kao u primjeru Poljske, Mađarske ili Slovačke, gdje je ovakav fenomen nazvan „islamofobija bez muslimana“ ili pak „viralna islamofobija.“

Iako je, nakon 2015. godine broj migranata radikalno opao, problemi izazvani migrantskom krizom, te konceptualne podjele među zemljama članicama Unije u pogledu upravljanja migracijskom politikom, nisu niti blizu zajedničkog i održivoga rješenja. Podrška NED-i i dalje raste, a migracije, islam i muslimani su i dalje top tema i jedno od najosjetljivijih pitanja na kojem se testira mnogo šta: jedinstvo, solidarnost, proklamovane vrijednosti, pa gotovo i sami opstanak Unije u obliku kakva trenutno jeste. Upravo je migrantska kriza prikazala Uniju u jednom potpuno drugačijem svijetlu, kreirajući javni narativ u kojem nas slike iz Dresdena, Varšave, Kemnica, odnosno slike bodljikavih ograda

na državnim granicama, više podsjećaju na period i dešavanja iz sredine prošloga stoljeća, od kojeg su se upravo kroz izgradnju Unije evropska društva nastojala distancirati.

Kako bi izbjegli ponavljanje evropske historije, uvažavajući činjenice da je u Evropi već prisutan znatan broj migranata, da je evropska populacija sve starija s tendencijom da vrlo brzo postane „najstarije“ područje svijeta, da globalno gledajući evropska ekonomska snaga relativno slabi, što će se i nastaviti ako se ne riješi sve više izražen problem nedostatka radne snage za nesmetan razvoj evropskog tržišta, baš kako je to bio slučaj 60-tih godina prošlog stoljeća, neophodno je situaciju maksimalno „relaksirati“, te je iz „kaljuže“ populizma i teorija zavjera o nekakvim invazijama Evrope, gubitka nacionalnih suvereniteta i propasti evropske kulturne matrice, izvesti na čistac. Evropske demokratske snage se moraju odlučnije suprotstaviti povampirenim ideologijama koje dolaze od NED-e, te povratiti političku inicijativu koju su im u velikoj mjeri prepustile, a to će najbolje uraditi, ako ih „potuku na njihovom terenu“, na pitanju migracija, baš kao što su to uspjele odraditi po pitanju velike finansijske krize, koja je svojevremeno bila glavni argument u političkim pohodima NED-e.

Usljed činjenice da je malo vjerovatno da će se u skorije vrijeme doći do zajedničkog stava između kršćana i muslimana u vezi polaganja „prava na Evropu“ u pogledu teritorije, religije i na njoj zasnovanoj, kulturi i tradiciji, i ako je opće prihvaćeno da su korijeni evropskih naroda izvanevropski, da su obje religije „uvezene sa istoka“, te da su se na njihovim osnovama na evropskom tlu razvijale i kulturne matrice, čiji međusobni uticaj nije, taman i da je neko htio, mogao biti spriječen, neophodno se okrenuti rješavanju trenutnih problema, dok situacija nije izmakla kontroli.

Potrebno je posvetiti više pažnje dvosmjernom procesu integracije. S jedne strane bi trebalo prestati sa praksom miješanja socioekonomskih problema s pitanjem religije, odnosno prestati „kulturalizovati“, „religionizirati“, odnosno „islamizirati“ socijalne probleme. Obrazovanje bi trebalo preuzeti centralnu ulogu, kroz više inkluzivne programe, šireći znanja o različitim religijama i kulturama, te medijski raditi na razbijanju stereotipa spram pripadnika drugih rasa i kultura. S druge strane, muslimani i muslimanske zajednice, odnosno generalno etničke i druge manjine, moraju prestati negovati mentalitet žrtve, te umjesto povlačenja iz javnog prostora, društvene i političke participacije u vlastite getoizirane i zatvorene zajednice, preuzeti odgovornost u svojim društvima

Geslo „Jedinstvo različitosti“ je na ispitu! Bez ozbiljne i sveobuhvatne akcije i budućnost EU projekta je upitna, kao i demokratije koja je pod prijetnjom samouništenja, jer jednom, iz boce pušten duh ekstremnog nacionalizma, teško može biti vraćen u istu bez ozbiljnih posljedica, o čemu upravo Evropljani imaju bolna sjećanja. Prvi test Uniju očekuje već na proljeće 2019. godine, na izborima za Evropski parlament!?

PRILOZI

Leksikon korištenih pojmova:

- *Arapsko proljeće* - Val revolucija koji je počeo krajem 2010. godine u Tunisu, pokrenuo je iste tranzicijske procese u drugim arapskim zemljama te doveo do smjene lidera u četiri zemlje i ratova u Libiji, Siriji i Jemenu. Velika nezaposlenost i bijes zbog diktature, nepotizam i korupcija bili su razlozi zbog kojih je na ulice izašlo više stotina hiljada ljudi.²⁸⁵
- *Demagogija* - (grč. *demos, agein*) vođenje naroda; zapravo: zavodjenje naroda; sustav i metode kojima se služe demagozi da bi došli do svog cilja, tj. Vlasti.²⁸⁶
- *Demokracija* - (grč. *demos narod, krateo vladam, kratos vladavina, vlast, demokratia*) vladavina naroda, narodna vlast; državno uređenje u kojem, po naučavanju o trima vlastima, najvišu vlast, zakonodavnu i izvršnu, vrši cijeli narod (bez obzira na imovinu, položaj i školovanost), bilo u obliku neposredne demokracije kad o državnim poslovima odlučuje skupština cijelog naroda (kao u staroj Ateni), bilo preko izabranih predstavnika (reprezentativna — predstavnička — demokracija)²⁸⁷
- *Dekolonizacija* – (lat. *Colonia – naseobina građana neke države u osvojenoj zemlji*) historijski proces, kojim se političkom i oružanom borbom, ukida kolonijalizam u svijetu. Cilj joj je da zavisni narodi u kolonijama steknu slobodu i nezavisnost. Poslije Drugog svjetskog rata izvršena je najšira dekolonizacija, kako u pogledu broja zemalja koje su stekle nezavisnost, tako i u pogledu političkih udaraca nanesenih kolonijalizmu...²⁸⁸
- *Diskriminacija* - (lat. *Discriminare - razlučivati, dijeliti*) nepriznavanje, uskraćivanje određenih prava jednima, uz istovremeno priznavanje tih prava drugim licima, grupama ljudi, nacijama, nacionalnim manjinama, rasama ili pak međunarodnim odnosima državama ili njihovim građanima.²⁸⁹
- *Diskurs* - (lat. *discursus, fr. discours*) razgovaranje, razgovor; govor, predavanje, izlaganje.²⁹⁰
- *Država* – U širem smislu teritorijalno zaokružena politička zajednica naroda-nacije i građana (državljana), osnovni oblik političkog samorganiziranog društva u cilju zaštite njegovih vitalnih političkih, ekonomskih i sigurnosnih i drugih interesa...²⁹¹
- *Evropska migracijska kriza* – situacija nastala kada se EU tijekom 2015. i 2016. suočila s dosad nezabilježenim valom izbjeglica i migranata. U Europsku uniju pristiglo je više od milijun ljudi, od kojih je većina pobjegla od rata i terora u Siriji i drugim zemljama. U velikom dijelu EU-a – koji se naziva schengenski prostor, ljudi se mogu slobodno kretati bez unutarnjih graničnih kontrola, ali zbog priliva migranata neke su zemlje EU-a ponovno uspostavile privremene kontrole na svojim granicama s drugim schengenskim državama.²⁹²
- *Evropska unija* – (eng- European Union) je nadnacionalna zajednica nastala kao rezultat procesa saradnje i integracije koji je započeo 1951. godine između šest država (Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Luksemburga i Holandije). Nakon više od pedeset godina i šest valova proširenja (1973. Danska, Irska i Velika Britanija, 1981.

²⁸⁵ <http://balkans.aljazeera.net>

²⁸⁶ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002.str.263.

²⁸⁷ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002.str.265.

²⁸⁸ Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001.str.84.

²⁸⁹ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002.str.308.

²⁹⁰ Ibid, str.308.

²⁹¹ Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001.str.97.

²⁹² Evropska komisija (2017): <http://publications.europa.eu>

Grčka, 1986. Portugal i Španija, 1995. Austrija, Finska i Švedska, 2004. Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija, 2013. Hrvatska) Evropska unija danas broji 28 država članica. Ime Evropska unija uvedeno je Ugovorom iz Maastrichta (stupio na snagu 1993. godine).

- *Fašizam* - (lat. *fascis* svežanj pruća sa sjekirom u sredini koji su liktori nosili ispred rimskih vlastodržaca kao znak vlasti, tal. *fascismo*) sustav državnog kapitalizma i nacionalistička, imperijalistička, antidemokratska i apsolutistička ideologija i politika koju je u Italiji sprovodio Benito Mussolini; pojedinac je samo državni građanin, dio nacije utjelovljene u državi te mora svoje mišljenje, osjećaje, htijenje i djelovanje prvenstveno posvetiti cjelini i služiti joj tijelom i dušom, imovinom i krvlju; individualna sloboda treba se utopiti u svemoći države i njezinog vođe: "ne sloboda, nego red, hijerarhija i disciplina"; fašistička država želi biti "gospodar nad svima radi dobra svijui"; simbol fašizma je svežanj pruća sa sjekirom (vlast nad životom i smrću); usp. Nationalsocijalizam.²⁹³
- *Holokaust* – (grčki: *holos* – čitav, *sav* + *kaustos* – spaljen) kod Starih Grka i Rimljana žrtva paljenica, tj. žrtva koja se prinosi bogovima ili pokojnicima spaljivanjem žrtvenog dara (obično životinje). Pojam kojim se obično označava veličina i grozota fašističkog zločina osobito nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu, ali i pripadnicima ostalih naroda (masovna spaljivanja žrtava)...te, u prenesenom smislu, sinonim za mnoge ratne zločinačke bezočnosti i bezobzirnosti.²⁹⁴
- *Islamofobija* – iskazivanje netolerancije, mržnje i neprijateljstva prema islamu i muslimanima te vršenje diskriminacije protiv osoba, pojedinačno ili kolektivno, zato što su muslimani, ili ih se takvima doživljava, bez obzira u kojoj se formi i sa kojim intenzitetom mržnja, netolerancija i diskriminacija iskazivali i vršili.²⁹⁵
- *Izbjeglice* – (izgnanici, muhadžiri, prognanici) – lica koja su, iz razloga straha i nesigurnosti, pojedinačno ili kolektivno, spontano ili organizovano napustila svoju zemlju zbog političkih, ideoloških, nacionalnih, vjerskih i sličnih razloga ili zbog ratnih dejstava da bi se sklonili od likvidacije ili zarobljavanja. Država koja ih prihvaća ne smije prema njima provoditi bilo kakav oblik diskriminacije i dužna im je osigurati sva prava koja uživaju stranci nastanjeni na njenoj teritoriji...²⁹⁶
- *Ksenofobija* - (grč. *xenos* tuđinac, *fobeo* bojim se) mržnja prema tuđincima, strah od stranaca.²⁹⁷
- *Krstaški ratovi* – vrsta ratova vođenih od jedanaestog do trinaestog stoljeća u cilju ekspanzije kršćanstva i zaustavljanja širenja islama. Oružani pohodi kršćana zapadne i centralne Evrope protiv muslimana Srednjeg istoka pokrenuti sa obrazloženjem zaštite Kristovog groba a, de facto, u borbu za teritorij i pljačku.²⁹⁸
- *Mainstream* – (eng. *Main*-glavni, *stream*-potok, *glavni potok*) mainstream najčešće prihvaćen način mišljenja ili djelovanja. Mainstream je i ono što je pristupačno publici, što ima dobru prođu, što je u modi...Mainstream je izraz koji u najširem smislu označava mišljenje, svjetonazor koji dijeli većina građana nekog područja, zajednice, kulture, države pa i šire.
- *Nacija* – (lat.nacio-rod, svojta, pleme, skup) etnička, politička, kulturna i ekonomska zajednica ljudi, ustaljena na jednom području sa zajedničkim jezikom, zajedničkom prošlošću, tradicijama i običajima...Od nacionalnih pokreta devetnaestog stoljeća, te

²⁹³ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002.str.934.

²⁹⁴ Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001.str.141.

²⁹⁵ Islamska zajednica u BiH (2012): Drugi izvještaj o islamofobiji (januar-decembar 2011.), Sarajevo;

²⁹⁶ Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001.str.151.

²⁹⁷ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002.str.769.

²⁹⁸ Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001.str.180.

od stvaranja nacionalnih država, u mnogim evropskim jezicima, nacija se izjednačuje s državom, a često i narodom.²⁹⁹

- *Nacionalizam* – (*lat.natio-rod, svojta, pleme, skup*) prvobitno: nacionalna svijest, borba za samobitnost, a kasnije ideologija, odnosno politika koja u prvi red ističe naciju i njena (najčešće imaginarna) prava nasuprot drugim nacijama. Kao ekstremna ideologija javlja se i u obliku šovinizma.³⁰⁰
- *Nacionalsocijalizam* - Hitlerov fašistički poredak u Njemačkoj (1933-1945) i njegova ideologija; nacionalsocijalistička stranka osnovana 1918., naglo je uzela maha u godinama velike krize (1929-1933) koja je najjače pogodila Njemačku...teror, gušenje svega demokratskog i najagresivniji imperijalizma odlike su njezine politike na vlasti; propovijedajući svoju pseudoznanstvenu, zapravo mizantropsku teoriju o čistoći njemačke rase, ovaj je sustav uspio zvesti i opiti znatan dio njemačkog naroda i ideološki ga pripremiti za osvajački rat...Hitlerovi Nijemci su nemilosrdnim masovnim ubijanjem podjarmljenih naroda pokušali ostvariti svoj zloglasni "životni prostor" (Lebensraum)...³⁰¹
- *Politika* – (*grč. polis-grad, država*) djelatnost u vezi sa državom, umijeće vođenja države. U općem smislu, moć posredovanja u nekim društvenim odnosima i moć utjecaja na rješavanje tih društvenih odnosa.³⁰²
- *Populizam* – (*lat. Populus – narod*) prvobitno pokret u književnosti čije su pretenzije izražavanje veličine i snage običaja, tradicije, kulture i dr. jednog naroda. U politici pokret koji političkim jezikom (uzrečice, parole, demagogija, dogma, pozivanje na nacionalnu mitologiju, prošlost, tradicionalizam itd.) i drugim političkim sredstvima (pamfleti, mitinzi, zborovi i drugi oblici okupljanja i podgrijavanja masa) nastoji usmjeriti narod-naciju u pravcu kojem teže određene narodne vođe. Obično se u te svrhe širi strah o ugroženosti naroda, o prijetnjama od drugih naroda. U cilju ohrabrenja, podizanja morala, poziva se na veličinu i snagu vlastitog naroda-nacije, njegove prošlosti, kulture, tradicije, običaja itd. Svojevrni oblik savremenih ideologija blizak ideologijama fašizma i nacionalsocijalizma.³⁰³
- *Rasizam* – teorije koje ljude dijele na „više i niže“ rase. Rasne teorije (naročito fašistička) su reakcionarna shvaćanja po kojima rasna svojstva naroda odlučuju o historijskim tokovima, ističući pojedine „rase“ vrijednijim, dok su one druge „predodređene“ da se potčinjavaju. U ime ovih teorija, naročito u Drugom svjetskom ratu učinjeni su brojni zločini i genocid nad pojedinim narodima.³⁰⁴
- *Rekonkista* – (*španski reconquista:ponovo osvjanje*), period u historiji Pirinejskog poluotoka od 8. Do 15. Stoljeća u kojem su Španci i Portugalci ponovo osvojili svoje zemlje, koje su 711.g. zauzeli Arapi.³⁰⁵
- *Terorizam* – organizirana i sistematska primjena nasilja sa namjerom da se, izazivanjem straha i lične nesigurnosti građana, naruši autoritet države ili ostvare neki od političkih ciljeva. Kao sredstvo političke borbe zabranjen je od međunarodne zajednice...³⁰⁶

---

²⁹⁹ Ibid, str.223.

³⁰⁰ Ibid, str. 223.

³⁰¹ Grupa autora, Rječnik stranih riječi, „Sami plus“, Zagreb, 2002. str.934.

³⁰² Grupa autora, Leksikon sigurnosti, „DES“, Sarajevo, 2001. str.288.

³⁰³ Ibid, str.290.

³⁰⁴ Ibid, str.318.

³⁰⁵ Hrvatska enciklopedija, [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52350#top\(01.11.2018.\)](http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52350#top(01.11.2018.))

³⁰⁶ Ibid, str.380.

Popis skraćenica:

AfD	Alternativa za Njemačku
AKP	Afričke, Karibske i Pacifičke (zemlje)
BiH	Bosna i Hercegovina
DEI BiH	Direkcija za Evropske integracije Bosne i Hercegovine
ECRI	Antirasistička komisija Vijeća Evrope
EC	Evropska komisija
ENAR	Evropska mreža protiv rasizma
ERF	Evropski razvojni fond
EU	Evropska unija
EUPM	Policijska misija Evropske unije
EUROSTAT	Evropska statistika – statistika EU
FEPS	Evropski centar za progresivne studije
FIDESZ	Savez mladih demokrata
FPO	Slobodarska stranka Austrije
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPSOS	Institut za istraživanje javnog mnjenja, tržišta i društva
JOBBIK	Pokret za bolju Mađarsku
LSNS	Narodna partija naša Slovačka
NATO	Sjeverno atlantski savez
NVO	Nevladina organizacija
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OIC	Organizacija za islamsku saradnju
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
OUN	Organizacija ujedinjenih nacija
PiS	„Pravo i pravda“ (Poljska)
PEGIDA	Patriotski evropljani protiv islamizacije zapada
PESCO	Sporazum o stalnoj strukturnoj saradnji
PVV	Stranka za slobodu (Holandija)
RAND	Agencija za istraživanje i razvoj
SAD	Sjedinjene američke države
SETA	Fondcija za politička ekonomska i socijalna istraživanja
SPD	Sloboda i direktna demokratija (naziv stranke u Češkoj)
UN	Ujedinjeni narodi (Ujedinjene nacije)
UNHCR	Agencija za izbjeglice UN-a
ZSOP	Zajednička sigurnosna i odbrambena politika
ZVSP	Zajedničkavanjska i sigurnosna politika
WU	Western Union (Zapadna unija)
WEF	Svjetski ekonomski forum
WEU	Western European Union (Zapadnoevropska unija)

Popis korištene literature:

a) *Knjige:*

1. Akbar, S.A. (2004.): Islam pod opsadom, „Libris“, Sarajevo;
2. Alibašić, A., Jusić, M. (2014): Islamofobija, Pojam, Pojava, Odgovor; „Dobra knjiga“, Sarajevo;
3. Altermatt, U. (1996): Etnonacionalizam u Evropi, „Jež“, Sarajevo;
4. Anderson, B. (1983): Nacija: Zamišljena zajednica, „Plato“, Beograd;
5. Bandžović, S. (2006): Iseljavanje Bošnjaka u Tursku, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo;
6. Barret, R. (2017): Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threats of Returnees, The Soufan Center, New York;
7. Begović, N. (2015): Vjerska sloboda i muslimanske manjine u Evropi, El-Kalem, Sarajevo;
8. Beridan, I.; Tomić, I. M.; Kreso, M. (2001): Leksikon sigurnosti, DES, Sarajevo.
9. Berlin, I. (2000): O nacionalizmu i drugi eseji, „Buybook“, Sarajevo;
10. Clot, A. (2012): Muslimanska Španija: 800 godina islamske civilizacije u El-Endelusu, Libris, Sarajevo;
11. Cvitković, I., Abazović, D. (2006): Religija i europske integracije, Magistrat Sarajevo i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo;
12. Čavoški, A. (2006): Pravni i politički poredak Evropske unije, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd;
13. Dizdarević, M. (2006): Bolesti i lijek savremenog društva - studije i eseji, Autor, Zenica;
14. Esposito, John L. (2001): Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?, Selsebil, Živinice;
15. Gadamer, H.G. (1999): Evropsko nasleđe, „Plato“, Beograd;
16. Graham, E. Fuller (2015): Svijet bez islama, „Dobra knjiga“, Sarajevo;
17. Grupa autora (2011): Muslimani u Evropi, IC El Kalem, Centar za napredne studije, Sarajevo;
18. Hadžić, A. (2012): Takvim za 2013., Muslimani u kulturnom identitetu Evrope, El-kalem, Sarajevo;
19. Hejvud, E. (2005): *Političke ideologije–uvod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd;
20. Huntington, S.P. (1996): Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka, „IZVORI“ Zagreb;
21. Jarmek, J. (2012): Teorija kolonizacije Amerike, Essehst, Osijek;
22. Karić, A. (2015): Muslimani u Evropskoj uniji, „Dobra knjiga“, Sarajevo;
23. Kovač, M. (2014): Opsada islama, „baybook“, Sarajevo/Zagreb;
24. Kuljić, T. (1983): *Teorije o totalitarizmu*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Novi Beograd;
25. Majer, T. (2009): Identite Evrope-Jedinstvena duša Evropske unije, „Albatros plus“ i „Službeni glasnik“, Beograd;
26. Mehtić, H., Pehlić, I. (2013): Uzroci i prevencija islamofobije-zbornik radova, Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici i Centar za dijalog-Vesatija Sarajevo, Zenica;
27. McCarthy, J. (1995): Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922., Darwin Press, Princeton, NJ;
28. Milardović, A., (2013): Stranac i društvo:Fenomenologija straha i ksenofobije, Pan Liber, Zagreb;
29. Muhić, F. (2015): Islamski identitet Evrope, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj;
30. Mujkić, A. (2010): Pravda i etnonacionalizam, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu Fondacija Heinrich Boll, Ured u sarajevu, Sarajevo;
31. Najetović, Dž. (2012): Međunarodni odnosi-zbirka eseja, El-Kelimeh, Novi Pazar;

32. Tatalović, S. (2003): Etnički sukobi i europska sigurnost, „Politička kultura“, Zagreb;
33. Torbica, N. (2012): Utjecaj europske kolonizacije na Afriku, Essehist, Osijek;
34. Townshend, C. (2002): Terorizam, TKD Šahinpašić, Sarajevo;
35. Sadiković, E. (2014): Evropa regija-Kohezijska politika Evropske unije i Zapadni balkan,Šahinpašić, Sarajevo;
36. Smajić, Z. (2005): Evropska unija za svakoga, Delegacija Evropske komisije u BiH, Sarajevo;
37. Zgodić, E. (2012): Teritorijalni nacionalizam: ideologija, zlotvorstvo i alternative, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo;

b) Publikacije, priručnici, stručni radovi i članci:

1. Agencija EU za osnovna prava (2017): Together in the EU, Luxemburg ;
2. Alkis Henri O., Friedrich Steinhardt M., The Relationship between Immigration and the Success of Far-right Political Parties in Germany, ifo DICE Report 15(4),20-23, ifo Institute, Munich 2017;
3. Amnesty International (2016): Living in insecurity: „How Germany is failing victims of racist violence“ International Secretariat, London;
4. Bayrakli, E. Hafez, F.(2016): SETA, European Islamophobia Report 2015, Istanbul;
5. Bayrakli, E. Hafez, F.(2017): SETA, European Islamophobia Report 2016, Istanbul;
6. Bayrakli, E. Hafez, F.(2018): SETA, European Islamophobia Report 2017, Istanbul;
7. Ballegooij, W. Bakowski,P. (2018): The fight against terrorism, Cost of Non-Europe Report, Study, European Parliament, EPRS, Brussels;
8. Blinder S., Richards L. (2018): UK Public Opinion toward Immigration:Overall Attitudes and Level of Concern, The Migration Observatory, University of Oxford;
9. Carl C. Berning, Alternative fur Deutschland (AfD)-Germany's New Radical Right-wing Populist Party, ifo DICE Report 15(4), 16-19, ifo Institute, Munich 2017;
10. Sandelind, C. (2015): Construction of National identity and Attitudes to Immigration, Stručni članak, The University of Sheffield, Warsaw;
11. Council of Europe:Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2015), ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Strasbourg, May 2016;
12. Council of Europe:Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2016), ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Strasbourg, June 2017;
13. Council of Europe:Annual report on ECRI'S Activities (covering the period from 1 January to 31 December 2017), ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Strasbourg, June 2018;
14. Čepo, D. (2017): Populizam u i oko referenduma o izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije, Stručni rad, Časopis “Političke analize” Vol.7 No.29, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb;
15. Ćurak, N. (2014.): Uspon radikalne desnice u Evropi, portal „Buka“;
16. Ćurak, N., Turčalo, S.: Geopolitičke promjene u svijetu na početku XXI stoljeća:kritičke refleksije, Stručni rad, 10.5644/PI2017.171.01, Sarajevo;
17. Derado, A. (2014): Populizam i kriza demokracije, Amalgam, Vol.6-7. No. 6-7 Zagreb;
18. Dostal, J. M. (2015). The Pegida Movement and German Political Culture: Is Right-Wing Populism Here to Stay? The Political Quarterly, 86(4), 523-531;
19. Dumančić, D. (2010):Konfederalizacija ili dezintegracija Belgije, Stručni rad, Časopis “Političke analize” Vol.1 No.4, Fakultet političkih znanosti, Zagreb;
20. European Network Against Racism (ENAR): „Racism and discrimination in the context of migration in Europe“, ENAR Shadow Report 2015-2016., Brussels, 2016;

21. Evropska Komisija, Glavna uprava za komunikacije (2017): Evropa u 12 lekcija;
22. Evropska Komisija, Glavna uprava za komunikacije (2016): EU i izbjeglička kriza;
23. Evropska komisija, Ured za publikacije Evropske unije (2013): Šta je zapravo Evropa, Luksemburg;
24. Evropska komisija, Ured za publikacije Evropske unije (2017): Bijela knjiga o budućnosti Evrope, Razmatranje i scenarij za EU-27 do 2025, Bruxelles;
25. Evropska komisija, Ured za publikacije Evropske unije: , EU 2017. Sažetak;
26. Evropska komisija, Glavna uprava za komunikacije (2016): Govor o stanju Unije 2016.: Prema boljoj Europi – Europi koja štiti, osnažuje i brani;
27. Evropska komisija, Ured za publikacije Evropske unije (2016): Zajednička vizija, zajedničko djelovanje: jača Evropa-Globalna strategija EU za vanjsku i sigurnosnu politiku;
28. Evropska Komisija, Generalni direktorijat za migracije i unutrašnje poslove (2018): Integration of immigrants in the European Union, Special Eurobarometer 469,
29. Evropski Parlament, Ured za službene publikacije Evropske unije (2014):Kratki vodič o Evropskoj uniji, Luxemburg;
30. Evropski Parlament, Generalni direktorijat za komunikacije (2018):Democracy on the move; European election-one year to go. Brussels;
31. Evropski revizorski sud (2017): Odgovor EU-a na izbjegličku krizu;
32. Fuček, M. (2008): Osmansko „Drugo“ u formiranju europskog identiteta, PRO TEMPORE, godina 5, broj 5;
33. Gehrsitz, M. Ungerer M.,(2017): Jobs, Crime, and Votes: A Short-run Evaluation of the Refugee Crisis in Germany, Discussion Paper Series, IZA Institute of Labor Economics, Bonn;
34. Grečić, V. Korać, S.(2012):Politički diskurs ekstremne desnice u Zapadnoj Evropi:pitanje imigracija, Izvorni naučni rad, UDK321.02:314.742(4-15)
35. Grupa autora (2016): Migracijska i izbjeglička kriza-sigurnosni rizici za EU, stručni rad, UDK: 335.02;
36. Grupa autora (2011):Globalna finansijska kriza i odgovor EU, Radna studija br. 21, Centralna banka Crne Gore, Podgorica;
37. Grupa autora (2018): Kallis A., Zeiger S, Öztürk B.: Violent radicalisation & far-right extremism in Europe, SETA Publications, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., Istanbul 2018;
38. Grupa autora (2001): Attitudes toward minority groups in the European Union, European Monitoring Center on Racism and Xenophobia, SORA, Viena;
39. Grupa autora (2017): Barometer of public opinion about refugees in Germany, DIW, Berlin;
40. Hrdina,M.(2016): Identita, aktivismus a nenávist–Nenávistné projevy proti migrantům na Facebooku v České republice v roce 2015., Naše společnost 14 (1): 38-47;
41. Hatton, T.J. (2017): Public Opinion on Immigration in Europe:Preference versus Salience, Discussion Paper Series, IZA Institute of Labor Economics, IZA DP No 10838;
42. Ibreljić, I., Kulenović, S. (2003): Muslimanske zajednice u Evropi u kontekstu problematike identiteta, „Znakovi vremena“, Vol.6 broj 21, Sarajevo;
43. Mrkonjić, Ž. (2017): Od Britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Evropske unije, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Sveučilište u Mostaru, FramZiral d.o.o., Mostar;
44. Mudde, C. (2014): Krajnja desnica na europskim izborima 2014. godine: nešto novoga, mnogo staroga. Stručni rad, Časopis “Političke analize” Vol.5 No.18, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb;
45. Obućina, V.(2014): Parlamentarni izbori u Mađarskoj:potvrda Fideszove dominacije, Političke analize, Vol.5 No.18 Lipanj 2014.;

46. OIC (2015): Eight OIC Observatory Report on Islamophobia (May 2014-April 2015), Kuwait City;
47. OIC (2016): Ninth OIC Observatory Report on Islamophobia (May 2015-September 2016), Tashkent;
48. OIC (2017): Tenth OIC Observatory Report on Islamophobia (October 2016-May 2017), Abidjan;
49. OIC (2018): Eleventh OIC Observatory Report on Islamophobia (July 2017-April 2018), Dhaka;
50. Omerika, A. (2017): Evropska desnica i muslimani, Preporod 21/1103, Sarajevo;
51. Ravik, A.J. (2016): The Study of Populist Radical Right Parties: Towards a Fourth Wave, University of Oslo and University of Georgia, Oslo;
52. Responding to "hate speech": Comparative overview of six EU countries, Free Word Centre, London 2018;
53. Krešimir D.G.: Sjedinjene Američke Države u I. i II. Zaljevskom ratu, Rostra, časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru Vol.7. No.7., Zadar, 2016;
54. Smajić, M. (2017): Sigurnosni aspekti migracijske krize: između humanosti i oblikovanja novih „umjetnih“ manjina, Pregledni rad, Forum za sigurnosne studije, Vol.1 No.1, Zagreb;
55. Statistics Austria, "Austria: Data, Figure, Facts" Federal Institution under Public Law, Vienna, 2018;
56. Šegvić, S. (2010): Oružane snage EU u sigurnosnim okolnostima postmoderne ere, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 47, 3/2010.;
57. Vedrana, B. (2015): "Izbjeglička i migracijska pitanja kao izvor trajne krize Europske unije: neuspjeh europskih politika azila i migracija", stručni rad, Časopis "Političke analize" Vol.6 No.23, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu;
58. Zekić, M. (2013): Muslimanske zajednice u Europi i problem islamofobije, Institut za slavensku filologiju, UAM Poznan;
59. Zlatković W.J. (2004): Suvremena migracijska kretanja u Europi, Migracijske i etičke teme, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Pregledni rad UDK:314.4(4);

Popis web izvora

1. <https://www.afd.de/>, web stranica AfD (Njemačka)
2. <https://www.amnesty.org/en/>, web stranica Međunarodne agencije za zaštitu ljudskih prava
3. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>
4. <https://www.bloomberg.com>
5. <https://www.britannica.com/>
6. <http://balkans.aljazeera.net/>
7. <https://www.coe.int/en/web/portal/home>, web stranica Vijeća Evrope
8. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/>, zvanična web stranica agencije ECRI
9. <http://www.electionresources.org/>
10. <http://www.enar-eu.org/>, web stranica agencije ENAR
11. <http://www.dw.com>
12. <http://www.euronews.com>
13. <https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries>
14. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>, web stranica EUROBAROMETRA Evropske Komisije
15. <http://ec.europa.eu/eurostat>, web stranica EUROSTAT-a
16. <http://europa.eu>, web stranica Evropske unije
17. <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>, web stranica Evropskog parlamenta
18. <https://www.gallup.com/home.aspx>, web stranica GALLUP Instituta za istraživanje
19. <https://www.feps-europe.eu/>, web stranica agencije FEPS
20. <https://hrcak.srce.hr/>
21. <https://www.theguardian.com/world>
22. www.iss.europa.eu, web stranica Institut za sigurnosne studije EU
23. <http://www.islamophobiaeurope.com/>, web stranica agencije SETA
24. <https://www.iom.int/>, web stranica Međunarodne organizacije za migracije
25. <https://www.ipsos.com/en/news-and-polls/overview>, web stranica agencije IPSOS
26. <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/uk-public-opinion-toward-immigration-overall-attitudes-and-level-of-concern/>
27. https://www.oic-oci.org/page/?p_id=182&p_ref=61&lan=en, web stranica agencije OIC (Islamophobia Observatory)
28. <https://www.osce.org/odihr/elections/2018?page=3>, web stranica OSCE (pregled izbora)
29. <https://www.pvv.nl/>, web stranica PVV partije (Holandija)
30. <http://www.pewresearch.org/>, web stranica Pew Research Center
31. <https://www.rand.org/randeurope/research/projects/the-cost-of-terrorism-in-europe.html>, RAND Korporacija
32. <http://www.soufangroup.com>, SOUFAN Grup
33. <http://thesoufancenter.org/>, SOUFAN Centar
34. <http://speri.dept.shef.ac.uk/>, web stranica Instituta za politička i ekonomska istraživanja Univerzitetat u Sheffield
35. http://www.statistik.at/web_en/statistics/index.html, web stranica agencije za statistiku Austrije
36. <http://ue.eu.int>, web stranica Vijeća EU
37. <http://www.unhcr.org>, web stranica Agencije za izbjeglice UN-a
38. <http://www.weu.int>, web stranica Zapadnoevropske unije